

СОФИЯ
ЛОРЕН

ВЧЕРА, ДНЕС И УТРЕ

МОЯТ ЖИВОТ

РИВА

„Всеки етап от живота носи със себе си своите капризи и капани. На трийсет години си млад и несигурен, на четирийсет си силен и често уморен, на петдесет си мъдър, може би малко меланхоличен. Когато стигаш прага на осемдесетте, понякога си обзет от желание да започнеш всичко отначало. Прераждаш се в спомените и се влюбваш в бъдещето.“

**На моите четири внучета,
голямото чудо на моя живот!**

СОФИЯ ЛОРЕН е най-голямата италианска звезда и една от най-известните и обични световни актриси. През своята изключителна кариера участва в повече от сто филма.

Печели девет пъти „Давид на Донатело“, два пъти италианския „Златен глобус“ и пет пъти „Златен глобус“ в САЩ, купата „Волпи“, „Златен лъв“ във Венеция, наградата БАФТА, наградата за най-добра женска роля в Кан. Носителка е на две награди „Оскар“ – за най-добра женска роля във филма „Чочарка“ през 1962 г. и за цялостно творчество през 1991 г.

Откровенията на София Лорен за пътя на бедното момиче от провинцията към големия екран, за успеха и многобройните награди, за забранената любов и за срещите с великите в киното...

ПРОЛОГ

Вънецът продължава да звъни, докато привършвам със замесването на последните струфоли*. Търча да отворя вратата с брашнени ръце, бършейки ги набързо в престилката. Цветарят загатва една усмивка зад гигантската коледна звезда.

[Струфоли – коледни сладки, типични за неаполитанската кухня. Струфоло е малка топчица, направена от тесто, запържена в олио и покрита с топъл мед.]*

„Тя е за вас, госпожо Лорен. Ще ми дадете ли автограф?“

Клеймото върху фльонгата ме връща за момент към Италия.

Поставям саксията върху скрина и разтварям поздравителната картичка. Едно свидетелство за обич и радост.

Виковете на децата, току-що пристигнали от Америка за празниците, изпълват къщата с приятна бъркотия. Утре е Бъдни вечер, най-последно сме всички заедно, но истината е, че аз не съм готова. Как ще успея да ги побера всички на масата? Да изпържа навреме всички тези струфоли?

Светът вихрено се върти около мен и аз не знам как да го спра. Чувствам се замаяна, сякаш всичко ми се изплъзва от ръцете. Връщам се в кухнята, за да търся сигурност, която не намирам. Отивам в столовата с надеждата, че там е по-добре. Масата! Да, утрешната маса. Искам я оцветена и блестяща. Обхваната от внезапен импулс, вадя чаши, нареждам чинии и прибори, сгъвам внимателно салфетки, забавлявам се да определям местата.

Родена съм под знака на Девата. Обикновено с моето леко маниакално съвършенство успявам да отегча дори и себе си... Но днес не, днес ми изглежда, че безредието надделява. Започвам отново, опитвайки се да овладее емоциите. Я сега да видим: две, четири; осем и пет – тринайсет; и четири – седемнайсет. Боже господи – не, седемнайсет не!* Да ги преброя отново.

[В Италия 17 души на маса е лоша поличба.]*

Снимката на Карло ми се усмихва от скрина, със същата специална усмивка от деня на сватбата ни. Никога няма да забравя първия път, когато преди много години усещам тези очи върху себе си в един ресторант с изглед към Колизеума. Аз, току-що разцъфнала девойка, той – вече успял мъж. Келнерът се приближава и ми носи визитката, с която „продуцентът“ ми подсказва, че ме забелязва. После – разходката в градината, розите, ароматът на акация, лятото, което е към края си.

Началото на моята авантюра.

Докосвам зеления фотьойл, където задрямва с вестника. Усещам лек хлад, да не забравя утре да запаля камината. За щастие, идва Беатриче – най-малката от всичките ми внуци, руса-руса и много решителна, и пропъжда носталгията. „Бабо София, бабо София“. Зад нея се показват и другите, като цяла делегация от малки апаши. Време е за сън, но тях въобще не ги интересува. Поглеждам ги, усмихват ми се, стигаме до компромис.

„Защо не изгледаме един филм?“

Сядаме всички заедно пред телевизора. Избухва война сред радостни възгласи за избора на анимационния филм. Най-накрая побеждава „Колите 2“*, техният хит в момента.

[* „Колите 2“ (2011) – анимационен филм, САЩ режисьори Джон Ласитър и Брад Люис.]

„Бабо, изиграй ни Мама Тополино.“*

[* Мама Тополино – съпруга на чичо Тополино във филма, дублирана от София Лорен. Изкусен готвач с най-доброто гориво в селцето Санта Рутина близо до Порто Корса, Италия. Тя щедро раздава любовта си на семейство и приятели, като ги гощава с известното си вкусно гориво. Тополино (Мики Маус на италиански) е в чест на колата „Фиат 500 Тополино“.]

„Сега ще ти стъкмя нещичко набързо“ – рецитирам моята реплика, правейки странни гримаси.

„Още, още, моля те, бабо, направи го още веднъж!“ Изпадат в захлас да чуят гласа ми в устата на една количка. Кой би си помислил, когато приемам, с леко съмнение, предложението за това странно дублиране! Лека полека Виторио и Лучия, Лео и Беатриче са хипнотизирани от филма и преди финала вече са заспали от умора. Покривам ги с леко одеяло, поглеждам часовника, мисля за утре. Навън започва да вали сняг и аз в суматохата дори не забелязвам. Идванията и заминаванията винаги са специални моменти, които задвижват въртележката на спомените.

Когато мисля за живота си, се изненадвам, че всичко това е истина. Една сутрин, казвам си, се събуждам и разбирам, че сънувам. Нека да сме наясно, не е лесно. Със сигурност е хубаво и трудно, но си заслужава. Успехът има своята тежест и човек трябва да се научи да го владее. Никой не те учи на това. Отговорът, както винаги, е вътре в теб.

Връщам се в стаята на пръсти. Успокояващо е да останеш за малко сам. Ако се спра, знам, че сърцето ми отново забива със спокоен ритъм.

Току-що влязла, се усещам, че все още съм с брашнената престилка. Развързвам я, събувам си обувките и се хвърлям върху леглото; списанието е още отворено там, където го оставям сутринта. В тези последни ноци вълнението да прегърна децата си отнема съня, а аз без сън съм загубена. Това е моторът, който ме движи.

„Приятна почивка“, казва Нини от другата стая. „Опитайте се да заспите!“

Нини, Нини... тя е с нас почти петдесет години. Грижи се за Карло младши и Едуардо, грижи се за мен и сега, когато са в града, се грижи за малките апаши със същия ентузиазъм. От време на време се питам откъде намира търпение, за да ни понася.

„Вече спя“ – лъжа, за да я успокоя. Гледам в тавана с облепени очи и оставям мислите си да текат.

Кой знае дали децата ще харесат моите струфоли? Тези на леля Ракелина в Поцуоли са много по-добри. Известно е, че вкусовете от детството са несравними.

Чувствам се неспокойна, както когато от реалността се потапяш в един различен свят, на мечти и спомени. Не ме свърта на едно място, обличам си пенъоара и отивам в кабинета в дъното на коридора. Още не знам какво точно искам да правя. Впервам поглед в шкафа, премествам книгите, джунджуриите, снимките, преспапиетата. Задъхвам се, сякаш търся нещо. Започвам да се изнервям, когато отзад, в дъното на шкафа, мярвам едно ковчеже от тъмно дърво. Разпознавам го веднага. В един момент пред очите ми преминават писма, телеграми, снимки, визитки. Ето какво ме зове, ето червената нишка, която направлява стъпките ми в тази студена зимна вечер.

Това е моето ковчеже на тайните, сърцето ми подскача от изненада. Изкушавам се да го оставя там, където е. Много време минава, много емоции. После си вдъхвам смелост, вземам го и бавно се връщам в стаята.

Може би това е коледният ми подарък и е мой ред да го отворя.

КЛЕЧКА ЗА ЗЪБИ

Баба-мама и мама-маминка

Втварям плик с надпис „баба“ и се виждам отново слаба-слаба, с прекалено голяма уста под бадемовите очи, учудено изражение. Не успявам да сдържа усмивката си пред моя детски почерк и за миг се връщам в Поцуоли, в първите години на детството си. Някои неща, дори и да искаш, не можеш да забравиш. В онова писъмце благодаря на баба София за 300-те лири, които ми изпраща от името на своя син, Рикардо Шиколоне. Баща ми умее да избяга от дълга си дори и при писмата. Баба София е студена и дистанцирана жена, която виждам само веднъж в живота си. И въпреки това в писмото си ѝ разказвам как денят на моето причастие и миропомазване е най-хубавият в живота ми, как моята кръстница ми подарява златна гривничка, как преминавам „в пети клас с най-високи оценки“. Накратко, описвам ѝ онова, което всяка баба би искала да чуе, преструвайки се, че я интересува и че ме обича. Дори я моля да благодари на баща ми за грижата.

Кой знае кой ме подтиква да ѝ пиша. Може би баба Луиза, която и в най-трудни моменти настоява за доброто възпитание. Тя, която ме приема у дома си, когато съм на няколко месеца, наистина много ме обича – с топла и обикновена, пълна с внимание любов. Или пък ме кара майка ми, която търси всякакъв повод за контакт с баща ми и използва всички възможни уловки с надеждата да го привлече отново. В края на краищата съм само едно момиче с открадната младост. Съвсем не е случайно, мисля си днес, че аз винаги наричам дядо Доменико и баба Луиза „татко“ и „мама“, докато майка е просто „маминка“.

Моята майка, Ромилда Вилани, като момиче излъчва чар и талант. Не я интересува училището, но свири много добре на пиано и благодарение на стипендия успява да влезе в Консерваторията на Неапол San Pietro a Majella. За изпита подготвя „Камбанката“ на Лист, дипломира се с отличия и почести. Родителите ѝ, независимо от икономическите трудности, ѝ купуват роял, който изпъква внушително в малкия хол вкъщи. Но мечтите ѝ хвърчат по-далеч, може би заради нейната очевидна красота.

Един конкурс на „Метро Голдуин Майер“ я заблуждава. Търсят из цяла Италия двойничка на Грета Гарбо, кралицата на звездите. Ромилда, само на 17 години, не губи време и скришом от своите, се представя пред журито, убедена, че ще спечели. Оказва се права и като в приказка завладява подиума и билет за Холивуд. Но татко и мама не искат нито да чуят, нито да говорят за заминаване. Впрочем Америка наистина е на другия край на света.

Според семейната легенда, онези от МГМ отиват дори у дома да ги убедят, но си тръгват с наведени глави, недоверчиви и разочаровани. Побеждава втората класирала се. Ромилда не прощава на родителите си и при първа възможност ги изоставя, за да осъществи мечтата си – Рим и Чинечита. Иска да си вземе онова, което ѝ се полага, на каквато и да е цена.

Има обаче нещо, което не влиза в сметките на младата Гарбо от Поцуоли – непредвидимостта на любовта, фаталната среща с Рикардо Шиколоне Мурильо става на улицата, на „Кола ди Риенцо“, в една есенна вечер на 1933 г. Той е хубав, висок, елегантен и ги разбира нещата. Впечатлен е веднага от очарователното момиче. В търсене на слава и за да го спечели, най-добрият начин е да го окуражи, измисляйки своя несъществуваща роля в киното. На нея, която вече добре познава дългите опашки на амбициозните статистки, не ѝ се вярва, че най-сетне намира своя принц.

Рикардо е на 20 години, има малко пари и семейство от благороден произход. Неуспял инженер, намира временна работа в държавните железници, по линията Рим – Витербо. Не след дълго страстта ги отвежда в малко хотелче в центъра, където прекарват дълги любовни нощи. Но ето че се появявам аз, за да разваля работата. При новината за бременността на Ромилда, Рикардо се обърква и лека-полека охладнява. Не влизам в житейските му планове, както никога не влиза и майка ми.

В защита на дъщеря си в Рим пристига мама и иска принудителен брак. Рикардо като че ли е склонен да се съгласи, но го възпира малка, привидно банална подробност – не е миропомазан, а да стане такъв се оказва по-трудно от предвиденото. Бракът не се състоява, но моят баща, волю-неволю, ми дава презимето си и капчица синя кръв. Парадокс е, че оставам без истински татко, но пък мога да се наричам виконтеса на Поцуоли, аристократка на Казерта, получена от фамилията Хоенстауфен, маркиза на Ликата Шиколоне Мурильо.

Ковчеже с мъдрост и бедност

Раждам се на 20 септември 1934 г., слаба и грозничка, в отделението за самотни майки в клиниката „Света Маргерита“ в Рим. Както винаги казвам, получавам за зестра ковчеже с мъдрост и бедност. Маминка настоява да ми сложат гривничка, ужасена, че могат да ме разменят в люлката. Отначало Рикардо, без сигурна перспектива и изпълнен със съмнения, се надява да

ни приеме неговата майка, София, която Ромилда се опитва да благоразположи, кръщавайки ме на нея. Но отново греши. Така че той наема за нас стая и за няколко седмици живеем заедно като семейство. Или почти.

За съжаление, липсват пари, липсват условия, липсва всичко. Татко е много високомерен, за да приеме каквато и да е било работа, но не е на висота за длъжностите, към които се стреми. Майка ми остава без кърма и започва сериозно да се безпокои за моето здраве. Страхът ѝ прераства в убеждение, когато един ден ме оставя на хазайката на дома и отива да търси работа. Връща се и ме намира на прага на смъртта: госпожата, неясно дали от добри намерения, ми дава лъжичка леца, което без малко да ме умори. А Рикардо? Изчезнал, естествено.

Ромилда прави единственото възможно нещо. Успява по някакъв начин да купи билет за влака до Поцуоли и се връща вкъщи. Не е за завиждане: без пари и без мъж, с полужива новородена в ръцете си и „вина“ на плещите си, която влошава репутацията на родителите ѝ. Как ни приемат семейство Вилани? В плен на отчаяние, тя се страхува да не бъде отхвърлена и от тях. Мама се появява на вратата. Един поглед ѝ е достатъчен, за да я отвори широко и да ни прегърне, като че ли винаги сме там. Изважда бренди, хубави чаши и след развълнуван тост веднага се заема с мен.

„Тук трябва кърма“ – обобщава, без да губи време. Извикана е дойката Дзаранела, известна в цяла Кампания*. Семейство Вилани дава обет за моето оцеляване на свети Дженаро² и се отказва месеци от месо. Всичко отива за Дзаранела, която ни се отплаща с питателна кърма. Никой не се оплаква от тази жертва, нито татко Доменико, наречен Мими, нито чичо Гуидо и чичо Марио, нито леля Дора. Обединението прави силата, така винаги мислят в семейството.

[* Кампания – една от 20-те области на Италия, чийто главен град е Неапол.]

[* Свети Дженаро – покровителят на Неапол.]

Кърмата на Дзаранела не е достатъчна, за да ме съвземе. „Това дете е зле – поставя диагнозата лекарят, след като прослушва измъчените ми от конвулсивна кашлица гърди. – Планинският въздух ще му се отрази добре.“

И така мама Луиза се организира, напуска малкия апартамент край морето и премества цялото семейство по-нависоко, на улица „Солфатара“. Изборът ѝ се оказва правилен. Още след първата разходка във вечерния хлад върху моето изнурено лице се появява хубава усмивка. „Спасена е!“ – казва си мама и най-последно успокоена се заема с всекидневните си грижи.

Татко Мими, нисък и набит мъж, е началник на отделение във фабриката за боеприпаси „Ансалдо“*, която след няколко години прави от Поцуоли мишена на ужасни бомбардировки. Работи много, прекалено за възрастта си и вечер се прибира вкъщи изтощен. Единственото, което иска, е вестника си и малко спокойствие. Чака го обаче едно голямо семейство, винаги в безпорядък, което мама се опитва да крепи, както може, със силна воля и много въображение. Двете момчета работят от време на време във фабриката, леля Дора е машинописка. Събрани заедно, заплатите им не стигат да осигурят вечерята всеки ден.

[„Ансалдо” – една от най-важните технически компании в Италия, създадена в 1853 г., специализирана в производство на самолети, локомотиви и кораби. През Първата и Втората световна война произвежда и военно оборудване за италианската армия.]*

Всъщност основната съставка в готварството на мама, повече от хляб и може би повече от любов, е фантазията. Спомням си я как бърбори весела в малката ни кухня и нейните макарони с боб разнасят из въздуха мирис на пържено със свинска мас, когато я има. Аромат на дом, на семейство, което ни закриля и защитава от бомбите, от смъртта, от насилието. И днес, когато го усещам, се разплаквам. После има и фаринела*, макарони с тиква, варени сушени кестени. Бедно, приготвено от нищо ядене. И все пак, в сравнение с глада по време на войната, тази храна е кралска, най-вече в края на месеца, когато половината заплата на Мими отива за рагуто на Луиза – вкусотия, която е невъзможно да се забрави.

[Фаринела – типичен кулинарен продукт от Пулия, една от 20-те области на Италия. Посолено смяно брашно от нахут и ечемик. Пюрето се яде като основно ястие или като гарнитура.]*

Блокът на улица „Солфатара“ има вход с червен мрамор, в красива тоналност, която не отстъпва на тази от холивудските вили, които виждам по-късно. Топло червено, почти оранжево, истинско неаполитанско. Когато години по-късно го виждам отново, ми изглежда различно, с тъжни виолетови нюанси. Може би от времето, може би от раните от войната, може би от моите по-замъглени очи.

Апартаментът е малък, но се разтяга като акордеон, за да ни побере всички. Защото ние продължаваме да се увеличаваме. Майка ми, за да припечели нещо, свири в кафенетата и механиите на Поцуоли и Неапол. И понякога стига и до Рим, за да види

Рикардо. И така един ден се представя трепереща пред родителите си, за да оповести, че отново е бременна.

„Ех, колко е вярно, че Господ слага пръст в раната“ – отговаря Мими, примирен от неразумността на тази твърдоглава и неукротима дъщеря. Този път младият Шиколоне избягва капана на изнудването и не пожелава да знае нищо повече за нас. През 1938 г. сестра ми Мария се ражда Вилани и съхранява това презиме за дълги години.

Виждам за първи път баща си, когато съм на около пет години. Маминка, за да го накара да дойде, му изпраща телеграма, че съм много болна. Идва след време и ми носи прекрасна детска кола с небесносини педали, червени колела и отстрани написан моят прякор Лела. Толкова съм развълнувана от тази среща, че дори не го поглеждам в лицето. За мен баща е Мими, никой друг не може да заеме мястото му. Понякога се питам дали на баща ми не му домъчнява. Истината е, че тази кола още съществува, пазя я в някое кътче на сърцето си.

Друг един път ми носи ролкови кънки, с които се пързалия щастлива в коридора. Всеки ден Мария настоява да ги кара. И аз, като по-голяма садистична сестра, ѝ ги давам само след като им смазвам колелата. Колко пъти се изтърколва горката Мария!

Аз междувременно живея живота си както мога, скрита зад тънък, но непроницаем воал на срамежливост. Да, трудно е за вярване, но съм наистина срамежлива, може би и заради нашите условия. Баща ми го няма, майка ми е прекалено руса, висока, жизнена и най-вече – неомъжена. Нейната ексцентрична и много над обикновената хубост ме засрамва. Мечтая си за нормална и успокояваща майка, с черни коси, смачкана престилка, съсипани ръце и уморени очи. Като мама или като Антониета, която превъплъщавам 40 години по-късно в „Един особен ден“.

Моля се на Господ маминка да не дойде да ме чака пред училището, защото се срамувам пред съученичките си. В католическия лицей, който посещавам, влизам в класната стая първа или последна, когато всички останали са вече седнали. Страхувам се да не ми се подиграват. Момиченцата, знайно е, могат да бъдат истински лоши. Много съм подредена и усърдна, изпълнявам дълга си като войниче, но сред останалите се чувствам неудобно. Нали съм мургава и кльоцава, та всички ме наричат „Клечка за зъби“.

И все пак имам една приятелка, истинска приятелка, която е до мен цял живот. Днес вече я няма, отивайки си отнася моето детство и всичките му вкусове, хубави и лоши. Казва се Аделе и живее на моя етаж. Току-що събудили се, се срещаме на стълбите и сме заедно до вечерта. След началните класове се разделяме –

тя отива в професионално училище, аз – в педагогическо, но нищо не може наистина да ни раздели. Нейното семейство е малко по-богато от нашето или може би не толкова многочислено колкото нашето. За рождените дни ѝ подаряват винаги кукла, която тя споделя с мен. Моята баба пък ми носи въглен за Богоявление (Епифания), защото съм лоша. Но докато говори, ме гледа нежно и ми дава да разбера, че не е вярно и че проблемът отново е в парите.

С войната гладът става още по-суров: често не устоявам на аромата, разнасящ се от кухнята на Аделе, и се приближавам с надежда. Понякога, не често, майка ѝ ме кани на обяд.

След много години се връщам в Поцуоли да снимам „специално предаване“ и поканвам Аделе. Оттогава сме неразделни до деня, в който не ми отговаря по телефона. Това е един от най-тъжните ми рождени дни. Аделе получава инсулт и е прикована в инвалидна количка. Плаче мълчешком, когато дъщерите ѝ говорят за мен, за нас и за нашето детинство.

В училището ме очароват сирачетата, които монахините слагат вечно на последните редици, за да подчертаят колко са нещастни. Аз сядам винаги пред тях, сякаш за да съм по средата между тяхното нещастие и една нормалност, която не ми принадлежи. Толкова искам да посетя сиропиталището към манастира, но ни дели дълго стълбище и ние сме напълно изолирани.

Монахините са строги и аз се страхувам от тях, въпреки че на мен като че гледат с добро око. Когато дойде ред да ни наказват, ни карат да си протегнем ръцете, за да ни ударят с пръчка. Моите ръце никога не са дори и докосвани.

Свенлива съм, вярно е, но обичам да вървя срещу течението. Когато обявявам тържествено на баба София за първото си участие, всъщност го вземам тайно преди това. Отивам в църквата, нареждам се на опашката и коленичила пред попа с наведен поглед отговарям: амин. Връщам се вкъщи, разказвам на мама за това си приключение, убедена, че е щастлива да има внучка светица. „Какво си сторила, какво си сторила!“ – ми отговаря тя, крещейки, отчаяна от моето неволно престъпление. Кое то не е нищо друго, освен инстинктивния ми начин да срещна Господ. Дори и днес го търся и понякога го намирам на най-немислими места.

Когато войната избухва, аз съм на шест години, когато свършва – на единайсет. Очите ми са пълни с картини, които никога не мога да изтрия. Като мисля за първите си спомени, чувам отново бомбите, писъка на противовъздушната сирена, гърчовете на глада. И освен това – студ и непрогледен мрак. Понякога внезапно страхът ми се връща. Невероятно е, но и днес още спя на запалена лампа.

Най-напред идват немците, които в началото са наши съюзници. Сутрин маршируват под къщи – високи, руси, със сини очи, и аз ги гледам от прозореца отнесена, разполовена между страха и възбудата. В моя детски поглед не изглеждат лоши, нито опасни, но баба и дядо, които понякога чувам, без да искам, говорят точно обратното: споменават за евреи и депортирания, за мъчения и изтръгнати нокти, за отмъщения и предателства. Тогава тичам в кухнята и ги разпитвам, но те отричат. „Нищо не казваме“ – отговарят безстрастно.

Истината е, че сме в голяма опасност и скоро се усещаме за това. Лека-полека всичко спира – училището, киното „Сакини“, концертите на оркестъра на площада – всичко, освен бомбите.

За Съюзниците Неапол е основна мишена: едно от най-важните пристанища на Средиземно море, в средата на маршрута към Северна Африка. Освен това, заедно с Таранто* и Ла Специя**, приютява част от нашата флота. Около града има струпани важни индустриални селища, което прави областта още по-стратегическа: Байя Домиция, Кастеламаре ди Стабия, Торе Анунциата, Помилиано, Поджореале, Баньоли и не на последно място – нашето Поцуоли. Ако в началото на войната атаките са насочени срещу военни обекти, от известен момент нататък бомбите започват да падат масово върху града и върху крайбрежието. Трябва ми време, докато разбера, че следите от бомбите по небето нямат нищо общо с фойерверките за празника на Света Богородица на Помпей. Засегнати са къщи и училища, църкви и болници, хотели и пазари. Спомням си всичко сякаш е вчера.

[Таранто – пристанищен град в областта Пулия, Южна Италия.]*

*[** Ла Специя – пристанищен град в Северна Италия, областта Лигурия.]*

Щом завие сирената, тичаме да се скрием в тунела на гарата по линията Поцуоли – Неапол. Железницата е целеви обект, както всички видове комуникации, но тунелът за нас е защитено място. Идваме с дюшеци и ги просваме върху дребния чакъл близо до релсите. Тъпчем се в средата на тунела, защото е опасно да се стои до изхода, и се приготвяме да изкараме нощта, влажна и

студена или душна и без глътка въздух, но винаги с плъхове и хлебарки, с грохот на самолети, със страх, че няма да излезем живи.

В тунела хората поделят и малкото, което имат, окуражават се, плачат и се опитват да заспят, карат се и понякога дори виждат раждане. Всички заедно, един върху друг, кряскат и се утешават с надеждата за края на кошмара. Призори, към четири и половина, бягаме навън, за да не бъдем повлечени от първия влак.

Често бомбардировките идват неочаквано, защото невинаги сирената действа. Аз съм толкова уплашена, че вместо да се обличам, се събличам. Случва се така, че много пъти първите самолети ме изненадват необлечена, все още вкъщи... Заедно с майка ми тичам с всичка сила към скривалището, но една вечер отломка от бомба ме ранява по брадата. Пристигам в тунела ужасена и кървяща, не е нещо сериозно, но ми остава белег, който няколко месеца по-късно, неочаквано ми носи храна за подарък.

Гладът е доминираща тема в моето детство.

Понякога на излизане от скривалището маминка ни води на село, недалеч от Поиуоли, където са пещерите на пастирите. От приятел на чичо взема за нас чаша прясно мляко, доено след току-що нахранено теле. То е жълто и гъсто като масло и компенсира дългите гладни дни. Да, защото колкото повече напредва войната и зачестяват бомбардировките, толкова повече храната и водата не достигат. Дажбите са малко, транспортът е блокиран, бомбите разрушават водопроводите. Хората изпадат в мизерия.

Мама ме праща да пазарувам от госпожа Стикионе, при която имаме нещо като отворена сметка, водена на кафявата хартия, в която се опакова хлябът. На третия ден от началото на месеца парите свършват и тя ни дава на кредит, мърморейки кисела на себе си „ето ги, идват отново“.

За останалото всички сме горе-долу на един хал. Купувам осем зърна кафе в една лъжичка, което после баба мели, за да маскира ечемика, и едно купетиело*. Полага ни се един продълговат хляб, с прибавка на малък самун, който обаче никога не стига до дома, защото не издържам на глада и си го изяждам още преди да се прибера. Баба ме пита: „Ама къде е?“, след което предпочита да не се ядосва. Обича ме дълбоко и се мъчи много, като ме види да страдам.

[Купетиело – късче хартия във форма на пресечен конус. Служи като филтър в специалната неаполитанска кафеварка и се маха в момента на наливането на кафето.]*

След време свършват и покупките, и парите, и провизиите. Има дни, в които не ядем и троха хляб. В една прекрасна сцена от „Четири дни на Неапол“ на Нани Лої едно от децата се нахвърля върху самуна с такава отчайваща стръв, в която и днес се разпознавам. Онези четири известни дни в края на септември 1943 г., когато Неапол се вдига на бунт срещу немците, са апогеят на един ужасен период и бележат началото на края.

Когато бомбардировките над Поиуоли стават неудържими, е дадена заповед за евакуация. Нямаме никаква алтернатива и търсим подслон в Неапол при роднините на мама, семейство Матия. Моите чичовци, Гуидо и Марио, успели да не заминат на фронта, излизат от скривалищата си и идват с нас, но във влака се излагат на голяма опасност: немците се качват и за малко да ги пленят. Тогава двете монахини, които делят с нас купето, ги скриват под расата си и ги спасяват. По-късно това става нещо като семейна легенда и шега. Но тогава няма нищо смешно, а само огромна благодарност към тези две жени, които рискуват живота си за двама непознати.

Семейство Матия не са толкова гостоприемни. Нямаат кураж да ни изгонят, но ни приютяват с известен яд. Аз приличам на скелет, Мария е болна от тиф, който се шири из целия град. Майка ми проси, за да ни нахрани, но невинаги успява. Носи ни един картоф, шепа ориз, или онзи черен хляб, на пръв поглед твърд, който после залепва по ножа, защото вътре е клисав. Ние, момичетата, стоим винаги вкъщи, за да пазим мястото, ако Матия не ни пуснат да се приберем. Моделираме куклички от тесто, слагаме ги да изсъхнат на перваза на прозореца, но на следващата сутрин не издържаме и ги изяждаме на една хапка. Една вечер Ромилда съзира от прозореца жена с количка и пазарска чанта. Втурва се навън, разчитайки на майчинската солидарност, за да измоли къшей хляб, и показва недохранените ни лица. Онази майка се развълнува и поделя с нас продълговатия си хляб.

След 8 септември* немците изведнъж се превръщат в окупатори и заклещват града в желязна хватка. Усещат мириса на загубата и изливат върху нас неудовлетвореността си по жесток и неблагоприятен начин. Неаполитанците, изтощени от глад, болести и бомбардировки, започват да реагират. Спомням си деня, в който е арестуван млад моряк, чиято единствена вина е, че ликува при вестта за примирието с надежда за идващия мир. Той е разстрелян по стълбите на университета пред хората, принудени пряко волята си да ръкопляскаат.

[8 септември 1943 г. – на този ден маршал Пиетро Бадوليو обявява официално подписаното на 3 септември примирие*

между новото италианско правителство и Съюзниците. Между 3 и 8 септември хитлеристка Германия окупира Северна и Централна Италия.]

Градът се разбунтува спонтанно, квартал по квартал, къща по къща, независимо от възрастта и социалната принадлежност. Мъжете между 18 и 35 години са извикани от немците на принудителна работа. Явяват се само 150 от 30 хиляди. Войната вече е открита. Излизат на бой дори и скуниците*, които стават герои на бунта. След четири дни преговори с бунтовниците немците напускат бойното поле. На 1 октомври 1943 г. генерал Кларк влиза в града начело на съюзническите войски.

[Скуници – гаврошчетата на Неапол.]*

Първият войник, когото виждам, е с пола и е от шотландските войски, които дефилират из улиците на града, сподирени от усмивките и гримасите на момченцата. Американците започват веднага да раздават бонбони, бисквити, дъвки. Един войник ми подава шоколад, но аз не знам какво е и не смея да го опитам. Нося вкъщи кутия с концентрат от кафе и я давам на мама Луиза. Тя не разбира веднага, че трябва само да се допълни топла вода, за да се превърне в напитката, чийто вкус вече не си и спомняме.

Самотнико Пино

Връщаме се пеша до дома ни в Поиуоли с все още болната Мария върху плещите на чичо Марио. Сградата е полуразрушена, но все още на мястото си. Време е да се започва отново, с картони по прозорците и опашки на черния пазар. Към глада и жаждата се прибавят въшките, които ни тормозят с месеци, докато най-сетне не са надвити благодарение на едно „голямо“ американско откритие – ДДТ. Тяхното изчезване за мен е очевиден знак, че войната свършва.

Съюзниците започват да раздават истинска храна – дори и бял хляб, който за нас е истински лукс, и селяните лека-полека се връщат да работят земята. Остава студът, който ни отнема дъха. Междувременно, с раждането на едно братовчедче ставаме деветима: натясно сме в кухнята, най-топлата стая. Но и светът навън все още е страшен.

В нашия вход стои отделение марокански войници под ръководството на френски офицер. Те се държат като у дома си, без никакво уважение, и гуляят от сутрин до вечер. Тяхното присъствие не е успокоително. От време на време идват да чукаят на вратата, нарушавайки съня ни. Споменът за тях изниква у мен няколко години по-късно на снимачната площадка на „Чочарка“

и ми помага да направя по-истинска тази роля – толкова трудна и силна. Сутрин, слизайки за училище, намирам на входа презервативи, естествено – без да знам за какво служат. Един ден взимам един, като го мисля за балонче. Отново, както и след причастието, се връщам тържествуваща при мама с малкия си трофей в ръка. И пак разбирам за жестоката си грешка. Баба не ми дава повече да слизам: „Няма вече да ходиш да надуваш балончета!“ Разменя две думи с френския офицер, който от този ден държи малко по-изкъсо хората си.

Майка ми отново започва да свири в една механа с небесносини стени срещу дома ни. Често сестра ми, вече съвзела се, се присъединява към нея: „Самотнико Пино, чуй това сбогуване, което вятърът носи...“ Мария е едва момиченце, но вече изглежда зряла артистка. Аз я гледам с възхита и както винаги, свенлива, докато ентусиазираните американски войници се чувстват у дома си. Оттук възниква идеята да ги приемем неделя следобед в нашия хубав хол, превърнат в домашно кафене, за да припечелим нещо. Мама предлага домашно бренди, смесвайки с алкохола от черния пазар ликьор „Черешова вещица“; маминка свири, докато военните тананикат Франк Синатра или Ела Фицджералд. Аз пък нося напред-назад бутилките за разреждане и се уча да танцувам буги-вуги.

Един от войниците забелязва белега на брадата ми и ме завежда в лагера, където един лекар ми го премахва като с магия. На всичкото отгоре, ни изпраща вкъщи с джип, пълен с провизии. Има дори макарони от бяло брашно. Сякаш сънуваме.

По онова време маминка се опитва да ме научи да свиря на пиано, което много ми харесва, но когато греша, така се ядосва, че ме бие. Заболява ме главата от нейните удари и се отказвам. Утешавам се с филмите в кино „Сакини“.

След войната американските филми заливат екраните и аз се пресищам с „Кръв и пясък“*, влюбвайки се безнадеждно в Тайрън Пауър и в кестенявите коси на Рита Хейуърт. После идва ред на „Дуел под слънцето“**, който ме пленява почти толкова. Самотничка, каквато съм, се губя в гаснещите погледи на Дженифър Джоунс и Грегъри Пек и мечтая да стана като тях. Не ме пленява толкова животът им на звезди, колкото тяхната способност да изразяват вътрешните си чувства.

[* „Кръв и пясък“ (1941) – САЩ, реж. Рубен Мамулян.]

[** „Дуел под слънцето“ (1946) – САЩ, реж. Кинг Видор.]

Обичам да уча, макар че с времето интересът ми отслабва и в последната година бележникът се изпълва с тройки и четворки. За домашните чакам леля Дора, грамотната в семейството, да се върне от работа. Но тя е толкова уморена, че често заспива между

превода на латински и домашното с глаголи. „Лелю, събуди се!“ – шепна ѝ, чувствайки се и малко виновна.

Учителката по химия ме обожава, също и тази по френски. Езиците винаги ми се отдават, което много помага за кариерата ми. Но тогава още не си представям какво ще правя, като порасна. Доколкото знам, баща ми иска да ставам учителка. Или поне така помня.

Много години по-късно, връщайки се в Поиуоли, случайно намирам моя детска тетрадка и с учудване виждам написаното: „София Шиколоне един ден ще стане актриса“. Очевидно вече усещам, макар и неясно, моето бъдеще. Въпреки това, когато с Мария приготвяме спектакли в кухнята и мама Луиза, родена шивачка, ни помага да кроим и шием хартиените костюми, сестра ми е тази, която се изявява пред всички, близки и съседи. Аз стоя в един ъгъл, гледам и се срамувам дори и от това.

Нещата започват да се променят. Раста и грозното патенце се преобразява в лебед. Но най-вече узрява у мен желанието, почти физическата нужда да покажа емоциите си, да преведа в жестове и думи всички усещания, които натрупвам и които още не успявам да интерпретирам. Искам да се гмурна в още по-открито море. Нищо, че не знам да плувам.

ФАБРИКА ЗА ПРИКАЗКИ

Принцеси в каляска

Преходът от грозно патенце в лебед е върху обложката на „Мечта“, която изскача пожълтяла от друга епоха, за да събуди спомените ми. Годината е 1951-а, името е антично и полузабравено: София Лазаро.

Войната свършва. Италия започва отново да живее, хората да мечтаят. За мен също е трудно да разпозная зад морния поглед на героинята от фотороманите Клечката за зъби, която съм била малко преди това. Истината е, че за няколко сезона променям фигурата си, лицето, името. Сменям дори и града.

Става истинска революция, непредвидена като всяка революция. Случва се понякога времето да се ускорява изведнъж, старите страхове да оставят място на нови предизвикателства и

всичко да придобие друго измерение, докато поемаме по неизвестни и немислими пътища.

Моето юношество избуява много по-късно в сравнение с това на връстничките ми, когато вече почти не го очаквам.

В зората на 15-те ми години се намирам с добре сложено и излъчващо светлина тяло, обещаващо и пълно с живот. Когато минавам по улиците на Поцуоли, момчетата се обръщат да ме огледат и подсвиркват след мен.

Първият, който се усеща, е преподавателят ми по физическо възпитание. Хубав и представителен млад мъж, свикнал да вижда света като обикновено упражнение по свободна гимнастика. Един пролетен ден се появява у дома със сериозен поглед и шапка в ръка, за да ме иска за съпруга.

„Госпожо Ромилда, изпитвам истинско чувство към дъщеря ви. Имам дом и сигурна работа. Ако сте съгласна, можем да се оженим още през септември.“

„Скъпи професоре, съжалявам много, но и дума не може да става. София е много млада, за да се омъжва.“

Маминка го отправя учтиво, без ни най-малко колебание. Жалък е за това толкова възпитано момче, но има други планове за мен. Аз наблюдавам сцената отстрани, сякаш не ме засяга, но всъщност се чувствам облекчена. Трябва тепърва да разбере коя съм, ни най-малко не мисля за брак.

Едно друго момче за известно време привлича вниманието ми. Казва се Манлио и живее в Ла Пиетра, няколко гари след Поцуоли. Виждаме се на улицата, харесваме се и един следобед решавам да надхвърля границите на моя малък свят, за да отида да го потърся. Помня само зачервените му очи и една топлота, за която не съм готова. Уплашвам се – дали от това, че беше пил, или само от пламъка на младостта, но побягвам, без да се обърна назад. Ако външно изглеждам жена, вътрешно си оставам още момиченце, срамежливо и затворено. Усещам, че трябва да скоча, но не знам нито как, нито къде. А може би дори и защо.

Трамплин ми предлага Клубът по печата в Неапол. Нямах да отида там, ако маминка не ме беше завела, пренебрегвайки моята свенливост и нашата бедност. Става нещо като феята мащеха, която противно на очакванията води Пепеляшка на бал. Нямащо, онези години от живота ми имат вкус на мечта, превръщаща се в реалност.

В един есенен ден на 1949 г. у дома идва съсед с изрезка от вестник в ръка. Обявен е конкурс за красота, съобщава „Кориере ди Наполи“, следобедният всекидневник, за избор на Кралица на морето и нейните принцеси. Победителките ще дефилират с

каляска из улиците на центъра, магически превръщайки развалините от войната в омагьосано царство.

Очите на Ромилда заблестяват и ми хвърлят разбиращ поглед. Идва нашият звезден миг, който тя отдавна очаква. Отговарям ѝ с обичайното си примирение: „Ако толкова настояваш...“ Парите за ядене едвам стигат, но маминка няма да изпусне този шанс. Нейният е прекъснат от родителите ѝ и тя не може да го забрави. Сега прави всичко, за да се реваншира. Нямам още минималната възраст, за да участвам в конкурса, но тя ми прибира косите нагоре, за да изглеждам по-голяма, и се впуска стремглаво в атака. Дори и мама този път не посмява да се опълчи и с неохота допринася по свой начин.

Няма уважаващ себе си бал без рокля и обувчици. Луиза сваля пердетата от розова тафта от къщи и за нула време ги превръща във вечерна рокля, ако не елегантна, поне прилична. Що се отнася до обувките, имам само един чифт, тъмни и износени: трябва само да се избелят с белило, за да изглеждат като нови. „Света Богородице, направи така, че да не вали!“ – мърморят треперещи моите феички.

Така аз и маминка се качваме на влака, вагон от трета класа, за Неапол. Студено е и слагам върху роклята си всекидневното палто, единственото, което имам. Всички ме гледат, изглеждам готова за Карнавала. Трябва само един порив на вятър и капка вода, една минута закъснение, за да превърнат моята каляска в тиква и да развалят мечтата.

Конкурсът започва в „Чинерама“, кинотеатъра на улица „Кияя“ и завършва в Клуба по печата, вътре в общинския дом. Много красива сграда, днес изоставена, но тогава гордостта на града, възстановяващ разрушеното от войната. Вървя към съдбата си, както агнето към олтара на жертвоприношението, но още с влизането разбирам, че съм забелязана. Може би са поразени от резервираното ми поведение, толкова различно от това на другите момичета – те (а може би по-късметлийки, но в група изглеждат леко глуповато. Поемам дълбоко дъх и се хвърлям. Пред членовете на журито, на блестящия фон на залива, пословичната ми свенливост отстъпва пред радостта.

Дори и днес ми се случва същото: преди всяко изпълнение съм разяждана от страх, но при запалването на прожекторите тръгвам и успявам, не знам как, да дам най-доброто от себе си.

След време, което ми се струва вечност, журито произнася присъдата си. Още помня радостта, когато чувам името си сред току-що избраните принцеси. Това е само половин победа: аз не съм кралицата, но няма значение. Не отговарям на всички параметри от класическите канони за красота, което със

сигурност усложнява нещата. И все пак тази моя различност, видяна от опитни очи, е една от тайните на успеха ми. За момента най-важното е да вярващ.

Засипана съм с овации, снимки, интервюта и дори с хубав букет. Първата ми поява пред света е триумф и това силно ме зарежда. Минаваме из улиците на центъра, придружени от оркестър, хората ни затрупват с цветя: кралицата сама в златната каляска и ние принцесите зад нея. Улица „Карачоло“, улица „Партенопе“, площадът с кметството, улица „Депретис“, булевард „Умберто“, и от площад „Никола Аморе“, нагоре по улица „Катедрала“, площад „Кавур“, после надолу по улица „Рим“ (сега улица „Толедо“) и отново към морето. Ако днес погледна на събитието, ми изглежда, че се намираме във филм на Де Сика! На седмото небе съм, не обръщам внимание на дъжда, който, напротив, прави всичко още по-романтично и нереално. Свидетелствата припомнят, че Тина Пика, Серджо Бруни и дори Клаудио Вила празнуват с най-красивите момичета на Неапол.

В момента не ми е ясно доколко онзи ден променя хода на живота ми. Както би направило всяко момиченце, съсредоточена съм по-скоро върху наградата, която е прекалено хубава, за да е истинска; хартиени тапети на големи зелени листа, които ощастливяват мама, покривка с дванайсет кърпи за ядене и цели двайсет и три хиляди лири – сума, каквато виждам за пръв път. Но най-вече билет за Рим, който в първия момент не ми прави никакво впечатление. Маминка обаче тръпне от възбуждане: държим в ръцете си паспорта за Чинечита.

Най-напред ме записва в актьорска школа в Неапол, платена от уроците ѝ по пиано, които междуременно започва отново да дава. Всъщност не е точно училище, а по-скоро плод на изкуството на един истински неаполитанец да се нагажда. „Актьорс студио“ в сянката на Везувий, където правя първите си стъпки, се базира на дългия опит на един-единствен преподавател, Пино Серпе, който се хвали, че изтръгва актьори от камъка. Как? Учи ни да правим различни изражения. Всичките ни мускули чрез огромно усилие показват широка гама от човешки чувства: ужас, радост, отчаяние, тъга, изненада, дързост, надежда. Веждите са абсолютните протагонисти. Звучи като шега, но тази малка игра на мимика, която ме принуждава да изляза от себе си и да се покажа пред другите, ми помага много да се справя със света на фотороманите, който не след дълго ми предстои.

Няколко години по-късно, когато вече съм в Холивуд, получавам писмо: „Аз съм Д'Аморе, бяхме заедно на лекциите на Серпе, спомняш ли си?“ Развъълнувана съм от факта, че онзи мой

съученик ме помни. Аз си го спомням добре: идва от село, има възможности и храна. Плаща на учителя с хляб, салам и яйца.

Именно маестро Серпе ми осигурява някои пробни фотоснимки, както и дребни появявания в „Сърца на морето“ на Джорджо Бианки и в „Обет“ на Марио Бонар. Но най-вече ме информира, че „Метро Голдуин Майер“ търси статисти за колосален филм, чието действие се развива в античния Рим. Маминка отново демонстрира ясните си идеи и против волята на дядо и баба решава да се преместим в столицата. Мария, която е още малка и с лошо здраве, остава с тях, докато ние двете с ентузиазъм и страх се хвърляме в преследване на мечтата.

Quo vadis?

Рим ни посреща с отворени обятия или поне така ни се струва. Не мога да кажа същото за баща ми, на когото Ромилда се обажда още от гарата. Толкова е неопитна, че дори не може да използва градския телефон с жетони и влиза в един бар.

Рикардо, неуловим както винаги, се съгласява пряко волята си да ни види у дома на майка си, но е очевидно смутен от това неочаквано посещение.

Баба София ми предлага чаша мляко и без никакъв въпрос или ласка, ни оставя да го чакаме в хола. Когато влиза, татко ми хвърля разсеян поглед, пълен с омраза. Не е изненадан да ме види толкова пораснала, предпочита да отдаде цялата си енергия да ни обезкуражи. Ако зависи от него, трябва да се върнем веднага в Поиуоли и да го оставим на мира при новото му семейство. Защото междувременно е женен за друга жена, от която има две деца – Джулиано и Джузепе.

Още помня деня, в който дойде в Поиуоли да информира майка ми за предстоящия си брак. До този момент не разбирах огромното страдание, което витае между тях, защото той не правеше нищо друго, освен да ни отхвърля. Когато малката Мария влезе в стаята, той попита пренебрежително: „А тази коя е?“ Макар че прекрасно знаеше.

В хола на баба София маминка не пада духом от студенината на своята първа и единствена любов и нито за миг не помисля за връщане. Обръща се към далечни братовчеди, за да иска подслон. Те също се опитват да ни отпратят у дома, но не успяват и се примиряват да ни дадат един диван. Не се чувстваме много удобно, но нищо не е в състояние да ни отклони от собствената ни съдба. Още на втората сутрин в Рим тръгваме към „фабриката

за приказки“ на улица „Тусколана“, облечени в черно, за да изглеждаме елегантни.

Историята с главно „И“ не пощадява дори и Чинечита, която по време на войната е превърната в развалини, както и останалата част от страната. През ноември 1943 г. всички съоръжения са изпратени на Север и големите помещения са превърнати в складове за немски военни нужди. Седем от най-важните павилиони са разрушени от съюзническите бомби. След освобождението на града зоната става бежански лагер и киноцентърът Пизорно в Тирения* е превърнат в снабдителна база от американските войски. Работници, техници, режисьори и актьори, устояли на ласкателствата на Сало, изваждат малкото техника, която успяват да скрият, и се захващат за работа, в очакване да се освободи останалата част от Италия. Снимките на „Рим – открит град“ започват през януари 1945 г., филмът излиза през септември, няколко месеца след края на войната.

[Пизорно в Тирения – киноцентър в Тирения, част от Пиза. Пизорно обединява имената на Пиза и Ливорно, защото е на еднакво разстояние от двата града в Тоскана. Първият киноград, преди създаването на Чинечита в 1937 г.]*

Идва моментът и на италианските режисьори. Почва се от нулата и се потегля на път с малко средства и много идеи. Има да се кажат толкова неща, хубави и силни, животът започва да се движи. Настъпва зората на неореализма, който променя завинаги историята на киното. Докато Роселини, Де Сика, Висконти излизат на улицата и документират реалността, започвайки от жестове, лица, обекти, американските компании наводняват Италия с холивудски филми, които налагат друга мечта, напомпана със свобода и победа.

В откритата война между италианските режисьори и продуценти и големите американски студии се намесва и депутатът Джулио Андреоти, от 1947 г. млад заместник-секрестар в Министерския съвет, който налага решителното възраждане на Чинечита. Въвежда закон, чрез който успява да задържи в Италия печалбите от американските филми, концентрирайки в Рим пари и работа. Когато пристига МГМ с продукцията Quo vadis?, Холивуд веднага се преселва на Тибър. Това е истинското начало на моята история.

В онази майска сутрин на 1950 г. аз и маминка се качваме на трамвая, който тръгва от гара „Термини“, и слизаме на крайната спирка. Пред моя момичешки поглед се простира следната сцена: войска от бивакуващи римляни пред вратите на Чинечита търсят работа или пък са на разположение на всеки, който има нужда от

тях. Обективът се разширява и обхваща колона от хора на опашка с надеждата да бъдат взети за статисти или дори за фигуранти – много по-определена и призната роля. Именно на тази опашка заемаме мястото си, изпълнени с надежди.

Току-що пристигнал, Мервин ЛеРой, режисьорът на *Quo vadis?*, ни строява в редица, за да избере най-обещаващите лица. Майка ми ме предупреждава да отговарям винаги „да“, какъвто и въпрос да ми зададе. Жалко, че той говори английски, а аз – не.

Приготвям се, доколкото мога, за тази малка сценка, без още да осъзнавам нейните комични аспекти.

Когато ме извиква, правя крачка напред и излизам на сцената с най-хубавата си усмивка.

„Говориш ли английски?“

„Да.“

„За пръв път ли си в Чинечита?“

„Да.“

„Чела ли си „*Quo vadis?*“

„Да.“

„Как се казваш?“

„Да.“

„На колко си години?“

„Да.“

ЛеРой избухва в смях и вероятно трогнат от моята наивност, ми поверява все пак малка роля без реплики. Играя обикновена слугиня, която хвърля цветя върху триумфиращия Марк Виниций, красивия Робърт Тейлър. Маминка пък стои цял ден с голяма бронзова кошница на главата си и вечерта не си усеща врата. После разбираме, че другите статисти, много по-опитни от нея, се отказват в последния момент и оставят на начинаещата това тежко бреме.

Още помня глъчката, светлините и крясъците, жегата, стотиците хора на крака, премествани с часове от едната на другата страна на снимачната площадка като пощенски колети. Статистите са последната дупка на кавала и с тях невинаги се отнасят добре, особено ако без да искат провалят някоя сцена и всичко се снима отново. Когато съм в първата редица, пред камерите, си въобразявам, че снимат и мен. Всъщност съм извън фокус, една незначителна подробност във величествена рамка. В повечето случаи се чувствам дребна, но знам, че съм на точното място и вътре в себе си съм сигурна, че с много търпение и много упоритост ще успея.

Между статистите, макар че няма как да го знаем, е и младият Карло Педерсоли, бъдещият Бъд Спенсър, по онова време италиански шампион по плуване. Благодарение на фигурата си

на атлет си извоюва престижната роля на легионер. Млада, но вече известна, фигурира в малка роля също и Елизабет Тейлър, която е само с няколко години по-голяма от мен, но вече има световна слава с „Леси се връща у дома“.

С невярващи очи фиксирам Робърт Тейлър и Дебора Кер, от които се възхищавах толкова пъти в кино „Сакини“. Струва ми се сън дори само това, че дишам един и същи въздух с тях.

Няма роза без тръни и най-лошото предстои. Викат по високоговорителя вече избраните от режисьора статисти, за да ги запишат във ведомостта. След Вилани идва ред на Шиколоне и пред бюрото на продукцията се представяме две. Едната съм аз, другата е съпругата на моя баща. Не помня добре динамиката на събитията, но никога няма да забравя дълбокото унижение, което изпитах в онзи миг. Млада съм и не проявявам никакъв интерес към интригите на възрастните. Освен това – за какво ми е това презиме без любовта на човека, който го носи? Израствам без него и нищо на света ме може да ми го върне.

Съпругата на баща ми побеснява. Майка ми ме защитава както може. Истинският виновен, както винаги, отсъства. Аз мълча и не знам какво да правя. Най-накрая на помощ ми идва служителят на продукцията: „Шиколоне... София“.

Ситуацията със сигурност е трудна и за двете, по-точно за трите и за щастие тя никога не се повтаря. Един път е достатъчно. Във всеки случай работата ни струва общо петдесет и три хиляди лири, с които ядем две седмици. А после? После парите свършват и с тях намаляват надеждите на Ромилда. Един ден, гледайки ме право в очите, ми казва: „Софи, може би да се връщаме у дома...“. Аз, макар че съм само момиче, не се поддавам на нейните основателни съмнения. „Какво говориш, маминко, трябва да останем тук, трябва да настояваме. Рано или късно...“

Може би блясъкът в очите ми я убеждава, че имам право. Със сигурност потвърждавам, че мечтата, нейната мечта, е и моя.

Междувременно пристига новината, че Мария отново е болна и маминка бързо се връща в Поцуоли, оставяйки ме сама за няколко дни в дома на братовчедите. Тероризират ме и се стремя да съм още по-незабележима. Възпитана в школата на мама, се опитвам да не безпокоя, лягам си след всички и се събуждам призори, подреждайки нещата си, за да не преча. Майка ми, преди да замине, ме предупреждава за опасностите на града, които тя добре познава. Но аз съм родена мъдра. Акълът ми е на място, имам да изпълнявам мисия и не рискувам да падна лесно в капана. Помага ми и добрата новина, че съм забелязана от главния редактор на „Мечта“, който ме въвежда в магическия свят на фотороманите.

„Какво има, защо мълчиш?“

„Това е синът на човека, убил баща ми, не мога, не трябва да се влюбвам в него.“

„От днес започва моето отмъщение и ще бъде страшно. Виждаш ли сърцето ми, мамо, виждаш ли как кърви и боли...“ „Не, Грег, не...“

Като чета репликите, бълващи от комиксите, се усещам катапултирана на друга планета. Може би още тогава ме караха леко да се усмихвам. И все пак фотороманите са истински издателски бум след войната. Те възплащават желанието на италианците, и най-вече на италианките, да се смеят отново и да плачат свободно, да избягат от една все още тежка реалност, да страдат от любов към другия, а не от бомбите и от глада. Контрастните връзки, ужасните мъки, неописуемите грехове, търговията с хора, изневерите и ревностите отприщват емоциите на читателки и читатели без претенции или особени амбиции.

Комунистите ги смятат опиум за народите, католиците – средство за унищожение, интелектуалците, много от които са сред онези, които ги измислят и пишат – продукти категория Б (второ качество). Може би защото, поне в началото, в самия фотороман има елементи на прегрешение, на младост, на модерност – а те могат и да плашат. Добрите картинки, кратките балончета и стегнатият текст вътре в тях, младите и хубави тела и драмите, често безстрашни, сменят правилата на играта и помагат на жените, излезли от войната по-силни, да намерят бързо мястото си под слънцето. Както и да се погледне, фотороманът научава много италианци да четат и пишат и спомага за обединението на страната, от Север на Юг, от селата до градовете. След време дори и Комунистическата партия се усеща и го използва за предизборните си кампании. Също и Църквата, която държи покорни вярващите с истории на светци, между които блести като неоспорвана звезда света Рита от Кашия.

Първите, на които хрумва идеята да оцветят комикса с розови послания, са братята Дел Дука от издателската къща „Вселена“, която публикува в Милано историческото списание за деца „Безстрашният“ и разпространява от врата на врата любовни романи на свитъци. От тяхното въображение се ражда „Гранд хотел“, който предлага смутни страсти и невъзможни авантюри в серия от карикатури, илюстрирани от двама големи художници –

Валтер Молино и Джулио Вертолетти. Това е първата стъпка към жанра на фоторомана. През 1957 г. Молино ме рисува като героиня на комиксовия роман „Грешницата“, където успява да предаде идеално не само моите черти, но дори и моите изражения. „Гранд хотел“ започва да излиза по будките за вестници през 1946 г. със своите „оковани души“ и „златни сълзи“. Много ми харесват рисунките. Спомням си, че в Поиуоли купувахме един брой за блока и си го разменяхме от ръка на ръка. Но блоковете трябва да са били много, след като първият брой е препечатан четиринайсет пъти за една седмица.

Следващата година идва неговият римски вариант с „Болеро“ и „Моята мечта“, бързо преименуван в „Мечта“, които веднага се съсредоточават върху снимките, по-бързи и непосредствени. Така се оформя фотороманът, какъвто го знаем днес. Не след дълго и „Гранд хотел“ се приспособява, върху първата обложка на „Моята мечта“ е лицето на Джина Лолобриджида, много от следващите имат моето.

За нас, които се стремим към света на киното, комиксът е почти задължителен етап. Той служи не само за да те опознаят, но и за да се научиш да стоиш пред обектив, да изпълняваш заповедите на режисьора, да надвиваш собствените си съпротиви и както казва точно Винченцо Молика, да си даваш сметка за собствената си експресивност. Така е с мен и най-сетне имах възможност да приложа израженията, научени от търпеливото обучение на маестро Серпе. Вечер репетирах часове пред огледалото: преминавах, без да ми мигне окото, от отчаяние към меланхолия, от яростна омраза към сладникава любов, от презрение към безпокойство, от гняв към плам, повдигайки само веждата си, отваряйки широко очите си, намусвайки се с устата.

Няма истинска снимачна площадка, още сме в зората на бъдещата индустрия, а само една разнебитена стая, където се правят снимки с прожектори и два броя мебели за сценография. Четем сценария и подобно на човешки джубокс произвеждаме съответното изражение. Работата е тежка и аз я вземам насериозно. Доста снимки в една и съща поза, малко под двайсет рисунки на епизод, три-четири дни в седмицата, по-ниско заплащане от това в киното, но много повече от нищото, от което съм тръгнала. Ту съм „пленница на една мечта“, ту „очарователна натрапница“, ту „принцеса в изгнание“, ту подобно на големия Алберто Сорди в „Белият шейх“ скитам „в градината на Аллах“ с толкова пясък, големи обеци и смешни шапки.

Фотороманът ми позволява да остана в Рим и да си припечелвам хляба, да свикна със средата и да се запозная с нужните хора, да постажувам и да се забавлявам. Само Господ

знае колко имах нужда от това след трудните години в Поцуоли. Станах кралица на жанра с Вера Палумбо и Ана Вита и разбрах, че ще успея.

Естествено, фотороманът се влияе от канавата и интригите на холивудското кино, но щипва и от фейлетона и приключенския роман, в традицията на Лиала* и на Каролина Инверницио**. „Гранд Хотел“ е повече в стила на *jet-set*, „Болеро“ предпочита екзотичното, „Мечта“ е за всички сезони. Ние сме малки домашни диви. Прелиствайки онези списания днес, откривам с изненада дори и писмата, които читателите ни пращат и най-вече – нашите намигващи отговори. Кой знае кой пише едните и другите.

[* *Лиала е псевдоним на Амалия Камбиази (1897-1995), италианска писателка, авторка на романи подлистници, излизащи като литературни притурки във вестниците.*]

[***Каролина Инверницио (1851-1916) – писателка, авторка на романи подлистници.*]

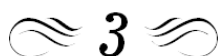
На Бенито, от Казерта: „Следващия път, на втория етап от твоята платоническа любов, можеш, разбира се, да ми говориш на ти. Виждаш ли колко съм дръзка, щом първа ти го казвам?“ Подписано София Лазаро. Да, защото междувременно Стефано Реда, главният редактор на „Мечта“, ми променя презимето от Шиколоне на Лазаро, смятайки, че моята хубост е толкова изключителна, че възкресява мъртвите.

Докато въплъщавам статични принцеси и съблазнителни румънски изгнанички, горди камериерки и цигански героини, продължавам да посещавам кинопродукциите. Успявам да си осигуря малки участия в много филми, някои от които снимани дори от важни режисьори. Спомням си например „Светлините на вариетето“, режисиран от младия Фелини заедно с Алберто Латуада. Изпълнявам малка роличка в един театър, заедно с Карла дел Поджо, съпругата на Алберто. В паузите, докато техниците сменят прожекторите и кулисите, маминка, върнала се в Рим с Мария, която ме придружава винаги в работата, свири на пиано на сцената за радост на Федерико. Минавам от снимачната площадка на „Шестте жени на Синята брада“, през „Тото Тарзан“ и „Аз съм капитанът“, до „Бялата проказа“ – търся винаги да наблюдавам, да разбера, да науча занаята.

Стъпка по стъпка ме забелязват. Продукциите ме викат, за да ми предложат роли на фигурантка, моите снимки се появяват в печата и през следващата година – 1952, получавам първите си главни роли. Благодарение и на комиксите ставам истинска актриса.

От моето тежко, но забавно начало с фоторомана научавам много, то ми дава преценка за признателността на публиката към мен. Но както всичко, има своя край.

Върху обложката на „Мечта“ от 5 април 1953 г. се вирам в хоризонта с вдъхновен и малко носталгичен поглед. И долния край на снимката има дискретен, но прочувствен текст: „СОФИЯ ЛАЗАРО, незабравимата изпълнителка на толкова наши фоторомани, ни е открадната от киното, но София не забравя читателите и читателките на „Мечта“ и на тях посвещава с обич своя поздрав и своя спомен“.

ИДЕАЛНИЯТ МЪЖ

Градината с розите

Ваквото и да погледна – очите на синовете си, снимките, разпръснати из къщата, хилядите чернови, натрупани през живота – той се явява пред мен, усмихнат и сигурен. Дори и сега, когато вече го няма, обитава мислите ми и вдъхновява проектите ми. Моята история – лична, професионална и най-вече семейна – се върти около срещата с Карло. От онзи момент всичко е едно дълго, много дълго начало, което живеем заедно, без да се напуснем.

Септемврийска вечер на 1951 г. На хълма Опио, в хубав ресторант на открито, с изглед към Колизеума, е поредният конкурс за красота: „Мис Лацио“ или „Мис Италия“, не помня точно. Духа лек западен вятър, въздухът е свеж и разнася все още летен аромат. Вече свиквам с този тип изяви, явно второто спечелено място е предпочитано от мен. Но онази вечер това въобще не се върти в главата ми. Там съм, за да се забавлявам, да се разтоварвам, да танцувам – неща, които ми се удават добре. Заедно съм с една приятелка от Неапол, малко по-голяма от мен, също дошла в Рим в търсене на късмет, и двама младежи, които ни придружават. По онова време порядъчните момичета не излизаха сами.

Последната награда, за която се състезавам година по-рано, е „Мис Италия“. Тя е след „Мис Червия“ (град на Адриатическо море в Северна Италия), където не побеждавам, но съм избрана за големия национален конкурс. Въръжени с търпение, аз и

маминка все пак тръгваме към Северна Италия, за да търсим онзи успех, който съдбата сякаш ми отказва. Важно е да се представиш, да срещнеш хора от тази среда, да привлечеш вниманието на фотографите – неприятна работа, от която не можеш да се отървеш, ако искаш да постигнеш нещо. И аз съм там, за да спечеля моята битка, за реванш на себе си и семейството, за да подаря на Ромилда мечтата, която не можа да изживее лично.

От онази далечна вечер в Салсомаджоре си спомням плувния басейн, около който трябва да преминем в бански костюми. Сърцето ми бие, в устата сме на половин Италия, не както при конкурса за Кралицата на морето, който, независимо от всичко си остава провинциално събитие. Минала е само една година, която ми се струва цял живот.

С нас като кръстници са Джина Лолобриджида и Джана Мария Канале. Те печелят второ и трето място в „Мис Италия“ през 1947 г., когато победителка е Лучия Бозе, за дълго време мой модел. Подстригвам си косите късо, за да изглеждам като нея и наистина малко я наподобявам. Нейната приказка също е хубава: от продавачка в сладкарницата „Гали“ в Милано до актриса при най-големите режисьори на епохата. В тази приказка всички момичета от нашето поколение искат да вярват – тя говори за възраждане, за слава, за щастие.

Върховият момент е гала вечерта, когато трябва да преминем пред публика, заплатила, за да ни види. И ето че изживявам същата драма с облеклото: „Ами сега какво да си сложа?“ На помощ ми идва закрилникът Дино Вилани. Може би развълнуван от моята неопитност и липса на средства, ме поверява на своя приятелка, която държи красив бутик. Очарователна госпожа, свикнала да общува както с дами, така и с малки Пепеляшки, не всички стигащи до бала.

„Скъпа, пробвай това, би трябвало да ти стои добре...“ – казва на хубавия си емилиянски акцент, подавайки ми дълга бяла рокля с ивици, избрана с увереност измежду многото. Гледам я с блеснали очи и дори не смея да я докосна.

„Госпожо, но аз...“ – опитвам се да кажа нещо, докато ми помага да я надяна почти насила.

„Не се притеснявай, момиченце, стои ти прелестно. Сега трябва да мислиш само за вечерта. Утре, когато всичко свърши, ще ми я донесеш.“

Благодаря ѝ от сърце и се прибирам окуражена в хотела.

Този неин малък жест, благороден и безкористен, в онзи момент означава всичко за мен. Истина е, че това, което правим

или не правим за другите, може да има много по-голямо значение, отколкото си мислим.

Роклята ми отива, но за съжаление, само това не стига. И този път журито, председателствано от големия журналист Орио Вергани, недоумява пред нетипичната ми красота. Не се доверяват напълно на моите несъвършенства – „много висока, много слаба, лошо сложена“, но и не могат да се преструват, че не ме забелязват. Така че награждават Ана Мария Булиари и измислят за мен специална категория, нещо като награда на критиката или извън конкурса. Излизам на сцената с хубава лента, на която е написано „Мис елегантност“. Парадоксално, като се сетя за импровизираната случайност на моето облекло.

1950 е първата година, в която обявяването на победителките се предава директно по радиото. Моите снимки, щракнати от Федерико Пателани и Феделе Тоскани, баща на известния Оливиеро и първи фоторепортер на „Кориере де ла сера“, така или иначе, попадат при продуцентите на филми и фоторомани, и може би тази необичайна награда предизвиква любопитство около името ми.

Дванайсет месеца по-късно се намирам на масичката на хълма Опио, точно под сцената, където седи журито. Изведнъж се приближава келнер с писъмце: „Защо и вие не участвате в ревюто? Ще ми бъде приятно“.

„Този пък какво иска? – си мисля. – И освен това, кой е? И дума не може да става, тази вечер не съм в настроение.“

Но приятелите настояват: „Това са хора от киното, може да е твоят сгоден случай!“

Когато поканата, подписана от Карло Понти, идва за втори път, се поддавам. Излишно е да казвам, че вземам пак второ място, този път обаче има една малка, но фундаментална разлика: приковавам вниманието на един продуцент.

Карло е на трийсет и девет години, с двайсет и две по-голям от мен, в разцвета на своята ослепителна кариера, вече с име. Както ми казва, когато идва да се представи след конкурса, открива големите диви като Джина Лолобриджида, Силва Кошина, моята обожавана Лучия Бозе.

„Да се поразходим ли из парка? Мястото е приказно, наричат го „градината на розите“, ще видите колко е ароматно...“ Междуременно ми помага да стана, слагайки върху плещите ми моят тънък шал от стъклена батиста.

„Ето пак“ – си казвам и вътрешно се подготвям да отхвърля обичайните ухажвания. Всъщност Карло е много професионален и веднага спечелва доверието ми. Разказва за филмите, които прави, пита за мен, проучва намеренията ми.

„Откъде сте, госпожице? А, Поцуоли? Ако не се лъжа, има един много красив римски амфитеатър... Бил съм там преди няколко години...“

„Точно пред дома ми е, вижда се от прозорците ни“ – отговарям му, благодарна, че намира нещо общо между нас.

Веднага ми дава изключително чувство за сигурност и непосредственост, като че ли винаги сме се познавали. Имам странното усещане, че ме разбира, че прозира зад силната ми красота следи на резервираност, на трудно минало, на огромно желание да правя нещата добре, сериозно и страстно. За мен това не е игра, а много повече.

Той го усеща и идва веднага на въпроса.

„Правили ли сте проби?“ – пита ме в упор, когато нашата разходка е към края си.

„Ами...“

„Вие имате интересно лице – продължава с авторитет, на който е трудно да се устои. – Елате в кабинета ми да видим какъв е ефектът му върху екрана.“

Дава ми адреса си и се сбогува с мен с любезност, която звучи почти формално. Може би и той, свикнал с хубави жени, е леко плах пред това различно момиче, което иска луната, но носи у себе си здравите основи на едно провинциално възпитание, недопускащо компромиси.

Карло е роден в Маджента, градче близо до Милано, на което дядо му е кмет. Исква да учи архитектура, но в последния момент се ориентира към правото, макар че открай време е страстен поклонник на изкуството и литературата. Почва да работи в киното случайно, занимавайки се с договори. През 1940 г., още съвсем млад, основава в Милано продуцентската къща АТА – „Асоциирани артисти и техници“, и предизвиква римския монопол. Неговият първи важен филм е през 1941 г. – „Малък античен свят“ на Марио Солдати, който лансира баронеса Вон Алтенбургер, известна с името Алида Вали. Получава присъда за кратко задържане поради съмнение в антифашизъм.

След войната се оженва за адвокатката Джулиана Фиастри, дъщеря на генерал, от която се раждат Гуендалина и Алекс. После се премества в Рим, за да работи с Рикардо Гуалино, основателят на митичната продуцентска къща „Люкс“. Независимо от уважението и възхищението, Карло е твърде предприемчив, за да остане при него. През 1949 г. заедно с Дино де Лаурентис, израснал също в сянката на „Люкс“, дава живот на своя продуцентска къща. Тя се гордее с имена като Де Сика и Латуада, Дзампа и Роселини, Блазети, Камерини, Висконти. Дали тогава си давам сметка за това? Трудно е да се каже.

Сигурното е, че моят инстинкт ме кара да приема веднага поканата, получена от него в романтичната градина на розите. Не помня дали отивам още на следващата сутрин, или оставям да минат ден-два. Нямам търпение да разбера дали неговият интерес към мен е искрен и обоснован, както ми се струва. Майка ми, както обикновено, иска да ме придружи, но този път я спирам.

„Маминко, по-добре е да отида сама.“

Тя ме гледа със смесица от обида и тревога и се опитва да настоява. Аз обаче вече съм решила и нищо не е в състояние да промени намерението ми.

Представям се, запъхтяна, на адреса, даден ми от Понти, и се оказвам пред карабинери. Падам духом: инстинктивното недоверие, може би внушено ми точно от маминка, ме кара веднага да мисля за лоша шега. „Ето, подиграва ми се. Този е толкова продуцент, колкото аз балерина!“ Усещам как гневът, примесен с горчиво чувство на унижение, нараства. „Как можах да му повярвам! Глупачка, глупачка, глупачка!“ Мисълта ми веднага скача към моя баща и към уловките, с които привлича Ромилда в своите капани.

Слава богу, не всички истории се повтарят и моята все още трябва да бъде написана. Младият карабинер ме успокоява: „Ако търсите продуцентската къща „Понти – Де Лаурентис“, тя е в съседната врата.“ Чувствам се глупава и инфантилна, благодаря с широка усмивка и се подготвям да вляза в сърцето на италианското кино. След няколко дни навършвам седемнайсет години.

Фаворитката

След половин час Карло ме приема. За пръв път виждам такова огромно студио. Още помня учудването ми от голямото количество телефони на бюрото. „Служат за различните междуконтинентални линии“ – изпреварва ме той със своята обаятелна усмивка. Говоря малко, защото не знам какво да кажа, но се чувствам странно удобно, като че ли винаги съм била там. Неговият опит и моята свежест се срещат някъде по средата на пътя и започват да се опознават.

Зад бюрото си Карло има един куфар, онаследен от току-що сниман филм с Лоло, може би „Сърца без граници“. Отваря го и изважда красива рокля в тъмнорозово и пепеляво. „Може и да ви послужи за някоя снимка“ – казва ми вежливо.

„Може би, не знам...“ – отговарям срамежливо, но накрая приемам, без дори да я пробвам. Впрочем дори и да исках, не знаех къде да го сторя, само при мисълта за това се изчервявам.

Използвайки един вече подреден снимачен декор, Понти ме повежда в павилиона до студиото му и веднага ме подлага на проба. Не е нито лесно, нито забавно и най-вече се получава лошо.

„Облечи си това“ – казва служителят и ми подава бански костюм по такъв груб начин, че оставам без дъх. И то при положение, че продуцентът е до мен. „Кой знае как биха се отнесли, ако съм сама“ – питам се ужасена. Преобличам се зад паравана и се връщам при тях. Усещам се гола, моята свенливост пари като рана. Безразличните асистенти ми подават цигара, заповядват ми да я запаля и после да вървя назад-напред, гледайки в обектива. Нито пуша, нито пък имам опит да стоя сама пред камера. Струва ми се, че съм съвсем неподходяща и операторът като че ли е съгласен с мен.

„Докторе, невъзможно е да се снима. Лицето ѝ е много малко, устата много широка, носът – много дълъг!“ Както винаги, отново изглеждам „много“. Но като съм такава, какво да направя?

След първия опит следват други, еднакво злополучни. Мъча се да не се отчайвам, но надеждите ми угасват. Защото и операторите не са любезни, може би не си дават сметка, че съм само едно момиче и че техните думи могат да ме съсипят. Най-сетне ми идва на помощ един гримьор, малко по-чувствителен или може би по-възрастен. Вероятно вижда у мен дъщеря или по-малка сестра и изпитва съчувствие.

„Госпожице, тези говорят само глупости. Достатъчно е да се смени осветлението, за да се скъси сянката на вашия нос!“

Тези негови думи, толкова спонтанни, толкова верни, ми помагат да реагирам. И когато, след време, Карло се опитва да ми подсказе, че може би един ретуш ще ми е от полза, не му позволявам дори да завърши фразата си.

„София, какво би казала, ако, така да се каже... се омекоти малко този твой профил толкова... толкова важен?“

„Карло, ако искаш да кажеш, че за да участвам в киното, трябва да си отрежа носа, връщам се в Поцуоли, защото просто не искам да го режа.“

„Ама не, София, какво говориш...“

„Виж какво, много добре разбрах. Не съм глупава. И дума не може да става, точка по въпроса! Ако се промени носът, се променя всичко, а аз не искам да се променям.“

Не искам френско носле. Ясно ми е, че красотата ми е резултат от множество аномалии, събрани в едно и също лице, моето. Печеля или губя от това, но във всички случаи искам оригинала.

Млада съм наистина, имам пред себе си влиятелен мъж, много по-голям и опитен от мен, към когото почвам да се привързвам и който държи в ръцете си нишката на съдбата ми. Откъде намирам кураж, за да отстоявам позициите си? Може би дързостта на младостта, или може би някакъв вътрешен глас ми казва да настоявам, без да отстъпвам от онова, което смятам за важно. Мисля, че и Карло е покорен от моята сигурност, макар и завоалирана зад срамежливост и крехкост. Винаги казва, че първо вижда артистката, преди още да открие актрисата, и че нещо блести вътре в мен. Не зная какво точно има предвид, но ми се струва комплимент и като такъв го приемам.

В онзи период не се щадя. Прехвърлям се от един на друг филм, от един на друг фотороман. Търся пътя си, макар че никак не е лесно. В първата половина на годината вече участвам, като фигурантка в „Милано на милиардерите“* и в „Той беше... Да! Да!“**, където съм принудена да играя в някоя сцена с гол бюст за френския пазар. В единия играя барманка, в другия – двойната роля на модел за сватбени рокли и одалиска. Режисьори и на двата филма са Виторио Мец и Марчело Маркези и без да са нещо особено, ми позволяват да наблюдавам работата на актьори като Иза Бардзидза, Тино Скоти, Валтер Киари. „И това е опит!“ – казвам си с онази мъдрост, която прави от мен по някакъв начин вече пораснало момиче.

[* „Милано на милиардерите“ (1951) – комедия, реж. Виторио Мец и Марчело Маркези.]

[** „Той беше... Да! Да!“ (1951) – реж. Виторио Мец и Марчело Маркези.]

В „Ана“ на Алберто Латуада, със Силвана Мангано и Виторио Гасман, успявам дори да произнеса две реплики. Латуада, когото вече познавам година преди това от „Светлините на вариетето“, където имам много малко участие, ме гледа с известно внимание и още от началото ме ободрява, казвайки ми, че ще пробия. Изглежда дребно, но за млада дебютантка като мен такова окуражаване стига, за да вървя напред.

В „Ана“ и после в „Пристигна акордьорът“* за пръв път съм с името София Лазаро. Печеля петдесет хиляди лири на ден, истинско съкровище в сравнение с това, на което сме свикнали.

[* „Пристигна акордьорът“ (1952) – комедия, реж. Дуилио Колети.]

Една от първите роли на фигурантка идва на следващата година. През пролетта на 1952 г. участвам в „Търговия с бели

робини“ на Коменчини със Силвана Пампанини и Елеонора Роси Драго, и двете дошли от „Мис Италия“, а в мъжката роля е Марк Лорънс. Няколкото часа външни снимки, близо до Генуа, са достатъчни, за да се появя върху рекламната страница на филма в САЩ, където е написано: Beware! Girls marked Danger! Това сме ние – младите италиански красавици, готови да завоюват света.

Истинският ми дебют е през пролетта на 1952 г. с „Фаворитката“ – киноверсия на операта на Доницети, режисирана от Чезаре Барлаки. Обичам музиката, дишам я вкъщи от малка и се чувствам удобно на тази толкова мелодраматична снимачна площадка. Работя интензивно, за да науча ролята, и получавам много комплименти. Осмелявам се да кажа, че съм приета почти сериозно, макар че филмът не струва пукната пара. За ариите съм дублирана от Палмира Витали Марини. Това е отлично обучение, може би дори ключ за „Аида“, в която не след дълго се сравнявам ни повече, ни по-малко с гласа на Рената Тебалди. По-късно имах честта да се срещна няколко пъти с голямата певица, макар че винаги е заета да обикаля света. Тя е чудесна личност и да дам лицето си на нейния глас за мен е безкрайна гордост.

Белият шантунг

Времето на оцеляването изглежда отминало. С първите спечелени пари, насъбрани под дюшека, се преместваме – маминка, Мария и аз – в малка мебелирана стая, най-напред на улица „Козенца“, после – на улица „Северано“, близо до площад „Болоня“. Натясно сме, но сме щастливи да бъдем заедно.

Мария, която пристига с маминка от Поиуоли, е крехко момиче, с много заболявания, и изстрадва нашето заминаване от къщи, макар че остава в гостоприемните и любящи ръце на мама Луиза. Големият град не ѝ е от полза. Истинският проблем е, че татко никога не я признава за своя, поради което се срамува да ходи на училище, където трябва да обяви своя произход. Докато аз и маминка сме навън по работа или в търсене на нови ангажименти, Мария, още дете, е затворена сама вкъщи. И днес мисля с болка колко е страдала, изоставена, но без укор. Тогава, уви, нямахме избор, въпреки че вътрешното убеждение беше, че нещата трябва да се решат бързо, и то от мен, при първа възможност. За съжаление, татко продължи да ни изненадва и не само с отсъствието си.

Чукане на вратата една сутрин – изненадани от часа, отиваме да отворим и виждаме пред себе си полицаи. „Вилани Ромилда? Шиколоне София? Елате с нас.“

„Защо? Какво сме направили? Как така! Как си позволявате?“

Не ни оставят време дори да се облечем, нито си правят труда да отговорят на въпросите ни. Повличат ни в полицейския участък, където искат да обясним произхода на доходите, с които живеем. Някой е написал донос, в който се прокрадва съмнение, че превръщаме малкия ни апартамент в бордей, нарушавайки и морала, и закона.

„Донос? Бордей? – пита маминка. – Ние? Кой е? Кой, който може толкова да ни мрази, че да опозори името ни?“

В този момент дори и полицаите се срамуват. Разбират, че са въввлечени в семейни дразги, които нямат нищо общо с правосъдието. Този някой, всъщност не е никой друг, освен Рикардо Шиколоне, баща на едната от нас, отсъстващ съпруг на другата. Мисля, че няма думи, за да опиша урагана от емоции, който ни връхлита. Изненада, унижение, гняв, срам се вихрят у нас. Възвръщайки си хладнокръвието, лесно доказваме произхода на моите печалби и се връщаме веднага къщи. Но раната, причинена от баща ми, е дълбока и поне що се отнася до мен, никога не зараства.

В стаята на улица „Себерано“ маминка готви често в банята, на котлонче, макар че собственичката на къщата забранява това. Чакаме тя да привърши с яденето и да отиде да подремне, за да приготвим набързо сос, с надеждата, че няма да усети аромата му.

Запазвам завинаги този навик, дори когато вече като утвърдена актриса съдбата ме отвежда в чужбина, в малки или големи хотелски стаи. И днес, когато съм навън и ме обхваща носталгия по дома или пък съм много уморена, за да излизам, се доверявам на моето котлонче. Колко му е да се приготвят малко макарони?

От стаята се прехвърляме в малък апартамент, пак на улица „Северано“, и започваме да живеем като истинско семейство. Най-послехващам юздите на моя, на нашия живот. Майка ми ме придружава навсякъде със своя ентузиазъм, вечно завоалиран от песимизма. Мария е още под нашето крило, но скоро настъпва и нейният момент да полети. Така или иначе, дори и да играя ролята на глава на семейството, спазвам правилата на семейство Вилани. Вечер, когато закъснявам, трябва да се движа на пръсти, за да не ме навика майка ми. Тя прави всичко, за да не повтарям нейните грешки.

„Това ли е часът за прибиране? С кого си? Какво си въобразяваш? Ти и той сами? За кого се мислиш? София, София, нищо ли не научи от нашата история?“

По онова време вече излизам с Карло. Вярно е, той има съпруга и трябва да внимаваме, макар че между нас още няма нищо. Едва после нашата обич прераства в любовна история, тогава обаче е твърде късно за връщане назад. В момента се радвам на късмета най-после да имам до себе си личност, която знае как да ми говори, съветва ме, поддържа ме в избора на ролите – нещо фундаментално за всеки начинаещ актьор. Опитвам се да печеля популярност, избягвайки фалшиви стъпки. От голяма помощ е да знам, че Карло е до мен. В някои отношения неговото присъствие има онази бащинска обич, която винаги ми липсва. Той е котва, корен, който те държи здраво за земята, докато всичко останало се движи неспокойно, вълнуващо, вихрено.

Този мъж влиза в живота ми бавно, без да се усетя. Или може би се усещам, но не искам да го призная. Има да ме научи на толкова неща и аз не желая нищо друго, освен да се уча.

През 1950 г. напразно се опитвам да вляза в Експерименталния център по кино – казват ми, че не съм подходяща. Добре помня, че средата ми харесва с хубавите градини и голямата стъклена врата. Училището е сериозно, може би дори прекалено за мен. Моето място вече е на бойното поле, на снимачната площадка. Там, от момента, в който съм само епизодичка, наблюдавам всичко, опитвам се да попия възможно най-много и да отделя онова, което не ми служи. Там се изразходвам всеки ден, натрупвайки срещи и опит. Карло ми помага да премахна неаполитанския акцент и да усъвършенствам дикцията. Кара ме да чета на висок глас хубави книги, записва ме, за да прослушвам грешките си, учи ме да отговарям на интервюта и дори да се обличам.

Един ден, не помня по какъв случай, идва с голям изискан пакет с марката на един от най-реномираните бутици на града. Отварям го разтреперена, щастлива от вниманието му. Вътре има красив тайор от бял шантунг.

„Благодаря“ – промърморвам развълнувана.

„Би трябвало винаги да носиш тайор – набляга той, – и винаги бял.“ Преструвам се, че му вярвам, но знам, че не е истина. Тогава можех да се обличам, както искам: всичко ми стоеше добре.

В една от първите ни вечери излизаме на вечеря. Не съм свикнала да се храня в ресторант и с присъщата си мъдрост мисля да поръчам нещо размекнато за ядене, за да не се изложи с приборите. Вземам си омлет. И тъкмо когато почвам да режа първото парче с ножа, Карло със святкащ поглед ми прошепва

възмутен: „Не, няма нужда от нож“. От него ден не поръчвам дори и омлет, толкова се срамувам...

Всичко е проби и продължително предизвикателство. Моят живот ми прилича на минирано поле. Бавно, стъпка след стъпка, от филм във филм, от вечеря на вечеря, се приближавам до онази София, която винаги съм искала да бъда.

Като риба

Може би Карло се свързва с Гофредо Ломбардо или пък той самият ме забелязва, факт е, че когато неаполитанският продуцент ме извиква през лятото на 1952 г., за да ми предложи главната роля в „Африка под моретата“ на Джовани Рокарди, съм готова отново да отговоря „да“, точно както правя с Мервин ЛеРой. Този път обаче залогът е малко по-висок, а рисковете – много, много по-големи.

Филмът разказва историята на богат индустриалец, който приютява на яхтата си научна експедиция в Червено море. Използва да качи и дъщеря си, отегчена, глезена и бунтарка, която, освен в капитана, се встрастява и в подводното плуване. Работата е, че голяма част от действието се развива на вода, ако не и под вода.

„Госпожице, вие сте родом близо до Неапол, знаете да плувате, нали?“ – пита ме Ломбардо.

„Разбира се, докторе – лъжа аз, без да си давам сметка за последствията. – Като риба!“

Не съм нито първата, нито последната неаполитанка, която не знае да плува, но със сигурност съм единствената, подписала договор, за да играе в открито море.

По въпроса за водата, Ломбардо е отговорен за моето артистично кръщение. „Лазаро“ не му харесва, още по-малко Шиколоне. Има нужда от кратко презиме, лесно за произнасяне, което да е от класа. И така, гледайки един плакат, окачен зад гърба му, върху който изпъква хубавата шведска актриса Марта Торен, започва да изрежда азбуката, докато се спре на „Л“: „Сорен, Торен, Лорен... Да, най-после: София Лорен!“ Така и така ме прекръства, заменя *f* от *Sofia* с *ph* (*Sophia*) и ето, получава се име на международна звезда. Жалко, че в Поцуоли винаги ме наричат „Сопия“ (*Sopia*) и не разбират причината за тази ненужна промяна.

Драмата на „Африка под моретата“ избухва край бреговете на Понца. Аз съм изправена на борда на голяма моторница,

камерите са готови да снимат, режисьорът креши в микрофона: „Гмурнете се!“

Не се поддавам на страха, преструвам се и се хвърлям. Вътре в морето веднага съм грабната от силните ръце на отговарящия за водните снимки, човекът, който за няколко дни ме научи на всичко за плуването. Обаче моят спасител е наистина ядосан. Гмуркам се на няколко метра от перките, поемайки големия риск да се подложя на истинска опасност. Оживяла по чудо, започвам да свиквам с кислородни бутилки и шнорхели, плавници, водолазни костюми и тежести. На края на филма съм наистина като риба, преодоляла поредния страх.

Божествена Аида

Първата ми голяма възможност (но всяка възможност е такава, най-вече в началото) идва върху крилата на божествената музика на Верди. Докато работим заедно в един филм (мисля, че в „Обет“) голямата актриса Дорис Дуранти ми казва, че в една от най-известните римски студии „Скалера“ Клементе Фракаси започва да снима „Аида“. „Иди да попиташ“ – съветва ме. Аз вече имам зад себе си „Фаворитката“, в която се оказвам доста сръчна като оперна дубльорка. Продуцентите викат от Америка чернокожа актриса, но не са убедени в избора. Така получавам ролята, може би и благодарение на намесата на Ренцо Роселини, братът на Роберто, който е музикален консултант на филма. Няма много време да я науча, още повече, че трябва да бъде перфектно синхронизирана с тази на певицата. Затварям се за два месеца в зимния мраз в малката стаичка без парно на продукцията. Толкова е студено, че преди снимки ми дават да ям лед, за да се притъпи излизащата пара от дъха ми. За да се отстрани напълно проблема и да се скрият следите, човек от продукцията ме следва дори и със сешоар!

Всеки ден се гримирам дълго – по четири часа, за да се превърна в Аида, черна от глава до пети. Спомням си дори и потъмният грим в основата на косъма ми и върху челото, който служи да прикрие тюла на перуката. Но трябва да призная, че си струваше. Да дадеш тяло на гласа на Тебалди е особена, трудно повторима емоция. Накрая изглеждаме едно и също лице. Трябва да допълня, че съм една от малкото участници в трупата, която играе, а не пее, и това прави още по-трудна моята задача. Не трябва да се разбира, че има плоча, която води движенията на устните ми. Дори и Карло се изненадва. Може би от този момент започва наистина да вярва в мен.

Аз също започвам да вярвам и със спечелените пари, един милион лири, маминка, Мария и аз се местим в по-голям апартамент на улица „Балцани“ и най-сетне успявам да изкупя честта на сестра ми. Моят баща, ако въобще го има за миг, окончателно изчезва от живота ми, не се опитвам повече да го обичам. Именно затова не ми е трудно да му прехвърля хонорара си от „Аида“, за да получа в замяна едно презиме: за мен то е празна черупка, но за моята сестра е спасение. Мария Вилани става Мария Шиколоне и най-сетне обръща нова страница, връща се в училище, започва да живее.

Може би е безполезно да се връщам върху последиците от тъжната история. Във всеки случай, аз съм спасена. С моите средства, доколкото мога, прекосявам отново семейната ни история, за да разбера онова, което като дете ми изглежда твърде голямо, за да се справя. И правя заключенията си. Не всички мъже са като Рикардо Шиколоне, не всички истории непременно трябва да се повтарят. Искам до себе си друга личност, която наистина да ме ощастливи. Още не зная със сигурност, но животът скоро ми показва, че вече го имам – моя идеален мъж.

КОЯ Е ОНАЗИ МАЛКАТА?

Скамейката

София, Софи, на петнайсет години ти ми каза: да “ Как да му кажа „не“? Без Де Сика никога няма да стана това, което съм, никога няма да намеря собственото си „аз“. Неговите таланти и вяра са едни от най-големите подаръци, които животът ми поднася, затова той живее вечно в паметта ми.

Онзи ден в Чинечита, когато всъщност съм на деветнайсет години, се шляя от една снимачна площадка на друга, без да знам какво точно търся. Обичам суматоката по сцените, шумната тълпа на статистите, задните декори от папие-маше, които всеки път откриват нов свят. Там прекарвам дните си, защото ми харесва: има работа и от всеки ъгъл изскача някое внушение, детайл, важна среща. И както скоро научавам, всяка среща може да е единствената възможност да се улови мигът.

Чинечита е Страната на чудесата, пейзаж от изграждащи се мечти, които се размесват помежду си като в кули от карти.

Древни римляни пият кафе с млади субретки, големи пълководци бърбят с балерини, строени в редица, жени от народа ядат сандвич с джентълмени във фрак. Докато дребни мошеници си въртят бизнеса, по-запалените режисьори се спират да говорят с техническия персонал или отсяват статистите.

Това е фантастичен свят, в който препускам разюздана и следвам съдбата си като мираж. Тичам и мечтая, но не съм само фантазборка: стъпвам здраво на земята, готова за големия скок. Конкретна и точна, с голямо желание за работа, съм готова да рискувам всичко, дори и малкото, в което съм уверена.

Онзи ден, вървейки из алеите, се усещам наблюдавана от двама господата, седнали на една скамейка да пушат на слънце. Единият е Пепино Анунциата, който става незабравимият ми първи гримьор: нещо като лична охрана, избрана от Карло, за да е до мен във всеки момент. Другият е той, Виторио Де Сика, най-големият създател на непринуденост в италианското кино. Чувам ги да си говорят на неаполитански диалект и разбирам, че става дума за мен. Мелодията на онази реч ме връща у дома. Докосвайки ги с поглед, се разплувам в усмивка.

„София, София, елате тук, искам да ви представя...“, вика ме Пепино, който вече малко ме познава.

Виторио се обръща към мен с хубавия си глас, мелодичен и любезен, и ми прави комплимент, разказвайки ми една от все същите истории, които мъжете пускат на хубавите момичета.

„Този свят е джунгла, трябва да си отваряте очите... – приключва бащински. – Но ако имате страст, а мисля, че я притежавате в излишък, доверете се на себе си и всичко ще се нареди!“

Не ми се вярва, прекалено е хубаво, за да е вярно: Де Сика стои пред мен и ми приказва.

Той започва своето голямо приключение в киното като актьор и едва в годините на войната се отдава на режисура. По-късно улавя настроението на момента, зова на улицата и се хвърля с ентузиазъм да търси в лицата на обикновените хора следи от новия свят, възкръснал от развалините. Дава път на старци и на деца, на ваксаджии и на бездомни, на уличници и на пенсионери. Устойчив, на каквато и да е реторика, разобличава нечестността и се вълнува заедно с героите си.

Неговият актьорски опит и режисьорско око го правят цялостен майстор, който разбира с безпогрешен инстинкт кой стои насреща му и изтръгва от него онова, което му служи, понякога без дори и да говори. Колко деца разплаква за една или друга сцена, за една емоция, която да открадне! Чудесните момченца от „Шуша“, бездомниците от „Чудото в Милано“, големите актьори

или начинаещите такива – всички се отзовават на неговото повикване и дават най-доброто от себе си.

Известно време след първата ни среща го виждам отново в кабинета на Понти – Де Лаурентис. Почва работа по „Златото на Неапол“ и може би Карло с мисълта, че съм подходяща за ролята на пицарка, му подхвърля името ми. Той не ме помни, а аз не се откъсвам от скамейката, където го виждам за пръв път. Приказваме за едно-друго, задава ми някой въпрос – откъде съм, какво правя в момента. Казвам му за Поцуоли и за моя дебют в „Мечта“, за „Фаворитката“, за „Африка под моретата“, за „Аида“ и му споделям ужаса си от пробите.

„Интересно“ – отговаря, преструвайки се, че следи думите ми. Всъщност ме наблюдава с третото си око, онова, свикналото да открива актьора зад привидността, естествения талант зад баналността на една биография, изтърсена с усърдие. Докато се мъча да направя добро впечатление, той не се изхвърля, стои неподвижен в очакване да разбере. И аз, колкото и да съм впечатлена от неговото внимание, се убеждавам, че нищо няма да стане. „Стъпи отново на земята, Софи, мечтите не служат за нищо“ – си казвам. Все пак би трябвало вече да знам, че без кураж да мечтаеш нищо не става.

И изведнъж идва изненадата, която цепи тестето и открива печелившата карта. Вече съм се примирила, а фокусникът Виторио ме обърква, преминавайки на „ти“: „Утре заминаваш за Неапол. Ще снимам филм от епизоди по разкази на Джузепе Марота, неаполитански писател. Съставът е превъзходен“.

Стоя и го гледам втрещена като дете, пред което изведнъж се отваря вратата на магазин за играчки.

„Един от епизодите е за момиче, което се казва София – продължава той с тайнствено спокойствие. – И е същото като теб, няма нужда от проба, за да се разбере. Ще ти приготвя билета за влака.“

Какво трябва да правя? Казвам му „да“.

Треска за злато

Тръгвам със затворени очи към приказката на моя живот.

Майка ми, както винаги подозрителна, се опитва да ме спре: „Да не си луда? Къде отиваш с този, знаеш ли го кой е? Кой ти гарантира, че има добри помисли?“

Аз обаче си знам работата. „Не, не мисли за това – опитвам се да я успокоя. – Всичко ще мине добре.“

Дълбоко в себе си и тя е щастлива, че съм избрана, но подведена от страха, се дави в чаша вода с вечните дребни въпроси: „Ами сега как ще се облечеш?“

Не знае дори ролята ми. Всъщност нямам нужда от нищо. I Пицарките в Неапол, известно е, са облечени от нищо.

С маминка се правя на вече голяма дъщеря, парадирайки сигурност, която не притежавам. Вътре в себе си съм едновременно изтормозена и възбудена.

„Способна ли съм? – питам се. – Ами ако Де Сика бърка? Ако мисли, че има пред себе си истинска актриса? Света Богородице, какво да правя?“

Помня като днес първия снимачен ден. Февруари 1954 г., ужасен студ е, не мигвам цяла нощ. Краката ми треперят пред маестрото, още съм момиче и гласът ми шепне. Не съм се връщала в Неапол от времето на Кралицата на морето, където съм само пионка в предварително подготвен спектакъл, статуетка, разнасяна в каляска. Сега вече съм героиня в нещо, което трябва да се случи там, пред очите ни, и което по някакъв начин зависи от мен. Неаполитанските бедняшки квартали ме очакват.

Виторио знае какво иска и ми посочва пътя: „Софи, вече имаш вътре в себе си онова, което ти трябва. Изкарай го, отпусни се. Лови емоциите си от видяното и преживяното. Върни се на улица „Солфатара“, всичко тръгва от там“.

Долавя как зад моята външност, едновременно свенлива и наперена, се крие кладенец от силни спомени, чувствителността на нелеко детство, която търси начин да се изрази, да се преобрази в изкуство.

„Играй с цялото си тяло, дори с пръстите на ръцете и на краката: те са толкова важни, колкото и гласа, очите, лицето“ – не се уморява да ми повтаря. Естествено, преувеличава, но неговите думи крият голяма истина. Когато се играе, се играе цялостно, със сетива и с мозък, с плът и с чувство, с памет и със сърце. В нашия занаят това е единственото, което важи.

В онази първа сутрин съм толкова развълнувана, че от студ и за кураж изпивам две глътки коняк. А после? После веднага идва вечерта! Денят минава като миг, толкова бързо, че дори не се усещам. След дванайсет часа тежък труд, когато се събираме всички на вечеря, изглеждам съвсем друга. Двамата с Виторио репетираме – той *зад*, аз – *пред* камерата; играем, но най-вече се забавляваме. Със своя специален подход облекчава всичките ми опасения. Ставаме отново, той и аз, двама необуздани неаполитанци, които импровизират с искрена радост. Впрочем

както обикновено се казва, „неаполитанците, както и децата, пробиват и се налагат на екрана“.

Снимаме двацет дни и двацет дни е празник. Това е събитие и за жителите на квартала „Матердеи“, които се скупчват из тесните улички, за да ни гледат, за да се поддадат на магията на този техен град в светлините на прожекторите. Хаосът сред тълпата от скуници и безделници е толкова голям, че са извикани дори пожарникари. Но нашият пожар е от веселие и жизненост, в който всички се чувстват добре. С течение на времето се усещам все по-сигурна и започвам да вървя като истинска пицарка: с вдигната глава и с изпъчени гърди. Целият живот е пред мен.

Още го виждам, Виторио, който зад камерата ми показва всичко, което се очаква от мен: реакции, жестове, душа.

„Да, bravo, продължавай така!“ – крещи доволен в мегафона и аз го гледам невярваща, че всичко това се случва точно с мен. Тласка ме над моите граници, помага ми да разчупя стената, която затваря най-дълбоките ми чувства. Няколко години по-късно той прави много повече, водейки ме за ръка към терена на трагедията.

Тогава обаче, разсъждавам днес, не е по-лесно. Ние сме в света на лекотата и на комедията, където всичко се крепи на ритъма и трябва съвсем малко, за да се плъзнем към тежестта и параноята.

София от „Пици на кредит“ има малка гостилница заедно с мъжа си Розарио, изпълняван от Джакомо Фурия, с когото оставам доживотно свързана с братска обич. Пред нея се спират повече заради чара ѝ, отколкото заради пицата, нощни пазачи и адвокати, кочияши и свещеници, чиновници и момчета. Дори и по-малкият брат на Джакомо Рондинела*, Лучано, я ухажда, пеейки от своята латерна, за радост на наблюдаващите вътре и вън от филма.

[* *Неаполитански певец и актьор.*]

„Яжте сега и платете след осем дни!“ – е написано на табелката под фирмата на гостилницата. Същото повтарят, крещейки, мъжът и жената, за да привлекат клиенти.

„Елате, елате да закусите. Дона София е приготвила корнети.“

Белята става една сутрин, когато всички са на църква. В прегръдките на своя страстен любовник София изгубва изумрудения пръстен, подарък от мъжа ѝ, „най-хубавия пръстен в квартала Стела“. В него той от любов, но и за да си придаде важност, влага всичките си спестявания. Техният „скандал“ веднага става всеобща беда и в зимния и дъждовен Неапол гласът на народа казва своето, следвайки героите в търсене на изгубеното.

Никога няма да забравя Паоло Стопа, в ролята на дон Пепино, неутешим вдовец, който също изгубва всичко и иска да се хвърли от терасата, за да се остави после да бъде утешаван със спагети. Голям актьор, сериозен и суров, който се забавлява да наблюдава с обичливо безразличие моите първи щастливи стъпки.

Правим много крачки, тичайки от една до друга къща, от една на друга история, заобиколени от света, и той в движение, създаден от ирония и общи места, суеверия и клюки, човещина и клевети. Това е реалният всекидневен свят, който търси чисто неаполитански начин да преодолее пречките и да се освободи от игото на властта, да прогони смъртта, винаги дебнеща зад ъгъла или в подножието на Везувии, наслаждавайки се на един слънчев ден.

Във всеки епизод от филма героите, всички изиграни от големи актьори, носят бремене в сърцето си: Тото търпи мошеник, разположил се в дома му от десет години; Мангано е с минало на проститутка, от което се надява да се освободи чрез поправителен брак; Де Сика, завърнал се като актьор сред актьорите, е обладан от страст към хазарта – за съжаление, тя го белязала и в реалния живот; големият Едуардо де Филипо е арогантен стар дук, който претендира всички да освободят улицата при преминаването му с колата. Именно на този дук народът се опълчва с най-подигравателното и лошото, на което е способен: пърденето с уста*. То няма нищо общо с оригването, което е банално, всеки може да го прави, няма дълбочина. Силата на пърденето с уста е, че може да каже на властния „мръсник, мръсник, мръсник“. Така той изпитва трагедията на унижението, а обвинилия го вкухва свободата на катарзиса. Да, да, в Неапол възходът и падението се смесват, мизерията и благородството съседстват. Интелектуалци като Виторио и Тото, Едуардо и Пепино са сред хората, които ги показват такива, каквито са. И хората го разбират и оценяват.

[* *Пернакио (pernacchio)* – вулгарен звук на презрение и присмех, направен чрез изпускане на въздух през стиснати устни; звукът е същият като излизащото през ректума пърдене. *Пернакия (retascia)* – оригване. *Игра на думи.*]

Моят триумфален ход сред уличките с намерения пръстен, широко отвореното деколте и нахалната усмивка ме разкриват пред другите, но преди всичко пред самата мен. Още по-важното е, че ме предават в ръцете на Виторио, който от този момент става истинската сила в живота ми. Придружава ме през следващите двайсет години и други тринайсет филма. Научава ме на всичко, което зная, поддържа ме и ме направлява, често с помощна на големия Чезаре Дзаватини, към героини, най-подходящи за моята личност. Тласка ме към урагана на драмата или ветреца на

комедията, защото рискът да прекалиш е голям и възможността да се излезе от него понякога е минимална. Обичаме се като истински баща и дъщеря, аз му се възхищавам сляпо, той ми помага да дам винаги най-доброто от себе си. Скоро към нашето дуо се приобщава Марчело Мастрояни, затваряйки идеалния кръг.

„Пици на кредит“ не се харесва на Католическия център по кинематография заради прекаленото си прелюбодеяние, прекаленото веселие, прекалената чувственост. За компенсация се харесва много на всички останали. Единственият глас извън общия хор е на майка ми, която посолява всичко с присъщия си песимизъм. Идва с мен на прожекцията, за да види първото копие на филма, винаги е до мен във важните моменти, едва светват лампите, и възкликва: „Този Понти те провали... Епизодът с Мангано е много по-хубав от твоя!“

„Маминко, какво говориш! – опитвам се да я успокоя. – Това са две различни неща, две различни хубости. Едната е комедия, другата е драма...“

Иска винаги най-доброто за мен, не успява да се освободи от убеждението, че целият свят ни мами, че ни се отнема извоюваното с толкова труд. Върви все още по следите на първите си разочарования. Аз пък гледам напред и нищо вече не може да ме спре.

Онази известна разходка под изкуствения дъжд, направен от машините, ми докарва, освен малко слава и паспорт за бъдещето, бронхопулмонит, от който трудно се съвземам. В една от последните вечери, когато сме навън за вечеря, припадам и веднага ме откарват в хотела. През останалите дни играя с температура. Може би давам твърде много от себе си. Естествено, получавам много повече: „Любов към живота, дълго търпение, продължителна надежда“. С други думи, златото на Неапол, което скоро ме прехвърля в Америка.

Малката расте

Неоспоримият крал на позлатения Неапол е точно той: принц Антонио Грифо Фокас Флавио Анджелио Дукас Компено Порфиродженито Галиарди де Куртис от Бизанцио.

Преследвам го вече толкова пъти на снимки, от първото си идване в Чинечита през 1950 г. Наблюдавам го, свенлива и обожаваша, от низините на моите малки ролички – статистка в „Шестте съпруги на Синята брада“ или момиче от „Тототарзан“. Много преди това, като малко момиченце без работа и без

пукната лира, отивам в „Скалера филм“, където Принцът работи. Вмъквам се тихо в залата и един човек от продукцията, може би развълнуван от младостта ми, ме настанява да седна. Тото, съглеждайки ме, пита: „Коя е онази малката?“

Приближавам се колебливо, за да се представя: „Имам честта, Шиколоне София“.

Той е приятен, усмихва ми се, отделя ми част от безценното си време. „Какво прави тук едно момиченце като теб? Откъде си?“

„От Поцуоли, тук съм, за да правя кино...“

„А, кино“ – въздиша той и ми прави една от известните си гримаси.

За миг неговата иронична и неудържима меланхолия е само за мен. Изгълтвам я като чаша студена вода и се усещам по-силна. Ако Тото ми подарява капка от своето внимание, това означава, че всичко е възможно, че най-хубавото вече е тук.

Но Принцът не се ограничава с думи. Накрая, усещайки онова, което се опитвам да скрия, ми пъха в ръцете сто хиляди лири. Мисля, че видя глада по лицето ми: за храна, за работа или може би просто за кино. Аз и маминка се храним с тях дълго време, като че ли сме спечелили от лотарията.

Дъщерята Лилиана разказва, че един следобед, виждайки ме да се появявам в гримьорната му по време на снимките на „Синята брада“, Тото почти припада.

„Опасно е да се съзерцават известни панорами в два часа следобед, заоблените форми и гърдите ми спират храносмилането.“

Имам честта да го познавам и мога да кажа, че кралят на комиците играе винаги, даже и извън филма, и би дал живота си за една шега.

Срещам го отново през 1953 г., за мен богата на филми, като се започне с „Аида“, при два много по-важни случая. В „Мизерия и благородство“, по фарс на Едуардо Скарпета, той е Феличе Шошамока, писарушка без пукната пара, чието име вече казва много*. Нает е с цялото си семейство от млад маркиз, за да играят пред неговите родители ролята на аристократични роднини на годеницата му Джема (моя милост), за която той иска да се ожени.

[* *Шошамока (неаполитански диалект) – маска в неаполитанския театър на човек, който стои със зяпнала уста; добряк, който се чуди на всичко с наивност, стигаща до глупост.*]

„Напук на Картаген и на всички картагенци – възкликва Тото, когато ме вижда, облечена като бъдеща булка, – ние ще те

приемем в лоното на нашето семейство, приеми ни и ти под своята гръд...“*

[* *Сено (seno) – на италиански думата има двойно значение; лоно и гръд. Игра на думи.*]

Принцът е неустоим, играта с него пропъжда всякакъв страх и всякакво неудобство. Дори и защото си измисля в момента на снимки половината от сценария и никой не е в състояние да го спре. Така се случва в известната сцена, в която пъха в джоба си спагети. Тя е част от историята на киното и говори за нашия глад – този на Пулчинела* и този, живян от мен в Поцуоли по време на войната. Глад, който може да се надвие само чрез усмивката, чрез онази духовита лекота, с която сме пропити ние, неаполитанците.

[* *Персонаж от италианската комедия дел арте.*]

Неапол остава за мен най-хубавият град на Италия. Свидетел е на толкова цинизми, на грозотии, че днес има нужда да мисли за по-добро бъдеще. Може би и затова, когато през 2013 г. моят син Едуардо ми предлага да снимам „Човешкият глас“ на Кокто в Неапол, приемам с огромна радост. Това е моят малък принос на надежда към земята, която обичам.

Животът ме отвежда далеч от корените ми, но сърцето ми е там, в неаполитанското слънце, език, кухня. Колкото повече време минава, толкова повече ми се иска да говоря неаполитански. Може би защото на него се изразявам по-добре, успявам да кажа неща, които не умея да изразя на италиански, още по-малко на английски или френски. Влагам толкова любов в този език, че дори и синовете ми ме разбират, когато го говоря, а днес даже и внуците.

Същото се отнася до традиционните ястия, които ме връщат към дома, към кухнята на улица „Солфатара“. Там прекарвам дните си, сред благоуханието и аромата на бедността. Там песента на мама и топлината на печката ми правят компания и рагуто къкри в тенджерата, когато има пари за него.

Днес не готвя често, ям малко, все съм унесена сред хиляди мисли. Но когато идват синовете ми от Америка и ме питат за някоя специална рецепта, се скривам в бърлогата на моето царство и се чувствам отново в Поцуоли. Най-голямо удоволствие ми доставя Генуезката – онези пет килограма лук, запържени до омекване, и вътре в тях рула от месо, които се варят четири часа. В този толкова бесен живот четири часа са безкрайно време, което ми трябва, за да се върна в годините на моето далечно детство.

Да се върна на Тото, срещам го още в „Нашите времена“, режисиран ни повече, ни по-малко от Алесандро Блазети.

Сандро, друг голям майстор на нашето кино, повярва в мен, когато бях още неизвестна. И този филм е на епизоди, смесица, която събира всички големи имена на времето, от Де Сика до Матростяни, от Ив Монтан до Алберто Сорди, от Едуардо до магическия квартет „Цитра“. На „клавиатурата“ са Моравия и Пратолини, Марота и Басани, Акиле Кампаниле, Сандро Континенца и Сузо Чеки Д’Амико. Аз работя именно в епизода с Тото. Той е фотограф, на когото открадват фотоапарата, докато се опитва да заговори едно хубаво момиче, тоест мен. Говори се, че Блазети може би е покорен от моята способност да партнирам на големия импровизатор. Аз, която обичам да уча целия сценарий, дори предварително, в този случай разбирам, че е излишно. Тото обича да импровизира, запълва канавата с движения, с измислици, с фантазии. Така че е по-добре да се оставиш да те води по течението и да се опитваш да не изоставащ.

В онази ситуация ми помага фактът, че съм израснала в Поцуоли. Нашите неаполитански души, сътворени от интуиция, нюх, ирония, се срещат и заискряват.

С Тото повече не работя. Блазети обаче го срещам малко по-късно в друг филм, който винаги нося в сърцето си.

Негодница в такси

Първата повярвала в мен за „Жалко, че си негодница“ е Сузо Чеки Д’Амико, единствената жена сред големите сценаристи по онова време. Тя е „дъбът, сред чиито клони разцъфва голяма част от италианското кино“, според определението на Лина Вертмюлер. Четейки „Римски разкази“ на Моравия, Сузо попада на хубава история, точно в началото на новелата „Фанатик“.

Спомням си, че се срещаме един ден във влака. След като ме забелязва на гарата, идва в моето купе и сяда до мен с такова доверие, че веднага се чувствам удобно.

„В главата ми се върти сюжет, който е за теб“ – казва простичко, гледайки ме право в очите.

„Защо не?!“ – отговарям веднага с присъщия си размах.

Сузо работи върху историята заедно с Флайано, Моравия и Континенца, предлага я на Блазети, който по онова време търси сюжет за филм. Първият избор на продукцията пада върху Лоло, която е смятана за номер едно. Но Сузо ме вижда в Чинечита, докато работя с Болонини в „Ще се срещнем в ложата“, и остава поразена от моята жизненост. Във филма танцувам мамбо, с което продължавам и в „Жената от реката“ и „Хляб, любов и...“ с моята блестяща червена рокля.

След кратката ни среща във влака Сузо, подкрепена от Флайано и от самия Блазети, настоява пред продуцентите да дадат ролята на мен.

Сандро е щастлив да ме има отново на снимачната площадка. За пръв път съм протагонистка. Дотук правя само жанрови роли. Макар че героинята в „Златото на Неапол“ е важна, тя е само в един епизод. Тук най-сетне съм главна героиня по време на целия филм редом до двама големи партньори – Виторио Де Сика и Марчело Мастрояни. Започва едно дълго и късметлийско пътуване, пълно с щастие.

По този повод се запознавам с Мара, дъщерята на Блазети, която работи в продукцията. Нейните очи виждат в мен, начинаещата, актьорска дарба, но дълго време ми говори като на дете. И до днес се чуваме по телефона, смеем се и се потапяме в отминалите времена, като че ли са вчера.

В „Жалко, че си негодница“ аз и Марчело се срещаме за пръв път в чудесен черно-бял филм и веднага се влюбваме. Разбира се, кинематографично.

Още си спомням как го виждам. Аз съм на стълбата в блока, в който снимаме, а той ме гледа от няколко стъпала по-горе.

„Здравей“ – поздравява ме, сякаш говори на вятъра. „Здравей“ – отговарям свенлива и развълнувана.

Нашата хармония е незабавна и остава непокътната до края, без никаква пукнатина. В този първи филм се опознаваме на фона на жизнерадостния и светъл следвоенен Рим, където хората започват отново да пътуват, да ходят на море, да се къпят, да се обичат и да се забавляват. Добре ни е заедно, на мене и на него. Каква двойка! Обикновена, истинска, хубава.

Във филма той е Паоло, любезно и леко глуповато момче, изгубило семейството си в бомбардировките, което се стреми да си оправи живота като шофьор на такси в една компания. Не успява да устои на лекомислената Лина, която тананика „Бонго, бонго, бонго“ и се опитва да го ограби с очарователна арогантност. Моята героиня е нова и необичайна за времето си: потомка на крадци, следва баща си, чудесния мошеник Де Сика, в неговите съвършени кражби. И пак Виторио направлява стъпките ми, както и тези на младия Мастрояни, дошъл в киното от театъра.

По-голям от мен с десет години и много по-непринуден, Марчело пристига на снимки очарователно неподготвен. В замяна, аз залягам като ученичка от страх да не сбъркам и да не направя лошо впечатление. Трябва да говоря почти само аз в дълги сцени. Спомням си по-специално една, на стълбите, където се виждаме за пръв път. Трябва да изрецитирам ей такъв дълъг

ферман и той накрая ме прегръща, смеейки се: „Ама как го вършиш, че да запомниш всичко?!“

„Ами защото аз уча, докато ти не. Ти също би могъл да запомниш всичко, само че се захващаш в последния момент...“

Колко се забавляваме! Млади сме, безразсъдни и светът ни се усмихва.

Със сигурност голямата заслуга е и на Блазети, който умее да се справя с нас, актьорите: знае как да ни подхване, зачита ни и ни обича. Той е перфекционист, способен да повтори двайсет пъти една и съща сцена. На десетата ни взема под ръка, мене, Марчело, Виторио, и ни казва: „Много е хубава, но...“ И започваме всичко отначало.

Сандро изисква от останалите същата ангажираност и страст, която налага и на себе си. От мен ги има гарантирани. Може би и затова винаги така много се разбираме.

Що се отнася до Виторио, като актьор той е скромен и уважителен. Приема всичко, което му каже режисьорът, без никога да съди. Често обаче самият Сандро го вика, за да измислят заедно дадена сцена, променяйки я хиляди пъти.

„Какво ще кажеш, Вито, да направим ли така? Или предпочиташ първия план?“

Грижи се много за своите сътрудници и знае, че в лицето на Виторио де Сика има ценен приятел. Те са хубава двойка джентълмени, каквито вече не се срещат.

Блазети има ненадмината техника и изключително око за кадрите. Идва на снимки с ботуши и панталони голф, малко като през 30-те, защото докато снима, е все в калта и на жена му ѝ омръзва да го чисти непрекъснато. Понякога дори носи смешен комбинезон на авиатор.

Той е, който измисля фартовете. Иска от фабрика, която прави колички за мините, да му приспособи една за камерата. Говори с часове с техническия персонал, обожава киното и всички, работещи в него. Независимо от усмивките е много авторитарен и на моменти ми се струва, че още съм в училище.

Оставаме доживотни приятели. Винаги изобретява нещо – може би, ако беше роден преди няколко века, би бил откривател. Междувременно открива мен и аз съм му завинаги дълбоко благодарна.

От своя страна аз разбирам чак след смъртта му, че сред участниците на екипа се крие един от най-големите съвременни писатели – Габриел Гарсия Маркес. Габо идва в Рим, за да осъществи и той мечтата си за Чинечита и влиза в експерименталния киноцентър благодарение на аржентинския режисьор Фернандо Бири. В едно скорошно интервю разказва, че

в „Жалко, че си негодница“ е трети асистент-режисьор, с други думи – охрана. Така че по време на снимките той не може да се приближи до мен, както би искал: неговата задача е точно обратната, да държи навън любопитните. Жалко! Можеше да бъде началото на едно голямо приятелство.

ИНТЕРМЕДИЯ

Портрети, визитки, писма, стихове. От ковчежето на моите тайни, поставено върху леглото, лъха аромат на живот и ме кара да пътувам из времето. Препраща ме към вече далечната ми младост, посочва ми пътя към утрешния ден като светла следа от спомени и надежди, от мечти за реализиране.

Отпивам от билковия чай, който Нини безшумно ми оставя върху шкафчето, преди да се оттегли. Утре е Бъдни вечер, всичко е готово, но аз съм далеч, изгубена в този поток от спомени, в който тече моят живот. Щастие и меланхолия се преплитат в загадъчни форми, едното без другото не съществува. Много от скъпите ми хора вече ги няма, но те продължават да говорят вътре в мен, в успехите на моите момчета, във фантазията на моите внуци, които утре ще развеселят масата ни.

Ето че мисълта за тях ме довежда за момент тук и сега. Преадвкусвам вече подготовката: всички сме заедно в кухнята и правим кюфтетата на готвачката Ливия, нашата коледна семейна традиция. Виждам им брашнените ръчички, топчици от месо с различна големина, омесени в галета, аромат на пържено, който притъпява студа и разпалва зимното веселие. Но потокът ме зове. И аз се оставям доверчиво на течението.

МАМБО

Оркестър видение

Прехвърлям снимките и се спирам разнежена върху една от тях, забравена от мен. Ръката на Карло, която леко гали главата ми, изразява повече, отколкото хиляди думи. Побира в този малък жест цялата дълбочина на нашето

чувство. Обръщам я и чета: „Лятото на 1954 г.“ Тук, по време на снимките на „Жената от реката“, най-после разбираме, че сме влюбени. Прекалено бързо порасналото дете е вече жена, епизодичката е актриса, и нашата близост се превръща в любов. Пауза по време на снимки. Зад нас е делтата на По със своята лека светлина, зеленото прелива в синьо, водата се превръща в небе. В изядената от комари влага актьори и технически персонал вървят назад-напред – с колело или в лодка, като героите на филма. Пейзажът се разплува в каналите, в малките мостчета, в сивотата на блатата, заобиколени от тръстики. Зад дюните е морето, което те грабва и отвежда надалеч.

Карло измисля „Жената от реката“ специално за мен. Продукцията е изцяло негова, без приноса на историческия му партньор Де Лаурентис. Ако знам колко средства влага, бих се парализирала. Но и без да го разбирам, усещам върху себе си големия товар на отговорността. След „Златото на Неапол“ и лятото, прекарано с Виторио и Марчело като „негодници“, съм сама, далеч от дома си, абсолютна протагонистка в мелодрамата с всичките ѝ правила, знак за доверие на Карло в моя талант, който започва да разцъфва.

Ентусиазирана съм от идеята за драматична роля, защото ми дава повод да изразя най-дълбоките си чувства – нещо, което ми е трудно да направя в живота. И все пак, предизвикателството ми изглежда важно, може би прекалено важно за мен. „Ще успея ли?“ – питам се уплашена. Никой не ми отговаря.

За да не сбърка, Карло, както обикновено, разсъждава дълго, ангажирайки най-важните по онова време имена. Като ги препрочитам едно след друго днес, те внушават страхопочитание: Моравия и Флайано пишат сюжета; Басани, Алтровити и младият Пазолини, току-що дошъл в Рим да преподава в гимназия в периферията, пишат сценария заедно с режисьора Марио Солдати. С тях е и Флорестано Ванчини от Ферара, който през 1951 г. прави чудесен документален филм за делтата на По.

Накрая, но не на последно място, пристига Базилио Франкина – една от най-щастливите срещи в живота ми. Сицилианец по рождение, журналист, писател и сценарист, запален по киното и по изкуството, Базилио е помощник-режисьор на Джузепе де Сантис през 1949 г. в „Горчив ориз“ – големият успех на Понти – Де Лаурентис. Действието на филма се развива сред оризищата на Верчели. С него Мангано се утвърждава като работничка, плевяща ориз, редом до младия начинаещ Виторио Гасман и до красивия Раф Валоне – солиден, мъдър, добър. Това е силна история на чувства и на социален протест, чрез която Силвана,

танцувайки незабравимото буги-буги преди трагичния си финал, си завоюва международна слава.

От тази среда, потопена сред вода, населена с хубави забрадени жени с къси панталони и с родени мошеници, които ги карат да страдат, се вдъхновяват Карло и Солдати, за да създадат за мен персонаж по мярка, отворен към повече интерпретации. Този филм предвижда много такива, даже оркестър от цигулки, които свирят по цяла нощ и ми отнемат съня.

„Докторе, какво ми става? Страх ме е, преди няколко месеца имах пулмонит...“ Боя се, че моето неразположение все още се дължи на изкуствения дъжд от „Златото на Неапол“, което ме извежда от релсите в края на снимките.

Но лекарят няма съмнения: „Не се безпокойте, София – вината е в страха, вашите бели дробове са в отлично състояние. Астмата ви е на очевидна психологическа основа. Опитайте се да се успокоите и да контролирате емоциите си“. Не зная дали се радвам, или съм още по-притеснена. Известно е, че трудно се командва мозъкът.

Карло, когато е с мен, се опитва да ме успокои, с онзи негов леко приблизителен начин: „Какво да ти кажа, обърни се на другата страна и ще видиш, че „Страдивари“-тата ще изчезнат...“ Но аз страдам и се страхувам, че няма да завърша филма.

Дните минават, ситуацията се влошава, но в замяна получавам голям подарък. Точно в Комакио започвам да работя с Базилио Франкина, от когото никога повече няма да се лиша. Нашите професионални отношения веднага прерастват в братска връзка, която ме радва, прави ме по-силна, помага ми да намеря себе си.

Вечер отивам да спя, придружена от нежното му предупреждение: „София, не започвай пак с цигулките!“

„Не започвам – казвам му уплашена, – но ти стой до мен...“ Едва положила глава върху възглавницата, захъркам. В най-тежките нощи вдигам и малко температура. Живея двоен живот: денем активна и пълна със сила, нощем в шок, завладяна от този оркестър видение.

Базилио знае как да се грижи за крехкостта ми, влиза деликатно в моя живот и ми помага да преодолее кризисни моменти. Както всички истински приятели, ми предлага най-хубавия дар: подтиква ме да бъда самата себе си.

Добави едно място на масата

Имам нещо като шесто чувство при избора на хората, с които да споделям най-интимната си и лична същност. Трудно бъркам, но

когато се случи, се отдалечавам спокойно, на пръсти. Не искам никому да причинявам зло, не обичам да страдам или да пораждам страдание.

По начало съм затворен човек, който обича спокойствието и самотата. Светският живот ме уморява, не се доверявам на непознати, нито отдавам значение на познанствата. Уповавам се на интуицията, ясно ми е веднага кого имам пред себе си, кога е искрен, какви са му намеренията.

Когато виждам Базилио за пръв път, веднага разбирам, че ще станем приятели завинаги.

Той е от Палермо, интелигентен и образован, изключително възпитан, внимателен. Като много сицилианци е резервиран, потаен, никога не говори за себе си, нито за своите любови или амбиции. Приятел на Гутузо, Висконти и Роселини, после много близък с Пазолини, веднага след войната започнал да работи интензивно с Де Сантис.

В началото Карло го вика за режисьор на „Жената от реката“, но после размисля и му възлага ролята на сценарист и на изпълнителен продуцент, молейки го да се занимава предимно с моите диалози. Базилио не го приема зле и се заема с цялата си страст. Докато се опознаваме, забелязва затрудненията ми и никога не ме оставя сама. Дори и защото със Солдати, човек с ироничен темперамент и резервиран, не се чувствам добре и невинаги се разбираме на снимките. Той е много умозрителен, много интелектуален; обяснява нещата по свой начин, без милост към момиче, едва започнало да се занимава с кино и свикнало да разчита на инстинкта.

С Марио се чувствам раздвоена между моята свенливост и нарастващото съзнание за това как да играя и понякога стигаме до конфликти. Аз съм начинаеща, не мога да си позволя да му говоря както ми се иска, вероятно и не съм способна да го направя. Но съм убедена, че не е точният режисьор за този филм и със сигурност не може да ми помогне.

Обаче Базилио веднага разбира от какво имам нужда, за да дам максималното от себе си. Винаги е до мен – при гримирането, преди, по време и след снимките, както и когато трябва да притъпи нощните ми фантазии. В момента на снимането ми показва къде е камерата, обозначенията по земята къде да гледам. С безкрайно търпение започва да ме обучава, да ми подсказва образи, от които да се вдъхновявам за най-драматичните сцени. Вечер, в моята каравана, преговаряме сценария за следващия ден, учим нюансите, търсим заедно кои струни да се докоснат вътре в мен, кои чувства да се събудят. Помага ми да преобърна несигурността в емоция, крехкостта в

страст. Независимо че работим върху настоящето, разчепвайки всеки ред и всяка реплика, погледът ни е устремен към финала на филма, където ме очаква най-трудната сцена, която изисква да дам всичко онова, което притежавам.

В началото ми говори смътно, започва отдалеч. После с приближаването лека-полека към съдбовния миг започва да нагнетява. Той е изтънчен психолог, освен човек на киното. Търси точния момент за намеса, за да могат неговите предложения да бъдат по-успешни: „Представи си малко беззащитно дете. Твоят син. И ти, Нивес, си майка му. Навън има вода, вода навсякъде. В един момент детето вече не го виждаш...“

После вдига адреналина: „Ти го търсиш и постепенно ти прилява, чувстваш, че полудяваш, другите искат да ти помогнат, но ти не знаеш какво да правиш...“

Аз го слушам с внимание. Там съм, за да вярвам, принудена съм да го сторя и малко по малко, осъзнавайки, че не е вярно, се повлиявам да тръгна към героинята си, която някъде ме чака. Следвам урока на Де Сика, пътувам вътре в мен, следвам най-истинската реакция към бъдещата драма на Нивес. Правя всичко възможно, търся търпеливо и всеотдайно, намирам малки отговори в най-неочаквани ъгълчета от себе си. Толкова работим, че в точния момент поемам дълбоко дъх и улучвам от раз сцената. Откривам още веднъж, че страхът и крехкостта могат много да помогнат, ако са придружени с усърдие и дисциплина и ако са изживени с истински приятел до теб. Базилио се разсейва само веднъж и си пати! Френската актриса Лиз Бурден е Тоска, моята съперничка във филма. След дълго ухажване най-накрая той успява да я заведе на плажа, за да се любят в забутан ъгъл сред клоните. Всичките им дрехи изчезват – както нейните, така и неговите. Не знам как успяват двамата непредпазливи любовници да се върнат в хотела. Може би открадват отнякъде чаршаф, може би го удрят на голям бяг, кой знае... факт е обаче, че цялата снимачна група научава за това и дълго се смее.

Базилио е фар за нашето семейство: за Карло, за мен, за двамата. Изживява отблизо моето трудно търсене на майчинството и когато Карло младши се ражда в Женева, така се напива, че слизайки по стълбите на клиниката, не знае къде се намира. Обожава децата и когато е на гости у нас, по цели дни играе с тях. Дори и сега, когато са надхвърлили 40-те, Карло и Едуардо си го спомнят с носталгия: „Колко хубаво би било, ако Базилио е с нас, ако може да види нашите деца!“

Нашият скъп приятел умира в Рим през 2003 г. Отива си сам, в дома си, оставяйки празнота, която търся да запълня всеки ден със спомени от нашия дълъг съвместен живот, с дълбоката обич,

която си разменяме при всякакви обстоятелства. Обича ни всички еднакво, запазвайки за всеки специално чувство. Като си помисля, той не е приятел на семейството, а един от нас.

Друга среща, която ми подари „Жената от реката“, е тази с маестро Армандо Тровайоли, написал музиката за най-важните ми филми – от „Чочарка“ през „Вчера, днес и утре“ до „Един особен ден“. Доверен сътрудник на Понти – Де Лаурентис, той е един от най-ценените композитори на италианската сцена, душата на Рим, филмовата музика на нашия живот. Забележителен пианист, увлечен по джаза, свири с най-големите – от Луис Армстронг до Майлс Дейвис, от Дюк Елингтън до Чет Бейкър и Джанго Райнхарт. Когато се запознавам с него, дирижира оркестър по забавна музика на РАИ и води, заедно с Пиеро Пичони, „Затъмнение“ – важно седмично вечерно радиопредаване. Дино и Карло го викат за „Горчив ориз“, после за „Ана“, където и аз имам малка роля, а Мангано танцува под нотите на „Негърът Дзумбон“, станал световен успех.

Армандо се жени за Ана-Мария Пиеранджели, но много страда. После се жени за Мария-Паола Сапиенца – прекрасна жена, която лудо го обича. Живеят с музика в хубавия си дом на Олджиата. През шейсетте и седемдесетте години, редом до дуото Гаринеи и Джованини, става основна фигура в музикалната комедия. Достатъчно е да се спомене незабравимата песен „Рим, не бъди глупав тази вечер“ от „Ругантино“.

Всяка година, с приближаването на празниците, първото обаждане е неговото. И ако не е той, аз съм първата, която му звъни. Винаги е така, до края.

„Ало, София? Добави едно място на масата...“ – тананика, имитирайки себе си и комедията, композирана с такъв голям успех.*

[* „Добави едно място на масата“ – музикална комедия в две части на дуото Гаринеи и Джованини, музика на Армандо Тровайоли.]

„...за още един приятел!“ – отговарям аз, щастлива да го чуя.

Забавляваме се като две деца. Откакто си отиде, Коледа вече не е същата.

Макар и да се срещаме на снимките на „Две ноци с Клеопатра“, в „Жената от реката“ се запознаваме истински и започваме да се обичаме. Аз обожавам да пея, въпреки всички го правят: мама, маминка, Мария. Между тях може би съм най-малко надарена и най-вече съм най-свенливата. Срамувам се да пея пред публика. И въпреки това ми харесва много и до днес.

Тровайоли знае добре, че гласът ми не е обучен, вижда в него една блестяща и чувствена жилка и предпочита да не го поставя

много, за да съхрани цялата му естественост, както прави Де Сика с играта ми. Подарява ми малко сигурност, някоя техническа тайна и много жизненост. И освен това ми дарява една песен.

През 1958 г. композира за мен „Какво ме научи да правя“ по стихове на Дино Верде и тя става триумф. Прави ми я по мярка, пригаждайки нотите за гласните ми струни. Не съм и мечтала някой да напише песен специално за мен, още по-малко маестро като него.

Когато умира през 2013 г., на деветдесет и пет години, отнася още една част от моята приказка. И аз, за да го изпратя, пея наум: „Капри, Соренто и тази луна... всичко си отива с теб“.

Пръстенът

Крайт на „Жената от реката“ бележи за мен началото на нов живот. Астмата изведнъж изчезва, както е дошла, издавайки своята психосоматична природа. Имам още двама приятели, една драматична роля зад гърба си, която преобразува пицарката от „Златото на Неапол“ в тотална актриса и най-вече – един пръстен.

Да, защото в последния ден Карло идва на снимките с една кутийка. Дръпва ме настрана по време на почивката и ми я дава, без нищо да каже. Никога не говорим за нашата връзка, дори и в онзи момент, дълъг и мълчалив, светъл, вечен. Избягвам и едва завила зад ъгъла, избухвам в радостен плач. Инес Бруша – секретарката на продукцията, която скоро става мое доверено лице, следвайки ме навсякъде, в живота и в работата, тича след мен обезпокоена, без да разбира какво се случва. Но когато вижда с очите си причината за моето смущение, заплаква от вълнение. Тя е резервирана жена, изпълнена със скромност и готовност, която придружава нашия живот с обич. Без нея бих била друга личност, както и различна актриса.

Връщам се в Рим с товар от важен опит, нови победени страхове и пръстен на ръката. Показвам го горда на майка ми, вдигайки високо ръката си, за да блести повече диамантът. Получавам единствения възможен отговор на майка, най-вече на майка като нея, със своя характер и своите грешки на младостта: „Какво правиш? Не виждаш ли, че е женен с две деца и двацет години по-голям от теб? Какво чакаш? Оттегли се, докато е време, докато можеш да си създадеш свой живот. Толкова си млада...“

Не знам какво да отговоря на настоящия й въпрос: „Говорихте ли за бъдещето?“ Единственото нещо, което знам, е, че го обичам и че е мъжът на моя живот.

Маминка, Мария и аз се местим от улица „Балцани“ на улица „Вила Ада“, в квартала „Саларио“, близо до катакомбите на Пришила. Аз обаче прекарвам все повече време с Карло в неговия голям апартамент в елегантната сграда „Колона“ на площад „Д'Аракоели“, над студията му. Бракът му е приключил преди време, но фактът, че има две малки деца, ме натъжава и ме кара да страдам. Неудобно ми е пред тях заради нас, но нищо не мога да направя. Искам нещата да се разрешат по-бързо, по-ясно и чисто, но вярвам в нашата любов и съм готова да я изживея.

1954 е година, изпълнена с промени, изненади, бърз и необратим растеж. Запознавам се с Де Сика и Марчело, режисират ме Блазети и Солдати, пея и рецитирам с големи майстори, преминавам от комедията към трагедията, без да губя идентичността си, и укрепвам отношенията си с Карло. Ставам звезда и светът започва да говори за мен. През пролетта съм за пръв път в Кан, за да представя „Неаполитанска въртележка“, единственият голям филм на Еторе Джанини, смятан за италианския мюзикъл, достоен да се състезава с американските. В него имам малка роля – пея „Влюбеният войник“, с дублаж.

През юни отивам и в Берлин, където на една известна снимка съм заедно с Джина Лололбриджида и с Ивон Де Карло. През октомври, на връщане от Комакио, е ред на Лондон, където съм поканена за фестивал на италианското кино.

През декември излизат на екран както „Златото на Неапол“, така и „Жената от реката“ и за Коледа съм за пръв път в Милано, облечена като пицарка, за да раздавам стотици пици на площад „Бабила“, претъпкан с фенове. На гарата ме посреща празнуваща тълпа и ме приема дори кметът Вирджилио Ферари. Изведнъж ставам звезда, с пресслужба, която се грижи за рекламата на моята личност. Вътре в себе си все още съм дете с облещени очи, което иска да стане актриса, жена като всички останали, която иска да се омъжи и да има деца. Имам възходи и падения като всички, работя със страст и дисциплина, както винаги. Докато създавам моята малка голяма приказка, израствам вътре в нея – ден след ден, ред след ред, страница след страница.

Късметът да бъдеш София

„Жената от реката“ ми донася още една чудесна изненада. Един ден, докато снимахме финалните сцени на фара на Пунша Ала,

виждам пристигането на лодка с човек, който гребе така естествено, сякаш цял живот само това прави. Мисля, че е местен рибар, дошъл от любопитство на снимките, но когато приближава, в бански костюм и потник на главата да се предпази от слънцето, го разпознавам и оставам без думи.

„Бих искал да те имам за следващия си филм“ – ми казва странното привидение, без дори да ме поздрави. Избухвам в смях и го прегръщам силно. Това е Сандро Блазети, който ми говори за „Късметът да бъдеш жена“, в който на следващата година съм отново с Марчело. Но преди това имам други малки върхове за изкачване.

1955 г. започва добре. На гала празника на киното – 15 януари, списанието „Гилдия“ (Guild) ме награждава, причислявайки ме сред четирите големи италиански актриси, редом до Ана Маняни, Джина Лолобриджида и Силвана Мангано, които получават същия приз в предишните години. Това признание е важно, то потвърждава моя растящ успех.

От няколко седмици снимам „Знакът на Венера“ – брилянтна комедия с изключителни изпълнители: Де Сика и Пепино де Филипо, Раф Валоне и Тина Пика, Сорди и най-вече тя, Франка Валери, която участва и в написването на сюжета и сценария. Нашата разлика – физическа, географска, езикова, разработена с интелигентност и хумор, е комичната сърцевина на филма. Той размива най-напред нас, преди още да го стори със зрителите. Режисира ни Дино Ризи, когото срещам за пръв път.

Аз съм Агнес и „вървя отвъд“, играя върху онази „незабележима провокация“, която прави така, че мъжете ме заглеждат. Така ме определя братовчедка ми Чезира Коломбо, играна от Франка, дошла в Рим от Милано да търси работа и любов. Нея обаче никой не я гледа. Тя се нагълтва с картофи и се оставя да бъде заблудена от гадателката госпожа Пина, че е под знака на Венера: за кратък период, не повече от месец, ако си отваря очите, има надежда да намери „принцът на бял кон“. Проблемът е, че всички навъртащи се около нея мъже – фотографи, поети, регулировчици, търговци на крадени коли – когато не мислят само за собствените си интереси, по някакъв начин се влюбват в братовчедка й Агнес. Финалът е сладко-горчив: бедната Чезира остава сама и разочарована със своята изпаряваща се романтична мечта.

Франка Валери е една безбрежна жена, на която дължа много. Обичаме се и до днес.

В онова лято Ризи ме отвежда на екрана заедно с Де Сика в третата част на „Хляб, любов и...“ Първите две „Хляб, любов и фантазия“ и „Хляб, любов и ревност“, режисирани от Коменчини,

имат триумфален успех благодарение на присъствието на Лолобриджида, известна на всички като Берсалиерка*, и на комедийната интелигентност на Де Сика, улегнал маршал на карабинерите, все още привлекателен, прехвърлен от своето Соренто в Салиена, Аbruцо. Лоло е първият сред италианските звезди прототип на „приятно закръглена и провокативна“ – така я нарича Де Сика в „Други времена“**. Това определение се употребява както за мен, така и за други актриси от епохата. Обединяват ни в обща категория, въпреки че всъщност сме много различни една от друга, готови да тръгнем всяка по своя път.

[* *Берсалиере – род войска в италианската армия. В шеговит смисъл – много решителна и енергична личност.*]

[* *Филм от 1952 г. на реж. Алесандро Блазети.*]

Светът се променя, войната е вече далеч, усещат се първите белези на икономическия бум. Нашето кино почва да губи своя социално-ангажиращ стил, за да завие към масовата популярност. И все пак италианската комедия обединява огромния опит на актьори, сценаристи, режисьори, които правят истински шедеври, способни да предадат всички оттенъци на една страна в движение.

Лолобриджида се отказва за третия „Хляб, любов и...“. Може би не иска да остане в плен на персонажа на Берсалиерката. Или пък, обичайки да пее с прекрасния си глас, неизползван дотогава в киното, е привлечена от възможността, предложена ѝ от „Най-хубавата жена на света“, който разказва романтичния живот на певицата Лина Кавалиери.

Когато ми предлагат нейната роля, я приемам без колебание. Пресата се нахвърля върху този персонаж и си измисля съперничество, което всъщност няма основания за съществуване. Ние сме две съвършено различни жени и актриси и успехът на едната не означава непременно фалитът на другата. Но така върви светът, така върви и Италия, която обича да гради благоденствието си върху големите съперничества: Копи – Бартали, Тебалди – Калас, и защо не: Лоло – Лорен. Но както аз, така и Джина, сме вострастени в работата си и нямаме време за губене в дребни сблъсъци.

„Хляб, любов и...“ е изкусителна възможност и нямам причина да я отказвам. Само фактът, че отново се срещам с Де Сика, за мен е празник. С него се забавлявам, откривам толкова неща, успявам да покажа черти от темперамента си, които обикновено тая за себе си. Благодарение на неговата жизненост, на неговия опит, на неговото безпогрешно око се изявявам и ставам все по-добра, без да се замислям. С една дума, усвоявам занаята. И освен

това, снимаме из родния ни край, ръководени от режисьора Ризи, който ме разбира и знае как да ме оцени.

Така че ето ни в Соренто. Виторио, който играе маршал Каротенуто кавалер Антонио, току-що се е прибрал от Абруцо, за да надвие меланхолията на пенсионера, приема да бъде назначен като началник на градската охрана или на „метролалетата“, както казва неговата предана гувернантка Кармела, изиграна от голямата Тина Пика. Връща се и вижда, че в неговата къща го чакам аз, непоклатимата му наемателка дона София Самохвалката, продавачка на риба. Тя я продава, както пицарката приготвя пиците: „Морски плодове, плодове на любовта, плодовете на сърцето са измамни плодове, червени кефали, живи кефали...“ Ролята на София ми дава възможност да се развихря най-вече защото усещам, че зад гърба ми стои Виторио. „Дона Софи, вие ме взривихте“ – казва този женкар в униформа на градски карабинер. Кулминацията от изобилието на тази радост и жизненост е в легендарната сцена на нашето италианско мамбо: аз в червена рокля, той ме гледа недоумяващ и се опитва напразно да ме следва.

Може би сцената е толкова сполучлива, защото в нея отеква спонтанността на импровизацията, уловена ярко от оператора Пепино Ротуно. Неслучайно не е предвидена в сценария. Хрумва ни просто така, като реплика, като разходка, като сладолед, изяден на площада.

„Коменданте, да изтанцуваме ли това мамбо?“

„Ама какво е това мамбо?“

„Бразилски танц.“

Някои определят филма като смърт на неореализма, филмовата Академия му присъжда два „Давид(-а) на Донатело“; публиката го извежда на върха на касовия успех. Пицарката от черно-белия филм се преобразува в пъстра продавачка на риба, може би по-малко правдива, но без съмнение по-модерна и още по-популярна.

Междувременно името ми обикаля света и ми носи слава по кориците на „Лайф“ и „Нюзуик“.

През есента се връщам на снимки с Марчело в „Късметът да бъдеш жена“, за който Блазети ме иска толкова много, филмът описва перфектно онзи свят на малки диви, папараци и розови хроникьори, населили тогавашния Рим. За Марчело той е генерална репетиция за „Сладък живот“. За мен е водораздел: оттук нататък София (Sofia) наистина става София (Sophia) и е готова да се стовари в САЩ.

РОЗИТЕ НА КАРИ

Щастливи мисли

Първата ми среща с американското кино е с неудържимата усмивка на Кари Грант, неговата елегантност, леката му походка. Колко жени биха искали да бъдат на мое място. Обаче се случва точно на мен, при моята несигурност и миналото ми, с желанието ми да ставам все по-добра. Трябва да съм на висотата на тази чудесна възможност. Усещам я като отговорност, като изпълнен докрай дълг. Ни повече, ни по-малко. Ето че в подходящия момент спирам да си задавам въпроси, оставям настрана страха и запретвам ръкави.

Няколко месеца по-рано Карло, който започва да получава за мен международни предложения, ми изпраща телеграма от Лос Анджелис, обикновена и суха като от баща: „София, ако искаш да завоюваш Америка, трябва да научиш английски“.

Докато я диктува на секретарката, вече говори по телефона с жената, която да осъществи това: незабравимата, митичната Сара Спейн. „Госпожице Спейн, аз съм Понти, какви планове имате за следващите месеци?“ – напада бедната жена, без да ѝ даде време за отговор. „Госпожица Лорен трябва да научи английски: трябва да мисли, да яде, да сънува на този език; да живее по английски, като че ли е родена в Дъблин или Ню Йорк. Вие ще бъдете нейната сянка, ще стоите до нея всяка минута, ще се възползвате от всеки случай.“

„Но аз...“

„Моля ви, не ми отказвайте. Какъвто и ангажимент да имате, който може да ви попречи, опитайте се да се освободите. Започваме утре сутринта.“

Сара е ирландка и има мекия говор на Ирландия. Брюнетка и закръглена, тя по-скоро се търкаля, отколкото върви. След първоначалния момент на объркване, приема амбициозната работа и я изпълнява буквално и стриктно. Не е преподавателка, а преследвачка. През септември 1955 г., когато снимаме „Късметът да бъдеш жена“, тя пристига два часа преди грима, преследва ме между две паузи, обядва с мен, вечер ме придружава до къщи. Когато приказвам с Марчело или Блазети, ме измъква безмилостно. „София, ела насам, погледни това, какво мислиш за онова? Би ли искала кафе? Какво ще кажеш за

следващия си филм?“¹ Матрострояни вдига рамене, намигва ми с весела усмивка: „Когато трябва, трябва. Какво можеш да направиш?“

[Разговорът тече на английски.]*

Сара започва с граматиката, продължава с Томас Стърн Елиът и Бърнард Шоу, без да пренебрегва комиксите и песните, вестниците и списанията. Четем „Таймс“ и „Вог“, Шекспир и репликите от комиксите на Мики Маус, Джейн Остин и „Малки жени“. Слушаме Синатра и Луис Армстронг, учим наизуст Гершуин и Кол Потър, говорим за дрехи и шапки, за ядене и за актуални събития. Преговаряме търпеливо всички технически термини от снимачната площадка – от прожекторите до „клапа, снимаме“, гледаме всички филми от моето детство, за да се запозная с различните акценти на звездите, които толкова много обичам. Колко е впечатляващо да ги чуеш да говорят с техния истински глас. Меки, иронични, далеч от гипсирания тон на италианските дубльори, независимо че правят чудеса. Това ме обърква и забавлява.

Сара не ме оставя нито за секунда и аз я следвам послушна и упорита, за мой късмет подпомогната от добър слух. Пиша усърдно домашните, подобрявам езика ден след ден, но никога не е достатъчно. Дори и защото междувременно се случва онова, което ми се струва чудо. Знае се, че чудесата са нетърпеливи.

Карло узнава, че Стенли Крамър, продуцентът на „Точно по пладне“*, е в Испания и се готви да снима костюмен филм за Наполеоновите войни. В началото трябва да участват Брандо и Гарднър. Но Марлон се отказва, идва Синатра, който обаче е скаран с Ава... с една дума, типична холивудска бъркотия. Единственият сигурен е Кари Грант, който пък по договор има право да одобрява партньорите си и със сигурност няма да се задоволи да има до себе си някоя непозната, още повече италианка.

[„Точно по пладне“ – режисьор Фред Цинеман.]*

Карло, както винаги, не се обезкуражава: обажда се на Крамър и го кани в Рим да му покаже „Жената от реката“. Едва свършила прожекцията, режисьорът го изпреварва и го изненадва: „Какво ще кажете, ако дам двеста хиляди долара за госпожица Лорен? Мисля, че ще бъде перфектна за ролята“.

Карло не се обърква, оставя да минат няколко секунди и после отговаря, имитирайки известно безразличие: „Интересно, оставете ме да помисля, трябва да проверя бъдещите й ангажименти, но по принцип бих казал да, ще стане“.

„Това е най-лесното решение в живота ми“ – коментира същата вечер, очаквайки Стенли да се присъедини към нас за вечеря. Това е хонорар на звезда. Остава само да си го спечелиш. .

Подписваме договора в края на декември и се завърта машината на „Юнайтед Артисте“. В началото сме на 1956 г.: в Кортина Д'Ампецо са зимните олимпийски игри; Монте Карло се готви за сватбата на принц Рение с Грейс Кели. Няколко месеца по-късно е ред на Артър Милър и на нещастната Мерилин. Съветската мечта започва да се пропуква; в Италия се полага първият камък на „Магистралата на Слънцето“. Светът се променя бързо и аз се приготвям да му изляза насреща с вдигната глава.

През февруари тръгвам на разузнаване в Испания. Каква изненада на летището Мадрид – Барахас: посрещат ме петстотин поклонници, които крещат: „Красавица! Красавица!“ Но ме очаква съвсем друго нещо!

В Мадрид намирам Лучия Бозе, моят младежки кумир, и нейния привлекателен мъж, големия матадор Домингуин. Каква по-хубава компания от тази, за да се потопя в света на коридата? Разходка с приятели, малко време, прекарано заедно, някоя оригинална снимка.

В ясния зимен следобед пред мен изниква площада „Де-Торос-де-Лас-Вентас“, облян в светлина. С безразсъдството на 20-те си години, влизам сама на празната арена. Усещам се непобедима, като че ли дрехите на тореро са достатъчни да ме предпазят. В този момент Домингуин, може би на шега, изкарва бика. Става дума за няколко минути. Черен облак галопира срещу мен, за да ме намуши, и ме повлича смесица от трудно забравими възбуда и страх. Домингуин, наистина е остроумен, но и запознат с мириса на опасността, се хвърля на арената и ме изкарва навън. Въздухът не ми стига, цялата съм в прах, гледам го и се смея, без да осъзнавам риска, на който се подлагам.

За последната част на коридата – *suerte suprema*, съм много по-предпазлива и се подслонявам в коридора между арената и трибуните, под стълбите за зрителите, а на него оставям сцената. Наслаждавам се на спектакъла и си спомням колко пъти като дете гледах „Кръв и пясък“, заставяйки придружителя ми в кино „Сакини“, маминка или може би леля Дора, да го изтърпят дори и два-три пъти в един и същи ден! Влюбвам се безнадеждно в Тайрън Пауър и през нощта заспивам, мислейки за доня Сол де Мюир, която има лицето и най-вече косите на Рита Хейуърт.

Истината е, че моето детство изплува постоянно на повърхността и ме вълнува. Дори и сега, когато вече намирам пътя си, не мога да забравя как, притисната между глада и

войната, без баща да ме направлява, не ми остава нищо друго, освен да мечтая. Малката Клечка за зъби, със своите трудности и фантазии, винаги живее в мен и ми припомня – вчерта, както и днес, да не приемам нищо наготово. Това е моят истински късмет, защото ми помага да се радвам на всички хубави неща, които успявам да направя, измервайки изминатото разстояние. Приказката без реалността губи цялата си магия и обратно. Хубавото е да вървиш по средата, без да се отказваш нито от едното, нито от другото.

Въпреки че успявам да се справя с разярен бик, най-голямото препятствие е все още пред мен. През април в „Кастелана Хилтън“ на Мадрид има голям коктейл по американски, за да се представи филма на пресата и да се покаже на Синатра и на Грант. Признавам си, че за пръв път в живота си съм толкова развълнувана. Сменям роклята си осем пъти, пробвам единайсет различни прически, качвам се и слизам от токчета с различна височина, без да намеря покой. Докато се гримирам, преговарям репликите със Сара, която играе ту Грант, ту Синатра, ту журналистите, готови да ме хванат в грешка. Засипва ме с въпроси и аз се опитвам да отговоря на място: „За мен е чест да се запозная с вас, г-н Грант... Очаквам с нетърпение да работя с вас, Франк... Разбира се, обожавам да пея... Не, за пръв път съм в Мадрид. Да, разбира се, имате право, моят английски още куца, но се подобрява с всеки изминат ден... Бихте ли повторили, моля? О, да, разбира се, много харесвам паеля“.

Съсредоточавам се върху езика и мисля за двете светила, които ме очакват. Бих изпитвала страхопочитание дори и ако са двама неаполитанци. Краката ми треперят и търся отчайващо у себе си точното изражение, с което да им се представя. Хубавото е, че имам време на разположение, за да се подготвя. Кари пристига с два часа закъснение, Франк почти с четири, когато вече го смятаме за изгубен.

Залата гъмжи от журналисти и фотографи, говори се само на английски, с толкова различни акценти. Аз разбирам една четвърт от онова, което ме питат, и компенсiram с широко разнообразие от усмивки, редувам сладката със сексуалната, енигматичната със сигурната в себе си. Фоторомани, и още как!

Когато виждам открояващия се срещу вратата непогрешим силует на Кари, ми идва да припадна. Настъпва нашият момент. Окуражавам се и се оставям да бъда приближена, имитирайки лекота, която не притежавам. Смокинг с лъскави ревери, вече леко прошарени коси, елегантни маниери, от които ми спира дъха. Изглежда една излязла от екрана мечта, която става реалност. „А аз какво правя тук? – питам се, докато погледите ни

се кръстосват. – Сега ще избягам.“ Много е късно. Той ми протяга ръка, гледа ме с малко подготвено лукавство: „Госпожица Лололорен, предполагам? Или е госпожица Лорениджида? Вие, италианките, имате толкова странни презимена, че не ми влизат в главата“.

Хубава шега... Навремето не се говори за нищо друго, освен за нашето съперничество и аз съм много подразнена. Чувствам се неудобно и всичко ми изглежда трудно. „Това не мога да го търпя“ – си мисля.

После ме избива на смях и се смее. Нагиздена за коктейла, избирам най-простия път: да бъда онази, която съм, да не се правя на звезда. Харесва ми да го изучавам, да задържам погледите му, да не губя онези негови меки жестове, онова странично наклоняване на главата, придружено от погледи на интелигентно внимание. С една дума, научавам се да го опознавам, да ценя неговия хумор, да запаля усмивката му. Коя жена няма да бъде привлечена от Кари Грант? Това е началото на едно голямо приятелство, на особено съучастие, дори и защото оставаме на снимките на „Гордост и страст“ шест дълги месеца, през които имаме време да изоставим странностите на звезди и да покажем истинската си природа.

Прекосяваме недостъпните зони на Кастилия и Леон, от Сеговия до Саламанка, от Бургос до Паленсия, следвайки невероятното оръдие, истинския герой на филма. Снимачната група е от 400 души – технически персонал, актьори и дори военни консултанти. Никакъв зрителски успех не покрива похарчените от продукцията пари. Около тримата главни герои – Грант, Синатра и мен, се върти море от статисти, за да инсценира големите генерални сражения. Последните седмици прекарваме под могъщите стени на Авила, в очакване да я „превземем“ заедно – така разказват анализите, с три хиляди шестстотин осемдесет и пет войници. Работните условия са тежки, много е горещо и на снимачната площадка цари объркване. Спомням си от Quo vadis? в Чинечита това усещане за емоция и безсилие, което изпитва всеки дебютант при първия си опит. Старая се да не се отвличам, да се съсредоточа максимално върху моята роля и изненадвам всички с устойчивостта и доброто си настроение.

Синатра е възхитителен мъж, добър и забавен, макар че страда за Гарднър и не е в най-добрата си форма. Външно се шегува, но вътрешно рони горчиви сълзи. Шегува се грациозно, глези Мария, която се присъединява към мен с мечтата да стане певица, всява объркване в моя все още несигурен английски, представяйки нецензурирани изрази за елегантни начини на изражение. На снимките той никога не пее, но в гримьорната

държи обширна дискотека от класическа музика – от Бах до Бетовен, от Верди до Скарлати. Отваря ми вратите за джаза и ме запознава с Ела Фицджералд, според него най-голямата певица на всички времена. Той е сприхав и щедър, непредвидим и искрен, и ми прави компания.

Отвлича ме обаче много по-резервираният Кари, с добрите си маниери и с жаждата си за живот. Първия път, когато ме кани на вечеря, мисля, че не разбирам добре, и с цялата ми наивност казвам: „Аз и вие? Заедно на вечеря? Сигурен ли сте?“ Какво намира у мен, едно италианско момиченце, което едва дъвче английски и е на по-малко от половината на годините му? За какво ще говорим цялата вечер? „Да, скъпа, ти и аз, заедно на вечеря.“

Набавя си кола марка MG – яркочервена (на снимките всяко негово желание е заповед), с която бродим из приятните испански селца. В магическата, сюрреалистична вечер бърбим, като че ли сме стари приятели, опиянени от аромата на късната пролет. „Разкажи ми“ – казвам му и той разказва с лекота.

„Холивуд е обикновена приказка. Ако разбереш това, няма да си наранена.“ Междувременно изтърсва коментари за поръчаните от нас ястия.

Започваме да прекарваме заедно все повече време. На двайсет и две години се чувствам замаяна от живота, който тече много бързо. На петдесет и две, той е преживял и страдал много, въпреки че привидно нищо не му липсва.

В този момент той има трети брак, изключителна кариера зад гърба си и още много бъдещи успехи. Арчибалд Александър Лийч – това е истинското му име, няма щастливо детство. Майка му никога не се съвзема от смъртта на първия си син като малък и бавно затъва в лудостта. Кари ми разказва историята си със смесица от скромност и възмущение.

„Един ден, когато съм горе-долу десетгодишен, се връщам у дома и не я намирам. Татко ми казва, че е мъртва, но всъщност я вкарва в психиатрията. Научавам го години по-късно... и оттогава я посещавам всеки път, когато мога.“

Болезнената интимност на неговия разказ ме трогва. Мълча, за да намеря вътре в себе си, зад неговия зрял и изискан външен вид, онова дете, изправено пред трагедия, която не може да си обясни. Бих искала да бъда там, в онзи момент, за да го утешавам, да го прегърна, да му спестя толкова страдание. Моля го да продължи, той благоразумно търси думи, за да го направи.

„Затвори ме в отличен колеж, но ученето не ме интересуваше истински. Онова, което исках, е семейство.“

Намира го в трупа акробати, ръководена от някой си Боб Пендър, който му става учител и баща. Избягва от училище, обикаля с него Англия, научавайки изкуството на цирка и на водевила, и най-накрая пристига на Бродуей. Вече се ориентира, като проходил акробат, на сцената и в живота, и решава да се установи в Ню Йорк. Сменя много занаяти, изчиства акцента си на работник от Бристъл, нещо подобно правя и аз с моя от Поиуоли, и е взет в „Парамаунт“ като характерен актьор и момче за всичко. Останалото е известно.

Доверието между нас расте и Кари ми разкрива своята крехкост, толкова сходна с моята. Търси човек, пред когото да изрази най-дълбоката си същност, онази, която само се долавя в комедиите на Джордж Кюкор и Франк Капра зад изтънчената ирония. И може би у мен го намира. „Разкажи ми нещо повече“ – казвам му тогава, но той се отклонява и се връща към шегата. Все пак е Кари Грант и трябва да защитава репутацията си. Може би се усеща много уязвим, за да се довери до дъно на някого. И двамата усещаме, че чувството между нас започва да прераства в любов и макар и по различни причини, се боим.

Аз съм обзета от Карло, който е моят дом и моето семейство, макар че той вече има такова и съвсем не е ясно кога ще можем да се оженим и да заживеем заедно открито. И Кари има жена, Бетси Дрейк, която пристига и си тръгва от снимките. Техните отношения приключват още преди „Гордост и страст“, но може би тя все още мисли да го спечели отново.

Последния път, когато Бетси решава да се върне в Америка, се качва в Генуа на „Андреа Дория“. Презокеанският параход потъва близо до бреговете на остров Нантакет и четирийсет и шест пътника загиват. За голям късмет Бетси загубва само бижутата си, но в онова бедствие потъва и нейният брак. Кари не може да остави снимките, за да я настигне, и съсредоточава цялото си внимание върху мен.

Работим много и често подготвяме заедно сцената за следващия ден, но оставяме и време за нас. Вечеряме в малките гостилнички върху хълмовете на Авила, отпиваме обагрено вино и слушаме фламенко. Аз трябва да науча толкова неща, но мога и на нещо да науча другите.

Една вечер към масата ни се приближава господин.

„Господин Грант, бихте ли ми дали автограф?“

Кари рязко го изгонва, за да защити нашата интимност. Аз го упреквам деликатно.

„Защо постъпваш така? За него е нещо важно, а на нас нищо не ни струва.“

Кари смирено се съгласява с мен и извиква почитателя си, на когото даваме двоен автограф с посвещение.

За щастие, сме в два различни хотела, което ни помага да спазваме някаква минимална дистанция. Когато не работим, често излизам на терасата на моята стая да се пека на слънце. Гледам да не прекалявам, за да не отида следващата сутрин на снимки много почерняла.

Когато сме заедно с Кари, говорим за мечти – не тези за слава и богатство, които той вече осъществява, подслаждайки ги с уважение и любов към света, а за онези интимни мечти, които за мнозина са дадености: един дом, една личност, с която да се смееш и делиш живота си. „Какъв тип къща би искала? Харесваш ли кучета? Какви имена би избрала за децата си?“ Оставям се да бъда прехласната от думите му, но винаги се държа настрана. Не мога и не искам да му давам надежди.

Когато пътищата ни се разделят, това общо желание продължава да ни обединява. Кари ми демонстрира дълбоката си радост при раждането на Карло младши и Едуардо. Същото щастие изпитвам аз, когато се ражда толкова очакваната негова Дженифър и когато среща чудесната Барбара, която обича до края на дните си. Това е истинското приятелство: да се радваш заедно и пълноценно на малките големи чудеса на живота.

Междувременно сме по средата на пътя. Краят на филма приближава, а ситуацията между нас още не е изяснена. Аз съм все по-объркана между двама мъже и най-вече два свята. Всяка сутрин се събуждам и се питам какво ще стане. Знам, че мястото ми е до Карло, той е сигурното ми пристанище, макар че все още го чакам да вземе решение: така „нелегална“, нашата връзка не може да продължава дълго. Знам също, че не искам да се местя в Америка, страхувам се да се отдам изцяло на друга култура, толкова далечна от нашата. В същото време е трудно да се устои на магнетизма на мъж като Кари, който е готов да се откаже от всичко заради мен.

Последната вечер ме кани на вечеря малко по-тържествено от всякога. Вътре в себе си започвам да се страхувам. Не съм готова за онова, което ми казва. Навън е изключителен залез, той неочаквано спира, поглежда ме в очите и пита съвсем просто: „Искаш ли да се омъжиш за мен?“

Думите ми стягат гърлото. Усещам се героиня на филм, в който не си знам ролята. Нямам отговор за него, не го заблуждавам, нито пък искам да го правя. Не мога да му дам сигурен сигнал, тъй като не го намирам вътре в себе си.

„Кари, скъпи, имам нужда от време“ – шепна със слаб глас. Усещам се дребна пред невъзможен избор.

Той разбира и приглушава удара с фина доза хумор: „Защо междувременно не се оженим и после ще мислим?“

На следващата сутрин заминавам за Гърция, където снимам втория си американски филм – „Момчето върху делфина“. Когато пристигам в Атина, намирам в хотела букет цветя и синя визитка.

„Прости ми, скъпа. Много те измъчвам. Моли се, същото ще правя и аз. До следващата седмица. Довиждане, София. Кари.“

Следващата седмица няма да се видим, това е само надежда, обещание, мечта. Но надписа върху плика „С много щастливи мисли“ не забравям. Неговите щастливи мисли са още с мен.

Колко е дълбоко морето

След онова сухо лято в сърцето на испанската Месета, толкова вълнуващо и уморително, е почти облекчение да се потопиш в синевата на Гърция. Уморена съм, физически и психически, и морето, вятърът, слънцето на красивия остров Хидра ме карат да се чувствам у дома. Намирам ароматите на моя свят, светлината и кръгозора, с които съм израснала.

„Момчето върху делфина“ е приключенски филм, нещо като археологически трилър, в който играя редом до Алън Лед. Алън е малко по-нисък от мен и трябва да се качи на табуретка за много сцени. Никой няма вина, но той страда и дори си изгражда излишен комплекс. Аз от моя страна се правя на глупава и не съм любезна с него. Забавлявам се да му се подигравам, играя винаги, като че ли животът не е нищо друго, освен комедия.

Тогавя съм много различна от професионалистката, която по-късно ставам. Харесва ми да работя, влагам всичко, ангажирам се сериозно. Но съм много млада и трябва да си взема от безгрижието, отнето ми на точната възраст за него. Като момиче мизерствам в Чинечита и знам, че не трябва да сбъркам. Сега, когато нещата потръгват, си позволявам понякога да се смея и шегувам. Не го правя от злоба, това е начин да убия времето, да надвия нервността и несигурността, които никога не ме напускат. И също така похват да изградя героинята си в „Момчето върху делфина“ – млада жена, жизнена и буйна. Не идвам от драматично училище, нито пък от театъра и трябва да търся вдъхновение другаде. Често смесвам измислица с истински живот, за да подготвя по-добре ролята.

Дори и днес черпя отвсякъде, за да изградя персонажите си: от реалността, от паметта, от други актьори в други филми. Наскоро ме поразява финалната сцена на „Син жасмин“, в която Кейт

Бланшет си измисля лице, което виждам за пръв път. Онзи неин израз влиза у мен, стои там в очакване да покълне в ново растение, в ново цвете.

Ян Негулеско, режисьорът на „Момчето върху делфина“, е американец от румънски произход, весел и жизнен. Разбираме се и вечер ни води на риболов с ацетиленови лампи. Много ми харесват нощите в морето. Те ми припомнят как няколко години преди това, снимайки „Африка под моретата“, излизам в открито море в Палмарола, близо до остров Понца, с Антонио Чифариело.

Антонио е малко по-млад от мен, също неаполитанец. Извън снимките сме като две деца, които се забавляват от нищо. Колко ме боли, когато след няколко години научавам за смъртта му в Замбия. Снима документален филм за РАИ и самолетът му се разбива. Той е само на трийсет и осем години, с малък син и цял живот пред себе си.

Негулеско се оставя да бъде очарован от пейзажа, от онази слънчева и антична природа, която ни говори за нашия произход. Волю-неволю поставя Средиземно море в центъра на филма. От друга страна, той е артист. Тайно, без да го видя, ми прави много красиви портрети. Излага ги на изложба в същия онзи декември, когато се връщаме в Рим да снимаме в студио. Доходите са прехвърлени за Унгария, която от няколко месеци е превзета от нахлулите съветски танкове. Съпругата на Негулеско, унгарка, е много свързана с родината си.

Докато светът е все повече повлиян от студената война, онази гръцка есен е за мен спокоен период, примесен с щастие. Може би и защото Карло идва често да ме види и ми дава да разбера, че търси решение за нас. И аз, независимо от предупрежденията на майка ми, му вярвам.

Празнуваме Коледа на 1956 г. в луксозния апартамент на Джон Уейн, дошъл в Рим за пробите на „Тамбукту“, който почваме да снимаме веднага след Нова година. За да подготвим празника, целият екип отива на площад „Навона“, за да купим подаръчета от сергиите: пастирите от яслите, правени ръчно фотоалбуми, специалните сладки от нуга от Беневенто. Улиците са пълни с празничен глъч, гайдарите се спират на всеки ъгъл, за да ни направят малка серенада, въздухът ухае на печени кестени. Нашите американски колеги, размесени между хилядите туристи, свикнали да живеят между ранчо и вили с изглед към океана, са във възторг от този типично италиански хаос. Това е обикновен момент, преди да тръгнем към африканската пустиня. След няколко дни, на 2 януари, летим към Гадамес, Либия.

Аз, израсналата на улица „Солфатара“ в Поцуоли, започвам да обикалям света и чак не ми се вярва.

Носталгия по Африка

„Тамбукту“ е последният ми американски филм, преди да замина за САЩ. Снимаме при много тежки условия, сред пустинята, близо до античната римска колония Лептис Магна. Мястото е свръхреално и фантастично, пълно с чар и клопки: хлебарки, скорпиони, змии, пясъчни бури, горещина, жажда... И освен това – туарегите, „сините мъже“, които ме привличат, но и от които едновременно се боя, толкова тайнствени, толкова различни. Слава богу, че Джон Уейн ни защитава!

Винаги се смайвам от факта, че кралят на уестърна, видян отблизо, е точно такъв, какъвто го очаквам. Дукът, така го наричат всички, е истински каубой: голям, як, авторитетен и сигурен в себе си. Винаги е с жена си, много дребна мексиканка, без която е загубен. За него аз съм едно момиченце. Забавлява се да ме гледа и когато някой се опитва да успокои моята жизненост, казва: „Хайде, оставете я на мира, тя е млада... Нека се насмее“. Спомням си го като че ли е тук. Мога да съм му дъщеря, до него съм спокойна и не ме е страх от нищо. Той е нашият безспорен лидер, но не се възползва от силата си, няма лоши навици, не проявява капризи. Няма нужда. Всички се опитваме да отгатнем предварително неговите желания и да се поучим от онова, което прави. Той е професионалист, който шлифова работата си с търпението на големите.

Неговият мит рискува да се срине само веднъж. Един ден пада от коня – кой би си помислил, че е възможно – и си счупва глезена. Очакваме да преглътне болката с глътка уиски. Вместо това, започва да крещи като луд. Ние го гледаме изцъклено, изумени да спипаме мъжа зад героя. Но той се съвзема за нула време и пак надява маската на Джон Уейн, като че ли нищо му няма. Подковите на неговия кон и днес са окачени на стената в моя кабинет. Извън инцидента, е жива легенда и такава остава завинаги.

От съвсем различно тесто е замесен другият протагонист, Росано Браци, въплъщение на латински любовник. Росано е млад и весел, толкова съсредоточен върху себе си и собствената си хубост, че не усеща дори и шегите ми. „Колко си хубавичък“ – казвам му, както се говори на дете. Може би той го взема насериозно. Винаги пее – между една и друга пауза чурулика в стила на големия мюзикъл „Южен Пасифик“: „В някоя омагьосана вечер можеш да срещнеш непознат в претъпканата стая“, с морен поглед и застинала усмивка. Идва от снимките на „Лятно време“, заснет във Венеция с Катрин Хепбърн, и все още

има в очите си следи от нейния стил и елегантност. Точен е за важна среща и така ми спасява живота. Ако не е той, може би сега няма да разказвам тази история.

Нощем е много студено и моята малка хотелска стаичка се отоплява с газова печка. Имам легло, масичка за грим и малко други неща, усещам се затворничка. Затварям херметически вратите и прозорците, защото ме е страх и никога не ми минава през ума, че може да е опасно. Но онази вечер го изпитвам на гърба си. Събуждам се посред нощ в плен на кошмар с ужасен главобол. Объркана съм, призлява ми. Не мога да разбера, че се задушавам. Успявам, не знам как, на колене да стигна до вратата и да я отворя. Росано, който в този момент се прибира, ме намира в безсъзнание и извиква веднага лекар. „Помощ! Помощ! София умира!“ Спасяват ме в последния момент, след още един миг ще е твърде късно.

Уплахата не ми попречва да продължавам да работя, въпреки че това лудо главоболие ме преследва още няколко дни. Сутрин идваме на снимки с кожени палта заради студа. После, с течение на часовете, събличаме дрехите една по една под изгарящото слънце. Режисьорът Хенри Хатауей по онова време е много болен, но се държи до края на снимките. Успяваме заедно дори да помогнем на кмета на Гадамес, чиято първа жена е на път да умре. Насочваме всички прожектори от снимките върху пистата, за да може малък самолет да се приземи, да я вземе и откара спешно в болницата. Това е истински триумф, който си заслужава целия труд по филма.

Когато напускаме Африка, усещам остро чувство на носталгия. Пустинята е магическо място, безкраен хоризонт, и разбирам добре защо омайва и оплита фантазията на толкова хора. Но моята фантазия е обсебена от друго, няма пустиня, която може да ме задържи. В дъното на улицата ме очаква Холивуд.

Холивудски партита

На 6 април 1957 г. се качвам заедно със сестра ми Мария на самолет от Скандинавските авиолинии за Лос Анджелис. Плача много, сгушена в майка си, която идва да ни придружи до стълбичката на самолета.

„Маминко, ще видиш, че ще съм добре, същото важи и за теб. Ще си пишем, ще ти се обаждам всеки ден, грижи се за себе си...“

Това е първото голямо отделяне, първата раздяла. Скок 15 празното, в света на целулоида, от който не знам какво да очаквам. Оставям у дома пицарката, продавачката на риба, част

от моята история. Вече съм международна актриса, но в дъното на душата ми все още стои момичето, което тръгва срещу неизвестното.

В Лос Анджелис ни посреща цялата американска преса и не само тя. Има огромна тълпа: в края на стълбичката на самолета четиригодишният Джон Минербини срамежливо ме целува от името на цялата итало-американска общност. „Добре дошла в Америка, госпожица Лорен“ – промърморва, запъвайки се в думите като на коледен рецитал. Оставям върху бузата му следи от червило. Става най-сниманото дете на деня.

От време на време се споглеждаме с Мария и ни напушва смях. Щипем се взаимно по бузите, за да се убедим, че всичко това е истина.

„Точно на нас ли се случва? На Мария, на София? Кой би казал!“

При все това свиквам с ролята на звезда. Скоро разбирам, че е важно да отдадеш дължимото значение на нещата, да не оставиш цялата тази надутост, тази голяма пародия да промени твоя начин на мислене. Зная добре какво търся, успехът ме величае и ме подтиква да правя нещата все по-добре. Вътре в себе си обаче продължавам да желая семейство, деца, обикновеност, които нямам никога. Моравия ми помага да изразя с думи това мое напрежение след няколко години в интервю, останало в историята.

Фактически Америка най-сетне ми дава възможност да живея до Карло. Той пристига и си тръгва, но когато е в Холивуд, е само мой. Понти – Де Лаурентис вече е затворена и създава Champion film заедно с неаполитанеца Марчело Джироци, който говори английски много добре и му помага да разшири бизнеса си отвъд океана. Точно тогава подписват договор с „Парамаунт“. Влизам през парадния вход на една от най-важните продуцентски къщи на света.

Първата ми холивудска среща е именно парти, организирано от „Парамаунт“ в известния ресторант на Майк Романоф. В моя чест придават средиземноморски привкус на обстановката, трансформират и извайват реалността с леко инфантилен американски вкус. Никой не липсва. Аз съм в момента феноменът, персонажът, който трябва да се познава, събитието, което да не се пропуска. Обръщам се на една страна и виждам Гари Купър със спиращата дъха красота, гледам на друга и пресрещам усмивката на Барбара Стануйк, поглеждам към прозореца и съзирам срамежливия Фред Астер, който бърбори с Джийн Кели! Боже мой!

И после, в най-интересния момент, пристига Джейн Менсфилд. Проправя си път сред тълпата от гости, насочвайки се към моята маса. Напредва несигурна върху токчетата, може би не съвсем трезвена. Има нещо голямо, нещо широко в тържествената походка, с която пристъпва. Знае, че е наблюдавана от всички. От друга страна, е невъзможно да откъснеш очи от нейното повече от щедро разтворено деколте. Като че ли казва: „Тук идва Джейн Менсфилд! Русата бомба!“ Сяда до мен и започва да ми говори като изригващ вулкан. Докато се пали, изведнъж намирам бюста ѝ в чинията си. Поглеждам я ужасена. Тя като че ли не забелязва, застава прилично и си тръгва. Един добре подготвен фотограф щраква и снимката обикаля света. Отказвам да дам автограф върху нея. Омагьосаното царство на Холивуд крие някои гротескови аспекти, с които нито успявам, нито искам да имам нещо общо.

След това първо парти следват други, винаги еднакви и винаги различни. За мен е голяма авантюра, въртележка, звезден вихър от лица, имена, облекла. Поразена съм от лимузини и кадилаци, от ярки вили, но също и от мотели и кино-паркинги. Откривам супермаркетите и търговските центрове, пиенето на басейна и изварата с плодовата салата. Срещам митовете на моята младост, усещам се в центъра на света. Не се говори за нищо друго, освен за кино и понякога изпитвам носталгия по моята родина, толкова богата на история, на ирония, на човечност. В Холивуд не съществуват обикновени хора.

Настаняваме се в луксозен апартамент на хубав хотел с голяма тераса, където снимаме серия от известното шоу „Ед Съливан“, една от най-престижните телевизионни програми в Америка. Докато израствам като персонаж, се увеличават отговорностите и страховете от провал. Сега всички ме наблюдават, готови да ме съдят, да ме хванат в грешка, да покажат, че съм преструвана. Моят английски се подобрява с всеки изминат ден, но ролите ми са все по-важни, все по-говорими и изискват голямо съсредоточаване. Дуела Парсънс и Хеда Хопър, двете най-жестоки светски хроникьорки в бранша, тероризират звездите със своята язвителна злоба. За щастие, с мен винаги са меки, защото въпреки всичко съм външен човек. Винаги си оставам „италианското момиче“, което рано или късно ще се прибере у дома.

Първият филм, който снимам, е „Любов под брястовете“ по драмата на Юджин О'Нийл. Очаква ме силен и труден персонаж, изпълнен със страст. До мен е Антъни Пъркинс, красив и невротичен, както го помним от „Психо“. Любезно момче, възпитано, малко подозрително, което не успява да скрие своята

тревога. Между нас има известно съучастничество, помага ми с английския, аз пък се опитвам да го накарам малко да се засмее. Гримьорната му, с почти монашеската си премереност, прилича на студентска стая: масичка, някоя и друга книга.

Целият филм е снет в студио, в Калифорния нямат улиците на нашия неореализъм и това му придава театралност, подчертана от превъзходните черно-бели снимки. Моето внуче, гледайки плаката на филма, възкликна преди няколко дни: „Бабо, ама преди китайка ли си била?“ Това е гримът от онова време, който откривам заедно с Гофредо Рокети, тогавашният ми гримьор. Става мода и всички ме копират.

Междувременно приключваме последните сцени на „Гордост и страст“, които не завършваме в Испания, защото Синатра напусна внезапно снимките, може би зает с любовните си мъки.

От моя страна започвам отново да се срещам с Кари, който все още не се предава. Нехаещ за присъствието на Карло, всеки ден ми изпраща голям букет рози, обажда ми се, пише ми. Може би на Карло му е мъчно, но нищо не казва. Аз, леко сконфузена, очаквам да се случи нещо окончателно. Не може все така да продължава.

В началото на лятото се връщам за кратка ваканция в Италия. Докато съм далеч, пиша всеки ден на майка ми, но имам нужда и да я видя, да я прегърна. Тя междувременно увенчава своята любовна илюзия: Рикардо оставя жена си и отива да живее с нея, преди, от само себе си се разбира, да я изостави отново. За щастие, тогава ме няма. Прекарвам живота си в опит да защитя маминка от тази нейна невъзможна любов, но знам, че съм безсилна.

Мария се прибира у дома преди мен: макар че е окуражавана от Синатра да преследва мечтата си да стане певица, не се чувства готова. Може би и за да не изостави маминка в нейната самота. Това са обрати на историята: точно Ромилда, която вижда своите мечти разбити по вина на родителите си, дава свобода на мен, но не и на по-малката си дъщеря.

След голям празник в моя чест в „Казина Валадиер“*, в сърцето на парка „Вила Боргезе“, Карло и аз се усамотяваме за малко в Бюргенсток, на брега на езерото Люцерн. Далеч от прожекторите, намираме липсващия на нашия всекидневен живот покой. Това е вълшебното място, пълно с гори и светлина, далеч от изобилието на светски живот. Тук четем, разхождаме се, прекарваме заедно, без да се боим, че ще бъдем изненадани, обвинени, съдени. Нашето сърце си почива и любовта ни укрепва в мълчанието и самотата на природата.

[* „Казина Валадиер“ – луксозен ресторант в парка „Вила Боргезе“.]

На 8 август сме отново в Америка. Други снимки, друга история. От Лос Анджелис отивам до Вашингтон със „Супер шеф“*, влакът на звездите. Пред прага на Белия дом ме чака Кари. Заедно снимаме „Плаващ дом“, преведен на италиански като „Съпруг за Чинция“ – една от онези изтънчени комедии, направени специално за него. Намираме се в задънена улица, която само чака да се отпуши.

[* *Super chief* – луксозен влак от Лос Анджелис до Чикаго.]

В моето ковчеже откривам писма и послания, написани с онзи негов елегантен и весел почерк, който и днес ме изпълва с нежност. Говорят ми за обич, която никога не залязва, макар и променена с времето.

„Ако можеш и ако държиш, остави едно послание за мен на рецепцията – достатъчни са малко думи, каквито и да са те. Имам нужда да получа нещо от теб днес, както и всички следващи дни (даже и юмрук по носа, но двата реда, които ми носят твоята любов, са ми по-приятни)... Ако ме мислиш и се молиш с мен за същото нещо, по същата причина, всичко ще е наред и животът ще е хубав. PS: Ако това послание до теб е толкова важно, колкото твоите до мен, ще бъда щастлив, че съм го написал.“

Два дни преди края на снимките двамата с Карло закусваме на терасата на хотела с вестници и два кроасана. Докато прелистваме ежедневника, окото ни пада върху текст от Дуела Парсънс, който обявява нашия брак, станал в Мексико предишния ден, чрез пълномощник.

Аз падам от небето, Карло също е хванат неподготвен, макар че угълномощава правния си отдел да търси разрешение извън Италия. Неговите адвокати очевидно действат без негово знание. Скоро се разбира, че бракът не е валиден и при всички случаи създава големи проблеми в нашата страна.

Междувременно обаче за САЩ и останалата част на света всичко ни е наред. В Щатите, за разлика от нас, разводът е не само разрешен, но и много лесен, и да живееш „в грях“ се смята неизгодно. По тази причина Елизабет Тейлър се омъжва осем пъти, два, от които със същия мъж. Като нея правят и много други звезди.

Не е сватбата, за която винаги съм мечтала, но за момента изглежда най-доброто, което може да се желае. Независимо от изненадата, вечеряме на свещи и започваме да мислим за кратък меден месец.

На снимките Кари, малко смаян и най-последно примирен, реагира като истински джентълмен: „Поздрави, София. Надявам се да си щастлива“.

По ирония на съдбата Кари и аз се женим пред камерата в „Плаващ дом“ – той с гардения на ревера, аз – с красива рокля от бяла дантела.

Животът продължава

След месец започват неприятностите. Първият удар идва от „Осерваторе романо“*, следващият – от една непозната госпожа Брамбила. От името на асоциация за закрила на семейството, тя ни обвинява в двуженство и конкубинат, което в Италия се смята за престъпление до 1969 г. Това е началото на дълга одисея, която между различните молби за анулиране до висшия католически църковен съд и създадените от адвокатите стратегии свършва девет години по-късно. Междувременно идеята за меден месец е отхвърлена, тръгваме за Лондон, където ме чакат ни повече ни по-малко Уилям Холдън и Тревър Хауърд, за да снимаме „Ключът“.

[* *Osservatore romano* – всекидневен политическо религиозен вестник, официален орган на Ватикана.]

В самолета Карло поставя точка върху тези трудни месеци. Попадаме на тълпа от журналисти, които ни засипват с въпроси за нашия брак, за Холивуд, за филма, който отивам да снимам. Щракания на светкавици, хаос на звезди. Аз съм на малко повече от двайсет години, замаяна, но щастлива. Усмиввам се на Карло, докато си свалям палтото и оставям шапката в кутията за шапки. Изглежда ми малко намусен, може би е само уморен от целия този шум или може би има някакъв проблем в работата. Поемам дъх, разгръщам списанието на самолета в търсене на предпочитания си парфюм, наблюдавам пътниците, които минават пред мен, опитвам се да си представя тяхната работа, любови, фантазии. Докато започвам да се отпускам, от устата ми се изпуска невинна фраза. Или може би не съвсем.

„Кари ми изпрати букет жълти рози, преди да тръгна. Жълто като знак за ревност? Колко е мил...“

Карло изведнъж се обръща и ми зашлепява един шамар пред очите на всички. Пламвам, белият белег от неговите пръсти върху почервенялото ми лице гори от гняв и срам. Усещам как сълзите се ронят една по една върху лицето ми. Идва ми да потъна в земята, но вътре в себе си знам, че по някакъв начин си търся белята. И не се разкайвам.

На дваайсет години трябва да се научиш да живееш и любовта на Кари ми дава много. Може би и кураж да се боря за нормален живот с Карло. От друга страна, да, млада съм, но не и глупава. Усещам, че онзи шамар, днес трудноразбираем, е жест на влюбен мъж, заплашен от друг мъж, който рискува да ме загуби и едва се съвзема от уплаха и недоволство.

Плача, но не много, защото самолетът е пълен. Стюардесата се приближава и ме пита свенливо дали имам нужда от нещо. Не знам накъде да гледам, но в дъното на душата си съм доволна. Най-последно имам потвърждението, което чакам от дълго време: Карло ме обича, аз избирам и избирам правилно.

В Лондон воювам сама в моята първа битка. И я спечелвам. С пристигането разбирам, че режисьорът Карол Рийд и продуцентът Карл Форман размислят. Решават, че съм много млада за ролята на протагонистката, и Ингрид Бергман е готова да ме замести. Разбирам, че сценарият няма нищо общо с това. Изчитам го добре и виждам, че нищо не ми пречи да играя нежната и загадъчна Стела. Причината е друга: искат име, голямо име и мислят, че е достатъчно да го намерят, за да се оттегля, Форман използва отсъствието на Карло и идва при мен, убеден, че картите вече са добре размесени. Но не знае с кого си има работа. Изваждам неочаквана за тях решителност и защитавам позицията си.

„И дума да не става: договорът вече е подписан и тази роля е моя. Съжалявам, но нямам никакво намерение да се отказвам. Усещам, че героинята ми принадлежи, знам, че мога да я изиграя добре.“

За мен това е важна роля, драматична, шанс да ме измъкне от щампата на „приятно закръглена и провокативна“, в която рискувам да остана заклещена. Никога няма да се откажа. Той се слиява и продължава да настоява: „Ама ще ти дадем много пари...“

„Нищо не ме интересува – отговарям сигурна. – филмът ще го правя аз, кажи ми кога започваме.“

Договорът си е договор и той си тръгва с подвита опашка.

Естествено, след като надигам глас, няколко дни умирам от страх, но се потопявам стремглаво в сценария и спечелвам тяхното уважение. Това е хубава история, чието действие се развива на английския бряг, сив и бурен. Разказ за война, море, любов, с драматично развитие, което изисква известно присъствие. В края на снимките Форман идва да ме поздрави и е щастлив, че в началото му се опълчвам.

По повод на филма сме поканени на Royal command performance*, където правя невинен гаф, останал в историята. На

приема, заедно с красивата си рокля на Емилио Шуберт, при когото се обличам, слагам малка диадема. Независимо че съм пораснала, си оставам момиченце, което вътре в себе си иска да е кралица. Жалко, че приемът е даден от истинска кралица – Елизабет, и че етикетът не позволява да се носи никаква корона пред член на кралския дом. Владетелката на Англия не изглежда сърдита. Но на следващия ден вестниците дават воля на капризите си с най-фантастични и поразителни заглавия.

[Royal Command Performance – галавечеря, която английската кралица дава всяка година в края на ноември – началото на декември, придружена от спектакъл или филм. Показва се по телевизията.]*

По същото време пътищата ни с Ингрид Бергман се пресичат още веднъж. Зная, че и Кари е в Лондон за снимките на „Недискретно“* и една сутрин отивам да го видя на снимачната площадка. Когато Ингрид ме вижда, може би изненадана от неочакваното посещение, не обелва нито дума. Това се случва и с най-добрите, тя е голяма актриса, към която изпитвам абсолютна почит. „Може би е по-добре да си вървя“ – пошушвам на Кари и се отдалечавам скришом.

[„Недискретно“ (1958) – комедия на Стенли Донън с Кари Грант и Ингрид Бергман.]*

Коледа на 1957 г. посрещаме отново в снежния покой на Бюргенсток с Мария и маминка. Наши съседы, резервирани и спокойни като нас, са Одри Хепбърн и Мел Ферър. Срещаме ги често по време на разходките си из горите. Едно дискретно и никога недосаждащо приятелство, приятна компания.

Един ден, когато Мел е някъде по работа, Одри ни кани на обяд. До тяхната къща отиваме пеш, по спокойна пътека с тих сняг. Вилата, кацнала на хълм, който гледа към езерото, е изключително красива, слънчева, всичко е украсено в бяло. И Одри е облечена цялата в бяло, както и масата, украсена с цветя и много свещи. Крайна изтънченост.

„Това място е очарователно“ – казвам. И тя отговаря леко: „Имам нужда от самота и красота...“

Приказваме си приветливо, говорим за кино, за общи приятели. Разглеждаме дома. После спокойно сядаме на масата.

Пристига предястието или поне това, за което си мисля, виждайки го. Листо маруля, щипка прясно сирене, гарнирано с капка компот от малини. В отделна чинийка хрупкав сандвич формат миньон. Разговорът е приятен, компотът от малини още повече. Идват да разтребят, Одри се изправя и казва с една от онези свои въздушни, деликатни, идеални усмивки: „Ядох много!“ Обедът свършва. Аз допълвам дипломатично: „Всичко е

толкова великолепно!“ Умирам от глад и при прибирането вкъщи си приготвям сандвич.

Одри и Мел са женени от няколко години в очарователен параклис на две крачки от дома им: мъничка църква, малко по-голяма от една стая, но строга и тържествена като катедрала. Нейното величие е в заобикалящите я гори и във факта, че е отворена за всички религии – от католическата до будистката, от индуската до лутеранската. Всеки път, когато минавам оттам, си мисля за техния интимен мечтан брак. Мечта, която за мен е още далечна, както все по-далечна става Италия, от която сме изгонени, като че ли сме двама престъпници.

През януари се връщаме в Лос Анджелис, където се местим във вилата на Кинг Видор, свободна за няколко месеца. Водим уединен живот. Когато не работим, стоим много у дома, вечер гледаме телевизия и лягаме рано да спим. Струва ни се, че сме във въздушен балон сред вихъра на бурята.

Следващото ми предизвикателство е „Черната орхидея“, редом до Антъни Куин в ролята на вдовица на гангстер, която се опитва да заживее нов живот. Още една италианска и майчинска роля, заедно с голям актьор, солиден и опитен, който обаче не ми помага много. Спомням си една сутрин, когато седим на масата и готвим външна сцена.

„Така ли трябва да го направим, според теб?!“ – ми казва с презрителен тон.

„Скъпи Тони – отговарям, – правя всичко, което мога.“ Опитвам да се контролирам, но ми се струва, че умирам. Каквито и усилия да правя, все не са достатъчни. „Тръгвам си – си казвам, – отивам си у дома.“ После започвам отново, като че ли нищо ми няма.

Куин също има небанално детство, с баща авантюрист и революционер, приятел на Панчо Виля, и майка мексиканка с античен ацтекски произход. Върши хиляди различни неща, дори шие юргани, идва в киното и се оженва за дъщерята на Сесил де Мил, която му проправя пътя. Ако пред камерата е груб и недружелюбен, извън снимките е наистина симпатичен и много харесва моите спагети с домати.

„Черната орхидея“ ми подарява първото важно признание в моята кариера: купата „Волпи“ за най-добра актриса на международната Мостра на киното във Венеция. Когато ми съобщават за победата, първият ми импулс е да отида да си взема наградата. Но нещата не са толкова прости.

„Ако влезем заедно в Италия, ще ни арестуват“ – предупреждава ме Карло, докато прекарваме седмичната си ваканция на Лазурния бряг. Накрая решаваме да отида само аз,

след като получа от Венеция всички гаранции. Той ме придружава до влака в Сан Тропе и с горчивина в сърцето ме изпраща. Във Венеция съм посрещната от невероятна тълпа, говори се дори за пет хиляди души, които ме аплодират: „Добре дошла у дома, София!“ Празник, който не очаквам и който ме кара да се усещам отново в хармония със света, обичана от моята публика, призната от моята страна. Толкова много се вълнувам пред журито, че почти не успявам да отворя уста. За Тони Куин запазвам най-добрата си усмивка: „Видя ли, че не съм чак толкова зле!“

Филмът ми носи и друго голямо удовлетворение, което не мога да забравя. На предпремиерата в Рим седя до Ана Маняни. Когато лампите светват, Нанарела, която съвсем не се церемони, възкликва: „Браво, София, наистина ми хареса!“ Малко други комплименти ми донасят такова удоволствие.

Между другото, след кратък летен престой в Ню Йорк за снимките на *That kind of woman*, не дотам успешен филм, независимо от режисурата на големия Сидни Лъмет, Карло и аз сме отново бездомни. Обикаляме света като двама изгнаници и въпреки високите си привилегии се усещаме изгубени. Есента е парижка, на улица „Риволи“. На тръгване идват да се сбогуват с нас Ив Монтан и Симон Синьоре, Кърк Дъглас и Жерар Ури. Усещаме се граждани на света, без дом, но с приятели на всеки пристан. През януари – вече сме в 1959 г. – се връщаме в Холивуд, за да почетем споразуменията с „Парамаунт“.

Сега е ред на Джордж Кюкор с „Дяволът с розови шорти“, отново с Антъни Куин. Не е лесно да се работи с Кюкор и само със задна дата разбирам колко научавам от него. За разлика от Де Сика, който подсказва, без никога да се налага, Кюкор ме заставя да го имитирам и ме кара да се усещам марионетка, с дни коригира английския ми, все по-гладък, но още далеч от перфектността. С времето заслужава моята признателност и този малко нетипичен музикален уестърн намира своето място сред моите предпочитани филми.

От „Уест“ до имперска Австрия се стига за една нощ със самолет. Но и снимките на „Олимпия“ – костюмен филм, подражание на „Сиси“, не са лишени от проблеми. Майкъл Къртис, режисьор на митичния „Казабланка“, със силния си унгарски акцент не успява да бъде разбран и снимките са много по-трудни от предвижданото.

Преди края на сътрудничеството с „Парамаунт“ остава само да се снима „Романс в Неапол“ с големия Кларк Гейбъл, който най-после ни отвежда в Италия. Гейбъл вече е зрял актьор, облян в чар и симпатия. Всеки път, когато го гледам, виждам Рет Бътлър

от „Отнесени от вихъра“ – онези хубави целувки, залези, онази негова страшна красота. Наблюдавам го с тогавашните си очи и започвам да мечтая.

Гейбъл го има и го няма. Идва на снимки много рано, точен и професионален. Винаги е перфектен: с репликите, с грима, с разписанията. Толкова перфектен, че в пет часа следобед чуваш звъна на ръчния му часовник. Означава, че всичко свършва. Изоставя сцената по средата и си отива.

Август сме и Капри ни посреща с отворени обятия, въпреки току-що пристигналата новина, че съдът дава зелена улица на процедурата срещу Карло, обвинен в двуженство. На моя рожден ден екипът ми приготвя торта с двайсет и пет свещи и Карло, предизвиквайки света, се присъединява към нас. Отново всичко ми изглежда много трудно и много хубаво, за да е вярно. Свършва още един етап от живота ми.

Холивуд ми дава всичко, което може да ми даде, и независимо от затрудненията, в които се намираме, идва времето за връщане у дома.

МАЙКА ЗА „ОСКАР“

Безсънна нощ

Когато в края на февруари 1962 г. пристига номинацията, не мога да повярвам. „Оскар“? Наградата „Оскар“? Препрочитам имената на останалите кандидати, минават пред очите ми Одри Хепбърн и Натали Ууд, Пайпер Аори и Джералдин Пейдж и си казвам: „Това шега ли е? Освен това „Чочарка“ е италиански филм, говори се на италиански, кога се е виждало подобно нещо?“

Въпреки това съм поласкана от идеята, кара ме да се чувствам добре, въобразявам си, че стигането ми дотук може да е достатъчно. Вътре в себе си знам, че не е вярно: всяко изкачено стъпало ме кара тайно да сънувам все повече победата. Може би се осмелявам в повече, но нищо не мога да направя. Надеждата и амбицията са част от мен, макар да знам, че разочарованието е зад ъгъла и победата е за малко избраници.

След доста протакания, решавам да не ходя на награждаването. Ако губя, ще припадна. Ако спечеля, също ще припадна. Не мога

да си го позволяя пред тази публика, под погледа на целия свят. „Оставам в Рим, на дивана си“ – казвам и го правя.

В съдбовната вечер Карло също е развълнуван, макар че се преструва на незаинтересован. Той е солиден мъж, непреклонен, много съсредоточен в дейността си и в целите за постигане. Ако трябва да го определя с едно прилагателно, то е присъстващ: в ситуациите, за другите, за себе си. Встрастен в киното, от дете му посвещава живота си. Решителен в работата си, внимателен към резултатите, знае да се бори за хубавия филм. И ако не му харесва как се е получил, сяда лично зад мовиолата, за да го реже и премонтира, както той иска. Интелигентен и чувствителен, скъп на думи. Разбира ме още в началото и никога не се опитва да ме промени.

Работим много, за да стигнем дотук: съучастници и солидарни, допълващи се, както се случва в най-добрите семейства. Кой знае какво мислят онези идеални семейства, винаги на страната на правдата, които вдигат много шум за нашата връзка. Лесно им е да съдят, без да знаят нищо за нашата любов, толкова спокойна и конкретна в живота, както и в работата. Днес се говори за „синергия“, тогава се нарича „обич“ и „взаимна опора“. Пътуваме, излагаме се на показ, връщаме се у дома, рискувайки, независимо от обвиненията срещу нас. Наясно сме, че никой нищо не ти подарява, всяка малка победа е постигната с труд и жертви и винаги достига финалния резултат.

Онзи 9 април 1962 г. сме в нашия апартамент на площад „Д'Аракоели“, където от известно време живеем горе-долу официално. Знаем добре, че поради часовата разлика между Италия и Калифорния ни чака безсънна нощ. Пред нас са дълги часове, които трябва да минат. Световните излъчвания по телевизията още не съществуват. Прекалено напрегнати сме, за да бъбрим, не успяваме нито да си починем, нито да четем. Телефонът продължава да звъни, заливайки ни с повече или по-малко искрени поздравии. Най-безочливите, които винаги всичко знаят и са сигурни за това или онова, правят прогнози. Ние се споглеждаме с половин усмивка. Каквото и да се случи, нощта е незабравима. Нощ за „Оскар“. Малко музика, глътка вино, поредната цигара, чай от лайка, отворен прозорец, за да влезе малко пролет. И после?

Нещо ми проблясва, когато вече е много късно: сосът, да сосът, колко съм глупава, трябва да мисля преди това. В кухнята се чувствам сигурна, мога да се разсея от този тревожен водовъртеж, който не знам как да успокоя. Докато беля чесъна, мисълта ми лети към мама Луиза, която я няма от няколко години. Може би е мечтала за мен друг живот. Вероятно е предпочитала да ме види

учителка в Поцуоли, с две стаи на същия етаж или с един по-горе, с неделните обеда и може би някой внук из краката. Въпреки това би се гордяла с мен тази вечер. Точно тя, от която научавам цената на дисциплината, вкусът да изпълнявам собствения си дълг, удоволствието да съм в мир със света, би била горда с успех, завоюван със силата на волята.

Очите ми се премрежват от сълзи. Какви шеги може да изиграе емоцията. Телефонът още звъни, отново маминка, за двайсети път. Казва, че иска да ме успокои, но търси да сложи край на собственото си безпокойство. Отговаря Карло, малко по-твърд от обикновеното. „Ромилда, оставете малко на мира София; ще ви се обадим ние, когато научим нещо.“ Между тях има взаимно уважение и респект. Горе-долу са на същата възраст и по някакъв начин се състезават. Или поне Ромилда, която с влизането на толкова авторитетен господин в моя живот се усеща малко изместена. Освен това, излишно е да го казвам, се бои от „последницата Шиколоне“. Никога не се доверявай на мъж, още повече, ако е женен.

Нарязвам и лук, за да скрия сълзите и веднага ми става по-добре. Понякога се иска малко, за да стъпиш с крака на земята, да си възвърнеш равновесието, което изненадите, хубави или лоши, ти отнемат.

В три часа през нощта идва каблограма от Сантяго де Чили, която информира, че доня Лорен спечелва Златен лавър за най-добра актриса за 1961 г. Поличба или подигравка на съдбата? Зората е още далеч и сънят окончателно изчезва. „Ами сега, какво да правя?“ – се питам, мислейки как да убия бременето. Свивам се върху дивана, в очакване на зората, и скоро се присъединява и Карло.

За щастие времето, дори и когато върви бавно, толкова бавно, че сякаш върви назад, не престава да тече. Дори и тогава минутите стават часове и нощта се превръща в ден. В шест сутринта, според нашите сметки, всичко е свършено, но не пристига никакво обаждане, никаква телеграма, наистина нищо. Тишината около нас почти боли. „При това положение трябва да си лягаме“ – си казваме, без да говорим. Въпреки това не посмяваме да се надигнем. Стоим там в сивата зора, вираме се в стените, картините, снимките, докато не задрямваме като две деца.

Но ето че в 6 часа и 39 минути се чува звън. Безжалостен като будилник, като сирена. Карло се хвърля върху слушалката.

„Кой? Кой? Кари? Кари Грант?“ Бездна от мълчание и после гръм от радост, с онзи негов невероятен английски, който се

запалва като фишек на празник. „София спечели! София спечели! София спечели!“

Издърпвам му слушалката от ръката. От другата страна на жицата топлият глас на Кари Грант: „Великолепно е, София, великолепно е! Ти винаги си най-добрата“.

Усмиввам се на Кари отвъд океана, усмиввам се на себе си, на нас, на живота. Оставям слушалката и започвам да подскачам насам-натам в хола. После изведнъж усещам, че у мен нахлува безкрайно изтощение. Не знам какво да мисля, какви чувства да изпитвам. Създавам празнота в себе си и тичам в кухнята, за да видя дали сосът не е прегорен.

Долу на входа се тълпят нетърпеливи журналисти. Между тях се провират маминка и Мария, на които обещавам да ги приема скоро. Сестра ми държи в ръката си китка босилек за мен: „Да ти напомня откъде си тръгнала...“

Нашата прегръдка е един от най-силните моменти в живота ми. Моят „Оскар“ е техен. Тяхното щастие е мое.

Майки и дъщери

Друга незабравима прегръдка, която носи със себе си метри филмова лента, снимана заедно през последните осем години между низините на Неапол и площадите на Трастебере, уличките на Соренто и голите хълмове на Чочария – е тази на Виторио де Сика. Той е първият, който зърва надежда зад статистката, актриса зад „приятно закръглената и провокативна“, майка зад дъщерята. Да, защото този път става дума да се разнищи нелесния въпрос за майки и дъщери.

Всичко тръгва от роман на Алберто Моравия, когото Карло извънредно уважава и цени. Срещат се често, споделят проекти, мнения, четения. По идея от негова новела е роден филмът „Жалко, че си негодница“, чрез който се запознавам с Марчело. И пак той написва, заедно с други големи автори, „Жената от реката“. Но „Чочарка“ ми къса сърцето. Говори за нашата земя, за мен и майка ми, за война, която изживяваме и от която се страхуваме, за раните, които никога не зарастват. В онези страници намирам куража, глада, сляпата глупост на невежите, майчинския инстинкт на всички жени по света.

Три години преди това, в Бюргенсток, Карло иска да откупи авторските права на романа и ме пита какво мисля. Аз го изгълтвам за два дни, без да мога да го оставя.

Гласът на Чезира ме омагьосва. Тя, селянката, дошла в Рим, заклещена много млада в сбъркан брак, сама под бомбите да

защитава онова, което има – вещи, дюкян, дъщеря, – решава да избяга в родната си земя, Чочария. Говори се, че е въпрос на няколко седмици: съюзниците са близко.

Чезира е жена със здрав разум, отворена и борбена, която за своята Розета прави всичко. Нейният начин на мислене, толкова честен, толкова истински, толкова наясно с границите си, се сблъсква с хаоса на момента, с баналността на злото, с влак за Неапол, който спира напред полето без никаква посока.

В прашното и каменно поле мулетарите изкачват терасовидните хълмове, за да стигнат до върха, между планините, в търсене на несъществуваща вече сигурност. Колиби и домове, приличащи повече на обори, отколкото на християнски къщи, приютяват селяни и евакуирани, принудени от спешната ситуация да живеят заедно. По време на онези дълги седмици, превърнали се в месеци и дори сезони, хората от селото и града кръстосват живота си. Техният начин на мислене, толкова различен и толкова еднакъв, накрая се съсредоточава само върху тях и върху малкото, което им остава. Гладът, студът, страхът изместват идеалите, чието значение става все по-незначително. „Англичани или немци, да спечели, който и да е. Да побързат обаче!“

Моравия наистина е евакуиран в Чочария заедно с жена си Елза Моранте. Той също гладува и студува, изпитва страха и скуката, спи върху дюшеци, направени от царевични класове, които бодат по гърба, между плъхове и дървеници. Яде лакомо рошков хляб и твърдо сирене, портокали и черва от коза.

И сега, след десет години, дава назаем своите спомени на Чезира и на Розета, които се усещат изгубени далеч от къщи.

В селцето на света Еуфемия, където намират гостоприемство на висока цена, майка и дъщеря почват да се срещат с Микеле, извънземно същество, на хиляди километри от всички останали. Момчето е учено, говори трудно и никой не го разбира. Със своите идеи обаче се опитва да разбуди „мъртвите“, да запали у заобикалящите го желанието да построят нов свят. Тяхното приятелство расте лека-полека, ясно като небето, като цикламите и богородичките по терасите, като цикорията, костреца, ментата, с които са принудени да се хранят след изминалите есен, че дори и зима, когато запасите свършват и англичаните и немците, неподвижни на фронта на Гариляно*, заклещват Италия в менгеме.

[Гариляно – река в Средна Италия, която се влива в Тиренско море.]*

След четирийсет дни дъжд и кал северният вятър помита облаците и връща ведрото време, но най-лошото тепърва

предстои. Започват отново бомбардировките, които разцепват небето и падат наслуки. Почват немските хайки, станали още по-жестоки заради поражението. Пристигат дори американците, любезни и безразлични, които тръгват отново апатични по Виа Апия към Рим, раздавайки бонбони и цигари.

Това е борба на всички против всички, в която преобладава егоизмът, страхът, „граби, граби“. Радостта на Чезира от предстоящото освобождение я кара да забрави приятелството с Микеле, който я храни през всичкото това време. Но радостта ѝ е кратка. Върху нея, а най-вече върху Розета е на път да се стовари изключителна жестокост, дошла в последния момент от ръката на онези, които се представят за освободители.

Онова лято на 1959 г., разхождайки се из горите на Бюргенсток, говорим само за „Чочарка“, за която постоянно мислим. Карло търси за това приключение международно сътрудничество, но холивудските сценаристи, въпреки че оценяват книгата, не успяват да видят филма в нея. „Очакването на драмата е много дълго, ритъмът е много бавен, не се случва нищо до края“ – казват те. А ние, видели войната отблизо и научени да чакаме, виждаме филма и още как. Познаваме прекалено добре онази история.

В книгата Чезира е на трийсет и пет години, Розета – на осемнайсет. Аз съм по средата – на двайсет и шест. Първоначално се мисли за Ана Маняни в ролята на майката, за мен като дъщерята. Режисьор трябва да е Джордж Юокор, който малко преди това ме режисира и обича страстно Ана. Ентусиаризан от идеята, долетява в Италия за нея, но тя е непреклонна.

„Героинята е великолепна, но не мога да бъда майка на София – отговаря, без да се замисля. – Много е висока, много внушителна. Уважавам я безкрайно като актриса, но в ролята на моя дъщеря просто не се вписва. Трябва да я гледам отдолу нагоре, какъв е смисълът?“

Кюокор се отказва без Маняни и Карло трябва да започне всичко отначало.

В този момент влиза в играта Де Сика, чочар по рождение, с неразделното сътрудничество на Дзаватини. Връща се да атакува Маняни, убеден, че ще победи там, където изтъкнатият американски колега се проваля. Но Ана е костелив орех и е прекалено убедена в позицията си, за да отстъпи. Виторио се опитва няколко пъти, прилага цялото си умение *na savoir-faire*. Последният път използва ходатайството на Паоло Стопа, който ѝ се обажда свенливо: „Нанарела, на вечеря съм с Виторио под дома ти, можем ли да се качим за малко?“ Но всичко е напразно.

„За дъщеря трябва една заемаща по-малко място фигура, например Ана Мария Пиеранджели... Ще си подхождаме много добре заедно.“

Колкото повече Виторио се опитва да я убеди, толкова тя се заинатява. Докато накрая, може би само за да го провокира, му подхвърля: „Ами след като държиш толкова на София, защо не й дадеш ролята на майката?“

Речено-сторено. Макар и със съжаление за толкова голям отказ, на следващата сутрин Де Сика ми се обажда в Париж и ми предлага тази промяна.

„Ама какво говориш? Тя е жена, много по-голяма от мен. Майка е. Как ще я направя?“

„Моля те, Софи, помисли добре. Това е майка, която ти познаваш, виждала си толкова други, прилича на твоята. Намаляваме с няколко години възрастта на Розета и работата е готова. Моля те, кажи ми да.“

Карло се забавлява на тази находка и ме окуражава, както може да го прави той: „Ако Виторио мисли, че можеш да го направиш, това означава, че ще го направиш. Довери се“.

От друга страна, разнообразието, дълбочината на чувствата, които може да изрази една майка, гъделичкат всички струни на актрисата. Онези шлифовки, онази сложна и деликатна психология винаги ме привличат. Може би и заради личната ми история, усещам много вътрешните чувства. Каквото и да се говори, майката е най-завършеният аспект на женската личност и в този смисъл предизвиква всеки артист да даде максималното от себе си.

Още веднъж с Виторио, който ме води към това приключение. „Чезира е цялостна майка. Тя е покорна, работи цял живот и живее за дъщеря си. Нейният подход към нещата е пряк и обикновен. Всичко това вече си го изпитала на гърба си, Софи. Знаеш много добре за какво говорим. Ще играеш без грим и без трикове. Бъди себе си, стани твоята майка и всичко ще е наред.“

След толкова години в Холивуд „Чочарка“ ме връща у дома, към суровостта на моето детство. Войната, останала дълго погребана в мен, сега се възвръща, за да даде глас на тази ранена жена, на нейното страдание, на куража ѝ. Мисля за маминка, за това как се бори, за да ни защити, да ни осигури вода и храна. За това как ли се чувства в онези нощи, когато мароканските войници, бивакуващи в коридора, чукат пияни на вратата ни. За това как мълчаливо бди, незабелязана, над младите американски морски пехотинци, които идват в нашия хол да пият бренди. Защото знае, че опасността дебне отвсякъде, във всеки момент, дори и там, където изглежда сигурно.

Когато ми представят Елеонора Браун, момиченцето, избрано за Розета, веднага се усещам отговорна за нея, за нас. Има свенливо и интелигентно лице и ни очаква тежка работа заедно. Как мога да стана нейна майка? Да страдам за нея? Как мога да ѝ помогна да ми вярва? Моят инстинкт ме тласка да я поглеждам с нежността, с която съм гледана като малка, с любовта, с която съм защитавана и погалвана. И това проработва.

Елеонора е дъщеря на неаполитанка и на американец, срещнали се по време на войната, и на снимките често идва придружена от леля си. На тринайсет години е, малко повече от момиченце, с все още детски поглед и юношеско тяло.

Де Сика е майстор да накара да играят непрофесионални актьори. Доказва го в „Шуша“, „Умберто Д“, „Чудото в Милано“. Изтръгва онова, което иска, по какъвто и да е начин. Но тук надхвърля себе си. Преди една от най-драматичните сцени, в които Розета трябва да се отчая за Микеле, изпълняван от Жан-Пол Белмондо, Де Сика казва на Елеонора, че родителите ѝ катастрофират...

„Съжалявам, скъпа, съжалявам... – преструва се с драматичен и жалък глас. – Сега са в болницата, тяхното състояние е тежко, но не е казана последната дума... Хайде смелост, дете...“

Елеонора започва да плаче, да плаче, да плаче. Трябва да прекъснем снимките, не успява повече да играе. Този път Виторио прекалява.

„Елеонора! – притичвам ѝ се веднага на помощ. – Нищо не е вярно, говори глупости, за да те разплаче! Съвземи се, усмихни се...“

Всичко е напразно, шокът е много силен.

От друга страна, не е лесно едно дете да изкара навън толкова драматични емоции. Там, където не успява Виторио или където успява прекалено добре, се намесвам аз, за да смекча, ускоря, предложа. Спомням си сцената, в която ѝ помагам да се измие, и дупенцето ѝ се вижда. Колко търпение се иска, за да надвие срама и стеснението си.

С течение на времето се опознаваме и заобичаваме, както правят майките и дъщерите, и нейната Розета остава в историята. Опитът от филма е толкова огромен, че оставаме приятелки и дори и днес често се чуваме.

Започваме снимките на 10 август 1960 г. Екипът се настанява по хълмовете около Гаета. Ние с Карло наемаме голяма бяла къща с гледка към залива. От прозореца виждам Поцуоли. „Бевърли Хилс, и още как – коментира Виторио. – Ти си родена тук, това е твоето място.“ Наистина съм съвсем у дома си, без грим, облечена в дрипи, посипана с бял прах под лятното слънце.

Добре стоя сред статистите, в пещерите, с боси крака и с куфари на главата си.

Под противовъздушните сирени, виждам отново тунела на гарата заедно с плъховете и хлебарките. Разпознавам козето мляко и сърдитата усмивка на пастирите, гледам апетитно онази бедна храна, онзи черен хляб, който толкова ни липсва.

Де Сика ме държи под контрол, принизява ме, когато искам да летя нависоко, повдига ме, ако съм много смирена. Но когато стигаме до мъчението, до отчаянието, ми отприщва душата от всяко правило, от всяка задръжка. Остава да стане чудото, моята Чезира да излезе наяве и да поеме пътя.

Това е най-трудната роля в кариерата ми. Без Виторио никога няма да пробия в заобикалящия ме свят, за да се родя за нов живот, който в онзи момент е единственият възможен. Де Сика пробва сцената и очите му се пълнят със сълзи: „Запамети тази. Хубава е първата!!!“ Знае да набляга върху чувствата ми с такова майсторство, че наистина се превръщам в онази толкова далечна от блясъка на звездата жена.

И днес, когато ми се случва да видя „Чочарка“, ми стига една сцена, една-единствена, за да изживея отново цялата емоция както първия път. Онзи камък, хвърлен по джипа на съюзниците: „Крадци, рога носци, кучи синове!“, е вик на бунт срещу омразата, която толкова години държи света като заложник. Огънят на онзи бунт трябва винаги да е запален, дори и в мирно време, държейки ни нащрек и живи. За да може всичко това никога повече да не се случва.

„Чочарка“ ми подарява дващест награди, освен „Оскар“-а, между които „Давид на Донатело“, „Сребърна лента“, наградата за най-добра актриса в Кан, но ми подарява и едно изключително хубаво интервю на Алберто Моравия, което прекосява с мен целия ми живот. Препрочитам го днес, след петдесет години, и още се вълнувам.

Тайната на нормалността

Следвайки гласа на големия писател, се връщам в Поиуоли, на малкото пристанище, с масленозелена вода, осеяна с лимонови жълти кори. Поиуоли със старите къщи и старите сенчести улици, с римските развалини и храмът на Серапис с колони, потънали във вода. Но също и Поиуоли на строежите, на фабриката за мунициии „Ансалдо“, където работи татко Мими.

Водена от неговите въпроси, влизам в нашия малък апартамент с мебелите от издълбан орех и кухнята, където пиша домашните

си, докато мама Луиза ми предлага чаша кафе и ми разказва на диалект приказки. Баба приготвя за обяд хляб с боб, същият, който в Чочария се нарича „супичка“. Вечер се ядат макарони, защото мъжете се връщат от работа и трябва да бъдат заситени. Всеки месец на 27-ми отивам в Неапол с леля Дора, която ми купува чаша шоколад със сметана и сфолиатела от „Кафлиш“*. Там виждам за пръв път Ана Маняни. Стои голяма и пълна с чар върху реклама на ъгъла на една улица, над театъра, в който играе. Нашите пътища могат да се кръстосат, обаче само се докосват.

[Сфолиатела – типичен неаполитански сладкиш. „Кафлиш“ е известна сладкарница в Неапол, отворена през 1827 г. от швейцареца Луиджи Кафлиш.]*

В тази Поиуоли от паметта е сянката на моя баща – чужд, привлечен вкъщи с майсторски изпратени телеграми, но нетърпелив да си тръгне. „Бурен сред цветя“ – както казваме в Неапол, нищо повече от натрапник. Висок и изискан, пепеляви коси, гърбав нос, подобен на клюн, големи ръце и крака, тънки китки и глезени. Хубава усмивка, презрителен израз. Пълен с чар.

И тук Моравия започва да дълбае безмилостно, с цялата си интелигентност. Различието на моето семейство – отсъстващ баща, многократно по-красива майка от останалите, кара ме да страдам много, изпълва ме със срам, но всичко събрано заедно ми носи късмет. Това е силата, която ме тласка да работя, да докажа коя съм, да избира много рано пътя си. С други думи „успехът замества недостижимата нормалност“. Тръгвам за Рим, бягайки от едно дете без баща, за да търся себе си в актрисата, която искам да стана.

Играта се повтаря след няколко години с Карло и неговата двойна роля. Той е продуцентът, който може да ми помогне да осъществя мечтата си за кино, и човекът, който може да ми подари толкова желаната нормалност. Но отново има препятствие, нередност, които ме карат да ги надскоча и може би да стигна по-надалеч.

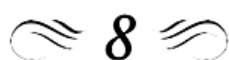
Ето ме отново на път: оставям Рим заради Холивуд, както напускам Поцуоли заради Рим. Оставям ситуация без изход, за да намеря моя „нормален“ път. Който обаче не съществува. Именно тази невъзможност ме предизвиква да надскоча себе си, дава ми онзи вътрешен, психологически тласък, който ми позволява да се оприличавам с моите героини и да им дам живот. Да разбере реалността и да задълбоча познанията за себе си и за света.

„Никога не се страда напразно – казва Моравия, – поне когато имаш желание да разбереш защо страдаш.“

Госпожа Брамбила със своето обвинение в двуженство ми открива търсената нормалност. И аз реагирам с „Чочарка“, която ме утвърждава пред очите на света. Това е моята съдба. Ако в киното предпочитам страстни и трагични роли, силни и емоционални персонажи, в живота искам да съм обратното: студена, премерена, затворена. Тоест естествена. Но нормалността ми убягва, моята радост да живея, моята жизненост, моят темперамент ме спъват. Следователно, опитвам се да се утвърдя чрез изкуството. Интерпретирам необикновени персонажи, които ми се удават именно защото са толкова различни от онова, което искам да съм в живота. Това е всичко. И не е малко.

Сънувам, че съм на плажа по залез. Морето е много спокойно, огромно, гладко, подобно на безкрайно син атлаз. Огненочервеното слънце залязва. Изведнъж почвам да тичам по плажа и тичам, тичам, тичам. После, все така бягайки, се събуждам.

Моравия го коментира „като халдейските магове, които тълкуват сънищата на Навуходоносор“: морето е нормалността, която напразно търся да постигна. Слънцето е моят успех. Аз мога да стоя на едно място и да гледам спокойствието на морето, обаче искам да гоня слънцето. И като всички, които искат да го достигнат, трябва да извървя много път. Правя го, защото онова далечно слънце ме утешава и осветява моя бяг.

СЛАДЪК ЖИВОТ

Марчело

Марчело, Марчело... Летежът към слънцето няма да е толкова силен и богат на удовлетворения без Марчело. Неговият нежен поглед, добрата му усмивка ме придружават винаги, дават ми сигурност, радост и хиляди други емоции. Дванайсет филма заедно наистина оставят следа. В първия аз съм на двадесет години, той – на трийсет. В последния той е на седемдесет, аз – на шейсет. Помежду им дълго приятелство, пълно с обич и нежност, което по време на снимките се запалва със страст.

Нашето доверие никога не ни предава. Разбирателството, което ни обединява – сексуално или весело, меланхолично или иронично, но винаги човешки дълбоко – е толкова спонтанно, че мнозина се питат дали между нас наистина не съществува нещо повече. И ние винаги се смеем, вдигайки рамене: „Съвсем нищо! Това са чудесата на киното и на живота“.

Марчело го потвърждава дори и публично, като се шегува с Енцо Биаджи, който го пита за нас: „Жената, с която съм имал най-дълга връзка, е София... Нашата история продължава от 1954 година...“ И после продължава, вече по-сериозно: „Харесва ми това, че София не е само добра актриса, но и истински човек. Между нас няма нищо, само дълбока обич: Ако кажа братска, ще е банално, защото е нещо различно“.

Много се разбирам с майка му. Госпожа Ида често ме кани на обяд. Знае, че ценя добрата кухня. „Софи, утре ще ти направя заек по ловджийски, идваш ли?“ Жена със здрав разум, горда със синовете си, стъпила здраво на земята. Родена е бедна и не иска да си измисля идентичност, която не ѝ принадлежи. Никога не напуска двустайното си жилище, където изкарва целия си живот. Щастлива е, когато Марчело получава титлата „командор“* слага в рамка дипломата и снимката на Алдо Моро с автограф, за да ги показва на съседите.

[Почетна титла за заслуги към Италианската република, дава се от президента.]*

Безпокоят я извънбрачните авантюри на този неин по-голям син, когото не успява да проумее до дъно. Разбира добре обаче неговите силни приятелски отношения на привързаност и лоялност.

Винаги имам усещането, че по някакъв начин разчита на нашата връзка. Може би ѝ дава сигурност. Ако в киното го вижда с друга партньорка, го търси разтревожена: „Марче, какво си направил? Да не би да си се карал със София?“

И до днес не мога да кажа коя е тайната на нашия успех. Със сигурност се забавляваме изключително много и се надявам това да личи от филмите ни. След като Блазети ни покръства през 1954 г., се оставяме в ръцете на Де Сика. Той ни разбира както никои друг и се забавлява заедно с нас. Той е, който посочва пътя, намира кода на нашата кинематографична любов. Когато щафетата отива при Дино Ризи, Джорджо Капитани и после при Еторе Скола, при Лина Вертмюлер и най-накрая – при Робърт Олтман за *Prêt-à-porter*, вече сме сработени. Познаваме се толкова интимно, че за да снимаме, наистина е достатъчно само да бъдем самите себе си. Нямаме нужда от проби, движим се в

унисон. Удава ни се лесно, като двама приятели, които тръгват на екскурзия през пролетта. „Софи, какво ще кажеш, потегляме ли?“

Ако се замисля, може би нашата тайна е именно в онази естественост, която отразява всекидневния живот, надеждите и недостатъците на обикновените хора, на Италия – ту бедна, ту дребнобуржоазна, ту снобска и от по-висша класа, в която публиката се разпознава. В същото време черпим и от разнообразна колекция на универсални човешки чувства, която говори на зрителите от цял свят и носи онзи „италиански начин на живот“, който със своята ирония надхвърля всяка национална бариера.

Притежаваме една и съща въздържаност и оптимизъм. И може би, повече от всичко, имаме еднаква радост за живот и съзнание за нашия късмет.

„Вярвам в приятелите, в пейзажа, в хубавата храна, в работата“ – казва Марчело със своята прекрасна простота. Работата го спасява от мързела. Когато не снима, се чувства „флаг без гордост“. Той е ленив, за разлика от мен, която никога не се спирам, подготвям си прилежно всяка крачка и организирам живота си, като че ли е поточна линия.

„Знам, че съм нетраен – казва един ден на Ориана Фалачи, – като пламък, който веднага угасва, ако някой не му долее гориво.“

Смята себе си за повърхностен, макар че са малцина като него, които се самобичуват с такава честност. Вярно е, маркира, никога не взема нещо присърце, но се оставя да бъде воден. Казват, че с този си мечтателен вид прилича малко на дете, приспано от собствената си откровеност. Ако за мен да играеш означава да откриеш най-дълбоките си чувства, за него да си актьор е само повод да се скриеш зад нечий други чувства. С една дума, игра, в която търсиш начин да избягаш тихомълком, без да бъдеш видян.

И двамата вярваме в силата на любезността, винаги отричаме клеветите, никога не се бъркаме в живота на другите, фината му душа прозира зад всеки негов жест, от всяка негова дума. Може би и затова етикетът „латински любовник“ винаги го дразни. „Има земемери с повече любовни истории от мен“ – казва, за да се защити от посредствеността на клишетата.

Началото не е лесно и за него. Марчело е роден през 1924 г. във Фонтана Лири, близо до Фрозиноне. Още като малък се премества със семейството си най-напред в Торино и после в Рим, в квартала „Сан Джовани“. Живее войната като приключение. За да не отиде войник, участва в конкурс за проектант, обявен от *Todi* – голяма фирма за немски конструкции, която прави

пътища и мостове за Вермахта. Идва във Флоренция, във военния географски институт, после в Добиако, откъдето избягва, подправяйки едно разрешително. Укрива се във Венеция за една година, докато не дойдат съюзниците. Тогава се връща в Рим с чувал боб за семейството си, но открива, че е надминат от по-малкия си брат Руджеро, станал по-късно изключително добър монтажист, който работи в хотел „Екселсиор“ и всяка вечер носи у дома богати остатъци.

Семейство Мастоляни, както и семейство Вилани, живее в лишения и трудно изкарва до края на месеца. Така сме родени, това е тогавашната Италия, може би и заради това се обичаме толкова много. До двайсет и седем годишна възраст Марчело дели леглото с майка си, защото няма място, брат му спи на другата страна, на пода, бащата дърводелец – в коридора.

С края на войната става по-леко, идва надеждата, а точно пред бар „Спорт“ има дансинг, където се танцува бути. Марчело се влюбва лудо в Силвана Мангано, която живее в неговия квартал, но след година тя пробива в киното и се сгодява с Де Лаурентис. Тяхната любов е младежка, но той не се примирява. Отива да я види на снимките на „Горчив ориз“, пренебрегвайки жените, работещи по оризищата, зноя и комарите. Тя се прави, че не го забелязва.

Строителен специалист, Марчело иска да стане архитект, но времената са сурови, трябва да се нагаждаш. Намира работа като счетоводител в кинокомпания; след две години е уволнен и се бъхти между театъра и Чинечита. Междувременно рецитира в университетския театър, където го забелязва Лукино Висконти. Чиразуването не е лесно, Графът го кара да страда. „Иди да работиш ватман, изглеждаш като горила!“ – казва му по време на пробите на „Орест“ на Алфиери, но го научава на много неща. Марчело никога не му говори на „ти“, както и на Де Сика, въпреки голямото им доверие.

Една вечер, по време на снимките на „Брак по италиански“, Виторио го напада: „Вчера вечерта благодарение на теб изгубих пет милиона“.

„На мен?“

„Търсих те, но те нямаше. Ако те бях намерил, вместо в казиното, щяхме да отидем да изядем по една пица...“

„Командоре, позволете: защо хвърляте всички тези пари на зелената маса?“

С Фелини обаче веднага се ражда братско разбирателство като между съученици. Както обича да се шегува Маестрото, тяхното приятелство е много искрено, защото се базира на тотално и взаимно недоверие. Те са повече от братя – забавляват се да

играят на мамини синчета, лъжат заради вкуса на лъжата. Прекосяват заедно живота, правейки някои от най-големите шедьоври на нашето кино. Достатъчно е да се споменат „Сладък живот“, „Осем и половина“, „Джинджър и Фред“.

Марчело е постоянен в чувствата си и никога не изоставя хората, които обича. Неговият брак с флора Карабела трае до смъртта му. Има други любви, други приятелки, но никога не иска да се разведе с нея. Тя е неговата съпруга. Дори и при Катрин Денъов или при лудата любов с Фей Дънауей, не успява да вземе това решение: би била болка, която му се струва безсмислена, Флора го знае, обича го и живее в търпение към неговите авантюри. Той е нежен и любящ баща с Барбара и Киара, които го утешават за изгубените му любви, когато стане нужда.

Първото нещо, което ми идва на ум, мислейки за Марчело, е неговата сърдечност. В по-голямата част от историите, изиграни заедно, той винаги е добрият приспособяващ се мъж, докато аз съм агресивната, буйната, ръбатата. След снимките на една сцена, в която го малтретирам, му казвам: „Извинявай, Марче, не исках. Страхувам се, че този път прекалих...“

И той, като истински актьор и добър човек, никога не го приема зле.

„Ти си вещица, Софи, ела да те прегърна, дай ми една целувка.“

Накрая почти винаги той ме утешава за моите угризения. И аз, за да му благодаря, му готвя боб със свинска кожа.

Нашето приятелство няма нужда от много думи. Разбираме се само с поглед, с жестове, насърчаваме се взаимно, стоим един до друг. Никога не се караме, не се оплакваме един от друг, не претендираме нищо различно от онова, което усещаме, че трябва да правим. Понякога, за да смекчим напрежението от някоя трудна сцена и за да се закачим малко, си казваме: „Не ми харесва как я направи...“

Но очите ни се смеят и веднага се разбира, че само се шегуваме.

Между Романа и Брехт

„Доверие“ сякаш е парола. С времето научавам, че истинското предизвикателство на нашата професия и може би не само на нея е в преобразуването на доверието на другите в самоуважение. И тук започва опитът: от мига, в който се научаваш да вярваш в себе си, и преразглеждаш своите успехи и грешки.

Онзи момент за мен идва с „Чочарка“. След Чезира съм готова да се справя с всяка роля. С този успех, по-скоро интимен,

отколкото публичен, започва едно много интензивно десетилетие, в което съм призната актриса, но и най-сетне съпруга и майка.

60-те, *Fab sixties*, променят света. Годините на „Бийтълс“ и на Джордж Фицджералд Кенеди, на „Осем и половина“ и на Джеймс Бонд, на радио „Компас“ и на Мартин Лутър Кинг. Работя на различни фронтове, често на международния, но при първа възможност се връщам да въплътя италиански персонажи, в които успявам по-добре да се изразя.

В очакване да се срещна отново с Марчело във „Вчера, днес и утре“, пътувам във времето и пространството, нагаждайки се всеки път към доста различни светове. След като изигравам Химена редом до Чарлтън Хестън в „Ел Сид“* – нещо като костюмен „суперуестърн“, съм Мадам Сан-Жен** – революционна перачка, превърнала се в херцогиня.

[* „Ел Сид“ (1961) – реж. Антъни Ман.]

[* „Мадам Сан-Жен“ (1961) – френски филм, реж. Кристиан-Жак.]

През есента на 1961 г. оставям настрана историческите костюми и се оставям да бъда привлечена от Де Сика в „Лотарията“ – един от четирите епизода в „Бокачо 70“. Другите са режисирани от Висконти, Фелини и Моничели. Сценаристи са Енио Флайано и Сузо Чеки Д’Амико, Джовани Арпино, Тулио Пинели, Гофредо Паризе, Брунело Ронди и Итало Калвино, както и неизменният Дзаватини, от когото тръгва всичко. Пред камерата минават Роми Шнайдер и Паоло Стопа, Томас Милиан и Ромоло Вали, Пепино де Филипо и Екберг, играла с Марчело в „Сладък живот“.

В моя епизод Де Сика влага цялата си ирония, тънка и деликатна, дори и когато е на крачка от гротеската, за да инсценира незаконна лотария по време на истински панаир в Романя. Финалната награда съм аз, Зое, кралицата на стрелбището.

„Народе от Луго, стреляй по балоните... пистолет или карабина?“

Под ритъма на неудържимото ча-ча-ча на Тровайоли – „Пари, пари, пари, много пари, свещени да са парите, обичаните пари, защото който има много пари, живее като паша и стои на топло...“ – пея весела и малко груба с огненочервена рокля. Тя се превръща в магнит за разярения бик, прескочил оградата. Намирам ново превъплъщение на пицарката и се отказвам от богатството заради истинската любов.

Забавлявам се много да снимам из тази селска земя, сред кравите и праха на лунапарка. Романьолският акцент ме изпълва с радост и към края на снимките става почти мой. Винаги съм в

добро настроение и всички го забелязват. Отивам на снимки с колело, в паузите готвя, слушам джаз, пея. Понякога пристига сестра ми Мария и се впускаме в неаполитански дуети, които държат будни целия екип. На всичкото отгоре цветарите на Луго кръщават един сорт роза на мен. Какво повече мога да желая?

Моята Зое се харесва на Моравия, раздразва Марота, авторът на „Златото на Неапол“, който добродушно обвинява Дзаватини в плагиатство, и постига изключителен зрителски успех. Дори вече почва да се мисли за международен „Бокачо 71“ с режисьори Жак Тати и Чарли Чаплин заедно с Де Сика.

Филмът не се снима и през 1972 г., след „Нож в раната“*, трилър на Анатолий Литвак, и след „Оскар“-а за „Чочарка“, се връщам под ръководството на Виторио в драмата „Затворниците от Алтона“. Оригиналното произведение е – ни повече, ни по-малко – на Жан-Пол Сартр, и с нас са трима носители на „Оскар“: актьорите Фредерик Марч и Максимилиан Шел и сценариста Аби Ман, подкрепен от Дзаватини. Аз съм изискана Брехтова актриса от „Берлинер ансамбъл“, която се бори с девер нацист и с неговото тъмно минало. Ролята е далеч от моята нагласа, филмът няма решение, независимо от превъзходните имена, участващи в него. Остава си една много хубава история и ние, актьорите, се опитваме да я изиграем най-добре. Критиците обаче се ожесточават, може би просто са леко объркани. Случват се такива неща. Растейки, научавам, че неуспехът не е трагедия: на другия ден слънцето отново изгрява и апетитът за закуска се възвръща. За мен във всеки случай е интересен опит, който ми подарява още един „Давид на Донатело“ и още малко познание.

[* „Нож в раната“ (1961) – френско-италиански филм. Българският превод е „Пет мили след полунощ“, както е оригиналното английско заглавие *Five miles to midnight*.]

По време на снимките Карло ми се обажда с лоша вест. Аз съм в хотела, току-що прибрала се от работа.

„София...“

„Какво има? Защо с такъв глас?“

„...починала е Мерилин, сега се разбра. Барбитурати. Говорят за самоубийство.“

Оставам онемяла на слушалката, без да знам какво да кажа. Карло се притеснява. Добре знае, че зад строгата ми и решителна фасада се крие емоционална жена.

„София, там ли си?“

„Да, да, и още как, къде искаш да съм...“

Тази смърт, толкова ранна, толкова двусмислена, ме смущава дълбоко и ме кара да се замисля. Врълхитат ме стремителни и объркани образи. Мисля за смисъла на красотата, за самотата, за

нуждата да се усещаш обичан, залегнала в душата на всекиго. Виждам тази нейна прелъстяваща усмивка, забулена в тъга. Не е достатъчно да си най-красивата жена, за да си щастлива.

Мерилин е голяма актриса, смазана от тежестта на своя талант, от мъже, които ѝ искат всичко, а не ѝ дават нищо в замяна, или които претендират да я преобразят според вкусовете си. Не успява да намери пътя си. Потръпвам и сякаш сянка се спуска наоколо.

Нашият свят е жесток. Той се подхранва и задоволява с привидността и рядко се пита какво има зад нея. Затова ние сме тези, които трябва да закотвим приказката към живота, да не забравяме кои сме и откъде идваме. Чарът на Мерилин я унищожавя, принизявайки я до секссимвол без радост.

МОЕТО КОВЧЕЖЕ СЪС СПОМЕНИ

Мама Луза

3 юни 1943 - денят на моето първо причастие и миропомазваме, както разказвам в писмото до баба София

Снимка, когато ом още Клечка и зъби

...и една друга, когато започвам да раста толкова бързо, че мама Луиза трябва да добавя повече от една лента, за да удължи роклята, шита с плат, пратен от леля от Америка

Мият клас в последната учебна година.
Аз съм на втори ред първата отляво

По онова време съм винаги намръщена,
защото си мисля, че това придава
изразителност

Първата ми снимка в бански
костюм, вече съм 14 годишна

Неапол, края на 40-те години.
Това е периодът, в който ходя
при маестро Серпе

Живеем в Рим с маминка
и Мария и се разкарвам
между конкурси и реклами,
понякога заснети на балкона
на дома на улица „Вила Ада”

Тук се приготвям с другите конкурентки (крайната вдясно)

През 1950 г. се представям на ревиото на „Мис Италия“ с бяла рокля с ивици, любезно предоставена ми от приятелка на закрилника Вилани, която има бутик. Печеля „Мис елeгантност“

Списание „Мечта“ от 4 ноември 1951 г. с посвещение на маминка. Тогава ми дават псевдонима София Лазаро

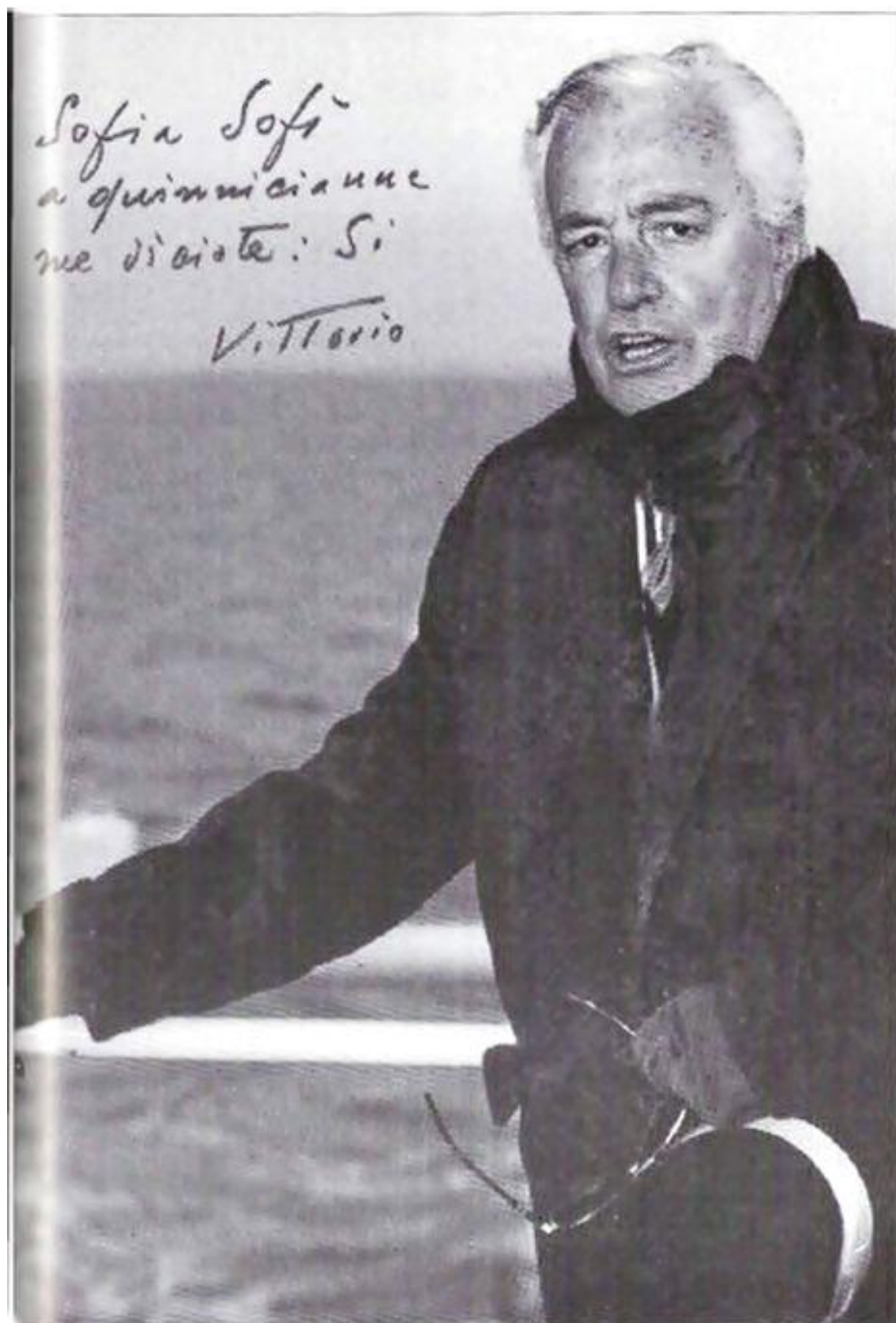
Епизод от „Принцеса в изгнание“. Аз съм Мишел Дюма – „диво и мрачно момиче“, което се опитва да завоюва хубавия принц Рохо

Рядък момент на почивка с маминка

Най-сетне киното. Ето ме с Тото в „Нашите Времена“ (1954)

С посвещението, което написва след много години, Виторио възкресява първата ни среща в Чинечита. Тогава бях на 19 години и той ми предложи първите големи шансове

По онова време моята красота
Не отговаря на класическите
канони според фотографите и
операторите, които казват:
„невъзможно е да се снима.
Лицето ѝ е много малко, устата
- много широка, носът
- много дълъг

Афишът на „Мамбо Бакан“, направен специално за „Жената от реката“

Кратка пауза по време на снимките на „Жалко, че си негодница“ (1954). Първи филм с Марчело

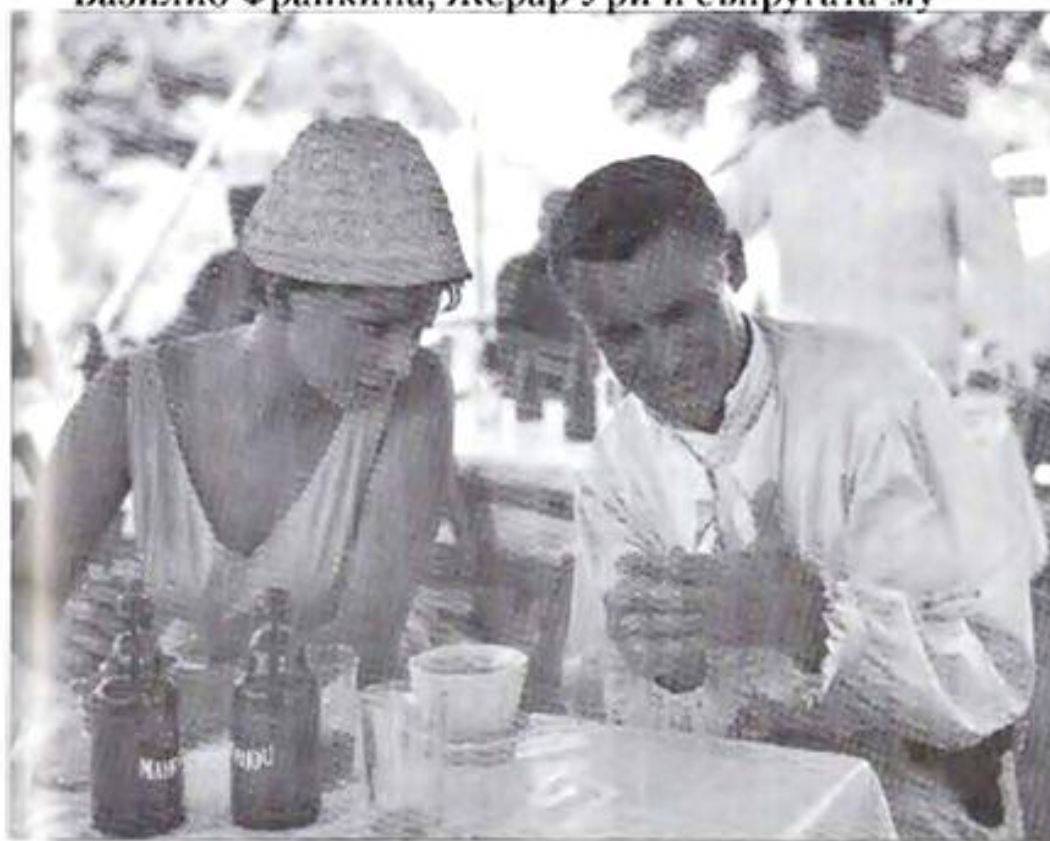
Тази фотография е правена по време на снимките на „Жената от реката“ (1954), където Карло и аз най-сетне разбираме, че сме влюбени

Вечеря по повод „Златото на Неапол“ (1955). Аз съм между Дзаватини и Де Сика. Зад нас са журналистът Аугусто Борсели, Джузепе Марота и Паоло Стопа

Вечер в дома на Карло с приятели, сътрудничили в „Жената от реката“. От ляво надясно: Лнтонио Алтовити, Лиз Бурден, Карло, Сузо Чеки Д'Амико, аз, Марио Солдати, Базилио Франкина, Жерар Ури и съпругата му

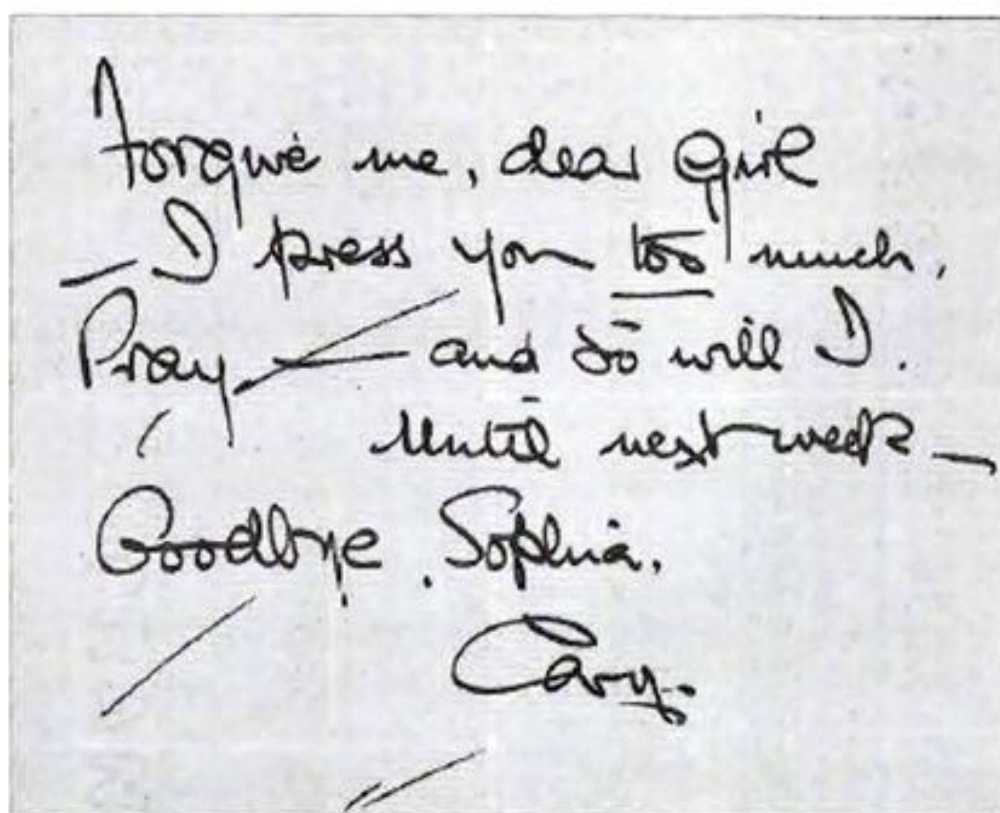
Кари и аз по време на снимките на „Гордост и страст“

С Кари в Испания през 1956 г.

Кари и аз по време на снимките на „Гордост и страст“

Синьото писмо, което Кари ми изпраща в Атина. На синия лист пише: „Прости ми, скъпа. Много те измъчвам. Моли се, същото ще правя и аз. До следващата седмица.

Добижаане, София. Кари“

С Карло се оттегляме в Бюргенсток, за да си починем след интензивен период. Тук изпращаме нашата съседка Одри Хепбърн на прага на дома ни

С Кларк Гейбъл в пауза
по време на снимките
на „Романс в Неапол“

С Питър Селърс на снимките на „Милионерката“ (1960)

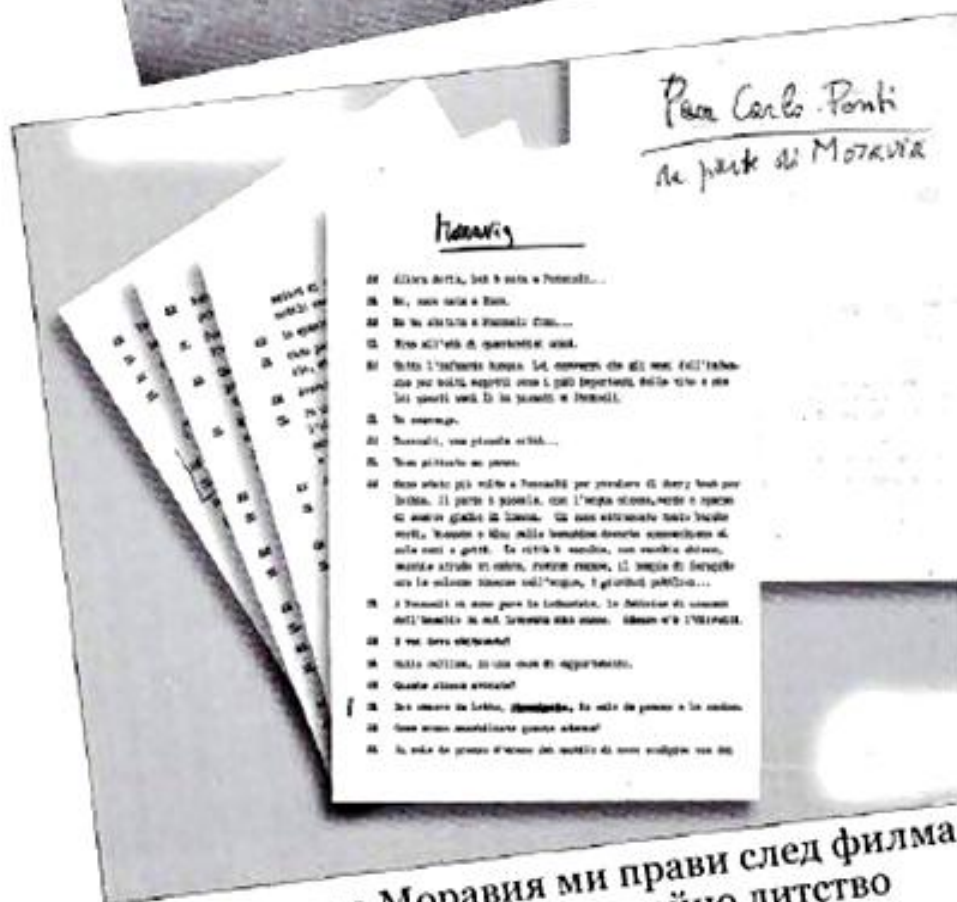
Виторио се шегува с мен на снимките на „Чочарка“ (1960).
Зад нас Елеонора Браун се усмихва развеселена

Сцена от „Чочарка“

С Алберто Моравия
на скимките на
„Чочорка“

Дългото интервю, което Моравия ми прави след филма,
връщайки се към моето неспокойно детство

Есента на 1961 г., докато снимам „Лотарията“,
епизод на Де Сика от „Бокачо 70“

Сцената със стриптийза върху песента „Абатур“ от „Вчера, днес и утре“ (1963)

Статия в броя показва как ме правят „по-стара“ за ролята на Филумена

OGGI

ANNO XX - NUMERO 11 - 23 APRILE 1964 • SETTIMANALE DI POLITICA ATTUALITÀ E CULTURA • OTTE ANNI POST. GR. 2 - LIRE 100

A PAGINA 43:

Quanto costa davvero farsi una villa?

A PAGINA 24:

Dodici bambini chiedono una mamma

IN ESCLUSIVA PER "OGGI"

LE PRIME SCENE A COLORI

DI "FILUMENA MARTURANO"

Figli di Luca Laurenti, la prima per il teatro grande, nei contatti di scena con Sua Filumena Marturano, la cui storia inizia in questi giorni a Napoli con la regia di Tullio De Sica. Nella immagine il personaggio di Filumena, interpretato da Ida Galli. Sotto i due attori sono apparsi nelle scene finali del film in una grande scena di scena a scena, in un momento di grande intensità. «La vicenda di Filumena De Sica è sempre stata molto, dice Luca Laurenti nell'intervista che pubblichiamo nella pagina 24 insieme con i primi e unici in esclusiva di «Parla a leggere» a Carlo Tosti di teatro e dello spettacolo». All'alto del film, nella sua immagine, alla fine, quando la vicenda drammaturgica della vicenda abbiamo fatto il discorso iniziato dalla via di Filumena De Sica.

Броят на списание „Днес“ от 23 април 1964 г., който лансира „Филумена Мартурано“

Скициран портрет на Карло, който правя върху бланка на хотел в Париж

Един скициран автопортрет

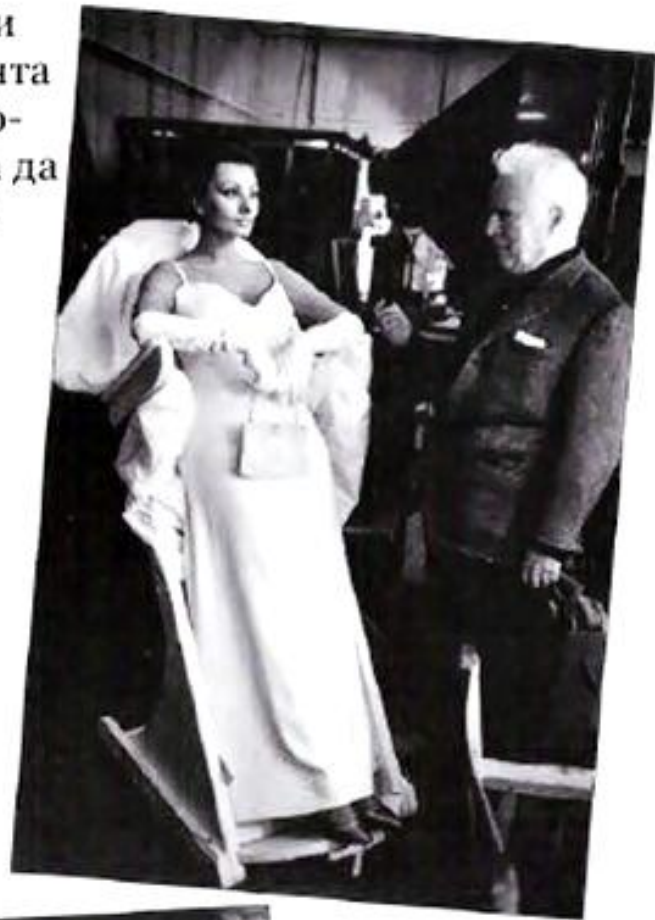

Карло и аз

На снимачната площадка на „Арабеска“ (1965) в Англия

С Чарли Чаплин преди снимките на „Графинята от Хонконг“. Стоя абсолютно неподвижна, за да не измачкам роклята

Момент от пресконференцията за филма

9 април 1966 г. - денят на сватбата ми

С Виторио Гасман по време на снимките на „Ах, тези привидения“ (1967) по Едуардо де Филипо

Роден е Карло младши!
Тук сме снимани заедно с нашия фотограф Аазенстад

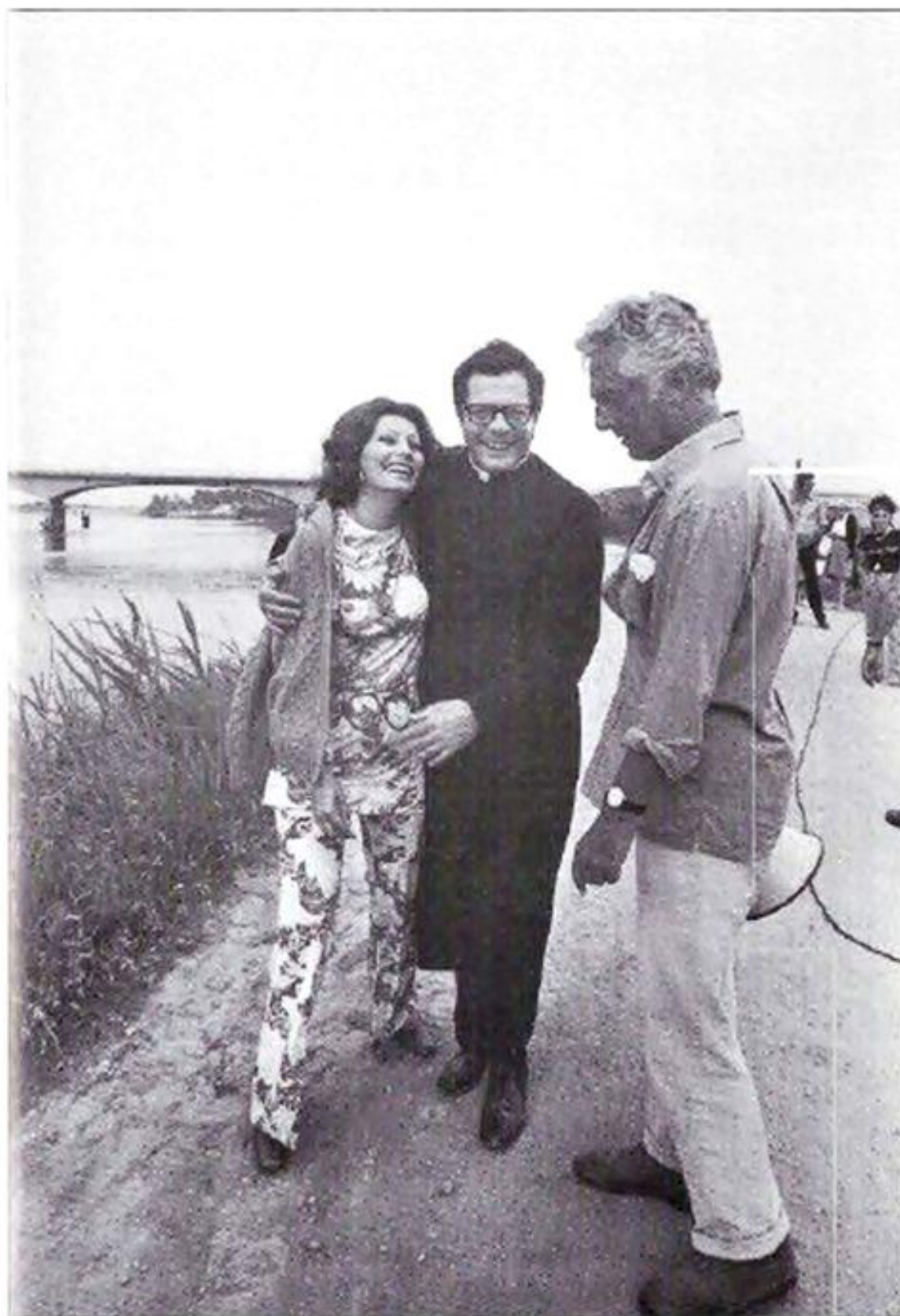
1973 - още една радосна година, ражда се Едуардо

С Карло младши на снимачната площадка на „Човека от Ла Манча“

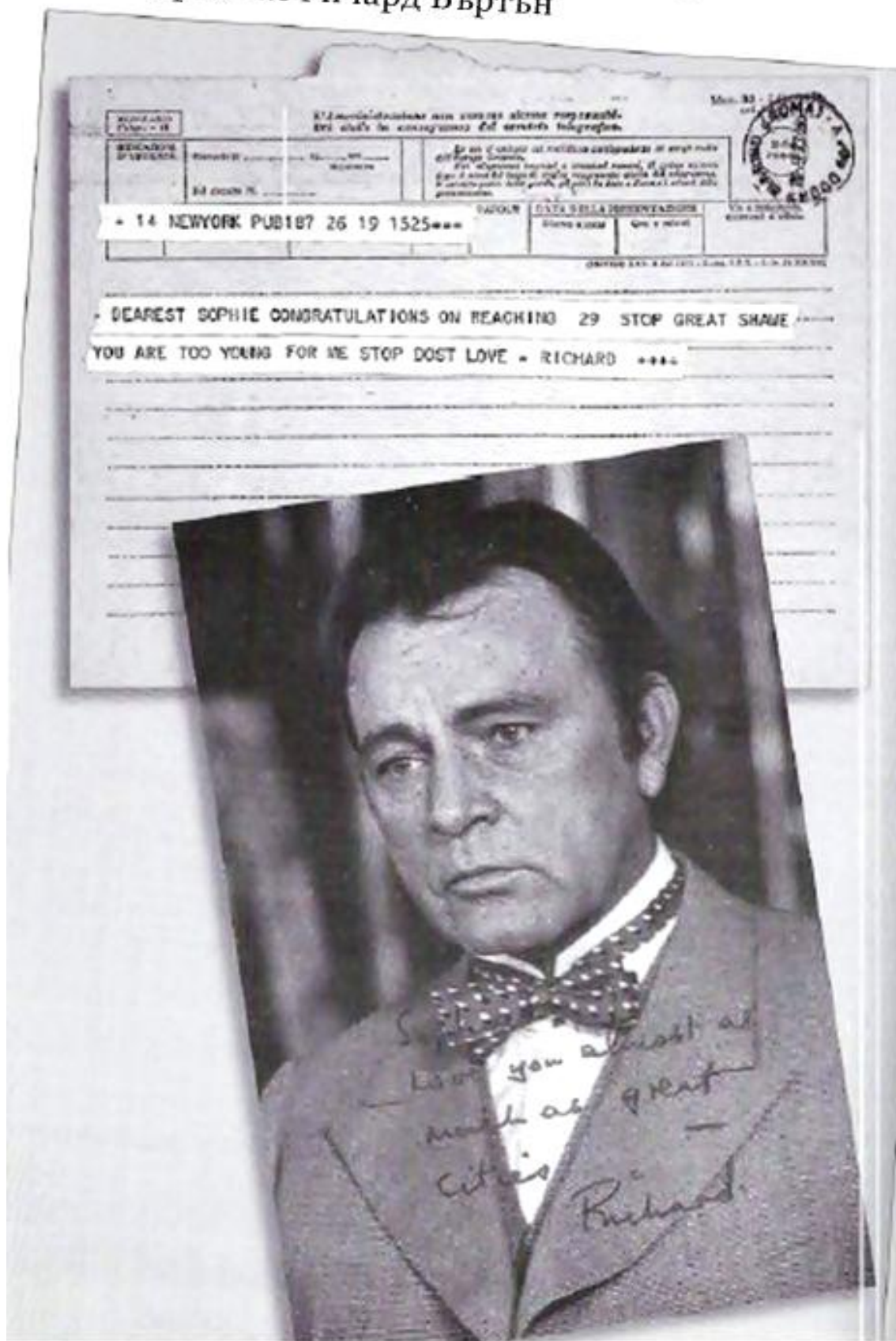

Ето ме с обожаваните Чипи и Едо

С Марчело и Дин Ризи, докато снимаме
„Жената на проповедника“ (1970)

На тези страници са спомени от скъпия
приятел Ричард Бъртън

To my beloved "Cipi."
This is Uncle Richard
when he was a bit
younger and you and
Eduardo and E'en So
were not even born!
Que cosa incredible!

Richard.

Снимката, която Ричард посвети
„На моя обожавон Чипи“

Пак с Марчело в „Един особен ден“ (1977)

Две снимки от снимачната площадка на „Пътуването“ (1973), последния филм с Виторио. Заедно сме с Ричард Бъртън и Елизабет Тейлър

Caro Capo di Stato, mi
 ha colto il cuore della propria obliquità
 la mente del monarca, in tanto che
 è ancora tanto più, e tanto più
 avviene il fondo di alcune verità.
 Bene, perché le situazioni
 non sono mai, nel mio caso, che
 ha avuto il mio, e in quanto al
 mio proprio, ed in quanto a
 me, come, quasi impossibile di spiegare
 le ho conosciute le quali più, le più,
 di cui chi bene può, e come
 in questi giorni, ingombrano tanto che
 la vita del lavoro. Ma nel mio caso
 non sono ancora sufficienti, e non
 sono per tutti, e in quanto a

In un solo punto, e stato l'incumbente
 l'ordine del Stato, non può essere
 all'idea di un solo, e l'incumbente, e
 non può far i conti con il
 mio, e il mio, e il mio, e il mio,
 non, e tanto che, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,
 e il mio, e il mio, e il mio,

Писмото, което пиша в затвора до президента на републиката Сандро Пертини

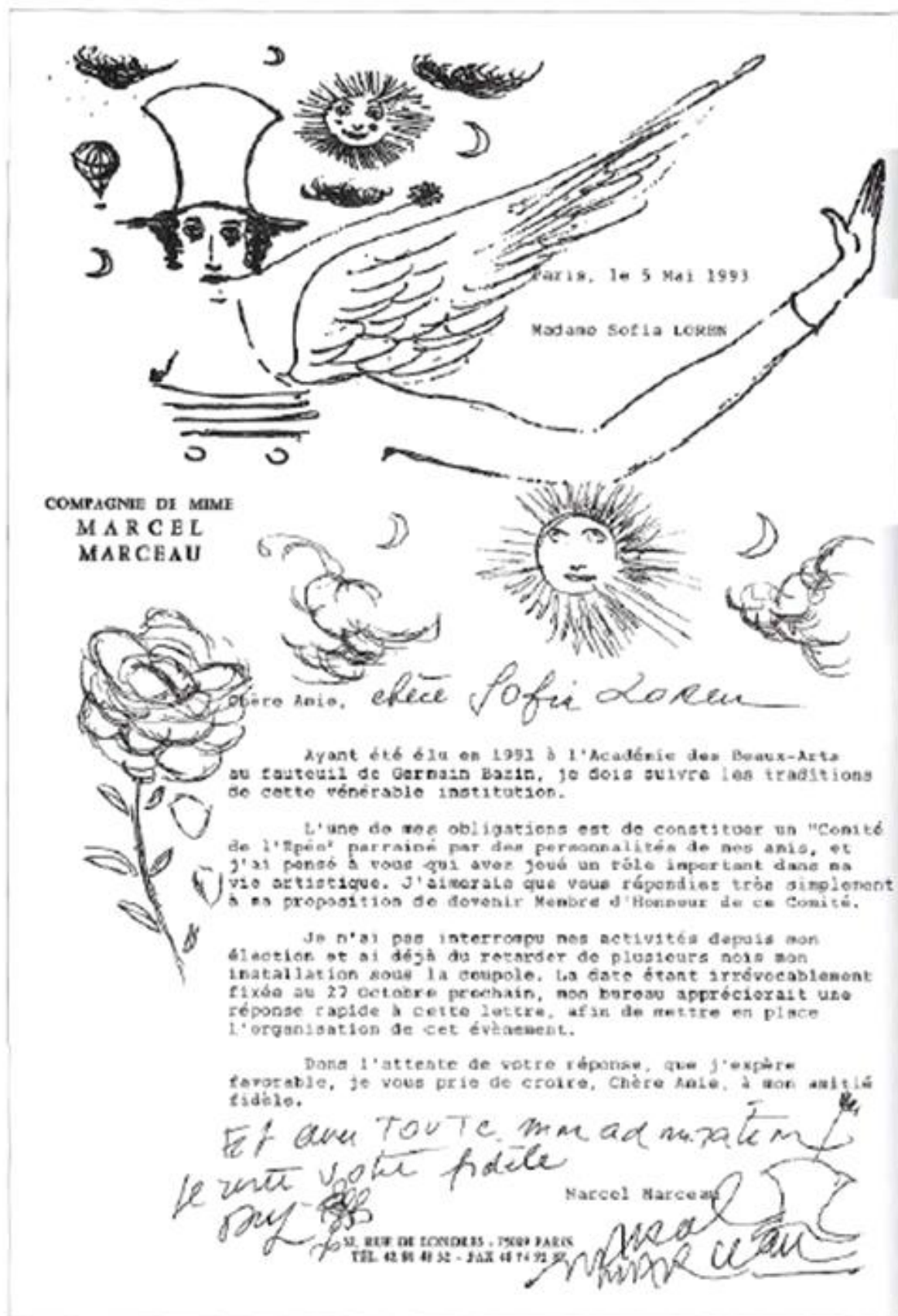
Si non sono ancora
 a ciò che è concesso
 a quanto fa il mio
 e ho voluto qualche
 tempo proprio che
 bene di il vostro
 e in tutto quanto
 affetto e così. Ma,
 me di formi più
 fatto invece la
 e ho voluto solo
 momento che
 e in un
 comparando. Certo
 e tanto, tanto, con

Грегъри Пек е го мен, когато получавам „Оскар“ за цялостна кариера през 1991 г.

Поздравителната телеграма от Франк Синатра

Писмо с рисунки, в което Марсел Марсо ме кани да вляза в „Комитета на шпагата“

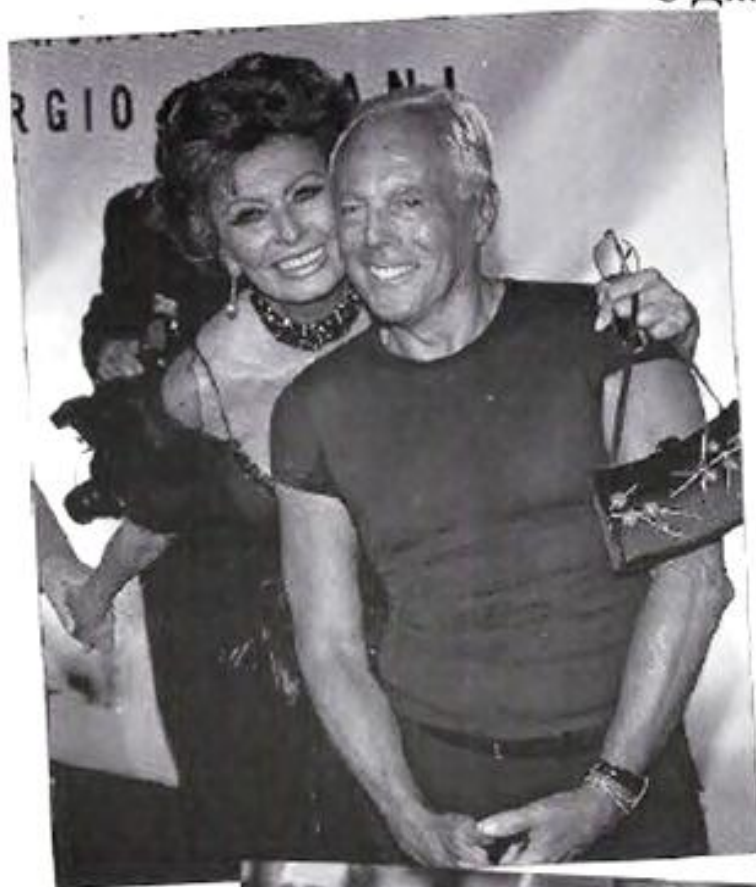

С Виторио по време на снимките на
„Брак по италиански“ (1964)

Марчело на снимките на „Pret-a-porte“

С Джорджем Армани

На модно
ревио с
Роберта Армани

Обявявам „Оскар“-а на Роберто Бенини за
„Животът е прекрасен“ (1999)

Два момента от „Човешкият глас“, последния ми заснет филм, благодарение на Едуардо

„Виторио, никога не съм виждала стриптийз, просто не знам как се прави.“

„Софи, не се притеснявай, извикал съм професор.“

След още една дълга пролет между Испания и Чинечита, за да снимам „Падането на римската империя“* с Алек Гинес и Омар Шариф, си вземам кратка пауза и отивам до Холивуд, за да връча „Оскар“-а на Грегъри Пек. Ето ме отново, повече от всякога във форма, на снимачната площадка с Виторио през юли на 1963 г. Той иска от мен още веднъж да надхвърля собствените си граници. С нас е Марчело и пак даваме живот на нашето магическо трио.

[* „Падането на римската империя“ (1964) – режисьор Антъни Ман.]

Виторио не отстъпва на моята съпротива.

„Ще видиш, Софи, ще видиш, сега ще подготвим една толкова сексуална сцена, че ще направим Марчелино на пух и прах!

Аз го гледам отчаяна, но вътре в себе си предвкусявам удоволствието.

„Вчера, днес и утре“ също е филм с епизоди като „Бокачо 70“, но протагонисти сме само ние с Марчело, пренесени в града и в различни ситуации. Започваме снимките от последната част, за да продължим наопаки, местейки се нагоре-надолу из Италия.

Мара е проститутка със златно сърце, която живее на площад „Навона“. Нейната тераса, с изглед към покривите на Рим, е в съседство с тази на млад семинарист, който си изгубва ума по нея и избягва от къщи. Бабата на момчето е отчаяна, обвинява Мара в прелъстяване, но после двете жени се помиряват и дори се съюзяват. Сюрреалистичният резултат е, че Мара прекъсва за седмица дейността си: това е нейният обет, за да се върне момчето вкъщи. За най-пламенния си кавалер обаче прави стриптийз, който остава в историята.

„Професорът“, извикан от Де Сика, за да ми помага, се казва Жак Рюе и идва направо от „Лудия кон“. След няколко тренировки, в които ме просвещава за жестове, ритъм, движения, съм готова да правя стриптийз по мой си начин.

Всъщност преди да снимаме сцената, не спя цяла седмица. Не съм спокойна и в онази сутрин, щом отправям към Де Сика несвойствено за мен искане: „Виторио, моля те, нали ще опразниш снимачната площадка?“

Оставаме сами пред оператора. Марчело, легнал на леглото облечен, е готов да се наслаждава на спектакъла. „Давай, Софи, пълен напред!“ – ми шушне за кураж. Неговото нежно и забавно поведение ми проправя пътя. Докато се събличам под нотите на „Абазур“*, той, целият сгушен, с брадичка, подпряна върху ръцете, ме гледа като лакомо дете и си бърше челото с кърпичка. Когато си изхлузвам жартиерата, вие като койот в любовен период и побира цялата радост, на която сме способни. Това е поредната находка на Виторио, истински похват на гений, който му донася „Оскар“ за най-добър чуждестранен филм през 1965 г.

[* „Абазур“ („Саломе“) – песен от 1962 г. на Henri Wright (1933), американски певец и актьор, използвана година по-късно от Виторио Де Сика за филма.]

Знам, че рискувам да бъда отегчителна, ако още веднъж повторя, че Марчело и аз без него никога няма да успеем да го направим. Но е така. И двамата се намираме неподготвени пред такъв показан, параден, чист и обикновен секс.

„Спомням си, че в старите филми – разказва Марчело на Биаджи, – като тези, например, с Марлене Дитрих, отиват зад параван и после виждаш корсет. Ти бленуваш, пробиваш онази преграда и си я представяш гола, докато се съблича.“ Тук параван е иронията на Де Сика, онова негово качество никога да не се взема насериозно, онази негова усмивка, пълна с обич и човечност. Усещам по-късно, че това е една от най-забавните сцени, които играя в живота си. Мисля, че все още стои добре, въпреки че времената и нравите са толкова променени.

Винаги се подсмиввам на коментара на Омар Шариф, с когото се запознавам малко преди това. „За мен онзи стриптийз не е никаква изненада. София, сънувам те разсъблечена толкова много пъти, че ми се струва, че виждам една вече позната сцена.“

За да снимаме епизода „Аделина“, написан от Едуардо де Филипо по истинската история на Кончета Мукарди, се местим в Неапол. Контрабандистка на цигари в квартала Форчела, Консета разбира, че бременните жени не отиват в затвора. И така се появяват на бял свят деветнайсет деца, които, за щастие, във филма слизат на седем. В игралната версия не стигат, за да се избегне ареста, но въпреки това са много: щъкат навсякъде, в ръцете, под леглото, пред затвора да я чакат на излизане.

Най-комичната част е определена за Кармине, разстроеният съпруг, който не успява повече да изпълнява брачните си задължения. Чудесна е сцената, в която отиваме при лекаря, за да търсим изход.

„В заключение, вие не искате повече деца...“

„Напротив, напротив, но онази работа вече не става!“ „Но конят – укорява ни професорът, – когато е уморен, не се бие с камшик, ами се оставя в конюшните.“

По ирония на съдбата по време на неаполитанските снимки започвам да се чувствам странно. След няколко дни, може би зарамена от Аделина, се усъмнявам дали не съм бременна.

Консултирам се с местен лекар, който ми предписва изследвания и установява, че са отрицателни. Но онова усещане продължава и така пристига друго светило от Рим с тъмна кожена чанта. Когато я отваря, подскачам от уплаха. Малко зеленикаво жабче ме гледа стреснато, с изцъклени очи.

„Това какво общо има?“

Лекарят не се смущава и му инжектира моята урина.

„Ако умре, значи вие сте бременна...“

След малко животинчето започва да се гърчи, като че ли получава изстрел в главата. Но не умира. Сбогувам се с лекаря, отивам да се разходя из Мерджелина* и пускам нашето бедно опитно животинче в едно блато.

[* Мерджелина – зона в Неапол до морето.]

„Жалко – казвам си, – за момент повярвах.“

Противно на всякакво очакване, малко преди края на снимките идва потвърждението, че съм бременна. Усещам се необикновено щастлива, както никога преди това. На двайсет и осем години съм, които навремето не са малко, и желанието ми за майчинство се превръща в мания. Много обичам децата и идеята да имам мое ми дава онова чувство на удовлетворение, което винаги търся.

„София е родена майка“ – казва Виторио, който има особена чувствителност към децата и ги прави протагонисти в толкова свои филми. Аз самата се запознавам с много деца на снимките и с някои от тях поддържам дълга връзка. Момиченцето от „Съпруг за Чинция“ ми писа преди няколко години, за да ми каже, че вече е баба!

Аз всеки път съм различна майка: отчаяна в „Жената от реката“; в криза в „Черната орхидея“; пламенна майка на двете близначки на Сид Ел Кампеадор; да не говорим, разбира се, за Чезира от „Чочарка“, която олицетворява истинската средиземноморска майка, способна на всичко.

В „Романс в Неапол“, сниман през 1959 г., съм в ролята на весела и нарушаваща закона леля. Ставам такава и в живота. На 30 декември 1962 г., точно девет месеца след брака си с Романо Мусолини, Мария ражда Александра. Малката се появява на бял свят недоносена и в първите дни от живота си ни сервира много безпокойства. Кръщенето е на 12 януари и аз съм щастлива и горда кръстница.

Днес, погледнато със задна дата, изглежда невероятно, но дори едно толкова радостно и невинно събитие има своите клеветници. Да, грешница като мен не трябва да си позволява да участва в религиозна церемония. Моето и това на Карло положение е далеч от нормалното и продължава да дразни фалшивите моралисти. Ние много-много не се оставяме да бъдем докосвани от тяхното злословие: след първоначалната уплаха Александра расте силна и здрава и ни утешава в неприятностите. Сега обаче е мой ред и нямам търпение да погледна в очите собствено дете.

Това не се случва и следващите дни са едни от най-тъжните и мрачни в живота ми. Продължавам да работя, но усещам, че има нещо сбъркано, ненормално. В Рим се консултирам с друг гинеколог, който ме успокоява: „Починете си няколко дни и пътувайте с влак, вместо с кола; не се притеснявайте, всичко е наред“.

На път сме за Милано за последния епизод на филма по новела на Моравия. Жалко, че в „Ана“, както се нарича той, почти цялото действие се развива в автомобил, сложен върху хидравличен лост на сцена, за да симулира сътресенията. Много по-лошо е от истинска кола.

Първата нощ в Милано усещам ужасна болка. Лекарят, извикан от хотела, се опитва да ме успокои, но няколко часа по-късно ме задължава да отида в „Спешна помощ“. Не викаме линейка, за да не привличаме вниманието. За малко не припадам, докато слизам с асансьора. За мен се грижат възможно най-добре, но бързината, с която лекарите тичат нервно около мен, не ми вдъхва надежди. Страхувам се, гледам ужасена на рухващата върху мен трагедия. Тя ми отнема чудесната мечта, към която едва започвам да се приближавам. Чувствам се беззащитна, задавам въпроси, но никой не може да ми отговори.

„Успокойте се, госпожа, сега ще узнаем, ще се опитаме да разберем. Не се вълнувайте, ще видите, че след малко ще е по-добре.“ Море от думи, които нищо не казват и ме оставят сама във въздушен мехур от отчаяние. И днес още виждам същата койка, белите стени, неоновата светлина, мирисът на дезинфекционен препарат, който прониква в кожата и достига право до сърцето.

Най-болезненият спомен от онази нощ е презрителният поглед на монахините, които сякаш искат да ме обвинят – тъп и нечовешки, лишен от всякакво чувство. Ненужно и безплатно унижение, родено от предразсъдъците и невежеството на онези, които претендират да държат в ръцете си истината и не знаят нищо за жената, която стои пред тях, за нейните желания, нейните страхове.

След кюртажа веднага се връщам на работа. Не искам екипът да чака, от друга страна, това е единственото нещо, което мога да направя.

Умората е ужасна. Чувствам се напълно празна, като че ли светът изчезва завинаги. Колкото и да се опитвам, не виждам нищо пред себе си, нищо, което да ме успокои. Карло стои до мен, сестра ми идва веднага от Рим, за да ми прави компания, но всичко е безполезно. Усещам се ужасно сама, както никога досега. Моят живот на звезда е нищо в сравнение с щастието на родилките, които виждам как се приготвят в клиниката да кърмят своите новородени деца.

На другата сутрин се завръщам на снимките, стоя свита в един тъгъл в колата, гледам през прозореца с отсъстващ поглед сивотата на Милано, който не може да ме разбере. Марчело се приближава, свенлив и нежен.

„Какво има? Дете ли очакваш?“

„Очаквах го.“

„Извинявай.“

Оттегля се, без да промълви и дума, със същата нежност, с която идва. Повече не става дума за това, но знам, че е близко до мен, че ме обича. В онзи момент разбирам, че мога винаги да разчитам на неговото приятелство.

Утре

Не след дълго откривам, че онези сътресения в колата нямат нищо общо. Всичко е въпрос на хормони. Преди да го разбере животът ми отрежда още много страдания.

Изгубвам второ дете четири години по-късно, докато снимам „Имало едно време“, хубава приказка на Франческо Рози с Омар Шариф. Опитът, както винаги, помага и сега съм по-подготвена, макар че нищо не може да замени болката от такава скръб. Просто познавам по-добре тялото си и умея да разпознавам сигналите му.

При първите признаци на бременността, макар че остават само три дни до края на снимките, се обаждам на Карло, едновременно щастлива и разтревожена: „Карло, бременна съм... Но искам да съм съобразителна, не мога да рискувам“.

Той ми се вижда по-развълнуван и от мен, няма да понесе да ме гледа страдаща, както миналия път. Свикнал е да контролира изцяло всяка ситуация, докато тук сме в непозната територия, без правила и увереност. С подправена сигурност, за да ме успокои,

подхвърля: „Разбира се, София. Остави на мен. Филмът ще го довършим после“.

Напускам снимките и оставам в леглото. Нищо не правя – не чета, не гледам телевизия, говоря малко, за да не тревожа детето. Дори не си докосвам корема от страх да не го безпокоя. Но вътрешен глас ми подсказва, че нещата се повтарят.

Моят гинеколог, смятан за най-добрият в момента, не ми е от помощ. Напротив. Когато усещам онази болка, която, уви, вече познавам, съм вкъщи. Живеем от известно време в изключително красива вила в Марино, на римските хълмове. Карло е в Лондон по работа и моят скъп приятел Базилио ми прави компания. Откакто го познавам, от снимките на „Жената от реката“, сме неразделни. Неговото приятелство ме кара да се усещам сигурна дори и пред опасността от трагедия. С мен е и моята асистентка Инес, която ми държи ръката.

Нейното шесто чувство, а може би и моето, вече отгатва, но нищо не казваме.

Базилио вика лекаря.

„Елате веднага, моля ви... Повтарям ви, че госпожата има контракции, много е бледна, ще припадне.“

Голямото светило не се умилява и се ограничава да произнесе от висотата на своето самодоволство: „Няма нищо страшно, дайте й чай от лайка, ще говорим утре сутринта“. Мисли се за бог, никога не се съмнява в себе си и неговата страст е на друго място. Той е фанатик на тема състезателни коли и носи на главата си каска на автомобилен пилот като смешен новак а ла Нуволари.

Хукваме към болницата, независимо от неговото безразличие, и го намираме готов за коктейл. „Това е само моментна криза“ – отсъжда, докато затваря вратата зад себе си, с развяваща се престилка върху кашмирен пуловер. „Сега спете, дадох ви силно успокояващо, утре ще видим.“

Контракциите се усилват, като че ли съм преди раждане, жълта съм като лимон. Майка ми, която ни настига, се нахвърля срещу него с цялата си сила: „Не виждате ли какво й е лицето? Изпуска детето!“ Но всичко е напразно. Коктейлът му не може да чака.

Когато в четири сутринта болките изведнъж спират, разбирам, че всичко е свършено. Инес го извиква и го поставя пред свършен факт. Той пристига спокойно към шест и е меко казано рязък: „Госпожо, бедрата ви са без съмнение хубави и вие сте изключително красива жена, но никога няма да имате деца“.

Неговите думи ме карат да се чувствам неспособна, дълбоко посредствена и унищожават всяка моя надежда. Каква ти приказка! Посоката на моя живот е тъжна и без бъдеще.

Вестниците затрудняват всичко още повече и без да губят време, разтръбвяват по цял свят нашата болка.

„Вече мога да се върна на снимките, за да завърша филма“ – казвам на Карло, току-що влязъл в стаята ми директно от летището. Напразно се опитвам да бъда брилянтна, да бъда твърда. Неговата усмивка се сгърчва в гримаса, която издава цялото му чувство за безпомощност. Само тогава се отпускам и се отдавам на горчив и неспирен плач.

Следват отчаяни месеци, усещането за провал залива всеки кът на душата ми като наводнение, което затрупва всичко – къщи, улици, градове. Дори Карло, иначе твърд и конкретен бизнесмен, безстрашен, изгубва ритъма. Изпада в депресия, работи трудно, едва говори и се усмихва.

За щастие съдбата заедно с препятствията често поднася някоя изненада: полъх на вятър обръща посоката и предлага решение. Така е и с нас.

Съпругата на Гофредо Ломбарди, продуцентът, който измисля моят артистичен псевдоним, изживява подобна на моята одисея и попада на точния човек. Той е преди всичко мъж, освен лекар. Нарича се Хуберт де Уотървил и ръководи клиниката по гинекология в кантоналната болница в Женева.

Висок и много слаб господин, около шейсетгодишен, орлов нос и аристократични обноски, леко резервиран. В началото оставам разочарована – търся по-скоро приветлив баща, отколкото студен професионалист. Греша. Опознавайки го, намирам в него един от най-обичливите и чувствителни мъже, които срещам. Самият той без наследници, стоварва желанието си за бащинство върху работата, и децата, за чието раждане помага, са малко негови.

След като изучава дълго моя случай, стига до много по-оптимистични заключения, отколкото очаквам. „Няма нищо, което да не е наред. Вие сте съвсем нормална жена. При следващото ви забременяване ще ви следим отблизо, за да разберем как точно да се намесим. Ще видите, че всичко ще мине добре.“

Когато в началото на 1968 г. започва третата ми бременност, се премествам в Женева. Избирам хотел близо до неговия кабинет, оставам в леглото и чакам търпеливо, под неговия авторитетен поглед, да се случи чудото. Изследва ме много обстойно, прави ми всички възможни анализи и накрая се усмихва: „Вашият проблем е липсата на естрогени, които пречат на яйцеклетката да се прихване. Ще ви ги дадем със силни инжекции, и през декември това дете ще се роди. Точно като младенеца Исус!“

Месеците, които прекарвам на осемнайсетия етаж на хотел „Интерконтинентал“, са едновременно на страх и спокойствие. Време на принудително безделие, което изисква разсейване. То идва с готварството, което ми напомня за детство, семейство, живот. Започвам да готвя с Инес, възстановявам си рецепти от миналото, наблюдения, събрани от обиколките по света, съвети на малки и големи готвачи, които срещам. Записвам всичко прилежно в тефтерче, за да не пропусна нищо от този изключителен опит. Един ден, разлиствайки го случайно, Базилио възкликва: „Ама това е много хубава готварска книга! Защо да не я издадем?“ Така се ражда „В кухнята с любов“, публикувана през 1971 г. и завърнала се по книжарниците през 2013 г. Любовта и кухнята ме отвеждат до деня на раждането, толкова страшен и толкова желан.

Решено е Цезарово сечение, за да се избегнат допълнителни усложнения. Когато настъпва моментът, Де Уотървил идва да ме вземе скришом в пет часа сутринта, влизайки, не знам как, вътре в хотела с колата. Исква да ми спести тълпата от журналисти, струпани пред клиниката.

През нощта не мигвам, изгубена в мислите си. Истината е, че не искам бременността ми да свършва. Едва влязла в клиниката, чувам да плачат други новородени и осъзнавам, че скоро ще плаче и моят син. Искам да спра времето, да го разтегля безкрайно. Уплашена съм. Не желая да деля с други това дете, което е само мое. Сега знам, че именно това характеризира първия момент от майчинството. Разделяйки се със сина си, го поверявам на живота.

Няколко часа по-късно се ражда Карло Хуберт Леоне младши – Карло като баща си, Хуберт на доктор Де Уотървил, Леоне като дядо си по бащина линия. Той ми подарява най-голямата радост, която изпитвам, равна само на онази, която ми дава Едуардо четири години по-късно.

Сега моята приказка, моята истинска приказка става реалност.

Докато, отдадена на емоциите си, се наслаждавам на тази неизказана радост, моето ковчеже с тайните още веднъж е това, което ме води за ръка и ме връща назад с няколко години.

Думи, скъпи, най-хубавото време на децата вече го изгубихме... Деца са онези, които ти държат ръката, когато са малки, които те тревожат, когато са болни и не могат да ти кажат къде ги боли... които тичат към теб с отворени ръчички и казват: татко...“

[* Съкратено от Доменико.]

Думите на Филумена Мартуруано звучат в ушите ми като музика – нежна и пълна с истина, докато ръцете ми търсят да разстелят една смачкана страница от списание „Днес“, с дата 23 април 1964 г., в която се обявява началото на снимките: по комедията на Едуардо де Филипо, написана за сестра му Титина, Карло и Де Сика решават да направят филм. Разбира се, тогава не мога да знам, че четири години по-късно наистина ставам майка на Карло младши. Междувременно съм отново майка във филм и пак заедно с Марчело. Карло отдавна мисли по тази идея, докато един ден се решава и ми я подхвърля с подготвено безгрижие: „София, виждаш ли се като Филумена?“

Затварям очи, пред мен се отваря завеса, после прожектори и червеното кадифе на една огромна аудитория... „Филумена? Филумена Мартуруано?“

Карло отгатва моето съпротивление и ме гледа с усмивка.

И аз, също с усмивка, му отговарям: „Мислиш ли, че бих могла да я направя? Много бих се радвала...“

Тази обикновена размяна на реплики е достатъчна, за да положи началото на едно от най-щастливите ни приключения.

„Брак по италиански“ – заглавието, избрано за историята на Филумена, е един от най-важните ми филми, който е „намигване“ на „Развод по италиански“ на Пиетро Джерми от 1961 г. Предлага ми изключително хубава и цялостна роля. Тя обхваща дваайсет и пет години неаполитански живот, изстрадани една по една от интелигентна и страстна жена, решена да се бори с всички средства за достойнството си и това на своите деца. С една дума, роля, която всяка италианска актриса иска да изиграе.

В комедията Филумена е жена на средна възраст, съсипана, но не и победена от живота. Родена в бедняшките квартали, на тясната уличка „Свети Либорио“, попада като много свои връстнички в публичен дом. Там я намира дон Думи, заклет и заможен ерген, от съвсем друга социална среда. Двамата се любят. Тя се заблуждава, но Думи съвсем не мисли да се ожени за нея. Прави я своя държанка, дава ѝ да се грижи за сладкарницата му, която тя върти като решителна стопанка, води я у дома си и я изпраща в стаята на слугинята, изневерява ѝ цял живот.

Междувременно тя ражда трима синове, които укрива, отглежда и изучава с неговите пари. Вече е уморена, синовете са пораснали и тя решава да им осигури бъдеще, баща, презиме. Как да я виниш? Сестра ми Мария и аз разбираме за какво става дума.

Произведението започва точно тук – с една чудесна уловка. Филумена се преструва на издъхваща, за да се омъжи, но не се предава дори и когато е разкрита. Вече нищо не може да я спре. Решена е да разкрие картите си, да играе играта докрай. „Думи, един от тези синове е твой, но няма да ти кажа кой. Или всички, или никой.“

Образът на Филумена в края на четирийсетте години е толкова скъп на публиката, че има собствен живот. Луиджи де Филипо, синът на Пепино, разказва как една вечер в гримьорната на римския театър „Елизео“ влиза група жени, за да поздрави Титина. Използват случая и я молят да разкрие бащинството на трите момчета Мартурано.

„Браво, bravo, Титина, вие сте наистина пленителна, но кажете ни: кое от трите момчета е син на дон Думи? Изгаряме от любопитство...“

Титина, като голяма актриса, каквато е, се хваща на играта и отговаря: „Мили мои скъпи госпожи, знам, но просто не мога да кажа, че иначе моят брат Едуардо ще направи трагедия!“

Обикновено разбирам хората от пръв поглед. Същото ми се случва и с персонажите: или ми харесват, или не, или ги усещам, или не. Филумена ми принадлежи като акцента на Поцуоли, като улица „Солфатара“. Може би защото тя винаги следва своя си закон, „не онзи, който разплаква, а онзи, който размива“.

След моето свенливо „да“ Карло не губи време, проучва възможностите на Мастоияни, поверява сценария на Ренато Кастелани, Тонино Гуера, Леонардо Бенвенути и Пиетро де Бернарди. Но както винаги Де Сика е този, който разрешава моите съмнения и колебания, намирайки най-подходящата за мен мярка.

Комедията, по която е направен филмът, е написана от Едуардо през 1946 г., триумфира със сестра му в театъра и е адаптирана за киното през 1951 г. от самите Де Филипо. Ако кажеш „Филумена“, всеки по онова време мисли за Титина и после за други големи изпълнители – Реджина Бианки и Пупела Маджо, най-доброто от най-доброто.

От своя страна Де Филипо е доволен да предаде щафетата на Де Сика, доверява се на неговия дълбоко неаполитански дух, на чувствителността му. Любопитен е да види как ще изиграе персонажа, изграден по мярка за Титина. „Знам, че ще го направиш добър – ми казва един ден, – че нищо няма да му

липсва, че ще му дадеш нещо от себе си, ще завладееш целия свят...”

Животът понякога се забавлява да ни поднася лоши шеги. Вече работим по филма, когато на 26 декември 1963 г. звъни телефонът в нашата вила в Марино. На масата сме, вкусваме от остатъците от коледния обяд с Базилио, маминка, Мария и малката Але. Атмосферата на следващия ден е по-спокойна, напрежението стихва и се наслаждаваш на празника докрай. На другия край на жицата чувам разстроения глас на Де Сика: „Софи, Титина е починала!“ Нейното болно сърце не издържа, отнема ни една нежна и силна жена, една голяма актриса.

Отивам с Виторио на погребението, което е в църквата *Sacro Cuore Immacolato di Maria* на площад „Евклид“. Римската зима е студена, стотици тъмни палта оцветяват площада. Отвсякъде вее безкрайна тъга. Влизаме в църквата със свито сърце и сядаме близо до Тото и Едуардо. Пепино, третият брат, не помня, може би е другаде. Двамата братя Де Филипо се скарват преди двайсет години и оттогава бягат един от друг като дявол от тамян, въпреки че сестрата до последно се опитва да възстанови отношенията им.

Титина, Едуардо и Пепино, подобно на тримата тайни синове на Филумена, също са извънбрачни деца. Техен баща е големият Едуардо Скарпета, незабравимият майстор на неаполитанския театър. Майката, Луиза Де Филипо, е племенница на законната му жена Роза. В разширеното семейство Скарпета – Де Филипо влиза и незаконният син на госпожа Роза от краля Виктор Емануил.

Скарпета живее едновременно с двете жени – ту тук, ту там. Същото, впрочем прави и Де Сика: от една страна е жена му Гуидита Ризон с Еми, от друга – Мария Меркадер с Мануел и Кристиан. Бракове по италиански?

А ние с Карло вечно тъпчем на едно и също място: нашата сватба е недостижима като химера.

Не е лесно да се адаптира комедия за киното, да се промени силата на театъра, без да се разводни. Към това се прибавя, както и при „Чочарка“, проблемът с възрастта, Филумена е много по-голяма от мен. Виторио го знае и решава всичко по свой начин, с присъщия си магически досег. Взема тази хубава история с нейните монолози и диалози и я пренася навън, между тесните улички под Везувий. Води Филумена на Аняно1 да види конни състезания, на църква, на площада „Новият Исус Христос“, в елегантната сладкарница „Сориано“, толкова истинска, че почти се усеща аромата ѝ. Оцветява историята с изображения, дава ѝ движение, пътува с нея във времето. Излизайки от театъра,

освобождава Филумена от ограниченията на зрялата ѝ възраст. Разказва младостта ѝ в дълги флешбекове, които показват най-напред момиченцето с късичките коси, ужасено от бушуващите извън казиното бомби, и после младата му неаполитанска хубост, жизнена и експлозивна.

*[*Аняно – вулкан в миналото. Днес – зона до Неапол, малка част от която е в кметството на Поцуоли.]*

Любимата сцена на моите синове е точно онази, в която дон Думи ме вижда за пръв път. Сирената опразва публичния дом, момичетата и клиентите бягат към скривалищата, докато аз, едно изплашено животинче, оставам в стаята си, скривам се зад гардероба, нямам смелост да изляза.

„На колко си години?“ – пита ме Марчело.

„На седемнайсет“ – отговарям му с обещани от младостта и страха очи. Тези очи остават сухи през целия филм, защото „не могат да се леят сълзи, ако не се познава доброто“.

Филумена не опознава доброто никога. Само накрая, когато благодарение на нейната сила всичко си отива на мястото, тя се отприщва в свободен плач, пълен с човечност.

Трудно е да си представя роля, по-близка до моята нагласа. Във всеки момент редувам радост и тъга, смелост и оскърбление, нехайство и красота, за да постигна най-дълбоки чувства. Отново съм в Неапол, моя град, за да дам на една негова женска, „лоша женска“ по име, всеобхватна светлина.

Признавам си, че искам помощ, за да снимам „Брак по италиански“. И добре правя! Идеята ми хрумва изведнъж една вечер, докато приказвам с Карло и Енрико Лукерини, моят пресагент, на терасата на хотел „Екселсиор“ в Неапол. От морето подухва лек ветрец, който отвява умората и дава пространство за нови мисли. Гледам улиците на моя град, връщам се няколко години назад и се оставям да бъда водена от мириса, от дъха на дома.

„Карло, какво ще кажеш, ако поканя маминка и леля Дора на снимките?“

„Разбира се, щом ти доставя удоволствие. Но защо, какво имаш предвид?“ Карло е мъж, пестелив на думи, повече иска да проумее, отколкото да дава съвети.

„Кой по-добре от маминка и леля Дора може да се потопи в психологията на Филумена? Кой по-хубаво от тях може да ми я покаже пред очите толкова истинска, с точните движения и думи...“

Не чакам повече и ги викам. Вече са към петдесетте, което навремето е началото на третата възраст.

„Леличко прекрасна, утре рано сутринта ще пратя да те вземат от Поцуоли.“

„Маминко, бъди готова в седем сутринта, колата ще е долу пред къщи.“

„Какво говориш, да не си луда? Утре сутринта?“ – отговарят почти в синхрон, макар че им се обаждам поотделно. Живеят далеч една от друга от дълго време и може би още от деца са далечни, лелеейки различни мечти. Но имат общ език и еднакви реакции. Знам, че поканата ми ги прави щастливи.

Екипът ги посреща като две кралици.

Маминка се счита точният човек на точното място: щъка възбудена нагоре-надолу из снимачната площадка като звезда, щастлива да даде назаем онзи свой артистичен талант, който житейските случайности ѝ пречат да изяви. Леля Дора е понеловка, без претенции за актриса и е дори по-ценна. Издърпват ме настрана, когато нещо не им звучи добре, и казват: „Направи това така, онова онака“. Аз все пак се придържам към сценария, но тяхната спонтанност помага много на моята Филумена, дава ѝ естествеността, от която има нужда. Между един кадър и друг наблюдавам сладката им нежност. Благодарение на тях съм тук, сега те са мои почетни гостенки.

Каймакът на всичко слага Марчело: ухажва ги галантно, като играе възможно най-добре своята роля. Те го гледат в устата и си съперничат за него, като че ли е единственият мъж на Земята.

Марчело, най-сетне в не толкова добряшка роля от обичайните, прави от своя дон Думи незабравим персонаж. Онези негови високомерни мустаци, елегантни дрехи, леко театралната му повърхностност са в пълен контраст с драмата на една жена, която остарява, без да бъде забелязана. И нашата страст на екрана още веднъж проработва и вълнува. Защото отново разказва истинска история, толкова изпълнена с несъвършенства, че прави дълбоко човешки дори и щастливия край. В деня на сватбата, очакван повече от двайсет години, Де Сика набляга само на привидно второстепенни детайли, които вълнуват повече от хиляди речи по повода: роклята стои лошо, обувките са много тесни и Филумена, като всяка уважаваща се младоженка, ги събува с въздишка на облекчение едва влязла въщи.

Ние също сме много развълнувани и много, много забавни! Правим началната сцена с измислената агония на Филумена десет пъти. Щом чуем „Камера!“ Марчело и аз избухваме в неудържим смях и не спираме. Колко се ядосва Виторио в онзи ден! Уморен е, краката го болят, а ние му усложняваме живота. Връхната точка е, когато идва по път за последно причастие.

Опитваме се да бъдем сериозни, но един поглед стига, за да започнем отново да се смеем и проваляме всичко. Той се чувства безсилен пред нашия кикот. Сипе гръмотевици като някой Зевс, раздразнен от лудориите на по-нисшите богове: „Вие сте двама актьори, не две деца! Не ви ли е срам така да се подигравате с всички? Какво правите тук, а? Престанете най-сетне, дръжте се сериозно!“

„Брак по италиански“ кандидатства за „Оскар“ за най-добър чуждестранен филм, независимо от скорошната победа на „Вчера, днес и утре“, и ми донася номинация за най-добра актриса. Това е голямо удовлетворение, още едно потвърждение, че решението за „Чочарка“ не е взето от Академията в момент на емоция.

Филумена ми подарява много други важни награди: от „Давид на Донатело“ до номинация за „Златен глобус“; от премията на фестивала в Москва до „Бамби“ – признание, давано за най-популярна актриса в Германия, което получавам от 1961 до 1969 г., с единствено изключение в 1966 г.

Карло и Виторио, Марчело и аз печелим нашия облог, както Филумена спечелва своя с брака си по италиански. Но в истинския живот за нас нещата изглеждат много по-трудни.

Друг брак, много италиански, се празнува две години преди това. Мария, моята вече пораснала сестричка, се справя набързо и се омъжва за Романо Мусолини, по-малкия син на Дучето. След трагично детство Романо се посвещава тялом и духом на музиката и става талантлив джаз пианист. Може би именно тази негова страст покорява Мария, родена с музиката в себе си.

Аз съм малко притеснена от нейния избор и се опитвам да ѝ го кажа. Като истински сестри, винаги си споделяме всичко. Доверието между нас е едно от най-хубавите уверения в живота ми.

„Мари, ама сигурна ли си? Наистина ли си влюбена?“ „Какво говориш, Софи, обичам го! Чу ли го как свири? Видя ли ръцете му? Каква усмивка?“

Романо живее в своя свят на пътувания, концерти, жени. Идва, изчезва, връща се, неясно кога и защо. Но тя го обича или поне вярва, че го обича. И нищо не може да се направи.

Сватбата е в Предапио на 3 март 1962 г. Натъпканата в църквата тълпа от гости прелива на площада като вода от препълнена бутилка. Папараците, с фотоапарати над главата си, са навсякъде, за да уловят частица от онова странно събитие. Аз не успявам да видя нищо, дори и когато идващият към олтара с тревожно закъснение младоженец припада и е съживен.

„Какво става? Няма ли го? Ето го! Романо, Романо... лошо

ли му е? Припада? Това е от горещината, тълпата, емоцията...“

Всеки казва своето, в зависимост от своята гледна точка. Много е трудно да имаш цялостен поглед сред стълпотворението.

След церемонията избягвам, зашеметена от целия този хаос.

За съжаление, по-лошото тепърва предстои. Колата, която ме отвежда в Рим, попада в катастрофа с мотор „Веспа“, която завършва трагично. Това е един от най-ужасните моменти в живота ми. Няма смислени думи, с които да се опише.

Бракът на Романо и Мария трае, колкото да се роди Александра през 1962 г. и Елизабета през 1967 г. Семейството започва да става хубаво, обаче...

Брак по френски

„Аз какво общо имам? София, знаеш, че не обичам да се снимам с теб на снимачната площадка.“

„Карло, стига, не се оплаквай, държа много. Тацио казва, че с тази светлина с лек аромат на ванилия изглеждаме много добре!“ – отговарям с лукав поглед – онзи, с който парадирам изненада, когато искам на всяка цена да постигна нещо.

Сляпо вярвам на моя неразделен фотограф Тацио Секиароли. Давам му пълна свобода и зная, че винаги прави точното нещо. Препоръчва ми го Марчело, който му е приятел, и веднага се чувствам добре с него. И Фелини го обожава, често работят заедно. Той е първият, който обезсмъртява нощния живот на улица „Венето“, вдъхновявайки не само образа на папарака от „Сладък живот“, но и цялата атмосфера на филма.

Не след дълго става част от семейството ми, придружава ме по света, от снимки на снимки, от събитие на събитие. Синът му Давид, връстник на Карло младши, скоро тръгва на почивка с нас. Тацио е задълбочен човек, изключителен в работата си, влюбен в живота. Но когато жена му умира, не издържа на болката и се оставя на смъртта.

В онзи ден, на снимките на „Брак по италиански“, Тацио прави изключително красиви снимки на мен и на Карло зад сладкарницата „Сориано“ – там, където дон Думи крои зад гърба на Филумена брак с младата и уважавана Диана, изпълнявана от Марилу Толо. На тях излизаме много добре, но никой вестник не иска да ги публикува. Матео Спинола, който заедно с Лукерини е моят пресагент, търси обяснение, както и аз. „Не сме ли вече на мода?“ – шегувам се, за да омекотя неприятното чувство. Когато разбираме причината, успяваме да решим проблема. Тацио препечатва снимките така, че да изглеждат размазани, и Матео

ги продава като „тайните снимки на София Лорен и Карло Понти“. Ето че загадката се разкрива! Първите пози са твърде показни и не интересуват никого, докато тази измислена клюка запалва болезненото внимание върху нашата прелюбодейна и грешна любов. И като си помисля само, че от години живеем заедно, първият брак на Карло отдавна е свършен и само Законът и Църквата го отричат и не го признават.

Нашият възходящ път започва седем години преди това. През септември 1957 г. в Сиудад Хуарес се женим чрез пълномощник, без дори да го знаем. След онази мексиканска сватба, обезсмъртена в една гротескна снимка, на която двама пълнички адвокати си разменят халките на наше място, адът се отприщва. Бракът, валиден в чужбина, но не и в Италия, е без последици, докато не се намесва вече споменатата госпожа Брамбила, на която ѝ хрумва да ни обвини. Тя е неизвестна миланска домакиня, затворена в своите предразсъдъци, подтикната от необходимостта да защитава светостта на брачния съюз, която любовта между Карло и мен скверни. Още я помня. Кой знае истинският ѝ подтик? Питаме се тогава, във водовъртежа на събитията, понякога се питам и днес, когато всичко свършва добре. Колкото и да се насилвам, не намирам убедителен отговор.

За сметка на това се очертава хипотезата за престъпление: двуженство в нарушение на член 556 от Наказателния кодекс.

През 1959 г. към обвинението на госпожа Брамбила се прибавя и това на Орландо ди Нело, кмет на селце в Абруцо*. Карло рискува затвор, от една до пет години, а аз – присъда за съучастие и конкубинат.

*[*Абруцо – една от двайсетте области на Италия.]*

В първите години, до 1959 г., сме в чужбина поради реалния страх от арест. Но не можем да сме винаги далеч от дома. И така, уморени от изгнаничество, след холивудския престой се връщаме на наш риск в Италия. Водим труден живот, с вечното усещане за нелегалност. Опитваме се да не се появяваме публично заедно: ако излизаме за вечеря, пристигаме и си отиваме разделени, бягаме от погледите като двама любовници, хванати на местопрестъплението, като двама студенти, избягали от колежа, като затворници под надзор.

Истинският парадокс е, че дори Джулиана, първата жена на Карло, иска своята свобода и като адвокат, проучва ситуацията в търсене на изход. Три пъти семейство Понти искат анулиране от Висшия католически църковен съд и три пъти им се отказва. Единственият изход, за да се освободим, ако не от друго, поне от неудобството на двуженството, е анулирането на мексиканския

брак. Това, между другото, е по-скоро крачка назад, отколкото напред.

Страдам много, но в дъното на душата си усещам моята съвест чиста и колкото и да съм разстроена от всички публични и лични обвинения, изсипващи се върху нас, знам, че съм права. Чувствам се женена и това ми е достатъчно, макар че невинаги е лесно да живееш на позорен стълб, заклеямен с безчестие. На входа на църквите са залепени плакати, които слагат в черния списък филмите ми и същевременно призовават вярващите да се молят за нашите грешни души. Залети сме с писма, често жестоки, най-лошото от които идва от група жени от Поцуоли. Дълбока рана ми причинява, че съм нападната от моя град, от сърцевината на детството ми, от моята земя. Минава много време, докато се съвзема.

Италия е разделена на „за“ и „против“ нас. Това е Италия на Копи и на Бялата дама*, на Роселини и на Бергман**, една лицемерна Италия, която няма дълго бъдеще. Само след десет години всичко се разрешава с референдума за развода. Тогава още сме далеч и не ни остава нищо друго, освен да търпим, без да се обезличим.

[* Фаусто Копи (1919-1960), известен шосеен колоездач, многократен победител на *Giro d'Italia* и *Tour de France*, има като женен скандална връзка с Джулия Окини (наречена Бялата дама), също омъжена. Оженват се в Мексико, бракът не е признат в Италия. От него се ражда един син.

[** Режисьорът Роберто Роселини и актрисата Ингрид Бергман, и двамата семейни, също имат скандална извънбрачна връзка, от която се раждат три деца.]

Към края на август 1960 г. Карло и аз сме призовани от съдията. Пристигаме точни, той се спира в бара за едно кафе, като че ли всичко е нормално и ни очаква само обикновена формалност.

„София, искаш ли нещо?“

Нямам глас, казвам „не“ с глава, обръщайки се леко настрани. Моите очи са прекалено бляскави, за да го погледна в лицето.

Качваме се задъхани от възбуждане по стръмните стълби на съда. За пръв път в зрелия си живот се страхувам. Чувствам се оголена и безсилна, изглежда ми, че светът се движи наопаки, че всичките правила са преобърнати. Дори и присъствието на Карло не успява напълно да ме успокои. Докато той чука на вратата на съдията, за да съобщи за пристигането ни, сядам на ръба на стар кожен фотьойл в чакалнята. За щастие е август и няма никой, само прах, дълги коридори и мръсни стъкла. Слънце, бели облачета, птички.

„Възможно ли е сутрин като тази да промени живота ни? Човек да отиде в затвора заради любов?“ Средновековието ми изглежда ужасно близко.

„Ела, София, съдията ни чака“ – казва Карло бавно, окуражавайки ме с поглед.

Влизам сама и в моята замъглена памет всичко продължава няколко секунди.

„Вие омъжена ли сте за Карло Понти?“

„Не.“

„Благодаря, госпожице, можете да си вървите.“

После идва ред на Карло, който остава вътре пет минути. За мен те изглеждат дяла вечност. Когато излиза, с потъмняло и измъчено лице, се изправям да го пресрещна. Той ме докосва нежно по гърба и ми показва изхода. Слизаме безмълвни, чувам само кънтеж на токчетата върху студения мрамор, които се римуват с ударите на раненото ми сърце. Вече в колата, ми казва, че съдията отново го пита дали сме женени. Той му отговаря „не“ и че бракът в Мексико чрез пълномощник всъщност не е валиден по много причини, между които липсата на двама свидетели, както изисква законът.

За да може съдията да преразгледа делото, е нужен документ от Сиудад Хуарес, който липсва. Още едно препятствие между нас и щастието, като в лошо написан сценарий. Докато кара, Карло вдига ръка от скоростния лост и я поставя върху моята: „Всичко ще е наред, сигурен съм. Трябва само да имаме търпение“.

Документът, откраднат от италиански журналист, се намира, и аудиенцията е насрочена за февруари следващата година.

Ситуацията между едно отлагане и друго не се разрешава и постепенно вниманието към нас намалява. Няма що, типичен фарс по италиански. В замяна на това Джулиана намира решение извън Италия. Ако и тримата вземем френско поданство, обяснява на Карло, от привидно неразрешимия проблем няма да остане и следа.

Ето защо през 1964 г. се местим в Париж, в прекрасен апартамент на авеню „Джордж V“. Франция ни дава поданство *honoris causa* за нашия принос към френското и световното кино. Джулиана го придобива по семейно право. Колко нелепо: италианка става французойка, защото е омъжена за французин, с когото само по този начин може да се разведе.

Малко след година, на 9 април 1966 г., кметът на Севр извън Париж ни чака, за да ни бракосъчетае. За да се организира всичко, са достатъчни две телефонни обаждания.

„Базилио, готови сме: вземи първия самолет, без да бъдеш забелязан. Внимавай да не забравиш халките.“

„Мари, чакаме те утре сутринта. Гледай да не те видят. Какво? Шапката? Каквато решиш, във всеки случай ще е нещо обикновено, семейно. Да, онази зеленина ми харесва много, ще ми стои добре. Маминка? Няма смисъл, няма да дойде, страхува се от самолет. Ще ѝ го кажем след това. Така или иначе, за нея няма значение, ако е без църква и бяла рокля...“

Вечерта преди сватбата Карло спи в луксозен апартамент в хотел „Ланкастър“, докато аз отивам при една моя приятелка – Софи Ажиман. За щастие, освен името, имаме горе-долу и същото телосложение. На следващата сутрин, когато трябва да изляза от къщи, виждам от прозореца фотограф, дебнец пред входа. Новината, не знам как, се разнася. Софи облича моя шлифър, слага слънчевите ми очила и тръгва бързо към моята кола. Бедният фотограф попада в капана. Докато я следва, аз тръгвам със съпруга ѝ към моя брак. От колко години го чакам? Вече дори не ми се вярва.

Церемонията е бърза и с вкус, постарому и по новому*. Както винаги в живота, нищо не е такова, каквото го очакваш. Мечтите отстъпват на реалността, която често те изненадва с нюанси извън сметката. Според местната традиция кметът, а не Карло, ми слага халката на пръста. „Обявявам вашият брак за сключен.“ В жълт костюм и с букет от момини сълзи в ръка, се усещам странна. Странна, уморена и щастлива. Започвам да плача, да плача, да плача.

[Според италианската традиция, в деня на сватбата, за да има късмет, булката трябва да си сложи нещо ново, нещо старо, нещо взето назаем, нещо подарено и нещо синьо.]*

ИНТЕРМЕДИЯ

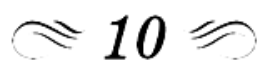
Времето тече, навън снегът покрива всичко с мълчание. Колко ли е часът? Паметта е странна приятелка, която понякога те взема и те отвежда далеч, без дори и да се усетиш. Хубаво е да я следваш, да се подадеш на вълнението, да забравиш всичко. Може би се препъва в датите, смесва неща, които нямат нищо общо, играе лоши шеги, като изтрива много силни болки или страсти. Но ако имаш търпение да я следваш, те отвежда там, където ти наистина живееш. Там, където наистина си, а не където си мислиш, че си. Трябва да устоиш на изкушението на преките пътища и да тръгнеш по по-дългите пътеки, които се губят сред подробностите. Кой знае, понякога зад ъгъла се крие изненада. Моето легло тази нощ е поръсено със спомени. Гласовете пламват отново – между редовете на едно писмо, между доловения поглед

от една снимка, между цветовете, – за да разкажат живота ми. Приканват ме да го разлистя като книга, сякаш е нечия друга история.

Често ми се случва да се видя отстрани, да присъствам на моя успех, като че ли е на чужд човек. Любопитно усещане, което в миналото ме безпокоеше, караше ме да се чувствам неловко. В младостта, потопена сред нещата, ме тревожеше моето неочаквано излизане от релсите. Днес не ме е страх, свикнала съм. Понякога мисля, че това раздвоение не е случайно, защото ми служи да стоя надалеч от нещо, което е по-голямо от мен; да долавям посока дори и там, където не е ясно дали я има.

Настанявам се удобно, вземам една от шоколадовите бисквити във формата на полумесец, чийто ароматен вкус ме гали и успокоява. Не си струва да я изям скришом, си мисля с усмивка. Увивам се в шотландския шал, швейцарският студ не прощава. Утре е Бъдни вечер.,

Уморена съм, но и съсредоточена повече от всякога. Всичките ми сетива са нащрек да уловят онова, което изскача от моето ковчеже с тайни. И сега, след като изживявам раждането на моите деца, толкова очаквания брак, радостта на Марчело, на Виторио, усещам вътре в себе си хубава възбуда, която предсказва нещо специално. Сред листовите изскача едно име, по-вярно и по-живо от всякога, както по-верни и по-живи звучат у мен неговите думи. „София, дошъл е моментът да се научиш да казваш не“ Чета тези кратки бележки, нахвърляни върху един лист, и се усещам по-голяма, по-силна. Това се случва само когато имаш късмет да си докоснат от един гений: сиянието, което трепти от него, те озарява и преобразява.

ЗВЕЗДИ

Колко е важно да казваш „не“

Носпозожо, на телефона.“
„Кой е?“ – крещя от първия етаж, където се качвам, за да взема шал.
„Чарли Чаплин.“
Правейки се на недочула, опитвам отново.
„Кой? Говори по-високо, горе съм.“

„Чаплин! Чарли Чаплин!“

Мисля, че е шега на Карло или Базилио. Грешка. Халюцинация. После вземам слушалката и продумвам свенливо „Ало?“ Маестрото иска да дойде да ме види. Пита ме кога.

Едва приключила, набирам номера в Рим на *Champion film*. „Карло? Карло? Седнал ли си? Ти не знаеш, не можеш да знаеш, не можеш дори и да си представиш кой ми се обади току-що!“ Той ме слуша разнежен от ентузиазма ми. Но дълбоко в себе си чувствам, че се гордее с мен.

В онази далечна пролетна сутрин на 1965 г., когато най-сетне се запознаваме, съм сама вкъщи, дори Инес я няма. Навън ръми гъст английски дъждец, който приканва за почивка. Наетата от нас била е близо до Аскот, на няколко километра от студиото, където снимам „Арабеска“ – шпионски филм, стил „агент 007“, с изключително красивия Грегъри Пек. Сюжетът е прекалено сложен за разбиране, но се забавляваме много с невероятни маневри, отвличания, конни надбягвания и красиви облекла на „Кристиан Диор“. Когато звънецът звъни, ставам бавно от дивана и тръгвам към входа. Надявам се да спечеля време, за да надвия вълнението си. Отварям вратата и виждам пред себе си кръгло, леко смутено лице, посипано в бяло.

„Добро утро, госпожа Лорен. Приятно ми е да ви видя!“ Усмиввам се, отдръпвам се, за да може да влезе, и го придружавам до хола, без да отворя уста. Чарли Чаплин е облечен в тъмно: леко износено сако от туид с три закопчани до горе копчета, под него синьо поло, сиви панталони. Поднася ми букет от теменужки, а под ръката му се подава нещо, което има вид на сценарий. Не успявам да кажа нищо, той ме гледа търпеливо, както се гледа дете, парализирано от свян. Не бърза.

Най-сетне, почти шепнешком, го питам: „Мога ли да ви предложа нещо? Чай, кафе, чаша вода...“

„Благодаря, не се безпокойте“ – отговаря сякаш изгубен в себе си, с поглед съсредоточен другаде, в някоя далечна точка. После усеща моята безизходица и започва да говори. Пропуска всички любезности и идва направо на въпроса.

„Имам една история в чекмеджето си от много, много време. Когато ви видях във „Вчера, днес и утре“, си помислих, че е направена точно за вас. Много бих искал...“

„Да – прекъсвам го импулсивно, като овладявам гласните си струни и надвивам страха. – Да, господин Чаплин, разбира се, когато искате!“

Написва „Графинята от Хонконг“ за Полет Годар, една от многото му бивши жени, незабравимата изпълнителка във

„Великият диктатор“ и „Дневникът на една камериерка“. И сега я преработва за мен...

Излишно е да казвам, че мечтата на всеки артист, от всеки край на земното кълбо, е да играе с Чарли Чаплин. Все едно, че си призован в двореца, привикан от краля, поканен да танцуваш от принца. Това е приказката на всички приказки, пълната реализация в един занаят, в едно призвание, в една кариера. Под неговото ръководство мога да играя дори телефонния указател.

Разказва ми в общи линии историята, чието действие се развива на параход, пътуващ от Хонконг до Америка. Наташа, руска бежанка с аристократичен произход, се напъхва тайно в кабината на американски дипломат и му обърква живота.

Чаплин ми чете някои откъси и прави всички роли в тях. Говори ми за Марлон Брандо като възможен партньор. Поканва ни заедно с Карло във Вевей, където живее със семейството си.

Аз отговарям, че трябва да спазя един договор, но веднага след свършването на „Арабеска“ съм изцяло на негово разположение. Изправя се, поздравява ме с незабележим поклон: „Тогава ще се видим скоро“. Идва ми инстинктивно да го питам за телефонния му номер, адреса, на който да го намеря, но после си прехапвам езика. „Гениите нямат нито телефон, нито адрес“ – си мисля. Обитават някъде по света и живеят, за да правят всеки ден похубав.

Разделяме се като двама души с обща цел, към която заедно се пристрастяват. Между нас се поражда довери: ако разговорът ни се води на италиански, ще сме на „ти“.

При първата отдала ни се възможност отиваме с Карло във Вевей, където Чарли, приближаващ осемдесетте, живее с младата си жена. Уна е дъщеря на Юджин О'Нийл и му ражда безброй деца. Странна и красива двойка, която излъчва нежност с всеки свой жест. Независимо от топлотата на първата ни среща, съм напрегната и развълнувана, сърцето ми бие силно. Очевидно е, че с гениите никога не се свиква.

Домът на Чаплин е на Женевското езеро, близо до Монтрьо. Заобиколен е от очарователна, приличаща поведе на парк градина, надиплена с весела детска врява. Аз не знам какво да правя, какво да мисля, какво да кажа. Не знам откъде да започна минимално смислен разговор. Карло, който в такива обстоятелства обикновено е по-отпуснат от мен, е възпрян от посредствения си английски. От своя страна, Уна е нежна и свенлива жена, свикнала да живее в сянката на онзи изключителен мъж, когото дарява с обич и внимание. Така че на Чаплин се пада да ни забавлява с чудесната си елегантност. Говори за сценария, после изведнъж разказва за себе си, за

детството в бедняшките квартали на Лондон, отново се връща към киното, става и отива към пианото, където нахвърля започнатата тема на филма. Той е вихър от въображение, голям разказвач, потънал в своята магия.

За да ни засвидетелства обичта си, ни приготвя любимото си ястие. Настанява ни, отива в кухнята и се връща с триумфална усмивка. „И ето за вас моите известни картофи с хайвер!“ – възкликва с жест на фокусник, докато слага подноса в средата на масата. Обслужва ни лично и ни показва как се ядат.

„Вижте – казва, преструвайки се нажален, докато ги разопакова от станиола, – режат се така, на дълго. После ги намазвате с малко масло и поставяте отгоре хайвера, с капка лимон...“ Задълбочава във всеки детайл, не познава приблизителността. Ако не е способен да прави нещо добре, по-скоро предпочита да не се захваща.

Връщам се още веднъж във Вевей с Марлон Брандо. Чаплин приключва със сценария и държи да ни го покаже. Приема ни с прегръдка, води ни да видим езерото в дъното на градината, настанява ни в кабинета си. И после дава начало на танците. Чете поред целия сценарий, играейки всяка негова част, всяка отделна реплика. Аз съм в екстаз: слушам думите му, опитвам се да разбера всяка негова интонация, всеки нюанс. Гледам го как постепенно се преобразява във всички герои – съблазнителната Наташа, която трябва да изиграя; хубавият, леко нацупен посланик загрижен за кариерата си; старата наследница, покашляща в леглото си; капитанът на кораба, вял и леко наперен.

Чаплин, като Виторио, е режисьор, но и актьор, който предоставя таланта си на наше разположение, за да ни вдъхнови, да ни покаже, тялом и духом, онова, което очаква от нас.

А Брандо? Независимо от целия си чар, е мъж, за когото целият свят изглежда неприятен.

В първия ден на снимките отивам, както обикновено, на снимачната площадка предварително, с идеално научени реплики, със затаен дъх. Началната сцена е в салона за танци на кораба, където са всички двойки в очакване да започнат. Аз съм облечена в бяла вечерна рокля, с която ще съм в голяма част от филма. Всички сме готови – епизодиците, техниците, режисьорът. Но липсва нещо. Липсва той.

„Знаеш ли къде е Брандо?“ – ме пита Чаплин, леко нервен.

„Съжалявам, Чарли, нямам никаква представа“ – отговарям му сломена и с леко неудобство. Вината не е моя, но все пак, не знам защо, се усещам отговорна. Стоя там, пред паметника на световното кино, и трудно понасям нещо да не е наред, някой да

не го уважава. Чаплин мълчи, затворен и мрачен. Изглежда почти страшен. Върви напред-назад като баща в очакване на раждането на първото си дете, и всеки три минути поглежда намръщен часовника. Аз се озъртам наоколо, за да скрия очите си. Останалите също не знаят накъде да гледат, напрежението е обтегнато.

След четирийсет и пет минути Марлон идва, свеж като роза. Може би не си дава сметка за случилото се, със сигурност не го очаква. Чаплин отива насреща му с бавен, неумолим, железен ход. Изглежда го отдолу нагоре, напада го безмилостно пред целия екип, строен мирно.

„Ако мислиш да идваш с такова закъснение утре, вдругиден и още по-вдругиден, що се отнася до мен, можеш да напуснеш снимките веднага и да не се връщаш.“

Брандо се спихва като балонче и промърморва извиненията си. Отива на мястото си с наведена глава и най-сетне е готов да започне. Но когато трябва да произнесе първата си реплика, няма повече глас, който изчезва заедно с неговата наглост.

Никога повече не закъснява, но нещата не се подобряват кой знае колко. Мисля си, че е нещастен човек, смазан от собствените си мисли, който не знае къде да отиде, какво да прави с огромния си талант, с тялото си. В началото на филма е в добра форма, красив, както само той може да бъде.

Но неговият лош живот го тормози, не му дава мира. Не знам как, но решава да се храни само със сладоледи, в резултат на което толкова драстично се надува, че рискува да изложи на опасност ролята си.

Успява да влоши дори и нашите работни отношения. Един ден, малко преди да снимаме една от най-романтичните сцени във филма, внезапно ми пуска ръце. Обръщам се и с цялото си спокойствие му изсъсквам в лицето като котка, погалена от обратната страна на косъма: „Да не си посмял никога повече! Никога, никога повече!“

Докато го изпепелявам с поглед, изведнъж ми се струва жалък, безпомощен, почти жертва на собствената си пришита слава. Не си позволява да го повтори, но със сигурност е все по-трудно да се стои близо до него.

И Чаплин има своите затруднения. От дълго време не снима и първата седмица му е много трудно да застане зад камерата. Сякаш не се осмелява да вземе ситуацията в ръцете си. Благодарение на деликатното търпение и на подтика на един чудесен технически работник, той се отпуска и лека-полека си възвръща командния пост. Мисля, че го окуражава и

мълчаливото присъствие на Уна, която винаги е на снимките, без да каже дума, готова да му се притече на помощ, ако има нужда.

В замяна след няколко дни Чарли ми прави най-хубавия комплимент в живота ми. Според сценария, след като чуя думите на Брандо, трябва да реагирам само с поглед, без да говоря.

„Изглеждаш като оркестър, който подава на своя диригент – казва ми, почти развълнуван. – Ако вдигна ръце, отиваш нагоре; ако ги сваля, слизаш. Изключително.“

От онези думи в мен покълва зелено и здраво дърво, което и днес дава плодове.

Работата с него е незабравим опит. Той е щателен режисьор, внимателен и към най-малките детайли. Може да стои върху една сцена с часове, подсказва интонации, жестове и най-вече настроения, използва най-невероятни образи, за да ги възкреси. Но когато спира да обяснява и започва да играе, светът изведнъж се променя. В онези моменти забравя, че е режисьор и започва да подскача като странстваш, актьор, независимо от възрастта си. И ти виждаш пред очите си Шарло, което ти дава голям заряд, но може и да блокираш, защото знаеш, че е единствен и че всичко започва и свършва с него.

Чаплин е много взискателен, иска нещата точно както си ги представя и не отстъпва нито крачка. Той е пряк: ако те харесва, обичта му е безкористна, просто те харесва и това е всичко. Казва винаги онова, което мисли и ако някой му се струва непочтен, му обръща гръб и го задрасква от живота си.

От него получавам най-важния урок, белязал моите трийсет години. Работя вече половината от живота си, но в някои отношения съм още крехка и неопитна. Трябва да кажа, че трийсет години за една жена не е лека възраст. Младостта е вече зад гърба ти, или поне е така по мое време, и колкото и чудесни неща да правиш, никой вече не казва за теб: „Виж колко е млад!“

Започвам да разбирам, че не ме очакват непременно нови начала и вече трябва да държа сметка, за добро и за лошо, за миналото си. Настъпва моментът да се изправя срещу моите недостатъци, да ги приема и по възможност – да ги преодолея. Чаплин напипва моето слабо място и ми го разкрива с пословичната си откровеност.

„София скъпа, имаш едно голям недостатък, който трябва да надскочиш, ако искаш да си напълно щастлива жена. Трябва да се научиш да казваш „не“. Престани винаги да искаш да се харесваш на другите, стига си задоволявала всичко и всички. Не, не и отново не. Ти не знаещ да го казваш и това е сериозен пропуск. Да се научиш да казваш „не“ е изключително важно, за да можеш да живееш живота си както искаш. И за мен беше

трудно в началото, но когато го разбрах, нищо вече не беше както преди. Моят живот е безкрайно по-прост.“

„Графинята от Хонконг“ е последният филм на Чаплин, както и първият му в цвят. Никога няма да забравя лицето му, в кратката си поява на възрастен стюард на борда на кораба, което се показва на вратата на кабината. Малко, скромно видение, което от време на време се възвръща, за да ми прави компания.

В онези дни, докато се уча да казвам „не“, напускам за малко снимките, за да кажа „да“ на Карло в Севр. След завръщането си, най-сетне омъжена жена, вдигам тост с целия екип.

Лейди Лорен

Чарли Чаплин и Марлон Брандо са след поредица от филми, в които през 60-те години съм до най-ярките звезди на световното кино: Грегъри Пек, но и Пол Нюман, Алек Гинес, Омар Шариф, Чарлтън Хестън и чудесния и незабравим Питър Селърс.

С Пол Нюман се снимам, отново през 1965 г., в „Лейди Л.“, важен и труден филм, режисиран от Питър Устинов. До нас са Дейвид Нивън и Филип Ноаре, други двама изключителни актьори. Направен по роман на Ромен Гари, руско-френски писател, известен със своите псевдоними и с двете си награди „Гонкур“, филмът ми предлага сложна роля, която ме задължава да работя много върху себе си. Героинята е осемдесетгодишна херцогиня, която преминава отново целия си живот от епохата на Наполеон. Това остаряване е голямо предизвикателство, защото, освен върху грима, се основава на гласа. Кой знае как си помагам да го намеря, откъде го изваждам. Да си призная честно, не помня. Помня обаче, че съм наистина горда от резултата и защото всичко е в перфектен британски стил. Със сигурност много се забавлявам да пътувам из времето, да си се представям с петдесет години по-стара.

Ето че от ковчежето на тайните изскача писмо до майка ми:

„Скъпа маминко,

Вчера имах проби като стара и ми направиха тези три снимки с Полароид. Пращам ти ги, защото, когато ги видях, се развълнувах много поради невероятната прилика с портрета на мама, който стоеше в хола ни.

Целувки и доскоро, София“

(Три часа грим; кожата ми е опъната с лепило.)

Животът и киното поднасят странни шеги. Понякога се изненадвам, като си помисля, че днес съм на възрастта на лейди Л., а често ми се случва да се усещам млада като тогава, понякога още по-млада. Може би защото времето е субективно, всичко зависи от целите, които си поставяш, от вътрешното ти спокойствие. Остаряването може да бъде дори забавно, ако знаеш как да запълваш дните си, ако си доволен от постигнатото и продължаваш да се оглеждаш наоколо. Аз се събуждам сутрин и почвам да мисля за онова, което ме кара да се чувствам добре, възнамерявам да правя неща, които мога да оценя, които за мен имат смисъл. Съвсем дребни, може би не толкова важни, които обаче дават на дните ми усещане, което ми съответства.

Устинов, току-що спечелил „Оскар“ за най-добър поддържащ актьор в „Топкапи“, е и добър режисьор, силен и харизматичен мъж, с малко натрапчив хумор. Невинаги е лесно да го следваш. Но пък Пол Нюман е нежно и чувствително момче, малко свенливо, в мир със себе си. Красив като слънцето, с онези негови очи, които пробиват екрана, има късмет, но и заслуги, за своя дълъг и спокоен брак, който може би го крепи в реалния му живот. Не се прави на важен, не стоварва върху другите проблемите си, познава се добре. Идва винаги на снимки с купчина кърпи. „Кой знае защо? – чудя се. – Какво ли ги прави?“ Един ден не се стърпявам и го питам, може би с малко повече дързост: „Пол, за какво са ти всички тези кърпи“

Поглежда ме с хубава усмивка, отворена и ясна: „Потят ми се ръцете, София, винаги са мокри“.

Прекрасен мъж, който не изпитва нужда да крие своите слабости.

С Омар Шариф изживявам невероятно кулинарно предизвикателство, от което и днес още ми текат слюнките. Преди това играем заедно в „Падането на римската империя“ с Алек Гинес, може би най-изчерпателния актьор, когото познавам. Във филма Алек е императорът Марк Аврелий, моят баща. Когато си отваря устата, светът замира и аз стоя и го гледам с ококорени очи.

Омар е човек, пълен с живот, бликащ от идеи. Родени сме на двата противоположни бряга на Средиземно море и споделяме едни и същи средиземноморски аромати, цветове, ирония. Отново се намираме през лятото на 1966 г. на снимки на чудесната приказка „Имало едно време“, режисирана от Франческо Роза. Един ден, при вида на гранясалия пакет храна, който продукцията дава на актьорите, поглежда към небето с хубавите си черни очи и въздъхва: „Как е възможно да се яде тази гадост? Къде са патладжаните на майка ми...“ Това изказване

мога да го направя и аз. Избухвам в смях и подхвърлям: „Ако знаеш колко са хубави тези на моята... най-хубавите на света!“

Разговорът се обръща на сериозно.

„О, не, София, за всичко друго не се съмнявам, Ромилда е отлична готвачка, но за патладжаните и дума не може да става: онези на майка ми са ненадминати!“

„Да се обзаложим ли?“ – казвам, хвърляйки му предизвикателен поглед.

Омар се обажда на майка си в Египет и ѝ предлага да дойде да го види в Рим, без да ѝ казва причината. Тя приема с удоволствие, щастлива да бъде за малко със сина си, когото рядко вижда. Той я развежда, обгръща я с внимание, представя ѝ най-добрите си италиански приятели. И след това, уж между другото, забива последния удар: „Мамо, следващата седмица вечеряме със София, майка ѝ и екипа. Би ли приготвила твоите патладжани?“

Госпожата приема на сериозно задачата си и обикаля всички сергийки на пазара, купувайки един патладжан оттук, един оттам... само най-хубавите. Маминка обаче играе у дома си и няма нужда да се подготвя толкова много.

Вечерта на състезанието събираме двете нищо неподозиращи готвачки и ги подлагаме на изпитание. Импровизираме с леко нискокачествено жури, но мотивирано от здрав апетит. Не е лесно да се избере победителката. Рецептата е почти една и съща: патладжани с пармезан. Както поцуолските, така и египетските се топят в устата, с онази хрупкава коричка, която гъделичка небцето. Изяждаме всичко лакомо, след дни на лепкави сандвичи. Накрая, след дълъг спор, спечелва с малка преднина госпожа Шариф. Маминка обаче не се засяга. В онази египетска майка, симпатична и топла, намира приятелка. Вечерта ми споделя със смях: „Говорихме само за вас. Нали знаеш, че за всяка майка нейното гардже е най-доброто“.

Храната развеселява, напомня за дома, казва толкова неща, неизразими с думи. А когато се прибави и музиката, резултатът може да бъде невероятен. Потвърждава ми го няколко години преди това Питър Селърс с грамофонна плоча, която ни доставя искрено удоволствие. Но киното стои преди музиката. Запознаваме се през 1960 г. на снимките на „Милионерката“* и се чувстваме прекрасно. Питър е изключително интелигентен човек, който винаги успява да те изненада и смаже със своя чар. Не изиграва никога една сцена така, както ти си представяш, че трябва да я направи. Той е своенравен, непредсказуем, великолепно забавен. Привързва се към мен с много обич и работим заедно със страст. Кара ме да се смея като никой друг,

познава Лондон като пръстите си и между нас се установява трайно приятелство.

[* „Милионерката“ (1960) – реж. Антъни Аскуит.]

Филмът е свободна интерпретация на комедия на Джордж Бърнард Шоу и се върти около парите. Наследницата Епифания, облечена в „Пиер Балмен“, получава заповед от баща си да не се омъжва за мъже, неспособни да увеличат сто пъти сто и петдесет паунда за три месеца. Прави комичен опит за самоубийство, хвърляйки се в Темза, и попада на индийски лекар, който пък е съветван от майка си да не се жени за жена, която не знае да живее три месеца с трийсет и пет шилинга.

Седмица след края на снимките се затваряме в студиото „Аби Роуд“, да, точно онова на Бийтълсите, за да запишем *Goodness gracious me*, създадена от Джорж Мартин, техният митичен продуцент, като реклама на филма. За няколко седмици песента стига върха на класациите и ни тласка да продължим. Следващият хит *Bangers and mash* разказва за забавния брак между английски войник и неаполитанка. В този дует храната ни обединява и ни разделя. Ако Питър/Джо иска рецептата на майка си: пюре и наденица в сос кокни, аз му предлагам зеленчукова супа, макарони, юфка и фиде. Працим от импровизации и смях, които отекват във всяка нота на песента.

Парадоксално е, че точно по време на снимките на „Милионерката“ пътищата ни с Котката се пресичат или по-точно Котката пресича този на моите скъпоценности. Всичките ми скъпоценности, които благодарение на работата си най-сетне мога да си позволя или които ми подарява Карло в края на всеки филм. Зад всеки чифт обеци, зад всеки пръстен или колие стои една история, една умора, един успех. Това са медалите, които придружават всяка моя победа. След първата нощ в „Риц“, където ги оставям в сейфа на хотела, се настаняваме в „Норвежка плевня“ – вила във вътрешността на Кънтри клуба на Хертфордшир. Освен Базилио и Инес, с нас са готвачката Ливия и фризьорката – целият малък свят, който винаги ме придружава на снимки. Базилио, мислейки за скъпоценностите, иска нощен пазач, но секретарят на клуба му отговаря сигурен: „Това е Англия, не е Неапол, не трябва да се тревожите!“

Влизаме във вилата и всеки се настанява в стаята си. Моята, на първия етаж, е до голям и светъл гардероб. Там се промъква крадецът, докато всички сме още вкъщи, като тънък и безшумен порив на вятър, в очакване на подходящия момент.

Аз съм тази, която му го предлагам на сребърен поднос. Вечерта отивам да посрещна Карло на летището. Докато Базилио и Инес си приказват пред телевизора, Котката се измъква от гардероба

на горния етаж и отнася със себе си толкова скъпоценни парченца от моя живот.

Връщаме се към единайсет, качвам се в стаята. Късно е и на другата сутрин ме очаква тежък работен ден. Току-що влязла, усещам, че нещо не е в ред. Оглеждам се наоколо, търся уловката и веднага разбирам: чекмеджето на скрина пред мен е отворено, както и прозореца до него. Усещам, че припадам. „О, майчице моя... – мърморя, – не мога да повярвам...“ Оттам изчезват всичките ми диаманти и сапфири, перли и рубини, моите най-скъпи спомени.

Викаме Скотланд Ярд. Полицията идва веднага, но нищо вече не може да се направи. Крадецът го няма и никога не го намират. След много време, когато престъплението губи давност, Котката ми праща писмо, подписано с това име. И аз така си го представям: безшумна котка, цялата облечена в черно, дубльор на Кари от „Да хванеш крадец“*.

[* „Да хванеш крадец“ (1955) *To catch a thief*) – реж. Алфред Хичкок, с Кари Грант и Грейс Кели.]

В първия момент се опитвам да съм съдържана, вие ми се свят, усещам се осквернена. Мозъкът ми осъзнава, че в живота има много по-големи нещастия, но като че ли някой се вмъква в главата ми, в сърцето ми, за да ми открадне успехите и най-вече труда, положен за постигането им. Не са само филмите, а цялата емоция около тях, която изживявам, носейки скъпоценностите на врата или пръста си.

Уединявам се почти призори, но на другия ден отивам на снимки, като че ли нищо ми няма. Със сигурност преобладава чувството за дълг, важноста да държиш на поетото задължение, уважението към времето на другите. Но може би има нещо общо и фактът, че в работата намирам разстроения ми ред. Правейки онова, което мога и трябва да правя, имам усещането, че си възвръщам онзи контрол, който Котката ми измъква под носа толкова умело.

Онази сутрин, по време на пауза от снимките, се усещам заобиколена от целия екип.

„Какво има?“ – питам уплашена, с все още изопнати нерви.

Питър ми подава сребърна кутийка със златна панделка. С изключително красивата брошка моите колеги ми засвидетелстват близост и привързаност. Именно онзи жест ме кара да разбера, че наистина нищо не е загубено и че ме очакват още много филми за изживяване, празнуване, спомняне. И за обличане.

И отново последната дума е на Де Сика, който ми прави най-ценния подарък.

От няколко дни е в Лондон, за да изиграе малка роля с нас. Едва научил за обира, идва да види как съм. Намира ме обляна в сълзи, уединена в моята стая. Седнала на леглото, гледам шкафчето, прозореца, празнотата, която Котката оставя след себе си. Сяда до мен и ми подава кърпичката си.

„Дона Софи, не хаби сълзите си. И двамата сме неаполитанци, родени в бедност. Парите идват и си отиват. Помисли си само колко губя аз в казиното...“

„Какво говориш, Вито, нищо не си разбрал. Онези скъпоценности бяха част от мен...“

„Софи, чуй ме добре: никога не плачи за нещо, което не може да плаче за теб.“

≈ 11 ≈

ЕДНИ ИДВАТ, ДРУГИ СИ ОТИВАТ

Чудото

Карло младши, като всички новородени, плаче ли плаче. И аз, като всички майки, го наблюдавам с радост и тревога. Ето че думата „плач“ – знайно е, че паметта скача от една тема на друга, възкресява едно прераждане и ме отнася към онзи януари на 1969 г. в Женевската клиника, където доктор Уотървил дава начало на моя нов живот.

Да, мога да кажа, че се раждам втори път в деня, в който първото ми дете вижда бял свят. Емоцията да прегръщам онова, което с години е най-страстното ми желание, ме обзема. За да й се насладя докрай, или може би от страх да се събудя от този прекрасен сън, се затварям в стаята си. На топло сме, чувстваме се на сигурно място – аз и той, той и аз, в меко гнездо, направено от безкрайни погледи, кърма, милувки. Медицинските сестри ни гледят, грижат се за нас, премахват всяка тревога. Светът отвън, лаком за зрелище, наистина не може да ни докосне. Разбира се, не е лесно да го избегнем изцяло. Поведението на Карло, неговата интелигентност им дава онова, което искат, оставяйки останалото за нас.

Още сме в разгара на „системата на звездите“ и Карло младши е смятан за кралско отроче. Тълпа от фотографи и оператори, пристигнали от цялата планета, се струпва пред клиниката за неговото раждане.

Летописите разказват, че най-шумни, естествено, са италианците, най-упорити англичаните, най-организирани немците (с два хеликоптера и един частен самолет), най-информирани американците, най-хитри японците, чийто екип е поверен на една жена, за да може да „проникне“ по-лесно в моето майчинско сърце.

Свикана е пресконференцията, за да задоволи наведнъж всички: влизам в претъпканата зала, като родилка в леглото си, с бебето на ръце, с уморени, но най-сетне щастливи очи. До мен са моите паладини: от едната страна Карло, от другата – сестра ми Мария, долетяла от Рим за голямото събитие. Базилио се изгубва някъде в дъното на нашето щастие, което е и негово.

Журналистите ме бомбардират с въпроси. Не знам защо, може би си въобразявам, но и те са малко развълнувани. От друга страна, емоцията е заразителна и там, където има новородено, всички вдъхват аромата на чудото.

„На кого прилича?“

„От кого е взело очите?“

„Ами устата?“

„Колко тежи?“

„София, София, как се чувствате?“

„Страхувахте ли се?“

„Дойде ли ви кърмата?“

„Емоцията е по-голяма или по-малка от един Оскар?“ „Кога мислите да се завърнете да снимате?“

Наблюдавам ги усмихната, но после се надвесвам над Чипи – така започвам да го наричам. „Колко си хубав“ – си мисля, кръгло лице, ръчички, които ми стискат пръста, топло кътче, което прилича на рай. Всичко останало изглежда извън фокуса, губи значение, като че ли наистина не ме интересува.

Съществуването ми сякаш прекъсва и внезапно придобива дълбок смисъл, крехка и пълноценна стабилност. Страхувам се да изляза, боя се малкият да не се простуди, не се чувствам готова да се върна у дома. И така, ден след ден, пускам корени в моята бяла и чиста стая, защитена от всяка опасност, отказвайки се да мисля за утре.

Моят доктор е отново този, който нежно ме подтиква да изляза навън, след петдесет дни, които за мен изглеждат като един дъх.

„София, не можете да останете тук завинаги, животът навън ви очаква...“

Аз го поглеждам ужасена, но малко по малко се предавам: „Както винаги, вие сте прав“.

След девет месеца неподвижност и почти два на изнежен следродилен период, настъпва моментът да тръгна, да се

сблъскам с реалността. Реалност, която, за разлика от филмите няма сценарий. Моята история на майка, неговата на дете, тепърва трябва да се съчиняват.

Странно е как с едно създание в ръцете си се усещаш едновременно силен и уязвим. Това е опияняващо чувство, от което ти се върти главата и го носиш в себе си завинаги.

Давам си сметка, че имам нужда от някой, който да ми помогне да излезе от моята черупка, за да се върна към света, но всичките предложени ми момичета не са убедителни. Бъдещите бавачки се представят прекалено претенциозни, прекалено разпердушинени, всичките в дантели, като невероятни красавици за къпане. „Ама къде мислят, че са дошли? Да не е проба за Чинечита?“ – си казвам, недоверчива пред такъв разкош. Имам нужда от надежден и спокоен човек, който разбира моето щастие и се съсредоточава изцяло върху детето. И най-вече да не се поддава на ненужни рискове.

Една сутрин, надвесена над прозореца на стаята си, виждам в градината, потънала в зимна мъгла, детска количка, тикана от меко казано неразумна медицинска сестра.

„Ама как може – си мисля, – да извежда навън новородено в този час, на този студ? Да не е луда? Никога няма да поверя сина си на подобна жена.“ Но...

На другия ден доктор Уотървил влиза триумфално при мен. Най-сетне намира жена, която може да ме следи и да ми даде кураж да освободя стаята за други родилки и други бъдещи новородени.

Зад него надзърта Рут Бапст, която има вид на опитна и любезна медицинска сестра. Щом я виждам, веднага я разпознавам! „Тя е – мисля си, – онази луда с количката в мъглата...“ Поздравявам я с известна студенина, без никакво любопитство. Със сърцето си вече я отрязвам.

Рут не се обезкуражава, компетентна и професионална ми протяга ръка. Гледам нейната искрена усмивка, обикновено поведение, директен поглед. В очите ѝ чета любов към децата, желание за работа. Моят вътрешен магнит, онази тайнствена способност, която винаги притежавам, да привличам и познавам най-точните, най-подходящите за мен хора, започва да трепти, разцепвайки увереността ми. „Да опитаме“ – прошепвам колебливо.

Рут, наречена по семейному Нини, е още с нас, цели четирийсет и шест години. Помага ми да отгледам момчетата и днес глези техните деца със същия някогашен ентузиазъм. Решавам се и с нея до себе си напускам клиниката, Женева, Швейцария. Посока – нашата вила в Марино.

Вила „Сара“ е старо имение сред маслиновите дървета на „Кастели романи“. На половин час път от Рим, то е оазис на спокойствие и тишина, което ни пречиства от целия хаос на града, на снимачните площадки, на обществения живот и ни възвръща покоя.

Където и да погледна, се опиянявам от красота: подове, покрити с римски мозайки; тучни градини с мраморни фонтани; антични мебели и скъпоценни антики, които украсяват многото стаи, всички чакащи да бъдат открити.

Онова, което наистина ме кара да мечтая, са изрисуваните стени: пищни банкети, ловни сцени, фестони от плодове и цветя, пелерини и гирлянди, и още – животни, дървета, звезди, в нежен италиански пейзаж.

Купуваме вилата през 1962 г. и след основна реставрация се преместваме, напускаяйки апартамента на площад „Д’Аракоели“ – онзи, в който прекарваме моята нощ на „Оскар“-а. През 1964 г. се оженваме в Париж, но при всяка възможност се връщаме винаги там, за кратки периоди. Може би съм твърде млада, за да ѝ се наслаждавам докрай, но магическото преплитане на изкуството с природата вече ми подарява безценни изживявания.

Разбира се, това е нищо в сравнение с чудото Карло, който расте, започва да се усмихва, протяга си ръчичките, за да бъде издигнат във въздуха, упоява се да гледа листата на дърветата, духани от вятъра.

Най-сетне съм щастлива, за пръв път в моя живот нищо не ми липсва. Ако мога да спра времето, искам да бъда хваната там, до басейна, асиметричен, за да не се жертва красивото кайсиево дърво, в което Карло се влюбва, където моето дете пръска вода навсякъде от своя спасителен пояс патица. На шезлонга, до краката ми, стои сценарий, който ме приканва към моя дълг. И аз, отдадена на мислите си, се оставям да бъда полюлявана от две изкуствени водопадчета, поставени там нарочно, за да ми правят компания.

Да си призная честно, не ми е лесно да свикна с толкова чудеса. В началото великолепието на вилата малко ме смущава и често търся убежище в стаята си, между моите списания и моите филми. Още веднъж с Карло, който ме измъква от неловкото положение.

„София, къщите са като хората, трябва да се приближиш до тях постепенно, да станете близки...“

Има право. Скоро аз и вила „Сара“ започваме да се разбираме и да се обичаме.

Като всеки рай, вилата има и своята тъмна страна. Мястото е изолирано, нелишено от опасности, привлекателно за престъпници и глупаци. Един от тях ни изплашва. Избягал от лудницата, една сутрин се промъква в градината, стига почти до терасата на басейна. Държи в ръката си хартия, иска да подпали всичко. Крещи, колкото му глас държи, че Чипи е негов и идва да си го вземе. „Искам сина си, искам сина си!“ Обезумява в плен на лудостта си. Стига чак до къщната врата и я разбива с брадва.

В първия момент оставаме стъписани, но за щастие бързо разбираме как да го подхванем. Успяваме да го успокоим сравнително лесно, но той също толкова лесно отново изпада в плен на манията си и след малко пак се появява. Бяга още доста пъти от психиатричната болница, обсипва ме с писма, връща се да ни види. Държим под око движенията му, без да се оставим да надделее. Въпреки това ми остава чувство за страх, за дълбоко безпокойство, което трудно понасям. Също и защото Италия влиза в мрачния си период на отвличания – онези истинските, от които често няма спасение.

Освен различните заплахи, останали без последствия, самият Карло в началото на седемдесетте години рискува цели два пъти да стане жертва и се спасява само благодарение на готовността на рефлексите си и на навременната намеса на полицията.

Една вечер се прибира късно вкъщи от работа по улица „Апия Антика“. Изведнъж паркирана напречно кола го принуждава да спре. Хвърляйки бърз поглед в огледалото за обратно виждане, съзира, че друг автомобил му прегражда пътя отзад. Вратата се отваря внезапно и изскача мъж с покрито лице, който тича към него с готова за прицел пушка. Карло е уверен и много реактивен мъж, свикнал да взема бързи решения в извънредни ситуации. Натиска педала на газта, гумите изскърцват и за малко не връхлита върху колата, която му препречва пътя. Бандитът отзад започва да стреля, но той, наведен на волана, не се оставя да го уплашат. Когато най-сетне пристига вкъщи, неговата Алфа Ромео е толкова надупчена с куршуми, че дори и по време на война няма такова нещо.

Полицията не може нищо да направи, освен да го предупреди за в бъдеще:

„Господине, не се колебайте да ни информирате, когато знаете, че ще се приберете вкъщи късно вечер“.

Вторият път, все по улица „Апия“, забелязва странен пожар недалеч и започва да се притеснява. Когато след малко един автомобил го настига, опитвайки се да го изкара извън пътя,

патрулната кола на полицията изскача веднага от тъмното и изплашва бандитите. За това всъщност става дума. Във вила „Сара“ намират скрито в храсталаците автобусче със запален мотор, без регистрационен номер, и в багажника: въжета, тиксо, спринцовки и хлороформ. Всичко, необходимо за едно отвличане. За нас това е вече прекалено. През 1974 г. решаваме да се преместим с децата, които вече са две, в Париж.

Между другото, няколко години преди това в Ню Йорк също изпитвам ужасен страх с мъничкия Чипи. През октомври 1970 г. сме в апартамент с големи прозорци, гледащи към облетия в есенни цветове Сентрал парк, на двајсет и втория етаж на „Хемпшир хаус“, в сърцето на Манхатън. Там живее Алекс, синът на Карло, също и Грета Гарбо, която, за съжаление, не успявам никога да засека. Постоянно ходя до асансьора с надеждата да я видя, но винаги оставам разочарована.

В Америка сме за рекламирането на „Слънчогледи“ с Виторио и Марчело. Карло се връща спешно в Милано: баща му, към когото е дълбоко привързан, е на смъртно легло. Аз оставам сама с Инес, Нини и Чипи.

На следващата сутрин след заминаването му съм събудена от странни шумове, които ми изглеждат приглушени викове. Не разбирам какво става, полусънна съм, мисля, че сънувам. Махам си ушните тапи, с които имам навика да спя, и отново чувам онези викове, този път по-ясни. Докато се мъча да се ориентирам, в стаята ми нахлуват двама мъже: единият е портиерът на хотела, с обемиста връзка ключове и с лице на човек, дошъл от отвъдното; другият, зад него, носи със себе си инструмент, който в първия момент вземам за лекарска слушалка. „Боже мой, детето не е добре“ – ми подсказва майчиното сърце. Става дума за револвер.

„Това е обир“ – излайва човекът като в полицейски филм от категория Б.

Преструвам се на неразбрала, изнервяйки го още повече.

Добира цевта в слепоочието ми с ръмжене: „Стига шеги!“ Ситуацията е сюрреалистична. Пред мен е крадец, който изглежда облечен за карнавал, с перука, фалшиви мустаци и слънчеви очила. Насоченият в главата пистолет обаче никак не прилича на играчка. В моите очи неговите са още по-сини от онези на Пол Нюман. На няколко метра, в другата стая е детето ми, крехко и безпомощно.

„Побързай и извади скъпоценностите!“ – крещи крадецът, докато тършува навсякъде в търсене на плячката. Бижутерският магазин *Van Cleef & Arpels* ми заема комплект бижута, които да сложа на галавечерята на Рокфелер в същата вечер. „Откъде

може да го знае?“ – се питам объркана, в плен на страха. Мисълта за Чипи ме подтиква да призная: „Те са в една чантичка в най-долното чекмедже на шкафчето“. Човекът със сините очи следва истерично моите указания, намира гривната от диаманти и рубини, с колие и обеци и си ги пъха в джоба, но още не е онова, което търси. Крещи като побеснял, толкова силно, че е трудно да се разбере онова, което казва.

„Това са дрънкулки... Пръстенът, искам пръстенът, онзи от телевизията...“

Най-сетне разбирам ужасното недоразумение и проклинам собствената си суета. По време на дългото интервю, дадено преди няколко вечери на Дейвид Фрост заедно с Марчело, излагам на показ блестящ диамант, също от *Van Cleef & Arpels*, който обаче незабавно връщам. И сега този ненужен каприз, който струва горе-долу петстотин хиляди долара, поставя на риск моя живот и този на сина ми. Опитвам се да му обясня, да кажа истината, той ме сграбчва за косите и ме праща на земята.

„Къде е детето?“ – крещи веднага след това, смразявайки кръвта ми. Обзета от паника, дори не разбирам, че в другата стая прекалено изплашеният съучастник, който пази да не дойде някой, изгубва търпение и вика: „Да тръгваме!“ Докато бягат със скъпоценностите в джоба си, хвърлям по тях една чантичка с всичките ми лични бижута. Не знам защо го правя, като пречистващ жест или като провокация. Или вероятно само молитва, която да ги махне възможно най-бързо от нас.

Тичам към Чипи и го притискам силно, изпадайки в неударим плач. Кълна се в себе си никога повече да не слагам скъпоценно украшение извън ръцете на моя син.

(Не) възможната мечта

Скоро към Карло младши се присъединява Едуардо, удвоявайки онова щастие, което мисля за неповторимо. Още една неразгадаема тайна на майчинството.

Забременявам с втория си син, докато снимам „Човекът от Ла Манча“ с Питър О’Тул. Това е първият и единствен мюзикъл в живота ми (освен малка роля в скорошния „Девет“), направен по изключителния успех на Бродуей на Дейл Васерман. Разказва за Мигел де Сервантес: хвърлен в затвора от Инквизицията, той разсейва другарите си в килията, като разиграва историята на Дон Кихот и неговата любов по слугинята Алдонца, която преобразува в благородната и разкошна Дулсинея.

Питър е изключителен актьор, човек с непредсказуема и провокативна интелигентност, остроумен като всеки голям комик и силен като трагичен герой. Хубаво е да се работи с него. Помня, че го гледам в устата, изпълнена с възхита: когато играе, сякаш пее. Но при пеенето и той има своите затруднения. И двамата не сме певци по професия и това ни е безкрайно ясно. В интерес на истината, умираме от страх...

Записва се главно в студио, но трябва да пеем и на снимачната площадка, защото като във всеки уважаващ себе си мюзикъл песните се покриват с действието. Една сутрин, по време на снимките, оставам съвсем без глас и думи, по-лошо от Марлон Брандо пред смразяващата ярост на Чаплин. Питър ме отвежда настрани и от висотата на своята неограничена мъдрост обобщава: „Няма нужда да се вълнуваш, София, съвсем ясно е, че това е форма на психосоматичен ларингит...“

Опитвам се да се защитя, но от неговия хитър поглед няма никакво спасение. Когато обаче медицинската сестра ми дава термометъра, който показва 39 градуса, намирам сила да се противопоставя.

„Виждаш ли, Питър, никаква психосоматика, имам грип!“ – успявам да промърморя, успокоена по някакъв начин за психичното си здраве.

Но той не се отказва: „Какво говориш, София! Това е страх, страх да пееш пред всичките тези хора“.

Прав е и след два дни в студиото се оправям сама без проблеми. Той обаче, благодарение на продължително заиграване с Фройд, попада в капана на своята нервност. Когато идва моментът да пее *The impossible dream* – доминиращата тема във филма, станала междувременно известен хит, изпълняван от Синатра и от Елвис Престли, от Жак Брел и от Пласидо Доминго, иска да съм близо до него.

Съучастници сме и в славата, и в нещастieto, и така обединени оставаме до края. В паузите от снимките се отприщвам да го предизвиквам на скрабъл. И по ирония на съдбата, въпреки че той е образован шекспировед, а аз – командирована неаполитанка, го разбивам, без да му дам дори и една точка. Независимо че рано прекъсвам ученето, съм вкусила от латинския, което ми позволява да си измислям думи и често да улучвам. Колко се забавляваме! Или по-точно: колко се забавлявам аз на негов гръб!

Най-живият спомен обаче, който имам от него, е ясен и точен образ. Една вечер чука на вратата на моя апартамент, където съм с Нини и Чипи. Отваряме вратата и го виждаме облечен в невероятно зелена туника, с протегнати ръце, нещо като Христос,

слязъл от кръста. „Мога ли да вляза и да ви правя компания?“ Той е напълно побъркан, но онази негова съзидателна и обичлива лудост ти променя погледа към света.

В края на снимките, които са изцяло в Рим, откривам, че съм бременна с Едуардо. Новината ме застига по-подготвена от първия път. Знаем вече всичко за естрогените и инжекциите ми ги прави сценичната шивачка. Прекъсвам работа чак на петия месец и през септември 1972 г. вземам самолета за Женева.

Прекарвам спокойни месеци, без много напрежение. Чета, готвя, гледам телевизия. И създавам пространство у себе си за идването на още една голяма любов. Защото, макар че цялата среда е по-спокойна, възлението е същото, както при първия път. Въпреки че бебето е добре разположено, Де Уотървил избира отново раждане с Цезарово сечение, не иска да се излага на допълнителни рискове, знаейки моето минало. Страхувам се с онзи здравословен страх, който обхваща всяка майка, преди да роди. Страх от възбуда и от изумление пред най-голямото чудо на природата. Раждането на Едуардо, както и това на Карло, е най-хубавият подарък, който животът ми прави. До идването на моите внучета...

По въпроса за подаръците, Питър остава верен на себе си и този път. Когато на 6 януари 1973 г. Едо идва на бял свят, красив като слънцето, моят Дон Кихот се представя с едно изключително щраусово яйце с автограф: „С цялата ми любов, Питър“. Държа дълго върху шкафчето този сюрреалистичен спомен от скъп и без съмнение ексцентричен приятел.

Чичо Ричард

Що се отнася до леко ексцентрични приятели, същата онази пролет на 1973 г. във вила „Сара“ идва специален гост, който развеселява и в някои отношения усложнява нашето рутинно ежедневие. Ричард Бъртън е извикан от Карло да играе заедно с мен в „Пътуването“, който става последният филм на Де Сика.

Една априлска сутрин, току-що приключила с кърменето, съм на терасата и се радвам на боязливото настъпване на пролетта. Едо, най-сетне сит, спи. Чипи изисква настойчиво вниманието ми, за да компенсира онова присъствие на братчето, което по някакъв начин го кара да ревнува. Именно тогава Инес ми прехвърля странно телефонно обаждане.

„София? Вие ли сте? Аз съм Ричард.“

„Ричард?“

„Да, Ричард. Ричард Бъртън!“

Не се познаваме и не очаквам неговото обаждане, но съм щастлива от директния му начин, от неговата прякост. И освен това – какъв глас. Пробива телефона, ако може така да се каже.

Естествено, знам, че ни предстои съвместна работа, и нямам търпение да се запозная с един от боговете на моя Олимп. Но той не се задоволява и прави още една крачка напред.

„Ако сте съгласни, бих дошъл да живея при вас преди началото на филма. Виж какво, трябва да вляза отново във форма и не се чувствам добре да живея в хотела... Не биха ме оставили да си поема дъх.“

И наистина, неговата изтерзана история с Елизабет Тейлър е по страниците на всички списания и хроникьори и папараци няма да изпуснат толкова лакома плячка. Освен това, във вила „Сара“ има красива къща за гости, която ни позволява да настаняваме приятели и роднини, без да си пречим.

„Ти си добре дошъл, Ричард“ – отговарям, без да се замислям, доволна, че мога да съм му полезна.

Пристига със своето обкръжение от лекар, медицинска сестра и секретарка. Истината е, че се опитва да се освободи от алкохола, освен от любовта си към своята хубава Клеопатра с лилави очи. Не успява да говори за нищо друго, освен за нея и аз го слушам търпеливо. Често обядва с мен и децата на басейна и скоро ставаме приятели. Чипи се влюбва в него и заедно са странна двойка.

От ковчежето с тайните, вече почти празно, изскача една негова красива снимка в сценични дрехи, която изпраща на малкия си приятел няколко години по-късно.

„На моя обожаван „Чипи“,

Това е чичо Ричард като по-млад, ти и Едуардо дори не сте още родени! Колко невероятно!

Ричард“

Тези няколко думи са достатъчни, за да ми възвърнат неговия глас, неговата топлина, неговата интелигентност.

Уелсец, предпоследният от тринайсетте деца на миньор, се издига дотам, че посещава „Оксфорд“ и учи актьорско майсторство. Винаги се раздвоява между киното и театъра. Женкар и пияница още на младини, се влюбва в Елизабет на снимките на „Клеопатра“ и не след дълго, през 1964 г., изоставя жена си, за да се ожени за нея. Точно в онези първи месеци на 1973 г. техният брак е в криза, която след една година прераства в развод, който обаче не им пречи да се оженят отново през 1975 г.

и да се разведат окончателно през 1976 г. Всяка година донася по изненада.

По време на престоя в Марино Ричард е с изопнати като струна нерви, може би поради прочистващата диета, на която е подложен. Във всеки случай е симпатичен, лъчезарен, нежен, вулкан от идеи и цитати. Неговата любов към литературата струи отвсякъде и компанията му се превръща в уникален опит.

Въпреки това – знам, че не е лесно да се приеме – и той става жертва на моята дарба в скрабъла. Независимо от широката култура и богатството на речника си трябва да отстъпи като Питър пред моето надмощие. Остава безмълвен пред очевидното и ме гледа объркан. Аз се подсмиввам доволна, наслаждавайки се на триумфа си.

Играем, за да убием времето, в очакване на първата клапа. Когато започваме снимките на „Пътуването“, здравословното състояние на Де Сика се влошава и се налага да се оперира. Това отлага с месец, началото на филма. Ричард вече е като у дома си, Чипи го нарича чичо, Едуардо го гледа с отворена уста, с типичното за новородените удивление. Въпреки че и двамата сме много притеснени за Виторио, култивираме това наше домашно приятелство с игри, шеги и фамилиарност. И той като че ли намира равновесие, което обаче не трае дълго.

В петък, предшестваш започването на снимките, идва фаталното обаждане на Лиз от Лос Анджелис.

„Утре ме оперират. Ричард, трябва непременно да дойдеш.“

„Шегува ли се?“ – ми идва да кажа, но се спирам навреме. Всъщност не е моя работа да се меся и добре правя, че си мълча.

Той може би прочита моята мисъл и ми отговаря мълчаливо, с безсилни очи: „Какво мога да направя? Не мога да ѝ кажа не!“

Карло разбира ситуацията и както обикновено разсича Гордиевия възел: „Добре, върви, стига да си на снимки в понеделник сутринта“.

Ричард тръгва, пътува петнайсет часа на отиване и петнайсет на връщане, само за да ѝ държи ръката за няколко минути. Но изпълнява дълга си, чист е пред съвестта си и идва навреме за първия снимачен ден.

Лиз го настига в Рим няколко седмици по-късно, стоейки малко при нас и малко в хотела. Една приливна вълна, свободен електрон, смъртоносна стрела, забита право в страдащото му сърце – ето какво е тя за него.

Когато започваме „Пътуването“, Ричард е там, но мисълта му лети другаде. В търсене на решение на собствените си проблеми, което за момента изглежда невъзможно да намери.

Намира го може би, макар и краткотрайно, след време и не се поколебава да ми го каже. Готвим се да играем заедно в „Кратка среща“, римейк на известен филм на Дейвид Лийн, който снимаме в Англия през 1974 г. под режисурата на Алън Бриджис. Пише ми това писмо, в което, както обикновено, се шегува, но знае да говори за себе си истински и дълбоко да се радва на свързващото ни приятелство:

*Dearest Dost and Divine Ashes**,

[* Игра на думи между имената Ричард и София.]

Прочетох сценария. Какво, по дяволите, може да усъмни някого, за да го прави без мен? Невероятно нахалство. Ще се видим след седмица. Обичам те, естествено, това е един отличен сценарий и колкото и да те обичам, не бих приел да работя по друг начин.

Режисьорът изглежда човек на място, но е много нервен. Ще успеем ли да работим с него? Очаквам, че англичаните са малко объркани, да ги оставим да се мислят за Фрингс и за другите малоумни. Обичат те.*

[* Матиас Фрингс (1953) – немски журналист, водещ ТВ предаване и писател. През 1974 г. е един от основателите на студентска хомосексуална група.]

Напълно се възстанових от последните си безумства и рядко съм се усещал толкова доволен. Елизабет никога няма да излезе от кожата ми, но най-сетне е въвн от мисълта ми и любовта, която изпитвах, се е превърнала в съчувствие. Тя е напълно разрушена и нищо не мога да направя за нея, без да разруша себе си. Обичам те.

Нямам търпение да те видя, извън кожата си съм. Също и да Видя Чипи и Едуардо, и Инес и макарони, и Карло, и дори Англия.

Отдавна не съм се връщал. Дори съм изненадан от колко дълго време.

Този път ще бъда добър актьор да теб. Последният път бях един шибан идиот.

Ще се видим след седмица.

Твоят Ричард

Забравих да ти кажа, че те обичам.“

Довиждане, Виторио

Четири години преди „Пътуването“, току-що станала майка, се връщам на работа за снимките на „Слънчогледи“. През есента на 1969 г., докато по света отекват майските събития от 1968 г., подлудили света, ние снимаме между Милано и Русия. Чувствам

се като у дома си в нашата градина. Тримата мускетари са отново заедно – Виторио, Марчело и аз. Специален гост е Карло младши, в ролята на самия себе си – мой син в живота, както и във филма. Толкова мъничък и вече е идеалният спътник за пътуване. Водя го навсякъде и не успявам да се разделя с него за повече от няколко часа.

„Слънчогледи“ се връща към войната, която познаваме в Италия, за да разшири погледа до Русия, до голямото отстъпление, до войника Антонио. Почти вкочанен, той е спасен от руско момиче, с което създава ново семейство. Италианската му жена отива да го търси и за нещастие го намира. И ето я трогателната среща между две жени, покосени от една и съща болка. Между тях е Мастоляни, който още веднъж олицетворява по най-добър начин човек без качества. Като Думи от „Брак по италиански“, като Кармине, съсипан от многото деца във „Вчера, днес и утре“, като дон Марио в „Жената на проповедника“ – горчива комедия, в която играем година по-късно, режисирани от Дино Ризи.

Виторио не е добре, белодробната болест бавно копае своя път вътре в него. Но не изгубва чувствителността си към подробностите, любовта към децата, независимо дали те са руснаци, или неаполитанци, вкусът да предава всекидневната работа на жените, мъчителните сбогувания на гарата, измамените от насието на живота чувства.

Чипи – не го казвам просто така – играе много добре, и филмът много се харесва, най-вече в САЩ. Погледнато днес, онова силно жълто на слънчогледите, наторени с телата на милиони руски, италиански, немски войници, изпратени да умират кой знае за кого, изглежда последен зов към живота, дъх на надежда, щрих на цвят в един свят, който бавно угасва преди голямото пътуване.

И именно „Пътуването“ е озаглавен последният филм на Де Сика, сниман между октомври 1973 и януари 1974 г., в който сме с Ричард, вече сприятелили се след месеци съжителство. Филмът е вдъхновен от новела на Пирандело, чието действие е между Сицилия, Неапол и Венеция в зората на Първата световна война. Разказ за любов и смърт, класическа италианска мелодрама. Виторио не е добре, Ричард мисли за друго, а аз съм повече майка, отколкото актриса. Въпреки това става красива история, която успява да развълнува публиката и отново много се харесва в чужбина.

Два дни преди края на филма извършвам нещо, което правя за първи път. Прелиствайки с Де Сика фотоси от снимачния период, в ръцете ми попада една негова фотография, много красива.

„Вито, виж каква хубава снимка, напиши ми нещо хубаво!“

Той ми се усмихва разнежен и се подчинява: „София, Софи, на петнайсет години ти ми каза „да“.

Съвсем не е случайно, че това е една от първите снимки, с които започва това мое дълго пътуване из паметта.

След края на снимачния период през януари 1974 г. продължавам да работя усилено, минавайки през „Присъдата“ с Жан Габен, през онази вече спомената „Кратка среща“ отново с Ричард, до новата си среща с Марчело в „Браво, кукло“*. Но мисълта за Виторио не ме напуска никога.

[* „Браво, кукло!“ (1975) – комедия, реж. Джорджо Капитани.

Когато в онзи 13 ноември чувам гласа на Карло по телефона, ми идва веднага да го затворя, измисляйки някакво извинение. Нямам желание да чуя онова, което има да ми каже и което вътре в себе си вече знам. И въпреки това е така, Де Сика умира в Париж, на няколко километра от моя дом. Близки и едновременно безкрайно далечни, ние сме на двата бряга на една и съща река, където протича нашата съвместна история.

Умира в Американската болница и семейството дава точни указания за поверителността, които се отнасят дори и за най-скъпите приятели. Обаждам се на Мария Меркадер, но не ми отговаря. Чувствам се безпомощна, смразена в болката си, не знам накъде да се обърна, какво да правя, как да намеря облекчение. Със сигурност не мога да остана просто така вкъщи, без да се простя с него, преди да замине за Рим.

Звъня в болницата – един, десет, сто пъти, и отговорът винаги е един и същ: „Съжалявам, госпожо, не може“.

Накрая, след хиляди опити, намирам пролука и се промъквам. Снизходителният чиновник ме придружава до моргата, която обаче е заключена. Гледам невярваща през прозореца вече затворения ковчег. Отстрани има една койка, на която малко преди е стояло тялото му. В горния ѝ край, при главата, забелязвам малко по-тъмно петно. Усецам аромата на неговия брилянтин и започвам да плача, както никога досега.

Нито войник, нито съпруг, нито баща.

Мисля, че без Де Сика няма повече да работя. Или по-точно, че може би ще играя още, но няма никога да намеря роля, която да ме завладее и да ме кара да летя. Но животът е непредвидим и ти поднася специални поводи, независимо дали си актриса, или безлична домакиня, която живее, за да слага в ред дома и да избута напред, възможно най-добре, отряд от малки „балила“*.

[* „Балила“ – младежка организация на националната фашистка партия в Италия. Появява се по време на фашизма със закон от 3 април 1926 г. Задължително е всяко момченце между осем и четиринайсет години да членува в тази полувоенна групировка.]

Сигурна съм, че ако Виторио е още жив, гледайки ме в „Един особен ден“, би се гордял с мен. Освен това, не мога да бъда Антониета, ако преди това не съм Чезира, Аделина, Филумена.

Годината е 1977, когато Еторе Скола, голям режисьор, прецизен, последователен, идеалист, представя на Карло сюжета. Историята изглежда написана специално за мен и Марчело. Деликатна и дълбоко човешка, тя още веднъж говори за нашия живот, за нас.

„Особеният ден“ е в май 1938 г., когато Рим, маскиран като столица на империята, посреща фюрера с карнавален парад. Целият град излиза на улицата. Или почти целият. Някой предпочита да си стои в квартирите на голямата жилищна сграда на булевард „26 април“, която излъчва конформизъм и нормалност. Там, заклещени между глъбините на режима, остават Габриеле – току-що уволнен заради антифашистките си идеи и хомосексуалността си радиоговорител, обречен на интерниране, и Антониета – уморена домакиня, фашистка майка и съпруга, изхабена от самота, която дори не осъзнава.

Малко им трябва, за да се срещнат. Достатъчно е да вървиш след индийския кос, изхвъркнал от балкона; трябва да се осмелиш и по-нагоре, до терасата, където между съхнещите на слънцето чаршафи, избелялото небе просветва с нови цветове. Зад сенките под очите, тежките бедра, едва загатнатите стъпки на румба, разсипаните по земята зърна от кафе, в тяхната интензивна и сдържана среща прозира желание да се опитат други изживявания, да се излезе от стереотипите, да се промени, макар и само за малко, собствения живот. Макар и само с набуклен перчем, натъкмен пред огледалото в последната минута.

Докато Габриеле и Антониета се докосват, споделяйки собствените недостатъци и импотентност, радиото, третото действащо лице във филма, предава директно барабанната хроника на парада. Бдящата портиерка е бясна, че всичко остава такова, каквото е. Но дори и тя, жалката надзирателка на големия блок, разбира, че тази свенлива среща, като всяка среща, носи в себе си една неизбежно бунтарска истина.

Ако единственото хоби на Антониета е да събира в албум снимки на Дучето, Габриеле ѝ споделя, че не отговаря на нито един от фашистките модели, в които тя си мисли, че вярва. Със

своята непредвзета нежност ѝ шепне, че не е нито войник, нито съпруг, нито баща. Той е само един мъж, в когото тази остаряла и унила жена се влюбва.

Карло е затруднен в търсенето на финанси, но накрая ги намира в Канада и можем да започнем снимките. Разбира се, предизвикателство е да превърнеш двама актьори като нас, символи на красота и младост, в умишлено изолирани и потайни персонажи. Скола е голям приятел на Марчело и не се съмнява в него, докато в мен – да. Страхува се, че моята изпъкваща телесност няма да успее да влезе в ролята на посърнала и без грим жена, с нейното тънко памучно пенъоарче.

Улавям веднага първоначалното му недоверие и първите снимачни дни не са лесни. Чувствам, че героинята ми приляга, но във всеки случай имам нужда от неговата вяра, за да намеря ключа към ролята.

След няколко дни Карло, без мое знание, звъни на Еторе. „Скола, здравей, Понти е на телефона. Какво става? Разплакал си София...“

„Аз? – казва той. – Защо?“

„Може би се чувства неудобно, може би онези дрехи...“ Скола не отстъпва нито на сантиметър.

„София е голяма актриса: тя трябва да влезе в тези дрехи, а не те да се сменят.“

Карло е принуден да се съгласи. Той е, който ме вижда за пръв път в пенъоара на Антониета, и не е човек, който търси компромиси там, където няма нужда от тях. Вярва в историята, вярва на режисьора, вярва в мен. Това му стига.

Може би онова обаяние служи, за да ни даде малко въздух, да разберат всички, че процесът на превъплъщаването на един актьор в неговия персонаж е деликатен и има нужда от търпение.

След още някой и друг ден окончателно се влюбвам в онази жена, толкова нормална и толкова особена. Моята благодарност към Еторе е вечна, филмът има огромен успех, донася лавина от награди, завоюва публиката и критиката и оставя много специално място в сърцето ми.

По време на снимките на „Един особен ден“ Рикардо Шиколоне умира.

Една сутрин моята сестра, разплакана, ми звъни на снимките: „Софи, ела веднага, татко е зле“.

Хуквам към болницата и около леглото му заварвам жените на неговия живот: маминка, Мария, последната му приятелка – немкиня. Приближавам се и му стискам ръката. Той се взира в мен. И аз, парализирана, издържам на неговия поглед. Усмиввам му се, после се отдалечавам към прозореца, където Мария плаче.

Гледам навън. Погледнати от високо, колите, минувачите, велосипедите изглеждат като играчки. Опитвам се и аз да плача, но не съм способна.

≈ 12 ≈

СЕДЕМНАЙСЕТ ДНИ

Гръмове

Една февруарска сутрин на 1977 г. две коли на финансовата полиция минават през портите на вила „Сара“ в Марино: претърсват цялата къща и правят точен инвентар на мебелите, картините и ценните вещи. По същото време това се случва и в римските студии на *Champion film* – продуцентската фирма на Карло. Прокурорът Паолино Дел’Ано, започнал разследването, смята, че местожителството на Карло е в Италия (всъщност той от много години е френски гражданин, живеещ в чужбина). Обвинява го във валутни нередности, свързани с продажбата на филми на международния пазар; в копродукции с чуждестранни компании и с разрешение да ползва облекчения за тях според италианския закон, на които според обвинението няма право, защото става дума за изцяло финансирани в чужбина филми.

Това е гръм от ясно небе, който ни отнема спокойствието и сигурността. В живота винаги действаме честно и коректно, уважаваме закона и по никакъв начин не сме подготвени за ставащото. Опитваме се да реагираме, да опазим семейното равновесие, да не се поддаваме на паниката, което никак не е лесно. Освен това трябва да покажем силен дух.

Друг студен душ ме полива след месец, на 8 март. В Рим съм за рекламната подготовка на „Един особен ден“. Когато отивам на летището „Фиумичино“, за да хвана последния полет за Париж, съм задържана на митницата и прекарвам нощта в разпит. Полицейските агенти ме питат за неща, които не знам. „Аз съм актриса, не бизнес дама“ – напразно се опитвам да се защитя. Само благодарение на адвоката си успявам да си възвърна паспорта и да взема призори първия самолет за вкъщи. На парижкото летище „Шарл дьо Гол“ освен Карло ме чака тълпа от журналисти на бойна нога. Изживяването е доста неприятно. Напразно се заблуждавам, че с това е свършено.

Вече сме в нещо като кафкиански лабиринт, където всичко изглежда обратно на самото себе си. Разследванията на Паолино Дел'Ано прерастват за Карло в присъда на първа инстанция на четири години лишаване от свобода за валутна измама (после е напълно оправдан); дори и обвинението за международните копродукции се разрешава още на първа инстанция с пълно оправдание. Макар че в края на краищата всичко приключва по най-добрия начин, минаваме трудни години и се чувстваме уязвими и безпомощни.

Но нашите проблеми с правосъдието като че ли нямат край. Вследствие на напълно неоснователно повдигнато обвинение ни се приписва престъплението „данъчно убежище в чужбина“: измислен фискален адрес на фирма в чужбина, чиято търговска дейност всъщност е в Италия. Това довежда, първо, до заповед, и второ, до изземване на колекция от картини, която с годините, благодарение на нашата работа, имаме късмета и възможността да поддържа. Изземването (освободено едва след години и с много тежки процеси) ни нанася дълбоко и освен значителните икономически щети, накърнява една от страстите на живота ни. Щастливият край, с който приключва тази история, не заличава напълно причинената ни горчивина.

Присъдата

За мен обаче това не е най-травмиращото измежду всички събития. По същото време съм лично засегнат от присъдата за мое предполагаемо укриване на данъци от преди много години, в действителност несъществуващо. Не искам да повярвам. Решението на съда ме намира напълно неподготвена и ми отнема дъха.

В края на петдесетте и началото на шейсетте години живея и имам данъчен адрес в чужбина; поради това моят тогавашен счетоводител не ме кара да си отчитам доходите; след години обаче негов колега, който очевидно не взема под внимание решението на предшественика си, ме тласка да представя за онзи период договорения облагаем данък. По този начин опровергавам факта, че имам друг данъчен адрес в онова време, и по същество се самообвинявам в недеклариране на доходите.

Това предопределя образуване на наказателно дело срещу мен. Първата присъда е последвана от обжалване и най-накрая, през 1980 г., Върховният съд издава окончателно наказание от трийсет дни арест, защото моите адвокати забравят да подадат заявление за искане на смекчаващи вината обстоятелства. Към

едната грешка се прибавя друга: не ми остава нищо друго освен изгнание (тоест да не се връщам никога вече в Италия и да не виждам никога майка си) или затвор.

Живеем от дълго време в Париж и не знам добре какво да правя. Решението узрява в мен бавно, но неумолимо и най-накрая избирам да се върна в Италия и да вляза в затвора. Решавам сама, следвайки инстинкта си, онзи вътрешен глас, който винаги ми посочва най-прекия и суров път, отказвайки комбинации и изгодни решения.

Уморена съм и объркана; живея с илюзията, че като се предам на магистратите, получавам правосъдие и доказвам истината. Никога не мисля да мамя родината си, но съм потисната от подозрителността, която тегне върху мен. Вече познавам вкуса на изгнанието поради известните семейни въпроси и сега, почти на петдесет години, не мога да понеса дори и идеята за това. Искам да съм свободна, за да се върна къщи, да прегърна семейството си, да видя приятелите си, морето на моя град. Заради една бюрократична бъркотия името и репутацията ми са окаляни в очите на моите съграждани. Въпреки това аз се смятам и тогава, и днес италианка и искам да съм чиста, освен пред свидетелството ми за съдимост най-вече пред съвестта си и пред моя народ.

В неделята, преди да тръгна за Италия, на 16 май 1982 г., Карло младши и Едуардо получават първото си причастие. Празнуваме само ние четиримата: особен момент на топлота и на интимност преди решителната крачка. Вторник вечерта, докато си приготвям багажа, момчетата идват в стаята ми, за да се сбогуват. Именно тогава, гледайки ги нежно и запаметявайки в съзнанието си техните изражения, най-сетне долавям какво ме кара да предприема тази толкова трудна крачка. Как е възможно да не ми дойде на ума! Не мога да позволя моите синове да добият за майка си неясна представа, забулена в сиянието на нечестността и малодушието. Опитвам се да им предам от малки стойността на отговорността, на силата на куража. Не мога да опровергая сама себе си точно сега, когато растат и се подготвят да навлязат в света.

На следващия ден тръгвам за Италия с гордо вдигната глава, макар че сърцето ми е пълно с безпокойство и тъга. Не знам точно какво да очаквам и може би, признавам го, зад големите ми тъмни очила се таи страх. Когато се приземявам в Рим, на пистата ме чака бяла „Алфета“ на подвижния полицейски отряд, която ме отвежда в районния затвор на Казерта, на две крачки от мястото, където израствам, избягвайки морето от причакващи ме журналисти и фотографи. Затворът, прославил се скоро в целия

свят, не е голям – двайсет и три затворнички, аз съм двайсет и четвъртата. Той е в малка сграда в историческия център на града. Една тълпа, струпана на входа, ме поздравява от сърце, като че ли е празник. Независимо от всичко хората все още ме обичат и онези ръкопляскания ми дават сила да потегля срещу трудната си съдба.

Независимо от цветята, писмата, телеграмите, посещенията на леля Дора и нежното присъствие на сестра ми Мария, която остава в Казерта през целия период на моя арест, стоейки всяка нощ под моя прозорец да ми прави компания, изпитвам болката на самотата, на изолацията. Нищо не унижава така, както отречената свобода. Нищо не боли повече от това, да не бъдеш забелязан.

Никога няма да забравя сутринта, в която ме викат за разпит.

„Къде е затворничката Шиколоне?“ – пита чиновникът зад бюрото си.

А аз от пет минути стоя на крака пред него.

Дават ми единична килия, в която има, както подчертава президентът на републиката Пертини, дори и лукса телевизор – и ме съветват да не общувам с другите затворнички. Наистина, намирам се в деликатна ситуация, която може да стане опасна. Търся да предам на онези нещастни момичета обич, любезност, надежда и когато си тръгвам, ги поздравявам една по една. Изпитвам лично, макар и за малко, онова, което някои от тях изживяват с години; с помощта на девет чудесни монахини, които се грижат за нас, им давам да разберат, че никога няма да ги забравя. Така и става.

В затвора откривам, че времето променя хода си, изпълва се с мрачни мисли, става горчиво. Опитвам се да го омекотя с четене, наблюдение, понякога готвене. И най-вече писане.

В моето ковчеже от тайни намирам с възмущение червена тетрадка от онези, които швейцарските деца използват в училище. Това е дневникът на моя кратък, но не и малко травмиращ опит в ареста. Съдържа моите мисли, разсъждения, интензивни и фрагментарни записки. Съдържа моя отчайващ гняв – едно чувство, което иначе ми е чуждо. Съдържа също и едно писмо до Сандро Пертини – искам помилване и той ми отказва. Много по-добре от всички закъснели възстановки то съхранява смисъла на моето решение, което не е даденост.

Искам да възпроизведа този мой дневник така, както е писан в онези мрачни дни, които променят, още не знам дали за добро или за зло, моя начин на съществуване в света.

„Славата е дим.

Популярността е случайност.

Единственото трайно нещо е характерът.“

Хари Труман

Дневникът ми започва около средата на моя арест. След първите дни на аклиматизация чрез тези разпръснати думи се опитвам да сложа ред, да контролирам емоциите, да си дам кураж. И да устоя на атаките на пресата, която, както винаги, изпитва странното удоволствие да разрушава държаните доскоро на piedestала свои идоли. Като препрочитам днес тези страници, които изплуват отдалеч, изпитвам тръпка на ужас. Чувство на уязвимост, което нищо не може да изтрие.

Опитвам се да реагирам на тъгата с гняв и ярост, които ме държат будна и активна.

Събота

Тук в затвора. Моята бодрост е измислена, дори и моята тъга става механична.

Неделя

Минават 11 дни, много съм тъжна и меланхолична, напълно отрязана от света. Невероятно е, че всичко това се случва. Гротескно е и наистина се поддавам на философски разсъждения за човешката низост, за суетата, за отчаянията на обикновения човек. Когато един бедняк иска, на мой гръб, правосъдието да е сурово, в основата си е жалък; той не знае нищо друго, но едно нещо го знае със сигурност: че живее в несправедливост, тормозен от властта. И тогава, чрез очевидния случай, търси да се позове на правосъдието. Същият аршин, разбира се, не се прилага към така наречените журналисти, които толкова ликуват в тези дни: от завист, морална мизерия, постоянна неудовлетвореност. Никой от тях не тръгва от първоизточника, за да посочи на читателите поуката от факта, гротескността на ситуацията... Е, по-добре е да не мисля за това, напротив, опитвам се да извлека поука за бъдещето.

За щастие във всяка ситуация, колкото и да е трудна, се крият специални срещи с хора, които имат силата да погледнат отвъд видимото и бягат от лесните и повърхностни решения. Това са

личности, които правят разлика и обогатяват дори и най-лошите преживявания. Те идват като дар от небето, за да те гледат в очите и да разпознаят твоята човечност зад предразсъдъците и баналностите.

Игуменката е грижовна и любяща като истинска майка в моменти на мъка. Бог да я благослови за доброто, което раздава.

Какъв ли би бил този лош опит без нея?

Сред толкова много тъга това е единственото ценно преживяване, което отнасям оттук. То ме обогатява и не ме обезсърчава – човешката доброта винаги побеждава.

Затворът не трябва да бъде безнадежден ад. В сърцето на онзи, който излежава присъда, колкото и тежка да е тя, винаги има една искра, която може да запали пламъка на изкуплението. Разговарям много с моята скъпа игуменка, наблюдавам я, възхищавам и се. Колко мъдрост и твърдост подслонява душата ѝ.

Трийсет години по-късно, преживявайки отново миг след миг онези ужасни дни, се питам за смисъла на свободата. Истинската свобода не е толкова да правиш онова, което искаш, колкото това – да можеш да споделиш с другите собствените си съображения. Моето тогавашно страдание, прочетено отново днес, е породено от чувството на изоставеност, на самота, на липсващо признание, което изведнъж ме връхлита. Усещам се напълно разголена под прожекторите, като че ли зад моя образ на звезда, изпаднала в немилост, светът вече не вижда нищо друго.

Липсата на свобода е ад. Не мислиш за нищо друго, освен за нещата, които можеш да правиш, когато си навън. Ставаш егоист.

Може би в този момент някой се възползва от моето затворничество.

Трябва да си силен, смирен, само тогава великите са в краката ти. Онези, които могат да ми помогнат, ми свалят звезди от небето, но след първоначалния взрив, типично по италиански, се слага точка на всичко (почти естествено е, че аз, невинната, съм в затвора). Всички изчезват. Само някой тук-там се обажда и коментира нещата с безразличие и ирония.

Всички стават невидими. Надявам се, когато изляза и придобия свободата си, да ги изтрия от сърцето си.

Без свобода съм изсъхнало дърво, чувствам се ненужна, за изхвърляне.

Всички са налице, с вперени в мен очи, готови да ме осъдят за всеки най-малък жест. Трудно е да се разбере, че съм способна на човешки чувства.

Мъча се да намеря малко сила в себе си, не мога да разчитам на правосъдието. Трябва да се опитам да преодоля този лош опит, тази пародия.

Нашият президент знае ли, че днес светът е променен? Че сме почти в 2000 г.? И освен това, за какво са ти образите от телевизията, ако си в затвора?

Никога не изпитвам слабост към писането, но сега пиша като луда. Това е само начин да бъда заета за няколко минути, единствената утеха в момент на затъмнение. Освен това си правя компания, не се усещам толкова сама, като че ли говоря със себе си и с малко повече въображение се чувствам по-добре.

Дните в затвора преминават в четене, в диалог с монахините, понякога около утешителния огън на печката, в очакване на новини. И със съзнанието, че си на място, където нивото на болката е обратнопропорционално на това на надеждата. Болка, за мен временна, но която за много затворнички рискува да стане постоянна.

Вторник

Прекарвам сутринта в кухнята. Базилио не ми праща никаква вест. Всички ме забравят. Тук правосъдието е бавно и формалностите – дълги. Не им виждам края. Надявам се Базилио да ми изпрати новини.

Междувременно, към тежката атмосфера тук, в затвора, се добавя и опитът за самоубийство на едно момиче; друго едно си прерязва ръката.

Надявам се на някоя новина от Базилио. Най-сетне в 18.30 получавам писъмце от него.

Трагична вечер с една друга затворничка, която си прерязва вените, и я откарват в болницата. Не успявам да заспя. Мислите са много и нахлуват в съзнанието ми.

Сряда

Мисля, чета, пиша, наблюдавам. Утешавам се, че всеки опит трябва да се използва и че след няколко дни е свободата. Мисля и за оставащите в затвора. Кой знае за колко години са, може би несправедливо.

Много съм меланхолична, мое преобладаващо състояние. Трябва да се позова на всичките си ресурси на жизненост и ирония, за да не изпадна в отчаяние – нещо лесно, когато липсва свободата.

Никой не отдалечава съмнението за реклама, никой или почти не се спира да разсъждава за гротесковата ситуация, която прави от мен Ал Капоне на деня, никой не пише коментар, за да каже „внимавайте, не се ли преувеличава.“ Какво се крие зад тази толкова емоционална реакция? Без да се брои, че техните въпроси към президента са онези, които окончателно го възпират от всякакъв възможен акт на помилване.

Нямам никаква сигурност. Дори и когато приближава край на кошмара, не ми е дадено да знам деня и часа на освобождаването от затвора. Нищо не зависи от мен, освен силата да устоя на това изпитание с достойнство.

Четвъртък

Прекарвам една безсънна нощ. Предишната вечер, когато извършвам онези привични и всекидневни жестове, си казвам: за последен път затварям прозорците; за последен път чуват ключът да прецраква в ключалката и металният и звук, когато се затваря; за последен път спя в това легло. И тази сутрин се събуждам и почвам: да последен път се събуждам в това легло... Започвам да се оглеждам внимателно наоколо, за да запамята добре предметите в съзнанието си: шкафче в цвят съомга; две легълца с военни одеяла; много малка тоалетна и едно квадратче, наречено тераса, заградено с високи стъкла и желязна решетка. Като вдигнеш глава, виждаш само късче небе, винаги синьо, където слънцето се показва за около два часа на ден.

Стаята е светла, с маса, покрита с карирана пластмасова покривка, кошница с теменужки и плодове, и много, много цветя. Послания, плодове, които идват всеки ден. За пръв път говоря за стаята си. Може би защото усещам, че това е крайт?

В дневника има и откъси на френски и на английски. Може би смяната на езика ми помага да се освободя от чувството за клаустрофобия, да придобия друга гледна точка към нещата, която ме кара да се чувствам по-малко смачкана, по-малко парализирана, по-малко затворничка.

Петък

Естествено, много е тежко. Изправена съм пред свят, който другаде не мога да опозная. Това е болка, страдание, унижение. Да бъдеш лишен от свобода е, мисля, най-лошото наказание, което едно човешко същество може да понесе.*

[Текстът е на английски, преведен от самата авторка.]*

И ето най-после идва сбогуването, както и специалното внимание на игуменката, към която изпитвам вечна признателност.

Събота

Последни погледи, последни жестове в тази килия, превърнала се в мое изтезание за 17 дни.

Последно сбогом с развълнуваните монахини, последна прегръдка с пазачката. В едно по-далечно ъгълче на коридора е малката и тъжна фигурка на игуменката. Чака ме, избягва погледа ми. Тя е единствената, която не ме придружава до долу, оставя ме в асансьора и краищата на устните ѝ треперят. Обръщам се набързо и си тръгвам, оставяйки зад гърба си свят, пълен с болки и човешки нещастия.

Пуста

В края на тетрадката намирам, преписано с моя почерк, „писмо от един приятел“ – анонимен и много скъп подарък, който ме утешава в най-мрачните моменти.

Ако бях между вашите съветници или приятели, щях да ви забраня да вземете едно толкова сурово решение. Дори само един ден затвор в Италия е ужасен, както и ненужен опит. Пиша ви не толкова от солидарност, колкото от благодарност за онова, което вие бяхте и сте в световната кинокултура, и за твърдия кураж, с който давате пример във всеки ваш избор...

Но сега внимавайте. Трябва да държите сметка за тъпоумието и самотата. Справете се с тях като възстановите огромните си вътрешни запаси от човечност и от противодействие, които несъмнено притежавате. Отстранете се и оставете тази жестокост да се плъзне покрай вас, без да ви нарани.

Намирам и мое писмо – отговор до журналист, който успява да разбере, докато много други само се произнасят, осъждат, слизат до нивото на зрелището.

Писмо до един неаполитански журналист

Благодаря и позволи ми да премина на „ти“. Как бих могла сега, от това място, да мисля за церемониалното „вие“... Благодаря, не можеш да си представиш какъв балсам, каква благословия са твоите думи за сърцето ми. И онова ударение върху истината, когато казваш „стига се до низините на света... до едно унищожено и примесено с лудост човечество, което не стои в покой, което има безсънни нощи...“

Ти разбираш и имаш куража да го напишеш, отказвайки лесните усуквания на онези драскачи, хванали се за моя случай, за да демонстрират определено подозрителен морализъм. Но ти си истински писател, а другите ще изчезнат, както изчезват модите, суетата, показността „според това накъде духа вятърът“.

Благодаря ти за честния граждански глас, който носи ехото не от псевдоинтелектуалните салони, а от обикновените хора, които ме обичат и знаят, че несправедливостта и унижението са там, зад ъгъла, във всеки момент от живота им.

Извини ме за това излияние, но часовете, минутите тук са дълги, вечни. Сърцето тупти по-бързо, но мозъкът е по-бавен, ритъмът се губи и понякога е трудно да сложиш в ред мислите си. Това е момент, в който успявам да ги подредя, и моят първи жест е да напиша на теб, който с неаполитанска простота и страст успяваш да внесеш толкова нежност в горчивото ми преживяване. Може би това да бъдеш разбран, докато наоколо се шири непоносимост и предателство, е един от най-хубавите подаръци, който човешките същества могат да получат. Ти ми правиш този дар, искрен и истински, по неаполитански, и за това съм ти благодарна.

И най-накрая е писмото до Сандро Пертини, което може би най-добре обобщава моите доводи и чувства.

Скъпи господин Президент,

Самотата на затвора задължава разума да си блъска главата върху толкова неща, да търси толкова „защо“, да се опита да стигне до дъното на някои истини.

Когато журналистите Ви донасят за този случай и за моя арест, Вие приемате новините, припомняйки собственото си затворничество и аз се чувствам дребна, почти засрамена от сравнението. Завиждам на голямата вяра, на страстния идеал, които Ви крепят в онзи мрачен тунел, какъвто е животът в затвора. В моя случай не може да съществува никаква морална подкрепа. Влизам почти невинна, въвлечена без провинение в интригите на правната бюрокрация. Единственият ми тласък е непобедимият копнеж по Италия. Не мога да се примиря с идеята, че няма да мога повече да си възвърна мястото сред свободните граждани на моята страна.

Затворът, господин Президент, който Вие изпитвате болезнено на собствения си гръб, не е само единичната килия или работата, или телевизорът. Той е пълната самота, затвореността в една среда, чиито ключове са в ръцете на другите. Това са виковете на гняв, пристъпите на ярост на другите нещастнички, заключени вътре. Безсънните нощи, докараната до първичното си състояние душа.

Мозъкът се вцепенява, докато сърцето бие лудо, галопира само. Господин Президент, наистина ли заслужавам всичко това? И то само защото съм това, което съм? Моята кариера, славата ми, това ли е моята вина? Евтината клюка, садистичната ярост да се хулят идолите, не са ли отклонения за осъждане и обвинение, когато се използват само за да се играе на клане?

Простете ми, господин Президент, че Ви губя няколко минути от онова ценно време, което Вие знаете да посвещавате за благо на нашата страна и заради което сте обичан от всички като любещ и лоялен баща. Но минутите, часовете, които минават тук вътре, ме принуждават да преодолеем бариерата на свенливостта и да Ви направя съучастник в момент на възмущение и на лично нещастие, уверена, че ще разберете.

Поздравявам Ви сърдечно и Ви пращам много добри пожелания.

На 5 юни, в шест и двайсет сутринта, излизам от затвора, за да изтърпя остатък от присъдата под домашен арест, в дома на майка ми в Рим, както предвижда законът. Отслабнала съм, разочарована, по-мъдра. И най-вече отново съм свободна, готова да прегърна синовете си без повече тежест на сърцето. С надеждата, че истината най-сетне ще надделее.

След почти трийсет години, през октомври 2013 г., най-сетне виждам приключено друго съдебно дело, датиращо от 1974 г., в което, според отново неоснователното обвинение, съм пропуснала да декларирам данъците си. Следват години на обжалване и защита пред данъчната комисия на различни съдебни нива, докато Върховният съд се произнася, посочвайки изрично моята коректност в прилагането на закона и в плащането на данъка. Още един ярък пример за бавността на италианското правосъдие.

≈ 13 ≈

УСМИВКАТА НА МОНА ЛИЗА

Една сутрин в музея

Чарът? Що е чар? Ако може да се определи, става достъпен за всички. Обаче е дар от природата, по-скоро тайна, която, за разлика от физическата красота, има предимството да не посърва с годините. Мисля за майка Тереза от Калкута, за Рита Леви-Монталчини*, за Катрин Хепбърн или за Грета Гарбо. И мисля също за Мона Лиза.

[Италианска невроложка, носителка на Нобелова награда за медицина (1986).]*

В онази студена зимна сутрин в началото на осемдесетте години „Лувър“-ът е необичайно празен. В залите, почти винаги препълнени с туристи, витае нежно и тихо спокойствие, в което посетители и картини разговарят помежду си като стари приятели. Именно затова изведнъж погледът ми се плъзга върху онази скромна тополова рамка, изненадващо малка в сравнение със славата си. Обикновено пред Джокондата минава безкраен парад от почитатели. В онзи ден обаче съм сама и най-сетне мога да ѝ се възхищавам на спокойствие.

Гледам я дълго, търсейки в нейната загадъчна усмивка отговор на мои въпроси. Времето минава и за мен опитът от затвора оставя след себе си следи от умора и болка, въпреки че моите синове растат силни, красиви, пълни с енергия и всеки ден ме правят още по-горда. Наближавам петдесетте и онази красота, която ме съпътства в живота още от времето, когато съм коронясана за Принцеса на морето, ми поставя някои въпроси, които изискват размисъл.

Моята кариера е блестяща и не ми оставя време да се огледам наоколо. Сега най-после мога да се отстраня и да поразсъждавам за смисъла на моя успех, за отношението между привидността и реалността. Разбира се, винаги се чувствам красива, но с една неспокойна хубост, която сама по себе си никога не е достатъчна. Освен това красотата може да се превърне в пречка, ако ѝ се отдава прекалено значение. Препъва те, когато най-малко го очакваш, отвежда те нагоре, все по-нагоре и изведнъж те захвърля. Падение, което може да се окаже пагубно, ако цялото ти внимание е съсредоточено само там.

Онази сутрин Мона Лиза не ми изглежда чак толкова красива. Излъчва нещо мъжко, няколко килограма повече – никога няма да издържи пробни снимки в Чинечита. Въпреки това точно тогава разбирам защо съблазнява човечеството със своя магнетизъм. Джокондата се вижда в мен сякаш е на път да ми разкрие тайна, която ще промени живота ми. Достатъчно е да се вслушам и изведнъж всичко ми става ясно.

Докато се оглеждаме от глава до пети като две непознати малко преди да се представят една на друга, разбирам, че нейният чар е роден от нещо като вътрешно спокойствие, от дълбокото познание, което тази дама има за себе си. И както казва Джордж Кюкор, няма красота, която може да съперничи на осъзнаването и на приемането на истинската ти същност.

Аз вече знам коя съм и се чувствам осъществена в любовта към семейството си. Киното остава моя страст, но с годините опитът ми помага да се интересувам и от нещо друго. В мир съм със себе си, удобно ми е в моята кожа, добре ми е в живота. Познавам се много повече от преди и вероятно благодарение и на ценните съвети на Чарли Чаплин се научавам да казвам някое „не“. С една дума, знам как да вложя енергията си и къде да намеря радост. Колкото и мъдри да се раждаме, само възрастта може да подари тази сигурност. А само тази сигурност може да поддържа красотата, скрита във всеки от нас.

Истинската красота, освен себеизразяване, е и подарък за онези, които са около теб. Поддържането ѝ е форма на уважение към този, когото обичаш. Разбира се, с остаряването трябва да полагаш малко повече усилия и всичко става въпрос за дисциплина. Тялото изисква грижи и внимание, както и капка търпение. Когато през годините ме питат за моята тайна, винаги се опитвам да отговоря със здрав разум: всеки трябва да намери точното равновесие между покой и движение, активност и сън, удоволствието от храната и вкуса на една здравословна и балансирана диета. Но истинският еликсир на младостта се крие във въображението, с което преодоляваш ежедневните

предизвикателства, в страстта, с която правиш нещо и оставащ себе си, в интелигентността, с която използваш собствените си умения и приемаш собствените си ограничения.

Животът не е лесна игра, изисква сериозност и добро настроение. Две качества, на които се обучавам от известно време.

Малки мъже

През 1980 г. всички се преместваме от Париж в Швейцария, където сме по-защитени и спокойни. Когато не съм навън по работа, се грижа колкото е възможно повече за децата, за тяхното обучение, за техните нужди. Отивам да ги взема от училище, следя техните дейности, гледам възхитена разцъфтяването на техния талант.

Карло младши, който започва да свири на пиано на девет години, се посвещава тялом и духом на музиката. По време на дългите разговори с баща си, който има изключителния инстинкт да улавя уменията и природните дарби на хората, започва да си представя бъдещето си.

„Защо не вземеш под внимание идеята да станеш диригент? – подсказва му Карло. – Това е един по-сложен и по-цялостен подход към музиката, която толкова обичаш...“

Както винаги е прав. Години по-късно, след като се дипломира в *Pepperdine's Seaver College* в Малибу и изкара магистратура в университета на Южна Калифорния в Лос Анджелис, Карло младши взе участие в семинар по дирижиране в Кънектикът, който му отвори пътя, след допълнително обучение в Укла* и в музикалната академия във Виена, към професията на неговия живот.

[* Укла – Калифорнийският университет в Лос Анджелис.]

От своя страна Едуардо сънува киното от малък. Ние се опитваме да му дадем свобода, окуражаваме го, без да го насилваме. Именно защото е „дете на изкуството“, е важно да му се даде време, за да провери истинността на своето призвание.

През 1984 г. сме заедно на снимки на една роуд муви мелодрама, озаглавена „Аурора“*. Той е на единайсет години, аз – на кръгли петдесет. Той е сляпо дете, аз съм неговата майка, която прекосява Италия надлъж и нашир в опит да понасъбере от бившите си любовници, всички потенциални бащи на момчето, пари да го оперира за възвръщане на зрението.

[* „Нещо русокосо“ (1984) – италиански филм, режисьор Маурицио Понци, преведен на български като „Аурора“.]

Ролята на Едуардо не е лесна и аз като майка и актриса се опитвам да му дам някой съвет.

„Едо, искаш ли малко да поговорим? Може пък и да ти помогне...“

Но той, наперен поради възрастта си, ми отговаря сухо, почти възмутен: „Не, благодаря. Ще го направя сам“.

Отстранявам се и го държа под око отдалеч.

Не минава много време и след сблъсък с първите препятствия, се връща. „Мамо, права си. Не мога да го направя без теб, моля те, помогни ми...“

Посрещам го с усмивка и го повеждам на малка разходка.

„Трябва да забравиш да играеш сляп, Едуардо, достатъчно е само да си такъв...“

В следващите дни преговаряме заедно неговата роля, търсим да разберем как се движи, какво чувства едно незрящо дете. Преодолява безизходицата, играе добре, печели наградата за млад актьор и поуките от този опит му служат, когато застава от другата страна на камерата.

Юношеството е точно това – едно непрекъснато люшкане между големия и малкия, между зависимост и самостоятелност, между завръщания и желание за тръгване. Докато гледам синовете си, изгубена в криволиците на дните им, изведнъж ги намирам пораснали.

„И сега какво да правя? – питам се. – Какво ще правя сега, когато вече нямат нужда от мен?“

Знам, че не е съвсем вярно, но реалността ме принуждава да променя крачката, да попрегледам съществуващото до този етап равновесие между нас. След като ги следя и се грижа за всеки детайл от живота им, идва момент, в който ги виждам от брега как тръгват. Деликатен момент на удовлетворение и носталгия, през който всички минават. Майките са винаги майки, но трябва да бъдат способни да оставят децата си да поемат своя път.

Карло младши тръгва за Айглон – английски колеж в Швейцария. Когато е готов за университета, избира Калифорния. Ние с Карло също се преместваме да живеем в нашето ранчо „Съгласие“, в долината Хидън, близо до Лос Анджелис, където вече от години прекарваме летата. Това е стъпка в живота ни, оазис на спокойствие, в който да се спрем, за да разберем колко път е извървян, накъде искаме да отидем. Едуардо, на свой ред влязъл в Айглон, идва при нас по време на ваканциите и често се връщаме в Европа. Макар че живеем далеч едни от други, се обичаме със същата любов и често се събираме всички заедно, за да се поддържаме, радваме и забавляваме.

Наш съсед по ранчо е Майкъл Джексън. Момчетата само дебнат момента да се запознаят с него. И правят всичко възможно той да дойде. Една сутрин Майкъл ни се обажда, за да ни покани на обяд, и ние приемаме на драго сърце.

Той ни посреща по царски, със своите падащи къдрици, тъмни очила и неизменната черна шапка на главата.

За обяд се храним с вкусни скариди, после той с онази своя деликатна и малко детинска свенливост ни проправя пътя към голямата си къща: огромен детски парк, пълен с въображение. Като че се намираш в Дисниленд. Карло и Едуардо не могат да повярват, чувстват се на луната. И за да не ги разочарова, в най-хубавия момент Майкъл ги води в репетиционната зала и импровизира своята легендарна „Лунна походка“.

Момчетата поделят времето си между Европа и Калифорния, техният живот е пълен с музика, кино, литература.

Аз продължавам да работя, но ставам избирателна и приемам само роли, в които съм наистина убедена. В хармония с моята зрялост мога да гледам на по-младите жени не със завист, а с нежно снизхождение.

Нека да се разберем – невинаги е толкова лесно и всеки етап от живота носи със себе си своите капризи и капани. На трийсет години си млад и несигурен, на четирийсет си силен и често уморен, на петдесет си мъдър, може би малко меланхоличен. Когато стигаш прага на осемдесетте, понякога си обзет от желание да започнеш всичко отначало. Прераждаш се в спомените и се влюбваш в бъдещето.

Ако днес възрастта не ме плаши, трябва да благодаря на синовете си. Откакто съм майка, гледам напред, продължавам да го правя и днес, следвайки моите и техните страсти. Никога не спираш да се учиш. Най-важното е да се познаваш и да се обичаш.

Майки

От известно време насам ми се случва да въплъщавам все по-често майчински роли. Не че не го правя и преди, достатъчно е да спомена „Чочарка“ или „Брак по италиански“, но сега е различно: и аз съм майка и цялата гама от чувства, които Карло младши и Едуардо запалват в мен за двацет години живот, я пренасям на снимачната площадка.

Най-силната роля е в „Мама Лучия“, телевизионна драма, излъчена по Канал 5, по романа „Щастливият странник“ на големия Марио Пузо, авторът на „Кръстникът“. До мен е Джон

Туртуро в ролята на Лари, моят по-голям син. Джон, от италиански произход, е свършен в ролята и с времето страстно задълбочава своята връзка с Италия (неслучайно именно „Страст“ е заглавието на негов документален филм за неаполитанската музика, излязъл с голям успех през 2010 г.).

С нас в „Мама Лучия“ играе и Ана Страсбург, вдовицата на Лий. Моя голяма приятелка навремето, тя наблюдава първите стъпки на Карло младши и Едуардо в света на изкуството в известното „Актьрс студио“, наследено от съпруга ѝ. Срещаме се много често през дългите периоди, в които живеем в Америка, още преди да се заселим там окончателно. Прекарваме в ранчото летните ваканции и често следобед водя децата в Студиото на булевард „Санта Моника“, хем да минава времето, хем да вникна кое от нашия занаят може наистина да им харесва. Свирят и участват в малки импровизирани спектакли под вещото ръководство на Ана, забавляват се и натрупват важен опит за бъдещия си път.

Връщайки се на „Мама Лучия“, трябва да кажа, че когато е добре премерено, телевизионното време, по-разтеглено в сравнение с това в киното, позволява да се създаде цялостна среда и атмосфера. Действието се развива в началото на двайсети век в нюйоркската „Малка Италия“, възстановена в Югославия, която скоро след това е разрушена от войната. В този квартал, нещо средно между град и село, живее Лучия, независима и смела жена, два пъти вдовица, която всеки ден се бори, за да отгледа петте си деца „както тя разпорежда“. Страстен персонаж, сякаш направен нарочно за мен.

На Десета улица, разделена на две от релсите на влак с парен локомотив, който пухти, завладява кадъра и създава напрежение от началото до края, нейните деца стават мъже и жени. А Лучия остарява, преследвайки своята мечта, която от италианска се превръща в американска. Рисува много, изгубва почти всичко. Обаче остава вярна на себе си и спасява надеждата. Въпреки трудностите, успява да съхрани семейството, събирайки го най-накрая в бяла и чиста къща, в Лонг Айленд, където подхранва желанието за нов живот и съхранява спомена за човека, когото вече го няма.

За съжаление, малко след края на сцената, в която единият от синовете на Лучия, най-добрият, най-уязвимият, се убива, изживяваме трагедията на истинско самоубийство. Докато снимаме сцената на връщането на ковчезите на американските войници от войната, Нини, която винаги ме придружава, макар че синовете ми са вече пораснали, излиза за малко да се разсее. В този момент едно момче, което изглежда минава оттам случайно, взема револвера и се застрелва. Това е трагичен момент, в който

киното и действителността се смесват по смущаващ начин, оставяйки ни без думи, с ужасна тежест на сърцето.

Спомням си и друго произшествие, за щастие много по-комично, което засяга Туртуро и ме оставя объркана. В една от сцените във филма Джон трябва да се къпе във вана. Аз, като негова майка, стоя на прозореца, отнесена в моите меланхолии. По сценарий по време на снимките изведнъж се обръщам и го виждам пред себе си съвсем гол. Спомням си, че много се впечатлявам! Никога не разбирам дали е произшествие, просто липса на свенливост или акт на екхибиционизъм. Това със сигурност са неща, които обикновено не се случват, или поне не би трябвало. Извъртам глава веднага, за да му дам време да се овладее, и се замислям за непредвидимостта на мъжката суета.

„Мама Лучия“ е силен и вълнуващ филм, който ми доставя огромно удоволствие. Когато сюжетът, историята са дело на голям писател, както в случая, всичко е много по-лесно и има добри шансове за успех. Ако пък музиката е написана от артист като Лучо Дала, успехът е осигурен.

Една сутрин, няколко месеца преди началото на снимките, съм в колата с Едуардо, който, както обикновено, си тананика. Харесва му открай време и даже е добър. Може би взема този дар от леля си Мария.

„Тук, където сияе морето и вятърът вие...“

„Какво пееш?“ – питам го с любопитство.

„Силно те обичам, но толкова много, нали знаеш...“ – продължава той с усмивка, знаейки, че ме удивлява с този неочакван неаполитански диалект.

Така се влюбвам в Лучо Дала. Когато не след дълго разговарям с Карло за музиката на „Мама Лучия“, нямам съмнение: „Трябва задължително да сложим „Карузо“, това е идеалната песен!

Карло я чува и също се ентусиазира. Но не се задоволява. Както винаги, слага своя отпечатък и избира възможно най-добрия изпълнител, най-подходящия за жанра и атмосферата на филма.

В „Мама Лучия“ „Карузо“ се пее ни повече, ни по-малко от Лучано Пабароти. Той успява да превърне в музика древния и проникновен дух на тази голяма семейна сага.

Една сутрин Лучано ми се обажда, докато я записва. „София, трябва да ти призная нещо...“

„Какво има?“ – питам го, усещайки неговото смущение. „Съжалявам, но трябва да спра...“

„Какво говориш, Лучано, защо, какво става?“

„Тук съм, за да пея тази песен, но никога няма да я изпея като Лучо Дала, никога!“

Оставам изумена и очарована от неговата скромност, от несигурността му. Използвам всичките си козове, за да го убедя, да го окуража: „Ама как така, Лучано, с този твой глас... Лучо Дала пее своята версия, която не можеш, не трябва да имитираш. Ти направи твоя, влагайки в нея онова, което чувстваш, което си...“

Само великите се съмняват в себе си. И чрез своите съмнения, надскачат себе си всеки ден, ставайки все по-велики.

Малко преди това в „Майка кураж“* играя жена, която се бори да откъсне децата си от наркотиците, като разобличава търговия с тях за милиони. Телевизионният филм, показан по Канал 5 през 1987 г., е вдъхновен от истинския случай с Марта Торес. Тази латиноамериканска майка, емигрирала в Куинс, от любов към момчетата си се вмъква в кръга на дрогираните и успява да доведе до съд четиринайсет колумбийски наркотрафиканти. За съжаление, не се срещам с нея по мотиви за сигурност, но се опитвам да оправдая образа. Влагам в него цялата си любов, пълна с мисли, внимание и загриженост, каквато давам на моите синове. Любов, която по някакъв загадъчен начин се разпростира до всеки син по света. Трудно е да се обясни рационално, но всяка майка разбира какво имам предвид.

[* „Майка кураж“ (1986) – режисьор Джеръми Пол Каган.]

Изпитвам това тайнствено разширяване на майчината любов особено силно, когато съм в Африка като пратеник на ООН по време на сомалийската трагедия.

Моите заложи са разбити от ужасното чувство на безпомощност пред мизерията и невероятното страдание, които виждам отблизо. Наистина искам да направя нещо за онези деца, да ги приютя всички в прегръдките си, да ги заситя с храна и любов. Обаче не мога да сторя нищо друго, освен да играя мъничката си, но необходима роля, която се надявам един ден някъде някого да облекчи, макар и за миг.

Моята последна майка през осемдесетте години е ни повече, ни по-малко Чезира, онази Чочарка Чезира, с „Оскар“-а.

След толкова време я възпроизвежда на екрана Дино Ризи. Той ме кани да се върна на снимачната площадка, за да изживея отново голямата роля, направена ми по мярка от Де Сика. Разбира се, непростимо е да се забрави или омаловажи големината на филма, който дава поврат на живота ми. Но именно там е същността на предизвикателството: да се опитам да се надмина още веднъж.

След начално колебание се оставям да бъда изкушена от диалога с онази София отпреди двацет и седем години, която успява да се преобрази от млада холивудска звезда в италианска

майка, бедна и отчаяна, готова на всичко, за да спести на дъщеря си най-жестоката от всички болки.

Помага ми тънката интелигентност на Ризи, с когото много години преди това правя някои комедии, останали в историята – „Знакът на Венера“ през „Хляб, любов и...“ до „Жената на проповедника“.

По време на снимките най-живото усещане за мен е да имам тогавашната Чезира като постоянна зрителка зад камерата. В паметта ми изплуват страховете, но и младежкият жар на онези години. Водена от чувствителността на Дино, със спомена за Виторио, който вдъхновява и двамата ни, влагам в тази нова версия целия си опит на майка, на който навремето не съм могла да разчитам.

„Чочарка“ се излъчва през април 1989 г., в две серии, пак по Канал 5. Има добър успех и дълбокото ми възмущение се възвръща. Смесването на различни сезони от моя живот ми дава сила да вървя напред, подарява нов смисъл на моя вече дълъг опит като актриса. Миналото живее в настоящето, то е и нашето бъдеще повече, отколкото си мислим. Потвърждават ми го на практика още веднъж, както обикновено, Марчело и един гениален режисьор, с когото имам късмета да работя отново след няколко години.

Честит рожден ден

Когато Робърт Олтман ни кани за снимките на *Pret-a-porter*, аз навършвам шейсет години, а Марчело – седемдесет. Годината е 1994 и сме щастливи да честваме така. Пиша му:

Скъпи мой Марчело,

Идва момент в живота, в който поздравленията ни изненадват: аз на 60? Ти на 70? Да не сме луди? За мен времето трябва да спре, не се шегувам. Единствената несправедливост на човешката съдба е тази да минеш повече от половината от живота си в оплакване на другата половина (първата, естествено), като гониш сладките спомени от младостта. Но именно в равносметката на онова, което е зад нас, можем да открием радостта на нашите най-зрели години.

Скъпи Марчело, приятелю и спътнико в толкова истории, имаме зад гърба си галерия от характери, чувства, емоции, които могат богато да насищат целия ни живот. Представи си празнотата и мизерията на човек, който не намира вече радост, тръпка от любов в собственото си минало.

В този ден, мислейки за нашата обща работа и измервайки с гордост изминалото време, ти подновявам моята благодарност, че те имам като незаменим спътник в дълго приключение, съставено от персонажи, които, остави ме да бъда самонадеяна, зрителите никога няма да забравят.

Марчело не забавя своя отговор.

Скъпа моя София,

Много съм развълнуван и трогнат от тези твои думи. Но най-вече съм пълен с благодарност, защото ме карат да омаловажа терзанието в тези дни. Лесно е да се говори, но когато се събират толкова лета, не вярваме на кръглата годишнина, търсим да се отбраняваме. „Да не сме луди? За мен времето трябва да спре, не се шегувам.“ В това романтично безпокойство твоите думи ми идват като балсам и ме подготвят да се насладя на една толкова трудна дата. Между другото, точно в тази шепа дни се връщаме заедно да снимаме при Олтман. Изглежда добронамерен знак на съдбата. Кой знае, може би има мъдър демиург, който ни поднася изненади и радости... Между другото, трудно е да се преглътне мисълта, че всичко свършва с нас, че този чудесен концерт от усещания и страсти изведнъж спира и не се разгръща във Вселената. Аз, мисля, че нещо от нас остава вкоренено в земята, в света.

За съжаление, неговият край не е далечен. Нито той, нито аз можем да си представим, че си отива само две години по-късно. Но засега, вкоренени в земята, в света, изживяваме нашето последно, прекрасно съвместно приключение.

Абазур

Веднага след прочитането на сценария на *Pret-a-porter* разбирам, че ще пада смях, че както обикновено ще се забавляваме. Сюжетът има вкус на трилър, но всъщност е безпощадно прозрение за света на модата, събран в Париж за седмицата на ревютата.

Във филма аз съм Изабел де ла Фонтен, вдовицата на току-що убития началник на националната Камара за мода и бивша жена на руски шивач, Сергей, който не е руснак и когото срещам след четирийсет години. Играе го Марчело.

Продукцията е огромна, съставът е пълен със звезди: трийсет и един главни герои, освен това известни певци, истински

манекенки и стилисти. Джулия Робъртс и Рупърт Еверет, Ким Бейсинджър и Тим Робинс, Уте Лемпер и Анук Еме, Лорен Бакол, Жан-Пиер Касел и много други си поделят сцената с Шер, Хари Белафонте, Никола Трусарди, Джанфранко Фере, Жан-Пол Готие в ролята на самите себе си. В срещата на тези очарователни персонажи циркът на висшата мода, със своите неврози и извращения, отразява като в огледало страстите и слабостите на нашия живот.

Докато снимаме, съм все близо до Марчело. В онази вихрушка от камери, пет-шест наведнъж, никога не знаеш коя точно те снима, неговото познато лице ми дава радост и сигурност. Сигурност ми дава и Олтман, който успява да разпознае моите най-дълбоки нужди.

Когато първия ден отивам на снимки и не го виждам, оставам недоволна.

„София, какъв е проблемът? Нима обръщаш внимание на тези малки формалности!“ – казва ми със смутена усмивка, уловил моето разочарование.

„Боб, всеки е направен по свой начин. Аз съм тук, за да те следвам, но за да го направя, имам нужда от теб, от твоята усмивка, от твоето доверие.“

От този момент нататък не пропуска да ме поздрави, всяка сутрин. Що се отнася до доверието, то е голямо, оставя ни пълна свобода да снимаме сцената, която става сърцевина на филма.

„Как да я направим? – пита ни с хитър поглед, когато се стига до нас. – Ако предпочитате, говорете и на италиански. Какво би ви харесало да повторите от толкова филми, правени заедно?“

Ние се усамотяваме за един момент, търсейки място, далеч от прожекторите, където да говорим. Там, в онзи закътан от снимките ъгъл, Марчело ме поглежда лукаво, като момченце, сторило голяма беля. Аз го гледам право в очите, страхувайки се от най-лошото.

„Какво ще кажеш, София, да направим ли нашия стриптийз?“

„Ти си просто един негодник...“ – отговарям му, преструвайки се на шокирана. Всъщност идеята много ми допада. Някогашната несигурност вече е зад гърба ми, нямам повече нужда от експерти от „Лудия кон“, урокът на Де Сика отдавна го нося в себе си. Що се отнася до отминаващите години, с опита се научавам да превръщам времето в своя най-добър съюзник: не му се противопоставям, не го изстрадвам, живея всеки ден такъв, какъвто е. Оставям, като Мона Лиза, моята красота да узрее спокойно.

Аз и Марчело се връщаме при Олтман с убеждението, че сме на прав път. Той ни поглежда, разбира и се провиква: „Камера!“

Независимо че съдбата ни разделя в работата, в географската ширина, в нравите, всичко това изчезва с магическа пръчка в момента на снимките. За няколко часа сме отново млади, готови да хванем живота, да се обичаме.

Стриптийзът на Мара от „Вчера, днес и утре“, повторен трийсет години по-късно върху същите замиращи звуци на „Абажур“, посреща с усмивка течението на годините и открива в уязвимостта на всеки от нас истинския смисъл на съществуването.

В онзи момент душата ми отлита при Виторио, при неговата чувствителност, при майсторството му. И чрез него ми напомня за Мария Меркадер, втората му жена. Тя е на снимките точно в деня на първия ни стриптийз, в онова далечно лято на 1963 г. Гледа ме, като се обличам, когато вече е зад гърба ми най-трудното, и ѝ се откъсва едно: „Ама наистина си много красиво момиче!!!“ Това нейно откровено изказване, почти мъжко, много ме поразява и ме кара да се усмихвам и до днес.

Докато Марчело тогава, пред Мара, вие от удоволствие, сега в *Pret-a-porter* по-скоро се прозява и в най-хубавия момент, между едно и друго мое завъртване, заспива, сгушен в своята мека бяла хавлия. Попадение, което дори Де Сика би намерил за гениално.

Вечен стил

Циркът на *Pret-a-porter* има своите принцове и гении, които променят издъно нашия начин да гледаме на света. Кралят на кралете, магьосникът на красотата, е именно той, Джорджо Армани, който от години ме въплъщава, облича, обновява.

Киното и модата фактически са два много близки свята, които непрекъснато се преливат един в друг. Нещо по този въпрос знае Ричард Гиър, който, облечен в Армани от глава до пети в „Американско жиголо“, представя за пръв път крал Джорджо по целия свят. От този момент – 1980 г., Холивуд не може да мине без него. Той продължава да облича знаменитости и звезди, като влага своя щрих и върху дебютанти, и върху изгряващи имена. Със същото благоразположение приема днес младите стилисти, които приютява на своята сцена за първите им модни ревюта.

Може би е такъв, защото не забравя своите трудни първи стъпки, както не забравя и широката публика. Убеден е, че срещнатият зад ъгъла минувач често крие по-истинска и естествена изисканост от онази на важните особи. Всеки от нас може да е елегантен, ако не се поддава на най-новите тенденции

и не го обзема страх от новото на всяка цена, който унищожава света.

Запознавам се с Армани още когато работи при Нино Черути в Париж. Изключително красиво момче, пронизващи очи, присъствие, което издава сигурност и излъчва класа. Като млад иска да става участъков лекар, но случайностите на живота го отвеждат по време на войнишка отпуска към „Ринашенте“* и пак случайно – в отдел „Облекло“.

[* „Ринашенте“ – верига магазини за облекло.]

Джорджо и аз имаме много общи неща, освен че сме връстници. Досега не се усещам за това. Като се замисля, може би там е тайната на нашето приятелство.

И двамата страстно обичаме работата си. И двамата израстваме свенливи. Независимо от успеха, си оставаме две затворени личности, които пред широкото обкръжение от познати предпочитат тесния кръг от истинските приятели. И двамата сме ужасно дебелоглави, винаги напористи да постигнем поставените си цели.

Обединява ни презрението към лицемерието и престореността; не понасяме приблизителността и небрежността; живеем, тласкани от желанието да уловим същността зад привидността.

В хода на кариерата си още преди него се запознавам и ценя други големи стилисти: пенливият Емилио Шуберт, който „облича“ моя дебют на червения килим; изключително талантливият Валентино, с когото споделям дълъг период от живота си и с някои, от чиито облекла и до днес не мога да се разделя. И още, принцът на шапките Жан Барте, Пиер Балмен, който ме облича за „Милионерката“, Кристиан Диор, Кристобал Баленсиага. Но влизането в света на крал Джорджо – годината, ако не греша, е 1994 – е като приземяване в притихналата буря, в идеалното спокойствие, в един стил, който не може да бъде разтърсен от вятъра на сензационността.

Неговата модна линия има необяснима душа. Можеш само да кажеш: „Какво чудо!“, и нищо повече. Тя е истинско изобретение, което обличаш, носиш, живееш. Както коментира Филип Блох, един от големите холивудски стилисти, когато влезеш в дреха на Армани, се усещаш богат, чувстваш се добре. Нямах нужда дори от огледало: знаеш, че ти стои излята, че отразява най-хубавото от теб.

Онова, което тласка Джорджо никога да не спира да работи, освен страха от самото спиране, е мечтата да подари на мъжете и на жените откритието на собствената им красота.

За мен, както и за него, модата крие по-дълбоко измерение, освен чисто външното, често преувеличено и смешно, което

тържествува по ревютата. Тя е сбор от няколко основни елемента, които, следвайки естествените закони на добрия вкус, никога не се променят. Няма нищо общо с онази луда въртележка от шокиращи изображения, които повече събличат или преобличат, отколкото обличат; с онзи извратен механизъм, който от години налага опасни анорексични модели, съсипва представата за момчета и момичета и изкривява самото разбиране за елегантност.

Джорджо не е такъв. Той преоткрива всеки ден класическото, простото, естественото. И именно там, в този процес, лек и творчески, изграден върху нюанси, с детайли, изразява своята гениалност. Прави от живота си възвишено произведение на изкуството.

Онова, което казвам, е вярно. Но подаръкът, който ми прави крал Джорджо, надхвърля всичко: има име, лице, голяма душа зад открития поглед на момиче. Казва се Роберта. Тя ме посреща всеки два-три месеца в Милано, когато отивам с колата от Швейцария. С нея преглеждам най-новите колекции и избирам най-подходящите за моите изисквания дрехи.

С нея обядвам в ресторанта на хотел „Армани“ между цветя, шоколад и шампанско. Сядаме на най-уединената маса и се преструваме, че се перчим, като две момиченца, които си играят на големи госпожи.

Роберта е племенница на Армани, изключителна жена, с ярък и оригинален естетически вкус. Родена и израснала сред красота, която лека-полека бележа пътя ѝ. С нея всичко е винаги игра, сериозна и забавна, каквито са най-сполучливите игри.

„Какво хубаво колие имаш, Роберта!“ – шушна ѝ възхитена.

И тя, без да се замисля, си го сваля и ми го слага нежно на врата, като че ли коронясва кралица. Винаги се завръщам с нещо нейно: скъпоценност, палто, шал. Като че ли отнасям със себе си истински жест от това наше деликатно приятелство.

Тайни

Приятелството е един от най-ценните дарове на живота. И все пак, какво да се прави: всеки от нас има тайни, които не иска, не може да разкрие. Колкото и да е месест и зрял, всеки плод винаги има сърцевина, която не може да се подели. Може би именно в това е източникът на очарованието, който се крие във всеки мъж и всяка жена. И Мона Лиза добре го знае.

От много години поддържам личен дневник, закътано местенце, където се отдавам изцяло на себе си; като че ли е малка

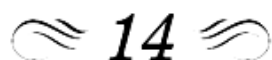
вътрешна камера, пред която най-сетне играя до дъно цялата си роля. Започвам в затвора и никога повече не спирам. В самотата на писането намирам уют и компания и откривам нюанси от моя глас, които не познавам. Усещам се на сигурно в моята интимност, като че ли само там мога да съм наистина у дома си.

Но моят живот, знайно е, върви стъпка по стъпка. В една пролетна сутрин, наблюдавайки се в огледалото, изведнъж се уплашвам. „Какво става с моя дневник, когато няма вече да ме има?“ – казвам си и гледам за момент по-надалеч.

Аз съм жена, която, макар емоционална и понякога уязвима, умее да взема решения.

„Няма ме за никого!“ – казвам на Инес и на Нини и се затварям в стаята си. Гледам дълго тази черна тетрадка, с твърда корица, която е спътник на толкова мисли, толкова емоции. Разгръщам я леко, без да бързам. Прелиствам страниците, усещам аромата на годините, улавям промяната на настроението от разликите в почерка – ту груб, ту нервен, ту по-спокоен.

Най-накрая отивам в банята и вземам кибритената кутийка. Достатъчен е един малък жест, за да станат моите думи огън и после пепел. Не изпитвам съжаление, а само от време на време – носталгия. И не преставам да пиша. След онзи път обаче в края на всяка година се доверявам на едно магическо кибритче за малкия ритуал, който извършвам между мен и мен.

ЗАВРЪЩАЙКИ СЕ У ДОМА

Маминка

”Къпа мамо...“ Закръгленият и усърден почерк на Карло младши като дете се губи сред сините крила на пеперудката, която учителката го кара да залепи върху писъмцето до мен. Това е едно от онези предварително написани стихотворения за деня на майката, които малките ти носят с гордост, след като се преборват с безредието и неопитността си. Такива писъмца имам навсякъде, във всяко чекмедже на всяка къща. Ето едно и в моето стигнало почти до дъното на своите изненади ковчеже с тайни.

Докато го гледам с нежност, мярвам други листове, този път писани от мен.

*Казвали ли са ти някога, че си най-свидната майка на света?
Честит рожден ден!*

София

Адресът, в златен курсив от други времена, отвежда на площад „Д’Аракоели“ 1, палайо „Колона“, Рим. Може би е 1961 или 1962 г., кой знае. Това е едно от многото писма, написани през живота ми до моята майка, една от многото всекидневни мисли, които ѝ пращам от всеки край на света.

Ето че от моето ковчеже изскача още едно, от няколко години по-рано.

Скъпа маминко, бих искала твоите писма да бъдат малко по-дълги и малко по-забавни... Защо не ми опишеш малко твоите дни, онова, което правиш? Какво става у дома? Нещата тук са добре. Маминко, моля те, ако прочетеш нещо във вестника, което се отнася до мен, постави го в плик и ми го изпрати. Филмът върви наред и тук, в Америка, всичко работи като една машина. Италия ми липсва и може би главната причина за това си ти. Обожавам те, мамо.

И още едно писмо, с дата 27 януари 1958 г.:

Скъпа маминко, знаеш, че писмата в началото на всеки филм са винаги едни и същи. Пълни с тревоги, страдания и специално в този филм...

„Дали е „Черната орхидея“?“ – си мисля, продължавайки да чета.

Това е един особено труден филм, много драматичен, имам нужда от голяма концентрация, така че не ми се сърди, ако не ти пиша често. Не мога да кажа същото за теб, защото знам, че ако искаш, можеш да ми отделяш 10 минути на ден. Знаеш, че за мен винаги е голямо удоволствие да получавам новини от вас и по-точно новини от Италия.

Ние с маминка, независимо от хилядите километри, които от време на време ни разделят, винаги сме си близки. И както Господ пожелава, сме една до друга и в неочаквания момент на нейната смърт. Това е единствената мисъл, която облекчава моята болка през годините. Мисъл, която сега ме кара да се спра в дългото пътуване из моята памет и да се върна назад. Смъртта, още повече тази на една майка, нарушава хронологията на

съществуването, прекъсва времето на разказа и ти увисваш в празното пространство, изградено от тъмнина и тишина.

В началото на май 1991 г. се прибирам от пътуване, може би от дипломирането на Карло младши в *Pepperdine's seaver college*. Самолетът, както обикновено, прави междинно кацане в Цюрих, откъдето трябва да продължа за у дома. Но не става така. Нямам нищо спешно за правене и нещо вътре в мен ме подтиква да се обадя на маминка в Рим. Имам желание да я видя. „Ами да, какво ми струва? – си казвам. – Колко му е да сменя полета.“

Звъня ѝ, щастлива, че мога да я изненадам.

„Маминко, аз съм, София! Как си?“

„Ами как искаш да съм, не се виждаме никога...“ „Пригответи ми стаята, сложи чушките във фурната, пристигам!“

Започва да плаче от радост и аз съм убедена, че постъпвам правилно.

Изкарваме два дни в приказки върху дивана; аз спя много, за да възстановя часовата разлика, и в интервалите хапвам сладките деликатеси, които ми готви, овкусени от нейната любов: генуезка салца, телешки рулца, неизменните патладжани с пармезан. Това са часове на покой, като че ли съдбата, преди края, ми позволява за малко да се върна като момиченце.

В онази вечер съм вече в леглото, когато изведнъж тя се показва на вратата. Подпряна на крилото ѝ, се втренчва в мен със замъглен поглед.

„Маминко, какво има?“ – питам полузаспала.

„Софи, не ми е добре.“

Усещам веднага, че не капризничи. Скачам бързо и хуквам към нея.

„Чувствам се някак особено, моля те, да отидем в банята.“

Слагам едната си ръка върху рамото ѝ, с другата я прихващам подръка и я повеждам бавно, стъпка след стъпка, по дългия коридор. Разстоянието ми изглежда безкрайно. Отварям ѝ вратата, тя влиза, заковава се за умивалника и започва да повръща кръв. Гледа ме с ужасяващ поглед, сякаш ме пита какво става. Опитвам се да я успокоя, да се усмихна, но изпитвам неопишуем страх.

„Отведи ме в леглото“ – ми казва шепнешком. Придружавам я в стаята и ѝ помагам да се опъне в леглото. Тя затваря очи, сякаш да си почине.

„Мамо?“ – ѝ казвам.

Обаждам се на портиера: „Качете се бързо горе, бързо!“

Той пристига, поглежда я, вдига безсилен ръце.

„Госпожо София, трябва да извикаме някого...“

Търся Мария, тя е в колата, на път за село с приятелка. Връща се обратно със сто километра в час, развявайки бяла кърпичка от прозорчето. Но вече е много късно.

Когато четиринайсет години преди това умира баща ми, се насилвам да изживея нещо, но нищо не изпитвам.

С маминка, обаче, си отива част от мен.

Колкото повече време минава, толкова по-дълбока става раната от нейната загуба. Липсва ми нашето всекидневно чуване по телефона. Липсва ми нейната внезапна ярост, нейната войнствена и изключителна любов. Често със сестра ми, най-вече, когато сме сами, се поглеждаме и без да си разменим нито дума, сме покосени от една и съща скръб, от една и съща непоправима загуба.

Историята на майка ми винаги ме интересува – освен като дъщеря, като актриса. Емоционален персонаж, невинен, драматичен, истеричен. Деветнайсет години след смъртта ѝ, през 2010 г., я възплъзвам в „Къщата ми е пълна с огледала“ – минителевизионен сериал, показан по РАИ, направен точно по автобиографията на Мария. Между другото, трийсет години преди това я играя на малкия екран в телевизионния филм „София Лорен, нейната собствена история“. Той е вдъхновен от книгата „Живот и любов“ (*Living and loving*), в която Аарон Едуард Хотчнър, добър писател и голям приятел на Пол Нюман, събира моите първи спомени в далечната 1979 г. Там предизвикателството е наистина вълнуващо, защото изпълнявам както нея, така и себе си, в едно забавно и понякога смущаващо упражнение по раздвоение. Между другото, ако по-внимателно се вгледаме в нашите две битиета, може би истинската звезда е тя, а не аз.

С „Къщата ми е пълна с огледала“ вълнението се удвоява от факта, че маминка вече не е сред нас. Не ми е лесно да изясня за себе си как да ѝ дам правдив образ и подобие. Искам да направя още, и още, и още. Искам да ѝ отдам почит по единствения начин, който познавам.

Не зная дали успявам. Сигурното е, че изиграването на нейната роля ме принуждава да изживея отново нашия общ живот, нашата толкова силна връзка, по-близка до тази на две сестри, отколкото на майка и дъщеря. Споделяйки нейната гледна точка, разбирам неща, които преди това ми убягват. И по някакъв начин се завръщам у дома.

Да се върна у дома, днес за мен означава да се видя със сестра ми Мария. Нашите съществувания, въпреки различията си, се преплитат. Няма значение, че живеем далеч; че сме от различни зодии – тя е Телец, енергична и войнствена, аз съм Дева, войнствена, но въздържана; че работата ни е разнородна. Винаги си помагаме и се поддържаме взаимно, никога не отсъстваме във важни моменти. Когато пристигам в Рим и влизам в дома ѝ, споделен с Маджид – ирански лекар, за когото е щастливо омъжена повторно в 1977 г., вкусвам отново от аромата на детството, като че ли времето е все същото. В нейния красив ирански принц намирам брата, когото нямам. А в нея преоткривам цялата обич на моето родно семейство, побрана в дълга и силна прегръдка.

Едва прекрачила прага, виждам царицата на техния дом – Богородицата¹. Тази малка икона преди много години лежи в едно от чекмеджетата на огледалния гардероб в Поцуоли – едно от онези чекмеджета, в които се смесват най-различни неща: макари и кърпички, писма и сухи цветя, влакови билети, снимки, фиби за коса, ластици, медальончета, разходни сметки. Богородицата принадлежи на сестрата на мама Луиза, която в началото на миналия век отива в Америка. Мария я спасява от забравата и повече не се разделя с нея. Сега, когато живее с нея, я почита с винаги запалена свещ и свежи листа, забавлява я с играчки, малки хартиени ангелчета, куклички.

[* *Богородицата – на 8 декември Католическата църква чества „непорочното зачатие на Пресвета Богородица“. Празникът е наречен „Непорочната“, както е озаглавена главата на италиански.*]

„Софи, виждаш ли колко е добре Богородицата? Закриляйки ни продължително, тя също остарява и има нужда малко да се развлече...“

„Мария, какво говориш?“ – преструвам се, че я порицавам. Но всъщност в дъното на душата си я разбирам. Всеки от нас крие в себе си едно омайващо духовно измерение, което подхранва по мистериозен начин, оставяйки се да го води сърцето.

Когато се срещаме, ние с Мария прекарваме времето си в приказки и в готвене. По-скоро, за да бъдем точни, тя приказва, аз слушам, тя готви, аз ям...

„Спомняш ли си тогава в Испания, когато ти спиш, а аз...“

„А ти?“

„Аз излизам със снимачния екип, веднага след като ти заспиш, и отивам да танцувам като луда севилски танци...“

„Така ли? Де да знаех! Ами тогава и в Америка, сега като си помисля...“

„Ами да. Веднага след твоето заспиване, аз ставам, обличам се, слизам долу, където ме чака колата на Франк Синатра... Отивам да го слушам из заведенията, понякога пея с него.“

„Ти грабиш от живота! – й казвам усмихната. – Като крадла!“

И понякога, като крадла, се опитва да разбере тайните ми... Закача ме, навърта се около мен, устройва ми уловки. И аз, като истинска актриса, се опитвам да я отклоня с поглед, жест, шега. Знаем, обаче, че при нея такива не минават и накрая отстъпвам пред майсторската й режисура.

„Излишно е да играеш пред мен, Софи, познавам те прекалено добре“ – възкликва развеселена, горда с победата си.

Тези схватки между сестри ни поддържат живи, изпълват ни с радост и нежност. И достигат своя връх при печката.

„Какво правиш, Мария, слагаш чесън на съцветията на броколите?“

„Виж какво, ако не го искаш, махам го...“

„Ама къде се е видяло съцветия без чесън?“

„София, решавай: този чесън искаш ли го, или не?“

Приятно ми е да знам, че нищо на света не може да ни раздели, както нищо досега не ни разделя. И че докато е тя, винаги мога да намеря пътя до дома.

Когато съм в Рим, мой дом, освен дивана на Мария и Маджид, е хотел „Босколо“, където чудесните собственици Анджело и Грация ми пазят апартамент. За мен там е оазис на тишина, където прекарвам спокойни дни, защитена от любопитните, обгрижвана от безупречен и сърдечен персонал. Господин Джузепе става приятел и при всяко мое заминаване се сбогуваме с обич, която вече дъха на носталгия.

*Момичето с бели очила, заразителна усмивка и винаги,
винаги в добро настроение*

Към „дома“ ме повежда в началото на деветдесетте години и една голяма режисьорка. Имам предвид Лина Вертмюлер, момичето с бели очила и заразителна усмивка. От времето на Виторио не изпитвам на снимачната площадка толкова интимно, толкова семейно усещане. Доверявам й се напълно и не греша. Днес си мисля как не е случайно, че в зрелите ми години ме режисира една жена.

И трябва да кажа, че Лина е изключителна жена: извънредно изтънчена, същевременно знае как да бъде близо до хората;

пълна е с въображение, с човешка топлина, с положителност. Красива е вътрешно и външно, с това си желание да живее, да се радва, прилича на момиченце. Въпреки че не се чуваме често, отношенията ни открай време са чудесни.

Работим заедно от края на седемдесетте години във филм, чието заглавие, обзалагам се, едва ли някой помни – „Кървав сблъсък между двама мъже заради една вдовица (по предполагаеми политически причини)“. На продуцентите им се харесват кратки имена като „Чувство“ и „Шуша“? И тя ги провокира с безкрайни заглавия, забавлявайки се да види как ги осакатяват.

Да, Лина носи нещо калпазанско у себе си, което я прави обаятелна. Може би, сега като си помисля, прилича точно на Джан Бураска*, героя, който пренася за телевизионния екран във филм с Рита Павоне и нейната незабравима песен „Доматена каша“**. Мисля, че заглавието на главата, посветената на нея, ще ѝ допадне.

[* „Вестничето на Джан Бураска“ (1912), роман на Луиджи Бертели, написан като дневник на героя Джанино, наречен Джан Бураска – „ужасният палавник“, „буреносният Джани“. През 1964 г. Лина Вертмюлер прави за РАИ музикален филм, в който Рита Павоне играе Джан Бураска.]

[** „Доматена каша“ – песента на Рита Павоне в серията на Вертмюлер, станала изключително популярна.]

С „Кървав сблъсък...“, както разказва в своята вълнуваща автобиография – „Всичко е на мястото си и нищо не е в ред“, тя играе с грима, за да изпъкне моят трагичен и средиземноморски профил. Действието се развива в Сицилия през двайсетте години, в див и пълен с контрасти климат. И тя ме иска такава.

Онзи следобед и аз го помня добре. Ние сме в Париж, в нашия дом, на авеню „Джордж Пети“. Лина идва да ме посети и ми носи току-що написания сценарий. Докато си говорим за филма, започва да ми плеска лицето.

„Да ги свалим надолу, тези вежди, като фронтони на гръцки храм!“ – подхилва се, тормозейки ме с молива пред огледалото.

Иска да бъде сигурна, че изтрива всяка следа от международната звезда, за да извае една истинска италианска и южняшка жена.

„Лина, Лина, какво правиш?“ – напразно търся да се защитя. В действителност сърцето ми подсказва да ѝ се доверя. Оставям ѝ се в ръцете със снизхождението към онези изобретателни деца, които обикновено са най-непоносимите, но и най-интересните.

Но не се ожесточава само срещу мен нашата Лина. И Марчело, който играе до мен заедно с Джанкарло Джанини, от своя страна

е наказан с огромна дълга брада на истински социалист, която го тормози през целия филм.

Тръгваме от комедия, свършваме с мелодрама върху трогателните ноти на „Каста дива“ на Калас и се забавляваме много.

През 1990 г. Лина отново атакува Едуардо де Филипо, отвеждайки ме, както казвам, право в Поцуоли, в кухнята на мама Луиза. Как? Ами разбира се, с рагуто, „най-святото събитие на неделния ритуал“!

Рагуто не престава да се готви, от сутрин до вечер, на снимките на „Събота, неделя, понеделник“. Целият филм се върти около неговото приготвяне в кухнята от майолика на Роза Приоре, голямата стопанка на семейството. Тя е заета да възстанови своята чест, поставена под съмнение от ревността на съпруга ѝ. Също така всички членове на екипа – като се започне от мен, от Лука де Филипо в ролята на Пепино, от Лучано де Крешенцо и Пупела Маджо, до техническия персонал, до електротехниците и общите работници – претендират, че притежават единствената вярна рецепта, и продължават да се състезават с големите незабравими яденета на спагети. От друга страна, достатъчно е да се види началото на филма в една месарница, за да се разбере, че на фона на неуловимата неаполитанска анархия всеки казва своето и е невъзможно да се постигне споразумение.

„Дона Чечи, обичам ви, бързам... – казва дона Роза. – Дайте ми кило карантии, кило и половина месо на парченца, три кила кокалчета, парче заден джолан, една плешка, три кила гърди и ребра.“

„Става ли и малко месо от юница и свинска наденица?“

От дума на дума всяка стрина иска да наложи своята истина.

„Свекърва ми, която е известна с рагуто си, ме учи, че най-напред трябва да запържа месото без лука.“

„Господи, госпожо – изтървава се неволно Роза, – ама вие богохулствате!“

„Не, извинявайте, че се намесвам, но госпожата има право. Ако готвите поотделно месото и лука, рагуто става по-вкусно, много изтънчено...“

„А, защото месото и лукът, смесени заедно, стават по-селски, така ли? Извинете, госпожо, ама вие къде сте раждана?“ „Какво общо има това? От Афрагола съм, защо?“

„Ааа...“

Заради това „ааа...“ се отприщва караница и започва славният край на седмицата.

За щастие, на снимките сме по-меки, въпреки че, погледнато строго, не сме много различни от Роза и нейните стрини. Както и

да е, отдаваме се изцяло на онова рагу и постигаме отлични резултати.

Както си спомня Лина, неговото благоухание води на масата ни дори Ал Пачино, който също снима в Чинечита.

„Какво има за обяд?“ – пита големият актьор, надничайки един ден зад плъзгащата се врата на нашата полева кухня. Намираме веднага един стол и се стесняваме, за да му направим място на масата. За нас е изненада и чест. За него е добър случай да вкуси от истинското неаполитанско рагу, толкова различно от предлаганото от международната кухня.

Идва да го опита и Карл Молдън, който на Бродуей изпълнява ролята на Пепино. Комедията на Едуардо наистина е известна по цял свят и навремето е поставена на сцената в Лондон дори и от Лорънс Оливие. Но нейната същност е непреводима. Как да направиш на английски онези диалози, онези караници, онази атмосфера?

Лина, работейки върху сценария заедно с Рафаеле ла Каприя, премества действието от началото на петдесетте години в 1934 г. именно в Поцуоли. Така ми позволява да се оприлича напълно на моя персонаж. Между другото, не е трудно: познавам добре онзи свят и никога не го забравям. Снимаме в Поцуоли, Неапол, Трани и Чинечита. Сценографът Енрико Джоб, обичаният съпруг на Лина, възстановява моя роден град както го помня тогава. Днес, от онова време, няма нищо.

Сред изпълнителите е и моята племенница Александра, която играе дъщерята на Роза, Джулианела. Преди това тя е моя дъщеря в „Един особен, ден“, но в този филм ролята ѝ е много по-важна.

Една сутрин на снимките се тупва моята сестра Мария, обезпокоена от своя сериозен здравословен проблем. Взема настрана дъщеря си и ѝ споделя тревогата си. Аз съм в неведение, виждам ги, че разговарят в ъгъла, но не разбирам за какво. Имам обаче начин веднага да забележа резултата. Снимайки любовна караница, очите на Але блестят с истински сълзи, което действа добре и придава достоверност на сцената. Момичето има талант, но не след дълго поема по друг път.

За щастие, на Мария ѝ няма нищо и нейният много разтревожен съпруг Маджид също се успокоява. Среща го много години преди това в римска клиника. Той, млад лекар, е на път да се завърне в Персия; тя е печена журналистка, с вече приключен брак, впуснала се да търси себе си. Веднага щом се кръстосва с онези негови прекрасни средноориенталски очи, Мария се заклева, че няма да го изпусне. И толкова го ухахва, че така и става!

„Събота, неделя, понеделник“ има голям успех в Италия и в чужбина. Аз онаследявам един от най-скъпите си образи, на които изцяло се отдавам. Карло младши и Едуардо, когато гледат филма за пръв път, се смеят през цялото време, подбутват се с лакти като две ненаказани калпазанчета: в Роза разпознават поведение, жестове и фрази на тяхната всекидневна София, което много ги забавлява.

Но настъпва моментът да загърбя вратата на кухнята и да се върна към големия свят. Очаква ме десетилетие, което постигам като един дълъг, чудесен червен килим.

*Дълги аплодисменти, изправени на крака
(Standing ovation)*

През 1963 г. съм в много елегантна бяла рокля, направена от Емилио Шуберт, когато ме викат от Американската академия за филмово изкуство и наука, за да връча наградата за най-добра мъжка роля. С тупирана прическа от онова време произнасям с твърд глас като по сценарий: „Имам честта да представя „Оскар“-а за най-добра роля на актьора...“ Но после, обръщайки се към организаторите зад кулисите, избухвам на италиански: „Пликът, моля...“, с което предизвиквам радостния смях на публиката. Победител е Грегъри Пек за „Да убиеш присмехулник“*.

[* „Да убиеш присмехулник“ – 1962, (To kill a mockingbird) – филм на Робърт Мълиган, преведен на италиански като „Мрак отвъд плета“.]

Двайсет и осем години по-късно в *Shrine Civic Auditorium* на Лос Анджелис ролите са обърнати, но емоцията в залата е все същата. Този път – на 25 март 1991 г., Грегъри, с побелели коси и малко по-сиви мустаци, ме чака в края на дългата стълба, по която предпазливо слизам развълнувана, в блестяща лъскава рокля на Валентино.

Предишната вечер го срещам в хотела. Не сме се виждали от почти трийсет години, от времето на „Арабеска“. Когато асансьорът се отваря, изведнъж го откривам срещу мен и времето сякаш замира. Един проблясък, един миг, дълъг цяла вечност. В изненадания му поглед, в лекото смущение, с което се отдръпва, за да ми направи път, улавям безброй неща, които иска да каже, но не го прави. Нито пък би ги казал.

Когато ми връчва втория „Оскар“, този път за цялостна кариера, се надигат аплодисменти, докато аз напразно се опитвам да спра сълзите си. Ако някой мисли, че играя, се лъже. Говоря за признателност и за благородство, за щастие и за

гордост. Напомням за ужаса, който през 1962 г. ми попречва да дойда в Холивуд, за да получа „Оскар“-а за „Чочарка“.

„Тази вечер отново съм уплашена, но не съм сама“ – приключвам, докато търся сред публиката лицата на скъпите ми хора. „Искам да поделя тази специална вечер с тримата мъже на моя живот. Моят съпруг Карло Понти, без когото нямаше да бъде личността, която съм днес. И моите синове, Карло младши и Едуардо, които ме научават да спрягам по хиляда начина глагола „обичам“. Благодаря ти, Америка.“

Няколко седмици преди това за победата ми съобщава Карл Молдън, един от най-добрите характерни актьори на Холивуд, който ме хваща напълно неподготвена. Мисля да повторя тази щастлива изненада на семейството ми, като държа новината за себе си в очакване да я открият сами.

„Мамо! – крещи ми по телефона след няколко дни Едуардо. – Мамо! „Оскар“ за кариера! Чух го по радиото. Но защо, защо не ни го каза?“

Аз се смея под мустак на тази моя малка шега. Не се случва всеки ден да ги поднасяш такива хубави!

Не мисля, че мога да изпитам друга подобна емоция. Обаче се лъжа. През 1993 г. се връщам на сцената на Академичните награди, за да „почета скъп приятел с величествена киноистория“. Дванайсет номинации, четири спечелени „Оскар“-а за най-добър чуждестранен филм, от които два дори един след друг: „Пътят“, 1957 г., произведен от Карло, и „Нощите на Кабирия“, следващата година. Поделям тази привилегия с любимия Марчело, може би още по-развълнуван и от мен.

И за Федерико Фелини има дълги ръкопляскания с изправяния на крака между сълзи и усмивки.

„Седнете, настанете се удобно – казва Маестрото на своя английски, разкошно пародиран. – Ако някой трябва да се чувства неудобно, това съм аз!“

Получавайки статуетката, при все че я познава добре, ме целува и се обръща към своя доживотен приятел: „Благодаря, Марчелино, благодаря ти, че си тук...“

„Моля...“ – му отговаря той, смутен и развеселен. Говорят, като че ли са в някой бърз влак Римини – Рим отпреди трийсет години. Намират се обаче в Холивуд, пред каймака на световното кино.

Публиката улавя в техните жестове, малко тромави и изпълнени с вълнение, силата на онези човешки и професионални отношения, задълбочени във времето и накарали светът да мечтае.

Мисълта дори и на големия Фелини, починал след няколко месеца, лети веднага към неговата съпруга: „Благодаря, Джулиета, и моля те, престани да плачеш!“

След три години си отива и Марчело. Виждам го за последен път в Милано. Той влиза в колата си, за да отиде в театъра да репетира „Последни луни“ на Фурио Бордон. Аз се качвам в моята, на път за летището. Марчело ми хвърля дълъг поглед, може би предчувствайки, че никога повече няма да се видим.

Все още ми е трудно да се върна към дните на смъртта му. Светът говори, ораторства, присъства, чества. Аз стоя затворена в стаята си, потопена в моята свенливост. Не искам да смесвам болката си с тази на другите, не желая да излагам на показ чувствата си в полза на медиите. Стоя сама, опитвам се напълно да разбера какво става. В деня на погребението му изпращам възглавничка от орхидеи, за да го придружат с тяхната деликатна свежест. И да му носят моята вечна любов.

Десетилетието на италианските „Оскар“-и ни доставя още едно голямо удовлетворение. 1999 е годината на „Животът е прекрасен“ с три статуетки. Отново аз награждавам Роберто Бенини за най-добър чуждестранен филм, този път облечена в Армани.

„Оскар“-ът се присъжда на... – казвам, докато от залата се надигат първите надеждни гласчета... – Роббберто!!!“ Аудиторията е пометена от тази типично италианска радост. Докато размятам из въздуха плика като едно момиченце, Роберто се втурва в комично бягане с препятствия, впускайки се върху редовете от седалки, които го разделят от мен. В един момент Стивън Спилбърг му помага, за да не падне върху накичените с бижута глави на звездите.

Най-после шутът скача на сцената и тича насреща ми. Нашата прегръдка е хармонична и вихрена. Както и неговото слово – неудържимо, вълнуващо, игриво, културно. Аз го гледам втрещена, докато говори за гмуркания в океана, за градушки, за зората на вечността. Една мисъл лети към изгубилите живота си, за да можем ние днес да кажем, че животът е прекрасен. Една целувка на Джорджо Кантарини, детето във филма. И естествено, след като благодари на родителите си във Вергайо, че му дават най-големия дар – бедността, посвещава наградата на съпругата си Николета Браски, удавена в щастливи сълзи.

Това са години на награди, на признания. Години, в които събирам плодовете от моята работа, пълна с радост и жертви, забавление и труд. През 1996 г. аз и Карло дори сме провъзгласени от президента Оскар Луиджи Скалфаро за Кавалери на Големия Кръст на ордена – „за заслуги към

Италианската република“. Наградите за кариера са много, невъзможно е да си ги спомниш всички. Тръгват от почетен „Сезар“ до „Златна мечка“ в Берлин, от „Давид на Донатело“ до „Златен глобус“ на името на Сесил Б. де Мил и още много други. Всяка е пълна с товар от чувства, от специални спомени за хора, които ме уважават и избират, разкривайки живота ми от различна гледна точка. За всяка от тях изпитвам чувство на благодарност и възхита.

През 1998 г. и Венеция отличава моята кариера със „Златен лъв“, но хубавата новина ме заварва в момент на особена крехкост. Усещам се уморена и уязвима, може би и заради натрупването на емоции, които подлагат на изпитание моята чувствителност, все по-нестабилна с течение на годините. Карло и момчетата отново ме подкрепят, поддържат и получават наградата вместо мен. Както и плачат заедно с мен, когато ги гледам отдалеч с любов.

Любовта си, в онези трудни месеци, я изливам отново върху готварството, вечната ми вселена на покой, крепостта ми срещу трудностите на света. Така се ражда „Рецепти и спомени“ – най-естественият начин, който намирам, за да споделя вкусовете на моя живот, свързвайки ги с епизоди и срещи, довели ме дотук. Книгата има късмет и дори спечелва награда на панаира във Франкфурт. За да ми напомня, че в края на краищата истинският успех често се крие зад домашната тайна на простотата.

Дрънкулки

Всичките ми награди са там, на рафтовете. От време на време чистя праха върху тях и вътрешно се усмихвам. Харесва ми да си ги спомням, една по една, харесва ми да ги подреждам, харесва ми да се пренасям във въображението си от Холивуд до Берлин, от Кан до Венеция и Ню Йорк. Но после ми харесва да се връщам и по възможност – да усетя дъха на моята земя.

„Франческа и Нунциата“, телевизионен филм, направен впоследствие и за големия екран, по едноименния роман на Мария Орсини Натале, разказва историята на две продавачки на макаронени изделия от Неапол между деветнайсети и двайсети век. Писателката изпраща на Вертмюлер написания на пишеща машина вариант още преди да е публикуван и тя се влюбва в него. После, както често става в киното, са необходими десет години, за да се случи нещо. И сега, в навечерието на новото хилядолетие, Лина и аз, отново заедно, сме придружени от

чудесен актьорски състав, който запълва всеки кадър с нейната хармония.

Местоположението ни помага още веднъж. Снимаме част от филма на омагьосващия остров Прочида, който ни посреща с ентузиазъм и ни открехва постепенно най-потайните си и най-истински ъгълчета. Въпреки че е близко до Поиуоли, сега го виждам за пръв път и оставям сърцето си там. В залива на Коричела*, на Пунта Пидзако, по панорамния път, който гледа към Капри, сред античните къщи, потопени в цитрусови горички, кацнали отвесно на морето, живеем в бавен и природен ритъм. Той услажда работата и олекотява труда на снимачната площадка.

*[*Коричела – рибарско селище-крепост.]*

Но киното има своите трикове и не всички снимки са в залива на Неапол. Ако вила Монторси вместо в Соренто е във Франчакорта*, то фабриката за макаронени изделия в центъра на историята е във Фраскати**, където простираме да се сушат на слънцето километри и километри пластмасови спагети.

[Франчакорта – хълмиста зона до Бреша (Ломбардия).]*

*[** Фраскати – град в Централна Италия, близо до Рим.]*

И все пак, да играя под мъдрото ръководство на Лина, с Джанкарло Джанини – актьора, който ѝ лежи на сърцето, с хубави класически мустаци, и с двамата красиви и добри млади изпълнители Клаудия Джерини и Раул Боба, ме кара да се чувствам семейно.

Става дума именно за голямо семейство. В ролята на доната Франческа съм със сиви коси и толкова нанизани от бисери, колкото са многобройните ми деца. Към тях се прибавя, поради обет, даден на света Богородица, едно осиновено сираче, Нунциата. Тя е единствената, която следва моето призвание на горда и без предразсъдъци продавачка на макарони, постигнала всичко сама и натрупала голямо богатство. Всичко върви добре, докато принц Джордано Монторси, уморен да играе ролята на принц съпруг, в един хубав ден се събужда от своята аристократична мудност и се престорва на banker. Резултатите за семейната съдба са катастрофални. „Ти си роден принц, бъди принц, продавачката на макарони съм аз...“ – опитва се да го поучи Франческа, долавяйки опасността. Но нейната прозорливост не успява.

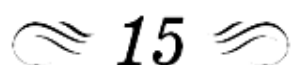
Този филм ми подарява една чудесна история, петнайсет широкополи и фрапантни шапки, които иронично наименуваме „дрънкулки“*, и силна и едновременно крехка героиня, точно каквато съм аз. Дългият финален монолог е най-хубавият

подарък, който ми прави Лина: „От болка не се умира, Нунциати, но е доста лошо...“

[* *Думата на италиански има и леко вулгарен оттенък.*]

Моите роли на майка не свършват тук. Пет години по-късно се завръщам на големия екран в мюзикъла „Девет“ на Роб Маршал като майка на Гуидо Контини, тоест Фелини. Това е амбициозен филм по известен мюзикъл на Бродуей, вдъхновен от „Осем и половина“. Приемам веднага, в памет на Фелини, с когото, поради капризи на съдбата или може би защото наистина не съм неговият тип актриса, не успявам никога да работя. Приемам и защото ми харесва идеята да играя с Даниел Дей-Люис, със сигурност най-големият актьор днес.

Първоначалната идея и големите изпълнители, от Пенелопе Крус до Джуди Денч, минавайки през Никол Кидман и Марион Котияр, не са достатъчни, за да стане филм на висотата на оригинала. В моето сърце остава един нежен и трогателен танц с Дани, който в сянката на майка си развива своето невротично творчество. И остава носталгията по онзи изключителен сезон на италианското кино, който имам привилегията и честта да изживея лично.

ГЛАСОВЕ

Мъжете на моя живот

Майка на снимачната площадка и извън нея. А с моя син Едуардо – и двете неща едновременно. Животът ми е наистина една приказка – и като всички приказки започва и завършва своите части с големи радости, но и с огромни болки.

Карло угасва в Женева на 10 януари 2007 г., на деветдесет и четири години, съсипан от диабет, който в последните седмици полека-лека помъжнява ума му; най-накрая фатално за него се оказва белодробното усложнение. Държим му ръката аз и Едуардо, докато неговите деца, Гуендалина и Алекс, и нашият Карло младши долитат – кой от Америка, кой от Рим.

Спомням си в онази мрачна зимна вечер повикването от клиниката, с което ни съобщават да побързаме заради приближаването на края. Спомням си една безкрайна,

безнадеждна нощ. Спомням си мраза на студената зора, когато се прощаваме с него, преди да го изпратим в последния му път към Маджента, където е роден и погребан.

Смъртта, колкото е по-нормална, толкова е по-ужасна. Има нещо дълбоко неестествено в това да оставиш да си отиде този, когото толкова обичаш. Оглеждаш се и търсиш опорни точки със съзнанието, че такива няма. Оставаш сам, изоставен дори и от думите.

Какво остава неизказано, когато след петдесет и шест години заедно всичко свършва? Всяка сутрин се събуждам и ми е трудно да повярвам, че Карло вече го няма. Търся го в ъглите на нашия дом, намирам го в гласовете на нашите синове, идентични с неговия, в образите на нашите внучета, които междувременно се раждат, озаряват моите дни и допълват по неочакван за мен начин чувството ми за майчинство.

Лучия и Виторио, Леонардо и Беатриче ме превръщат в най-щастливата баба на света. В моето ковчеже намирам свой портрет, направен от тях, с който съм по-горда, отколкото с всяка професионална снимка. Пред тях аз се стопявам, просто не съществувам. Нямам бремето да ги възпитавам, затова ги глезя колкото си искам, давам им шоколад до безкрайност, прегръщам ги и ги стискам при себе си колкото издържат. В техните усмивки, в таланта им проектирам моята радост, мечтата ми за по-спокойно бъдеще, за по-добри бъднини. Те са деца късметлии. Надявам се да върнат на света всичко, което получават, така както правят техните родители.

Карло младши, който следва любовта си към музиката, днес, благодарение и на съветите на баща си, е диригент. Когато го видя на подиума, толкова доволен, толкова сигурен, сърцето ми бие лудо и се изпълва с гордост.

Работи с големи майстори, между които Мехли и сина му Зубин Мета и Леополд Хагер; дирижира много оркестри по света – от Руския национален оркестър до симфоничния оркестър „Симон Боливар“, от филхармонията на Страсбург до оркестъра на театър „Сан Карло“ и този на Маджо музикале фиорентино. Намерил е голямата си любов – унгарската цигуларка Андреа Месарош – и споделя с нея страстта към музиката и възпитанието на техните две прекрасни деца. Но само подиумът не стига. От много време култивира мечтата си да предаде своя опит на младите, убеден, че музиката е могъщ инструмент за индивидуален растеж и социална еманципация. Днес работи с ентузиазъм в тази посока.

Едуардо пък утвърждава своя талант за кино. Виждам го отново пред очите си като малък как играе с марионетките и импровизира истории и сценки, докато брат му свири на пиано.

Може би е вярно, че призванието съществува и когато го има, се вижда отрано. Неговата отколешна амбиция е да стане режисьор и я преследва интелигентно и от сърце. Саша Александър, изключително красивата му жена, е актриса. Тя винаги търси равновесие между работата си в телевизионните сериали и гледането на децата. Днес, в сравнение с моето време, жените вероятно са по-късметлийки. За тях се съди най-вече по това, което правят, а не по външния им вид. Но с увеличените възможности за избор се увеличават и трудностите в балансирането между семейството и работата. Светът е по-сложен, по-взискателен и иска от момичетата големи жертви, пропорционални на удовлетворенията. Накрая всичко отново се свежда дотам, че всяка от нас си прави равносметка. Кой по-добре от мен може да разбере Саша?

Казвала съм го толкова пъти, повтарям го и днес: моите синове са най-хубавите ми филми. И тяхното щастие е наградата, която ми прави най-голяма чест.

„Мамо – казва ми един ден Едуардо на вратата на дома ни. Карло вече не е с нас, Лучия, тяхното първо дете, е на почти годинка. – Мамо, ние със Саша ще се оженим!“

Знайно е, че имам слабост към сватбите и тази на Карло и Андреа, най-напред в Женева и после в прекрасната базилика „Свети Стефан“ в Будапеща, въпреки че ми разтопява сърцето, не изчерпва докрай моето желание за воали и бели рокли.

„Прекрасно, Едуардо!“ – прошепвам щастлива с радост, на която вече не се надявам.

Той ме гледа мълчаливо сякаш ми прави път.

„И къде?“ – питам срамежливо, въобразявайки си някое холивудско място.

„В Женева, в руската църква... Нали знаещ, Саша е православна и освен това тя се харесваше толкова много и на татко...“

Карло не е религиозен, но изпитва някакво тайнствено привличане към тази малка и чудесна църквичка в центъра на стария град. Когато излиза на разходка с Едуардо – нещо, което в последните години често се случва, прави така, че да минат винаги покрай нея. „Да се отбием оттам...“ – казва леко срамежливо. И Едуардо знае, че онова „оттам“ означава руската църква. Не сме ние, които избираме къде и как да изразим най-свещената въздишка на нашия дух. Истината е, че сме избрани.

В този момент от живота и кариерата ми зад всеки ъгъл се таи един празник, кри е се някаква изненада. Както почетната вечер на 4 май 2011 г., която Холивуд решава да ми посвети.

„Когато чуя името на София, подскачам; подскачам, защото тя е експлозия на живот. Като целувка по бузата. Това е нещо прекрасно, можете да видите как бие сърцето ми, как тупти, туп-туп. В нея има много от Италия, цялата тя е италианка. Когато се движи, когато върви, като че ли Италия върви. Виждате Сицилия, Тоскана, Ломбардия. И още – Милано, Флоренция, Неапол, наклонената кула в Пиза, Колизеумът, пицата, спагетите, Тото, Де Сика – всичко има вътре в нея.“

Думите не са нищо в сравнение с жестовете, с мимиката, с вродената комичност, бликаща от всяко дихание на Роберто Бенини. Ненаситен, големият комик допълва това поразително видеопослание, което изпраща за вечерта, с песен върху нотите на „О, слънце мое“ и завършва с дяволит поздрав: „Благодаря ти, София, любов моя, неизчерпаем дух. Чао, чао“.

Добре, че той го удря на шега, защото иначе потокът от сълзи няма край. Онази вечер – заради радостта, важността и вълнението – е за мен като трети „Оскар“. Синовете ми са паладини, снахите ми ме окуражават, Били Кристъл е водещ, Джон Траволта и Роб Маршал, Кристиан де Сика, Джо Чампа, Сидни Ганис и толкова други приятели припомнят нашите съвместни години. Всичко, което една актриса, една жена, една майка може да желае.

В същата тази година, на 12 декември, в „Аудиториум – парк на музиката“ в Рим момчетата и аз почитаме нашата любов към Карло по повод неговия деветдесет и девети рожден ден. Седя сред публиката, гледам Карло младши, който дирижира с енергия и вещина музикалната партитура на нашия живот, Едуардо, който я коментира с кратка и вълнуваща реч под формата на писмо, и за миг усещам как празнотата, оставена от смъртта, стихва. Върху нотите на „Доктор Живаго“, на „Чочарка“, на „Пътят“, придружени от музиката на Армандо Тровайоли и на Нино Рота, носталгията се превръща в признателност за всичко онова, което ни довежда дотук. За един момент и четиримата сме отново заедно.

Едуардо описва с думи Карло по-силно от всяко изображение, от всеки филмов откъс. Съживява нашите любовни следобеди в слушане на Чайковски, вечерите с Фелини между трогателни анекдоти, болезнени шеги, мъдри бисери, потопени във вино, нежното докосване на големите му ръце, което на него, детето, дава сигурност. И още – предлага ни негов образ в гръб, в пенъоар и пантофи, с крака във въздуха, докато излиза от къщи в

ранната мъглива утрин, за да види своя розариум. Онази градина е неговата гордост и неговата радост: редици от червени, розови, бели и жълти рози. Грижи се за всички тях с онова свое силно и едновременно деликатно внимание.

„Защо обичаш толкова много розите, татко?“

„Защото розите са нещо като мечтите, онези големите изискват търпение и тежка работа.“

Карло го няма, но продължава да вдъхновява нашите влечения и да ни държи обединени чрез спомена за себе си. Аз и момчетата живеем отдалечени, но се обичаме, следваме се и се придружаваме по света, мислим един за друг, помагаме си, телефонираме си. И понякога си правим изключително хубави подаръци.

В търсене на истината

На прага на този мой толкова важен рожден ден Едуардо ми поднася като дар една моя момичешка мечта – мечта, до която поне веднъж в живота си се докосват всички актриси. Но не се ограничава с това. Мисли го и го премисля с любов. Именно тази негова любов е най-хубавият подарък, обмислян спокойно, с години, в очакване да узрее с времето.

Днес, след толкова работа, Едуардо е чувствителен и прецизен режисьор, чиято най-силна страна е емпатията. Обича хората, опитва се да ги разбере, да интерпретира техния път. Това, което го интересува, е истината за обикновените чувства.

Понякога е достатъчен само един няколкочасов разговор, за да ти даде верния тон и да ти посочи пътя.

На него му се случва с Милош Форман, големия режисьор на „Коса“ и „Амадеус“, с когото има късмета да разговаря в един далечен вече следобед. „Не е важно драмата да е драматична или комедията да е забавна – казва му Маестрото с простота, присъща само на големите. – Важното е всичко да е истинско.“

Едуардо не го забравя никога и си го повтаря всеки път, когато каже: „Камера!“

През 2001 г. ме режисира в дебюта си „Сред непознати“*. Снимаме в Торонто, сред актьорите са Мира Сорвино, Малкълм Макдауъл, Клаус Мария Брандауер. Но най-вече присъства той, Жерар Депардийо, един от най-изключителните актьори, които съм срещала. Подобно на Алек Гинес и на Питър О’Тул, Жерар, веднъж отворил устата си, създава свят, с всички негови радости и скърби.

[* *Between strangers* – оригиналното заглавие на филма, преведен на италиански и споменат в книгата като *Suoi estranei* („Чужди сърца“).]

Ако в живота е неспокоен и непокорен, по време на снимки той е голям професионалист, любезен и съсредоточен. Към гения, към таланта добавя прецизността на занаятчията. Познава толкова добре собственото си лице, че му стига само да помръдне един малък мускул, за да промени изцяло изражението. Точно както моят първи учител Пино Серпе! И освен това ритъмът... Има такова чувство за ритъм, че няма нужда от репетиции: всяка негова първа заснета сцена може да е вече добрата.

При други обстоятелства мога да се захласна от възхита, да играя с него. Обаче този път други мисли се въртят в главата ми. Тук ме режисира моят син, което е немалка подробност.

Не ми е лесно да намеря точното равновесие между майката и актрисата. Усещам повече от всякога отговорността да дам най-доброто от себе си в дебюта на Едуардо. Той преплита историите на три жени, които се срещат случайно на летището. После, една сутрин, разбирам онова, което трябва да правя – много по-лесно е, отколкото си мисля.

Смешно е, но цялата заслуга е на куче.

В онзи ден снимахме сцена, в която пудел трябва да премине от едната страна на улицата до другата. Това е банален, но важен детайл, на който Едуардо държи много. Добре, ама този пудел не иска и да знае. Тръгва, подтикван от своите дресьори, но после спира по средата на сцената. Или по-точно – запъва се. Нищо не помага: нито бисквити, нито хрупки, нито викове, нито подбутвания, нито прозрачни каишки. Пуделът се парализира, там, сред всички, може би от страх, или може би защото така му се иска.

Неговият инат ни принуждава да преснимахме сцената много пъти, докато накрая играем автоматично. Именно онзи почти хипнотичен автоматизъм развързва най-накрая моя тревожен възел. Гледам как Едуардо търпеливо започва всеки път отначало. Изцяло е потопен в ролята си. За него не съществува нито майката, нито съпругата, нито семейството. Тогава има само своя филм, своите актьори, своя екип.

В онзи миг разбирам, че на снимачната площадка нашето роднинство не се брои. Едуардо е режисьорът, аз съм актрисата. Той ръководи и аз трябва да се ограничавам да играя. Достатъчно е да го слушам и да се оставя да бъда водена.

Така разсъбличам майчинските си дрехи, за да се съсредоточа върху сценария и върху моята истина на актриса.

Опитът е важен и за двамата. Той ни обогатява професионално и заздравява нашите отношения. Подготвя ни да преодолеем заедно, след малко повече от десет години, друго голямо предизвикателство – неговия подарък за мен. Това е история на зряла жена, затворена в стаята си. В своя драматичен телефонен разговор, съставен от думи, от колебания, от мълчания, тя изгубва последната любов на живота си и се чувства свършена.

Патладжани с пармезан

Първия път, когато ми намеква по телефона, ме заварва неподготвена.

„Човешкият глас? Имаш предвид този на Маняни, на Бергман, на Симон Синьоре? Този на...“

„Мамо, няма нужда да ми изреждаш целия списък. Разбира се, че имам предвид „Човешкият глас“ на Кокто.“

Вътре в мен избухва, както винаги, война.

„Прекрасно е, винаги го сънувам, откакто като момиченце го видях изигран от Нанарела! – И веднага, върна на себе си, пригласям: – Ама ще бъда ли на висота?“

Познавайки се добре, различавам тази плетеница от негови усуквания, за да стигна до най-ценната ѝ сърцевина: онзи ентусиазъм за новост, онзи страх от „първия път“, който ме кара да играя във всеки филм като че ли съм дебютантка. Докато работя върху себе си, Едуардо мисли за продукцията, за местата на снимките, за сценария, за съкращенията, които иска да направи.

Между нас започва онзи диалог, който тръгва от зачатъка на един проект, за да се разрасне около него. Жизнен и творчески, този разговор, пълен с блуждания, придружава винаги раждането на филма и запалва въображението и чувствата.

Всичко вътре в мен се озарява. Отдавна не ми се е случвало.

Изкушавам се да видя отново изпълненията на многото актриси, които са го играли, с мисълта да ми подсказат идеи.

„Не, мамо, не се влияй – казва Едуардо. – Всяка актриса представя своя версия.“

Аз се подчинявам, говоря възможно най-малко, за да чуя от неговата уста какво очаква от мен.

Един ден се изпуска изневиделица: „Ами ако е на неаполитански?“

Не мога да повярвам. Това е толкова дръзка мисъл, толкова деликатна, толкова близка до мен, че се развълнувам.

От другия край на слушалката Едуардо долавя моето мълчание и не се уплашва: „Да, защото една изоставена жена може да говори само на майчиния си език, езикът на своето детство“.

Пиесата на Кокто превежда Ери Де Лука. Кой по-добре от него може да го стори? Както аз, така и Едуардо, го обичаме като писател и се доверяваме на неговото ясно и немногословно перо, способно да дълбае в дълбина. Говорим с него на маса и не след дълго текстът е написан.

„Как успя, Ери, как успя толкова бързо?“ – питам го възхитена.

„Мислех, чувах твоя глас, който ми диктуваше думите“ – отговаря той с рядка простота.

Сега е мой ред да го изиграя възможно най-добре. Този път обаче разбирам, че само моят инстинкт не е достатъчен. Репетираме месец и половина без прекъсване, като че ли сме в театър. Внимателни, съсредоточени, затворени в хотелската стая като в гримборна. И после, най-накрая, сме готови да започнем – ако въобще може да става дума наистина да сме готови.

Снимаме в Рим в студиото на Де Паолис, онова от „Един особен ден“, после в Остия – на същия плаж от „Жалко, че си негодница“ и най-накрая в Неапол – между кралския дворец, уличката „Палонето¹ на света Лучия“, историческите квартали „Санита“ и „Позилипо“, двореца Белведере, катедралата „Свети Антоний“.

[* „Палонето“ (*pallonetto*) – в буквален превод означава „футболна топка“. Името на квартала идва от играта на футбол, практикувана там още през XVI век.]

Да, защото Едуардо, освен диалекта, решава да отвори и „стаята на изоставянето“, в която Кокто нарочно ограничава персонажа си. Тя гледа към града, към морето, към онези изострени спомени – един парфюм, едно разкъсване, една следа – които в края на любовта сърцето ти забива като стрели. Тези кратки ретроспекции се стоварват като гръм, за да затихнат веднага в жицата на онзи телефон, която се усуква около стаята и около болката на Анджела. В центъра на спомените е той, любовникът Енрико ло Версо, който неслучайно е показан само в профил, в тил, отзад, докато я целува страстно, когато още са щастливи. Идва от Северна Италия и често дори не разбира диалекта ѝ. Това е още един начин да се покаже, че не може да я разбере и може би, не, със сигурност не я заслужава.

Работим много, надделявайки стеснителност и неудобства. Карло е до нас и ни поддържа в избора на музиката, Гуендалина е асоцииран продуцент, Алекс отделя много време да подготви диска на филма. Всеки път, когато се обръщам и ни виждам всички заедно, се вълнувам. В живота болките са неизбежни, но разрешими. С времето ние ставаме голямо задружно семейство.

Що се отнася до мен, разбирам, че трябва да съм актриса, а не майка. Обаче не ми идва от само себе си да се отпусна пред Едуардо в толкова изложена на показ роля. Когато си изоставен, си оголен. Именно тази голота отстранявам от себе си, за да играя пред него и да преодолея съвсем нормалния за пред сина ми свян.

Предполагам, че и той се бори. Като режисьор търси истината. Познава ме добре и ме изстискава, за да я постигне. Така например след една особено тежка сцена продължавам да роня сълзи дори и при обявения „Край!“ на снимките. Плача непрестанно, но не съм единствената. Вървя срещу него и усещам, че и той плаче.

Във филма, за разлика от оригинала, има и друго отваряне. То не дава надежда, но като истински неаполитански контрапункт отмерва разстоянието между отчаянието и вече изгубената нормалност. Докато болката преминава в траур, в другата стая гувернантката подрежда масата за двама и както всеки вторник, запича своите патладжани с пармезан: ястието на дома, на любовта, на съпричастието. Ястието, което изразява силата, решителността на Анджела, макар и победена. Ястието, което подслажда живота ми и което днес прави още по-човешки моят глас.

„Госпо’, часът е осем и петнайсет. Аз си тръгвам...“

Имало едно време

На края на този дълъг път се отваря бъдещето, все още пълно с мечти. Завръщането ми в Неапол, в моя обичан град, сред моите хора, които ми ръкопляскаат празнично от балконите, ме отвежда в момичешките ми години, прави ме щастлива. Но ако си напълно удовлетворен, чувстваш бремето на живота. Да живееш, напротив, означава всеки ден да си поставяш нови цели.

Отдавам се на мислите си, препъвам се в един проект, който замислям от известно време... Но вече е късно, трябва да се опитам да поспя няколко часа. Утре е Бъдни вечер, моето семейство ме чака.

Тъкмо затварям капака на моето ковчеже, когато намирам в ръцете си два избледнели листа. В тях става дума за мен. Може би са написани от мен, кой знае кога, кой знае защо. Започвам да чета, докато навън светът заспива в снега.

Имало едно време едно момиченце с кльошави крака, огромни очи, уплашена усмивка.

Имало едно време едно момиченце, което обичало всяка съществуваща в природата тревичка, грозното, красивото.

Имало едно време едно момиченце, родено в преплетени горчиви корени, в които открило света: планини за изкачване; пътища за извървяване.

Имало едно време едно младо момиче, което обичало цялата своя Вселена, всичката за извървяване.

Имало едно време една жена, която искала да надвие всички страхове и да живее в света с огромни очи и уплашена усмивка.

Имало едно време една жена, която станала актриса и показала в спектакъла пред другите хилядите мечтани и може би никога неизживени лица.

Имало едно време една жена, която искана да бъде съпруга – нещо толкова тежко и трудно за постигане.

Имало едно време една жена, която искана да бъде майка като всички други жени и да си има свои деца.

Имало едно време една актриса, която играела в много филми, все върхове за изкачване. Не всички върхове са Хималаите, както не са всичките филми... Но всички те били достойни да бъдат изживени.

Имало едно време един горчив и прекрасен живот, в който едно момиченце, една жена и една актриса продължават да се повтарят.

Винаги ще има едно време за всяко момиченце, което гледа на света с огромни очи и с вълнение на живота.

ЕПИЛОГ

М-ъ-т... какво правиш, не виждаш ли, че спи?“
„Ама след малко е време за ядене...“
” „Кюф-те-та, кюф-те-та, кюф-те-та!“
„Бабо, бабо, бабо София!“

О, Боже, колко ли е часът? Трябва да съм заспала. Вече е сутрин, слънцето грее, закъснявам. Потокът на паметта, в плен на своето капризно течение, сладко ме довежда дотук.

Шушуканията на апашите пред моята откритата врата стават все по-настойчиви.

„Влезте, мънички, влезте. Колко е часът?“

Първа пристъпва напред Лучия, с тройно премятане през глава. Това дете не върви, то просто лети.

„Десет, бабо, десет часът е!“ – казва с усмивка.

„Десет!?“

Мисля, че за пръв път в живота си се събуждам толкова късно.

Зад нея пристига Виторио. Предхожда го неговият поглед – толкова силен, че понякога почти изпитвам болка.

„Бабо, тази сутрин не трябва ли да правим кюфтета?“

Следва го Леонардо, с чиния от фин порцелан в ръцете си, открадната от масата, за да направи волан: „Брум, брум, направете път, че аз идвам“.

Последна идва Беатриче. Тя се покачва трудно на леглото ми, много високо за нея, и ми шепне на ухото моята песен „Зуби-зуби-зу“*. „Това момиченце има бъдеще“ – казвам си.

[* „Зуби-зуби-зу“ – песен, изпълнявана от София Лорен във филма „Милионерката“. В превод означава „Обичам те!“.]

„Деца, тази нощ баба спа малко, сега идвам. Почакайте ме в кухнята!“

Когато пристигам, масата е вече разчистена от Нини, месото е върху дъската за рязане, брашното е в голямата купа, баятият хляб е нарязан на парчета. Ръкавите на четиримата малки готвачи са навити нагоре и те ме гледат като жребчета на старт.

„Да направим така – аз приготвям месото, а вие кюфтетата, става ли?“

Децата крещат от радост, очите им блестят като коледни звездички и веднага се захващат за работа.

„Няма две еднакви кюфтета – мисля си учудена. – Колко са красиви, така сръчни, толкова свободни...“

„Хайде сега, деца, какво искате да правите, като пораснете?“

Леонардо се изхвърля сигурен: „Пилот от формула 1“. Неговата сестра Лучия, сладка като мед, нашепва: „Балерина“.

Беатриче ме гледа въпросително: „Голяма? Аз?“

Виторио, най-разумният от племето, мъдро коментира: „Не знам, може би пианист. Но още е рано...“

„Ами ти, бабо, ти? – викат в хор моите апаши. – Ти какво искаш да правиш, като пораснеш?“

Избухвам в смях от сърце.

„Аз ли? Не знам, трябва да помисля.“

Sophia Loren – Ieri, oggi, domani. La mia vita (2014)

София Лорен – Вчера, днес и утре. Моят живот

Автобиография

Превод: Соня Александрова

Редактори: Петя Александрова, Чавдар Ценов

Корица: Чавдар Гюзелев

Издател: „РИВА“ (2015)

ISBN 978-954-320-513-4

Разпознаване, корекция и форматиране: MiroD54

